

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TRANSMISSION OF THE VALUES IN THE ROYAL PATTERNED FLORAL CRAFTSMANSHIP

Mrs. Siridhara Soottanon

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Development Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership

FACULTY OF EDUCATION

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสืบหาคคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
โดย	นางศิริธร สุตตานนท์
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ศาสตราจารย์ ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

	คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
	ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญอรุณ ปรีดีติติก)	
	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย)	
	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน)	
	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)	
	กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ดวงกมล บางขวด)	
	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์)	

ศิริธร สุดตานนท์ : การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก. (TRANSMISSION OF THE VALUES IN THE ROYAL PATTERNED FLORAL CRAFTSMANSHIP) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ. ดร.พรทิพย์ อินทวิโรทัย, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ศ. ดร.มณีรัตน์ จันทนะผะลิน

งานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก 2) เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสารสนเทศ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัย พบว่า

1. วิเคราะห์คุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก พบว่ามี 5 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านจริยศาสตร์ เกิดจากความประพฤติและปฏิบัติ แสดงให้เห็นถึงความดีงาม ความสูงส่งในจิตใจผ่านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ก่อให้เกิดเป็นความประพฤติ ความคิด ทักษะคิด การใช้ชีวิต และกรอบจารีตประเพณี ที่ต้องปฏิบัติตาม 2) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ นำเอาองค์ประกอบศิลป์ทั้ง 10 ด้าน มาหลอมรวมกัน เพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงาน ให้เกิดความสวยงามสดงดงาม วิจิตรตระการตา ยังคุณค่าแก่ผู้เสพงานช่างฯ 3) คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ แสดงลักษณะเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างเด่นชัด ถือเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงที่ต้องใช้ทักษะฝีมือและระยะเวลาในการฝึกฝน แสดงศักยภาพให้เป็นที่ยอมรับแก่สายตาประชาคม 4) คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ช่วยยกระดับกระบวนการผลิต การกระจายสินค้าและบริการ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งด้านเวลา ต้นทุนและคุณภาพอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 5) คุณค่าด้านนวัตกรรม มุ่งพัฒนารูปแบบ ลวดลายชิ้นงานให้หลากหลาย สวยงามและทันสมัย

2. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก พบว่าครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย โดยมีวิธีการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ลงมือทำตามเพื่อฝึกทักษะ ประสบการณ์ ก่อให้เกิดความชำนาญและเกิดความคิดสร้างสรรค์ในผลงาน

3. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ ทำได้โดยผลิตครูช่างดอกไม้สดโดยตรงเพื่อให้เพียงพอกับผู้เรียน ส่งเสริมการเพิ่มชั่วโมงเรียนโดยเฉพาะระดับชั้นประถมศึกษา ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการแสดงผลงาน การประดิษฐ์ หรือการประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนอกห้องเรียน ทั้งในและนอกสถานศึกษา สอดแทรกความรู้เบื้องต้นและจัดกิจกรรมที่หลากหลาย จัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนศิลปะและวัฒนธรรม และส่งเสริมสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษานอกระบบ ทำได้โดยส่งเสริมการเปิดอบรมหลักสูตรระยะสั้นสำหรับครูช่างดอกไม้สดและเปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทำได้โดยรวมพลังในรูปแบบเครือข่ายออนไลน์ ผลิตสื่อการเรียนสอนในรูปแบบเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหนึ่งที่สำคัญที่ควรได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานของรัฐบาล ทั่วโลกประชารัฐในการร่วมสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ทั่วถึงในทุกกระบวน เพื่อสร้างความรู้เสริมความเข้าใจให้กับคนรุ่นใหม่ ในการร่วมสืบทอดงานช่างที่มีคุณค่านี้ให้คงอยู่ในสังคมไทยอย่างยั่งยืนสืบไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา พัฒนาศึกษา
ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

5784477627 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORD: Transmission, Value, Floral craftsmanship, Royal court

Sirdhara Soottanon : TRANSMISSION OF THE VALUES IN THE ROYAL PATTERNED FLORAL CRAFTSMANSHIP. Advisor: Porntip Andhivarothai, Ph.D. Co-advisor: Prof. Maneerat Chantanapalin, Ph.D.

The objectives of this research were 1) to analyze the values of the royal pattern floral craftsmanship; 2) to analyze the transmission of the values in the royal pattern floral craftsmanship; and 3) to propose guidelines for the transmission of the values in the royal pattern floral craftsmanship. The qualitative data were collected from related documents, articles, observations, in-depth interviews, and interviews the experts. The findings were as follows:

1. There were five values of the royal pattern floral craftsmanship: 1) Ethical Value – each step by step diligently taken by artists to assemble daily fresh flowers to convey highest level of moral characteristics such as their gratitude, respect, loyalty to the master who bestowed the knowledge, to the nation, religion and the monarchy. 2) Aesthetics Value of combining ten aspects to the creation for the purpose of expressing its beauty and elegance, as well as addressing its values to the art viewers. 3) Fine Craftsmanship Value on expressing original Thai culture clearly in which the art required high skilled practice and long period of development though time. 4) Resource Management Value on elevating the processes of production, distribution and services to the most efficient possible; in which time and cost spent, and quality were put into main consideration so that this would lead to sustainable development. 5) Innovative Value on different materials or patterns creation.

2. The transmission of the values in the royal pattern floral craftsmanship covered three education systems, including formal education, non-formal education, and informal education. The teaching methods focused on learning by doing and practice for development skill; to be professional and invention.

3. The transmission of the royal pattern floral craftsmanship should be provided through three education systems, including formal education, non-formal education, and informal education. This should be coherent with the strategies of the National. Proposed guidelines for formal education are to increase teaching lessons on the royal pattern floral craftsmanship in the school to train more the royal pattern floral craftsmanship teachers to serve the demand. The royal pattern floral craftsmanship content should be integrated into other courses. The royal pattern floral craftsmanship events, both on-campus and off-campus, should be organized. Arts and Culture funds should be established. Research studies on the royal pattern floral craftsmanship should be supported. Proposed guidelines for non-formal education include short courses and occupation training programs, such as laurel making. Proposed guidelines for informal education include online assembly on “The royal pattern floral craftsmanship for the preservation of national culture” to produce technologically-advanced teaching multimedia for contemporary learning, such as infographics and the royal pattern floral craftsmanship cartoon textbooks. The media should also be shared online. There should be collaborations among institutions, led by the ministry of cultural to promote the royal pattern floral craftsmanship activities for the transmission of the royal pattern floral craftsmanship for the preservation of national culture.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Development Education

Student's Signature

Academic Year: 2020

Advisor's Signature

Co-advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์ ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ ที่ชี้แนะในเรื่องวิชาการและวิชาชีพทำให้เกิดความกระจ่างในงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาและพระคุณของอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฟื่องอรุณ ปรีดีติติก ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร อาจารย์ ดร.ดวงกมล บางชวด และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ งานช่างดอกไม้สด ทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำในสิ่งอันเป็นประโยชน์ ในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่ได้สนับสนุน “ทุนมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี” ให้แก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา

กราบขอบพระคุณอาจารย์น้อย พูนขุนทด อาจารย์มณฑนา ธนประดิษฐ์ ครูผู้มอบวิชางานช่างดอกไม้สดที่ทรงคุณค่า อาจารย์ มล.ตรุณี จักรพันธ์ และคณาจารย์ทุกท่านที่เมตตาศิษย์ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น “ช่างดอกไม้สดวังหญิง 32” ที่อยู่เคียงข้างกันจนสำเร็จการศึกษา

นอกจากนี้ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ทุกสถาบัน ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้และให้คำแนะนำศิษย์ด้วยความรักและเมตตาเสมอมา รวมถึงคณาจารย์ และเพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้องชาวพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน โดยเฉพาะเพื่อนร่วมรุ่น “ทีม 23.00 น.” ที่ให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างดีตลอดระยะเวลาที่ศึกษา

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณครอบครัวที่มอบความรัก ความห่วงใย และเป็นกำลังใจเสมอมา ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ศิริธร สุตตานนท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ณ	ณ
สารบัญภาพ.....ญ	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....ฎ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ..... 1	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1	1
2. คำถามการวิจัย..... 6	6
3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 6	6
4. ขอบเขตการวิจัย..... 6	6
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 6	6
6. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย..... 8	8
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 8	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 9	9
1. การสืบหาคูณค่างานช่างดอกไม้สด..... 10	10
1.1 การสืบหอด..... 10	10
1.2 คุณค่า..... 11	11
1.3 งานช่างฝีมือดอกไม้สด..... 18	18
2. การสืบหอดวัฒนธรรม..... 26	26

2.1	วัฒนธรรม.....	26
2.2	สาขาของวัฒนธรรมไทย.....	27
2.3	การสืบทอดวัฒนธรรม.....	30
3.	แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษา.....	31
3.1	การศึกษา.....	31
4.	งานช่างดอกไม้สดในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง).....	32
4.1	ประวัติการจัดตั้งโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง).....	32
4.2	โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง).....	34
5.	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
5.1	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สด.....	48
5.2	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณค่างานช่าง.....	49
5.3	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดคุณค่า.....	51
บทที่ 3	วิธีดำเนินงานวิจัย.....	55
	ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	55
	ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	61
	ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	66
บทที่ 4	คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	68
1.	คุณค่าด้านจริยศาสตร์.....	68
2.	คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์.....	79
3.	คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์.....	96
4.	คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร.....	98
5.	คุณค่าด้านนวัตกรรม.....	103
บทที่ 5	การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	108
	ตอนที่ 1 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ.....	112

ตอนที่ 2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอกระบบ.....	125
ตอนที่ 3 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย	141
บทที่ 6 แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	153
1. ลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	153
2. กลไกในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก.....	177
3. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ.....	192
4. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษานอกระบบ	197
5. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย.....	201
บทที่ 7 สรุปลวิวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	205
1. สรุปลวิการวิจัย	205
2. อภิปรายผล.....	217
3. ข้อเสนอแนะ	233
บรรณานุกรม	235
ภาคผนวก	256
ภาคผนวก ก เอกสารการเปลี่ยนแปลงรายชื่อสถานศึกษา	257
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	260
ภาคผนวก ค แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม	266
ภาคผนวก ง รูปภาพประกอบการวิจัย.....	269
ประวัติผู้เขียน	298

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรวิชางานช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง).....	126
ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบวิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก (รูปแบบเดิม) และ วิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก (รูปแบบการศึกษานอกระบบ) ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)	138
ตารางที่ 3 ตารางตัวอย่างยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	189
ตารางที่ 4 สรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	203

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
ภาพที่ 2 ตาข่ายหน้าข้าง	80
ภาพที่ 3 มาลัยกลมดอกมะลิ	80
ภาพที่ 4 พุ่มดอกบานไม่รู้โรย ทรงบาตรกลม ฐานซี่เหลี่ยม	81
ภาพที่ 5 กลิ่นตะแคง	82
ภาพที่ 6 มาลัยกลม ชายเดี่ยว	82
ภาพที่ 7 พุ่มดอกบานไม่รู้โรยแกนดิน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของพาน 3 นิ้ว	83
ภาพที่ 8 กระจับปี่พุ่มทองน้อย บานไม่รู้โรย แกนดิน สายข้าวหลามตัดสอดตา	84
ภาพที่ 9 ตาข่ายหน้าข้าง ลายกระจับปี่	84
ภาพที่ 10 มาลัยกลม ลายคดกริช	85
ภาพที่ 11 ระย้าน้อย	86
ภาพที่ 12 มาลัยตัวหนอน	86
ภาพที่ 13 พุ่มสายข้าวหลามตัดสอดตา	86
ภาพที่ 14 พุ่มดอกกรัก แกนดินขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของพาน 3 นิ้ว	87
ภาพที่ 15 พู่กลั่น	87
ภาพที่ 16 มาลัยห่วงรัก	87
ภาพที่ 17 มาลัยชายเดี่ยว	89
ภาพที่ 18 กลิ่นจระเข้	90
ภาพที่ 19 มาลัยชายเดี่ยว	90
ภาพที่ 20 พุ่มดอกกุหลาบ แกนดินเหนียว	90
ภาพที่ 21 พุ่มดอกบานไม่รู้โรย	90
ภาพที่ 22 วิมานพระอินทร์	91

ภาพที่ 23	มาลัยตัวกระแต	91
ภาพที่ 24	มาลัยกลม ลายคดกริช	93
ภาพที่ 25	กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	99
ภาพที่ 26	ลำดับนวัตกรรมของการประดิษฐ์มาลัยดอกไม้ประดิษฐ์.....	104
ภาพที่ 27	ตารางกิจกรรมการอบรมการทำอาหารและงานฝีมือ พิพิธภัณฑน์มูลนิธิตสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ประจำปี 2562	142
ภาพที่ 28	ตารางกิจกรรมในนิทรรศการ “ปทุมนิवास ราชพิพิธภัณฑน์ ปี พ.ศ. 2563” จัดโดย พิพิธภัณฑน์มูลนิธิตสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.....	143
ภาพที่ 29	ตาราง Work Shop งานดอกไม้ไทย พิพิธภัณฑน์วัฒนธรรมดอกไม้ ประจำปี 2563 (1). 144	
ภาพที่ 30	ตาราง Work Shop งานดอกไม้ไทย พิพิธภัณฑน์วัฒนธรรมดอกไม้ ประจำปี 2563 (2). 145	
ภาพที่ 31	มาลัยโมเดล (MALAI model).....	208
ภาพที่ 32	แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของเป้าประสงค์ในการสืบทอดคุณค่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	226
ภาพที่ 33	ลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	227
ภาพที่ 34	ตัวแบบการสร้างเครือข่ายแบบเครื่องแขวน	229

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1	โครงสร้างกระทรวงวัฒนธรรม.....	178
แผนภูมิที่ 2	โครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ	181
แผนภูมิที่ 3	โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	182
แผนภูมิที่ 4	โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.....	182
แผนภูมิที่ 5	โครงสร้างสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	183

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาติไทยเป็นชาติที่ผู้คนมีความละเอียดอ่อน มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์งานศิลปะในแขนงต่าง ๆ ตลอดจนศิลปะการจัดดอกไม้ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่ยากหาชาติใดเสมอเหมือน (สกุล อินทกุล, 2552) ดอกไม้เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวิวัฒนาการทางด้านจิตวิญญาณของมนุษยชาติ เริ่มตั้งแต่มีอารยธรรมของไทยในสมัยอาณาจักรสุโขทัย และการมีอารยธรรมของโลก ดอกไม้เป็นแหล่งกำเนิดของศิลปะ มีความสำคัญยิ่งในการสร้างศิลปะของคน โครงสร้าง และสีอันสวยงาม กลิ่นอันหอมจรรูใจของดอกไม้เป็นสิ่งจรรโลงใจ การที่ดอกไม้อยู่ในสภาพธรรมชาติ ดอกไม้ก็งดงามเป็นศิลปะอยู่แล้ว แต่เมื่อคนนำดอกไม้มาเสริมสร้างให้เป็นศิลปะที่ซับซ้อนขึ้นไปอีก เช่น นำลักษณะและโครงสร้างมาเป็นจุดกำเนิดของลวดลาย นำดอกไม้มาผสมกันกับน้ำเป็นน้ำอบ น้ำหอม นานาชนิด นำตัวดอกและใบมาจัดเข้าด้วยกันเป็นศิลปะการจัดดอกไม้ (ตุ้ย ชุมสาย, 2515) “ดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์แห่งการเลื่อมใสบูชาและความเชื่ออื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากในสมัยก่อน คนมีความเชื่อที่ธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ทะเล ภูเขา ฟ้า ต้นไม้ใหญ่ ล้วนเป็นสิ่งมีอำนาจเหนือคนมากมาย คนมักจะวิงวอนให้สิ่งเหล่านี้มาคุ้มครอง โดยการใช้เครื่องสังเวย เมื่อมีธรรมของศาสดามากล่อมเกลาจิตใจของคน คนก็เรียบริบเรียงงดงามขึ้น สุภาพขึ้น สิ่งสังเวยก็กลายเป็นสิ่งสวยงามและอ่อนโยน (ตุ้ย ชุมสาย, 2515) เช่น ดอกไม้ ใบไม้ นำมาจัดเป็นช่อหรือร้อยเป็นสาย เป็นต้น แต่เนื่องจากสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยเป็นเมืองร้อน ดังนั้น การจัดดอกไม้ของไทยจึงมีลักษณะที่เป็นแบบจัดแล้วใช้ได้วันเดียว เพราะดอกไม้จะบานและร่วงโรยไป ไม่สามารถนำดอกไม้เมืองร้อนมาจัดแบบปักแจกันได้ (สกุล อินทกุล, 2546) เมื่อเป็นเช่นนี้ วิวัฒนาการของวัฒนธรรมดอกไม้ของประเทศไทย จึงมีใช้เพียงวัฒนธรรมปักดอกไม้ในแจกันเหมือนกับในประเทศแถบยุโรปหรือในประเทศญี่ปุ่น

ด้วยความที่คนไทยเป็นคนช่างประดิษฐ์ประดอย มีความสุขในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อตอบสนองความงามทางด้านจิตใจและเพื่อประโยชน์ใช้สอย (ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, 2542) จึงใช้เวลาว่างในการคิดทำสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นช่างต่าง ๆ ขึ้นมา ทั้งช่างไม้ ช่างแกะสลัก ตลอดจนสร้างสรรค์พัฒนางานศิลปะด้านดอกไม้อย่างต่อเนื่องยาวนาน จึงเกิดเป็นวิวัฒนาการงานดอกไม้ที่เรียกว่า “ศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้สด” ขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับปริมาณดอกไม้ที่มีอยู่ภายในประเทศ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์หนึ่งประจำชาติของไทย นับจากนั้นประเทศไทยก็มีวิวัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมดอกไม้เรื่อยมาจนเป็นรูปแบบที่มีความซับซ้อนอย่างสูงในเชิงเทคนิค และมีความ

สวยงามอย่างลึกซึ้งในเชิงศิลปกรรม จนสามารถเรียกได้ว่า มีความโดดเด่น เนื่องจากดอกไม้ของไทยมีความสดและคงอยู่ได้เพียงหนึ่งถึงสองวันเท่านั้น การจะทำให้ดอกไม้คงความสดยาวนานขึ้น ต้องนำมาประดิษฐ์ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ พานพุ่ม เครื่องแขวน มาลัย บายศรี กระถาง และงานใบตอง ทำให้วัฒนธรรมการจัดดอกไม้เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของไทย ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่งดงามของคนไทย ความเป็นคนที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี รักสงบ รักความอิสระ อ่อนน้อมถ่อมตน มีไมตรีจิตต่อผู้อื่น จนได้รับสมญานามว่า “สยามเมืองยิ้ม” ชาวต่างชาติต่างให้ความชื่นชมในความมีน้ำใจไมตรีของคนไทย และถึงแม้ว่าปัจจุบันสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไป อันเกิดจากการรับความเจริญสมัยใหม่ แต่ลักษณะนิสัยข้างต้นก็ยังคงหลงเหลืออยู่มาก ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น และด้วยอัตลักษณ์ที่งดงามของคนไทยนี้เอง ที่ทำให้สังคมไทยแตกต่างจากสังคมของชนชาติอื่น

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ พบว่า คนไทยทั้งหลายนิยมบูชาพระด้วยดอกไม้สด โดยเฉพาะ “ดอกบัว” อันเนื่องมาจากอิทธิพลคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ไม่ว่าจะเป็นการนอบน้อมสักการะพระพุทธรูปศาสนา การแสดงความกตัญญู การบูชาครูเพื่อแสดงออกถึงความเคารพและสำนึกในพระคุณของครู ความเคารพความเป็นครูเป็นบรรทัดฐานของสังคมไทยที่แสดงให้เห็นว่าควรบูชาผู้ที่ควรบูชา มีการนำชื่อดอกไม้มาสอดแทรกและแต่งเป็นเพลงเพื่อสื่อความหมายในทางบูชาครู ยกตัวอย่างเช่น บทเพลง “ระบำดอกไม้บูชาครู” ประพันธ์โดยมนตรี ตรีโมท ดังนี้ (ส.พลาญน้อย, 2554)

“ดอกมะลิ อัญชลีด้วยสีขาว	ซึ่งเปรียบราวดวงจิตเสนาหา
ผู้สั่งสอนแรกเริ่มประเดมิวิชา	คือบิดรมารดาบูรพาจารย์
อันดอกเข็มหมายเข็มที่เย็บผ้า	ขอปัญญาข้าแหลมคมสมเข็มขัน
ทุกปัญหาแทงทะลุปรุโปร่งญาณ	ให้เชี่ยวชาญเห็นแจ้งแห่งวิชา
ดอกมะเขือโชติช่วงม่วงฉวี	เป็นมาลีที่บานเร็ววันภนา
ให้ข้าเร็วรวดกวาดวิชา	เหมือนดอกไม้อุปมาบูชานี้
อันดอกบานไม่รู้โรยไม่ไชยขึ้น	ไว้กลิ่นรื่นแต่มั่นคงดำรงฉวี
ขอปัญญาข้าจดจำแม่นยำดี	ดังมาลีไม่รู้โรยโดยประมาณ
ดอกดาวเรืองหมายนามอร่ามเรือง	ให้การเรียนทุกเรื่องเปรี๊ยะแตกฉาน
รู้จักวางขวางสร้างสรรค์อันชำนาญ	เกริกตระการรุ่งเรืองเฟื่องขจร
อันดอกรักเปรียบจิตคิดสมัคร	รักสำนักศึกษาอนุสรณ์
รักครูบาอาจารย์นรินทร	รักคำสอนร่ำ...ชี้แจงเออย”

บทเพลงข้างต้น อุปมาดอกไม้จำนวน 6 ชนิด ตามความหมาย ประกอบด้วย

1. **ดอกมะลิ** หมายถึง บิดา มารดา เปรียบดังครูคนแรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอน ให้ความรู้

2. **ดอกเข็ม** หมายถึง ปัญญาที่เฉียบแหลม มีความเข้าใจ สามารถแก้ไขปัญหา และมีความเชี่ยวชาญในวิชาการ ใช้เรียกตามลักษณะของดอกที่ยังตูมอยู่มีลักษณะคล้ายเข็ม ดอกที่บานจะมี 4 กลีบ คนไทยสมัยโบราณนิยมปลูกตามวัด ใช้บูชาพระ และใช้ในพิธีไหว้ครู เป็นเครื่องอธิษฐานว่า “ขอให้ปัญญาแหลมเหมือนเข็ม”

3. **ดอกมะเขือ** หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ซึ่งดอกมะเขือเป็นดอกไม้พิเศษที่นำมาใช้ไหว้ครู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ ทรงใช้ดอกเข็ม ดอกมะเขือและหญ้าแพรกเป็นดอกไม้ไหว้ครู ดอกมะเขือนั้นเป็นดอกไม้อธิษฐาน คือ “ขอให้มีความรู้มากเหมือนเมล็ดมะเขือ”

4. **ดอกบานไม่รู้โรย** หมายถึง การมีความจำดี สามารถจดจำทุกสิ่งทุกอย่างได้เป็นอย่างดี ซึ่งการจัดพานดอกไม้บูชาพระพุทธรูป นิยมใช้ดอกบานไม่รู้โรย ในพิธีต่าง ๆ ที่ต้องการความมั่นคง ความรักใคร่กลมเกลียวมักจะใช้ดอกบานไม่รู้โรยเพราะชื่อเป็นมงคล

5. **ดอกดาวเรือง** หมายถึง ความแตกฉานในวิชาความรู้ มีความรู้รอบ สามารถนำความรู้ มาสร้างสรรค์ และมีความเจริญรุ่งเรือง ดอกดาวเรืองเป็นดอกไม้ที่ถือกันว่ามีชื่อเป็นมงคล หมายถึง ความรุ่งเรือง นิยมร้อยเป็นพวงมาลัย เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทเวสสถานพระอิสริวที่เมืองพาราณสี พราหมณ์ผู้ใหญ่ในถิ่นนั้นได้ถวายพวงมาลัยดอกดาวเรืองด้วยเช่นกัน

6. **ดอกรัก** หมายถึง ความรัก ความผูกพันที่มีต่อสถาบันการศึกษาและครูอาจารย์ ตลอดจนความรู้และการอบรมสั่งสอนที่ได้รับการถ่ายทอดมา ชื่อของต้นรักและดอกรักมีความหมายที่สดชื่น เป็นมงคลแก่ชีวิต นิยมนำมาร้อยทำอู่ปะ พวงมาลัย ทำเครื่องมงคลต่าง ๆ

จากการอุปมาดอกไม้ตามความหมายต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีการนำดอกไม้หลายชนิดมาเป็นสัญลักษณ์ในการบูชาครู ซึ่งดอกไม้ทุกชนิดล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าบทบาทและหน้าที่ของดอกไม้ในสังคมไทยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือพื้นที่บ้านที่เกิดขึ้น และมีความผูกพันทางวัฒนธรรมที่ยึดถือ สืบทอดกันมาในอดีต และผูกพันใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความสามัคคี ระหว่างคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำให้เกิดความอบอุ่น มั่นคงทั้งทางด้านจิตใจและร่างกายแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้คนในชุมชนมีความสุข โดยคนไทยได้สัมผัสกับศิลปะการจัดดอกไม้ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของชีวิตจนถึงระยะสุดท้ายของชีวิต (พยุพวรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2557) ดังนั้น การจัดดอกไม้ของไทยจึงถือเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนคุณค่าความงามและภูมิปัญญาไทย เป็น

เอกลักษณ์ของคนไทยที่สืบทอดกันมา ความงามที่วิจิตรและสวยงามก่อให้เกิดสุนทรียภาพที่ช่วยจรรโลงจิตใจของคนในสังคมได้อย่างสวยงาม

เมื่อพิจารณาถึงสภาพสังคมในปัจจุบัน พบว่า ขณะนี้สังคมไทยกำลังตกอยู่ในกระแสทุนนิยมขาดความภูมิใจในความเป็นไทย ขาดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น ขาดการยอมรับในภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าของคนไทย สังคมไทยหันไปรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านสื่อต่าง ๆ โดยปราศจากการพิจารณาและเลือกสรร เกิดการซึมซับ ดัดแปลง ละทิ้งวัฒนธรรมเดิม รับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นมาเป็นของตนโดยขาดการกลั่นกรอง เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันสังคมสมัยใหม่ มีการสร้างค่านิยม ความเชื่อ ก่อให้เกิดทัศนคติที่ขัดแย้งระหว่างคนต่างรุ่น วิถีชีวิตไทย อัตลักษณ์และเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิมถูกเบียดเบียนและเปลี่ยนแปลง นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม คุณธรรม และปัญหาต่าง ๆ อีกนานัปการ ประกอบกับการก่อตัวของโครงสร้างสังคมแบบครอบครัวเดี่ยวที่เริ่มเข้ามาแทนที่ครอบครัวขยาย ทำให้สายสัมพันธ์ของครอบครัวสั้นคลอน การรักษาวัฒนธรรมและภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยเริ่มลดน้อยถอยลง การมองไม่เห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมเก่า ๆ ที่ดั้งเดิม ทำให้วัฒนธรรมบางอย่างเริ่มเลือนหายไปจากสังคมไทย ดังนั้น ในฐานะของคนไทยคนหนึ่ง การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ดี โดยเฉพาะวัฒนธรรมดอกไม้ จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความรัก ความหวงแหน การเห็นคุณค่า และร่วมสืบทอดวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมสร้างความตระหนักรู้ และเข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรมของไทย สร้างทัศนคติเชิงบวก เสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เลือกสรร และต่อยอดตลอดจนนำวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและคงคุณค่าเชิงวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

งานช่างดอกไม้สด เป็นศิลปะที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (สุรพงษ์ ไซยมงคล, 2542) บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นออกแบบรูปแบบของงานให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธา สร้างสรรค์ผลงานสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ผ่านการประดับตกแต่งอาคารสถานที่และสิ่งเคารพบูชาด้วยงานช่างดอกไม้สด อาทิ มาลัย เครื่องแขวน พุ่มกรวย ตาข่าย ผลงานที่เกิดจากความประณีตงดงามละเอียดอ่อน ละเมียดละไม สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชาติ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากชาวต่างชาติในรูปแบบศิลปะที่งดงาม สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของงานช่างดอกไม้สด จนเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้พบเห็น

จากเหตุดังกล่าวพระบรมมหาราชวังจึงจำเป็นต้องมีงานช่างดอกไม้สดเป็นสำคัญสำหรับใช้ในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดที่ให้การอบรมหญิงสาว บรรดาเจ้านายต่างกรม ข้าราชการ เศรษฐี คหบดีที่ปรารถนาจะให้บุตรหลานผู้หญิงของตน ได้มีความรอบรู้ในศิลปวิทยาการและจรรยา มารยาท โดยส่งไปอยู่กับเจ้านาย

ฝ่ายใน สุดแต่จะคุ้นเคยกับพระองค์ใด เมื่อพระบรมมหาราชวังมีงานพระราชพิธีต่าง ๆ บรรดาเจ้านายฝ่ายในประกวดแข่งขันทำดอกไม้ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือมีการตกแต่งพระแท่นมณฑล ย่อมมีการกระเกณฑ์ข้าหลวง ข้าราชการบริพาร ให้ช่วยกันทำตามถนัดและฝึกหัดเด็ก ๆ ไปพร้อมกันด้วยทั้งให้ปลิดก้านดอกไม้ คัดเลือกขนาด ปลิดกลีบ รับประทานประสาเด็ก ต่อมาจึงค่อยฝึกให้ร้อยเฟื่องอุบะ พักกลีบ เย็บกลีบ และร้อยตาข่ายส่งให้ผู้ใหญ่ แบ่งกันร้อยมาลัยเป็นส่วน ๆ ปักพุ่มงาย ๆ ครั้นเมื่อมีฝีมือทำได้เรียบร้อยเป็นที่ไว้วางใจได้จึงได้รับการฝึกสอนให้ทำครบเครื่องเป็นชิ้นสำเร็จจดจำทำตามต่อ ๆ กันไปจนชำนาญ (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2542) จวบจนกระทั่งปัจจุบันข้าราชการฝ่ายในแห่งสำนักพระราชวังก็ยังคงรักษาชื่อเสียงในเชิงฝีมือสตรีไว้ได้ทั้งงานช่างดอกไม้สดงานเย็บปักถักร้อย อบรมจ้บจิบเครื่องนุ่งห่ม น้ำอบ น้ำปรุง และเครื่องคาว-หวาน ไม่ต่างจากสมัยโบราณ

ราชสำนัก หรือในเขตพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวังนั้น ถือเป็นแหล่งเรียนรู้หรือเป็นต้นแบบสำคัญในการสืบทอดความรู้ด้านงานช่างดอกไม้สดจนแพร่หลาย มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) หรือโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ขึ้น ซึ่งสืบเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นงานประณีตศิลป์ที่สมควรจะอนุรักษ์ให้เป็นแบบราชสำนักไว้ มุ่งถ่ายทอดความรู้และทักษะด้านนี้ให้แก่คนรุ่นหลังในการนำไปประกอบเป็นอาชีพในอนาคต ด้วยเหตุนี้งานช่างดอกไม้ไทยสดในราชสำนักจึงได้ฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แต่เนื่องจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) สามารถรับนักเรียนได้ในจำนวนที่จำกัด ประกอบกับผู้เรียนวิชาช่างดอกไม้สดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยจึงเกิดปัญหาสำคัญ คือ ขาดผู้สืบทอดรุ่นใหม่ ที่จะมาเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักต่อไป

สรุปได้ว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นถือเป็นงานประณีตศิลป์ขั้นสูงที่จำเป็นต้องได้รับการสืบทอดไว้ให้อยู่คู่กับสังคมไทยอย่างมั่นคง อีกทั้งต้องได้รับการขยายผลไปสู่กลุ่มผู้สืบทอดเยาว์วัยเพื่อให้งานช่างยังคงอยู่ในวิถีชีวิตคนไทยอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก” เพื่อช่วยให้งานช่างดอกไม้สดอันทรงคุณค่านี้ได้อยู่คู่กับสังคมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่รวดเร็ว ผลการวิจัยขึ้นนี้นอกจากจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงยั่งยืนแล้ว ยังจะสามารถเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษาของรัฐและเอกชนที่จะนำไปใช้วางแผนจัดการศึกษาหรือปรับปรุงหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษา ตลอดจนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาเยาวชนหรือชุมชนจากหน่วยงานอื่น ซึ่งอาจเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดคุณค่างานช่างได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. คำถามการวิจัย

- 2.1 งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีคุณค่าในด้านใด
- 2.2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นอย่างไร
- 2.3 แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักควรเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
- 3.2 เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
- 3.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

4.1.1 ศึกษาคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใน 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านการจัดการทรัพยากร ด้านงานเชิงช่างประณีตศิลป์ และด้านนวัตกรรม โดยศึกษาเฉพาะงานช่างดอกไม้สด 3 ประเภท ได้แก่ การร้อยมาลัย การประดิษฐ์เครื่องแขวน และการจัดพานพุ่ม

4.1.2 ศึกษาการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักครอบคลุมระบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ ทั้งสองรูปแบบเน้นวัตถุประสงค์วิธีสอน กิจกรรม และการประเมินผล และ3) การศึกษาตามอัธยาศัย เน้นช่องทางการเผยแพร่ความรู้ผ่านเทคโนโลยี

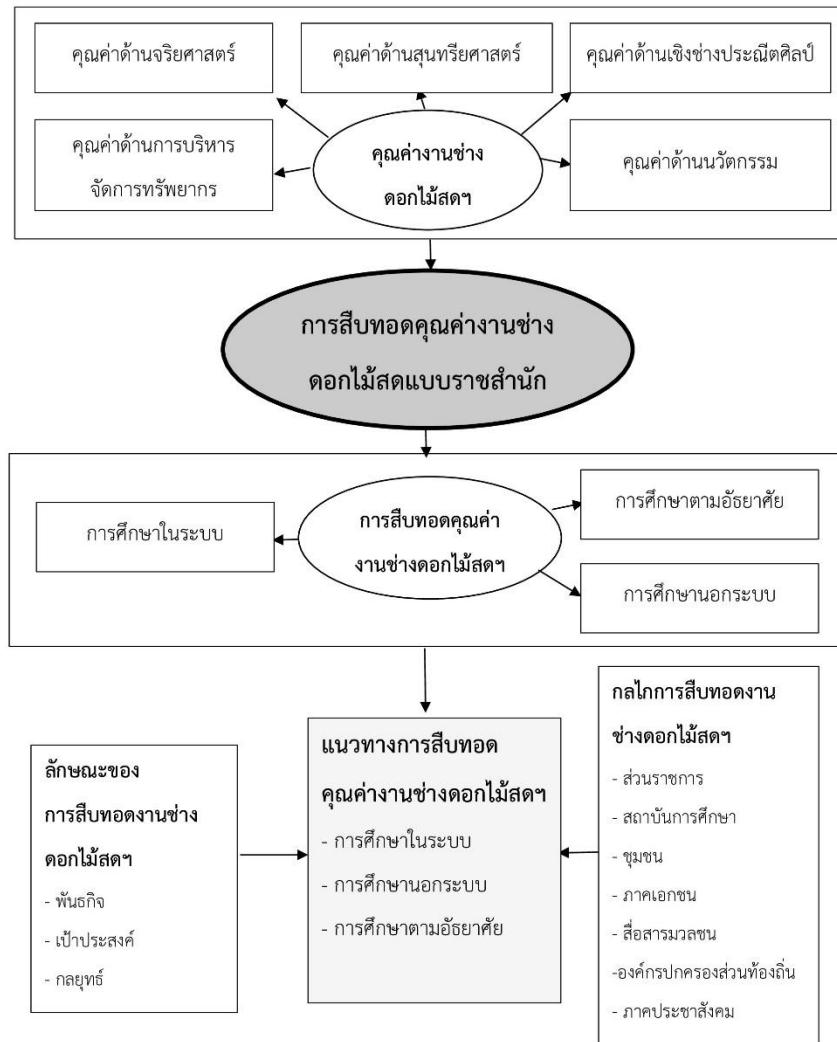
4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน กองวัง พระบรมมหาราชวัง ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

5.1 ศึกษาคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านการจัดการทรัพยากร ด้านงานเชิงช่างประณีตศิลป์ และด้านนวัตกรรม

5.2 ศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ครอบคลุมการศึกษา 3 รูปแบบในระบบการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังแผนภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

6. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การสืบทอด หมายถึง การถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ และความซาบซึ้งในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษา 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย

คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์ สิ่งที่มีมูลค่าสูงซึ่งมีผลต่องานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในงานวิจัยนี้แบ่งคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วยด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านงานเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม

งานช่างดอกไม้สด หมายถึง ศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้สด อันเป็นงานช่างดั้งเดิมแขนงหนึ่งของไทย ในที่นี้ผู้วิจัยทำการศึกษาเฉพาะการร้อยมาลัย การประดิษฐ์เครื่องแขวน และการจัดพานพุ่ม

ราชสำนัก หมายถึง ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน กองวัง พระบรมมหาราชวัง มีหน้าที่รับผิดชอบการประดิษฐ์ดอกไม้ ใช้สำหรับทรงนมัสการประจำวัน ตกแต่งในงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี งานพระราชกุศล และพิธีต่าง ๆ ตลอดจนปฏิบัติงานเย็บปักถักร้อยของใช้ส่วนพระองค์และของใช้ของทางราชการ

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 ได้ทราบคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
- 7.2 ได้ทราบถึงกระบวนการสืบทอดคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 7.3 ได้ทราบแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนามนุษย์บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย
- 7.4 สถานศึกษาของรัฐและเอกชนสามารถนำไปใช้วางแผนจัดการศึกษาหรือปรับปรุงหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้
- 7.5 หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สามารถนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาเยาวชนหรือชุมชนได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรากฏตามหัวข้อดังนี้

1. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด
 - 1.1 การสืบทอด
 - 1.2 คุณค่า
 - 1.3 งานช่างฝีมือดอกไม้สด
2. การสืบทอดวัฒนธรรม
 - 2.1 วัฒนธรรม
 - 2.2 สาขาของวัฒนธรรมไทย
 - 2.3 การสืบทอดวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษา
 - 3.1 การศึกษา
4. งานช่างดอกไม้สดในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
 - 4.1 ประวัติการจัดตั้งโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
 - 4.2 โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สด
 - 5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณค่างานช่าง
 - 5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดคุณค่า

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลของงานวิจัยฉบับนี้มีแนวทางและแนวคิดที่ศึกษา เพื่อจะให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงประเด็นและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิด เกี่ยวกับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด การสืบทอดวัฒนธรรม รูปแบบการศึกษา และบริบท ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มาเป็นแนวทางในการศึกษาและเก็บข้อมูล แล้วนำมาเชื่อมโยงเพื่อ อธิบายการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดโดยมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด

1.1 การสืบทอด

การสืบทอด หมายถึง การรับช่วงปฏิบัติต่อ เช่น เขาสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ระเบียบวาระ บัญญัติประกอบ (2553) กล่าวไว้ว่า การสืบทอด หมายถึง การรับช่วงองค์ความรู้จากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง โดยการปฏิบัติให้ดู เล่าให้ฟัง และบอกเล่าต่อกันไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่กำลังสืบทอด เพื่อให้คงอยู่และมีความเหมาะสมกับยุคสมัย เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตคนในสังคมและธรรมชาติ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดไว้ว่า การถ่ายทอดหมายถึง ระบบที่ได้รับการสั่งสม สั่งสอน ค่านิยม ทักษะคติ การปฏิบัติของคนในสังคมจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง เป็นการถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวและสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เดิมการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาจะสืบทอดกันในครอบครัว คนในครอบครัวจดจำ นำไปเลียนแบบ ทำให้เกิดการซึมซับความรู้ โดยอัตโนมัติ และการสืบทอดนี้ก็เป็นด้านหนึ่งของการสืบสาน ซึ่งพระธรรมปิฎก (2539) ได้อธิบายคำว่า “สืบสาน” ประกอบด้วยคำที่มีความหมาย 2 คำ คือ สืบและสาน ซึ่งคำว่า สืบ หมายถึง การสืบสาว คือ การศึกษาย้อนลงไปถึงความเป็นมา เพื่อหาเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นในอดีต มี 2 ด้าน คือ

1) การสืบสาวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อหาความเป็นมาในอดีตว่า วัฒนธรรมที่ศึกษานี้ สืบเนื่องมาจากอะไร ต้นตออยู่ที่ไหน และสืบต่อกันมาอย่างไร เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ รากฐานที่มาในประวัติศาสตร์แห่งวัฒนธรรมของตน โดยการสืบสาวนี้จะเป็นการหาประวัติความเป็นมา

2) การสืบทอด คือการสืบต่อไปข้างหน้าจากปัจจุบันสู่อนาคต นั่นคือวางแผนในการส่งต่อวัฒนธรรมเพื่อให้คงอยู่ในวันข้างหน้า เมื่อเราสืบสาวได้ดีแล้ว เราก็เห็นทางที่จะสืบทอดได้ดีด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการสืบทอดนั้น เราไม่ได้สืบทอดลอย ๆ แต่สืบทอดด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการ ถ้าสืบทอดโดยไม่มีวิธีการก็กลายเป็นการปล่อยให้ไหลเรื่อยเปื่อยไป การสืบทอดอย่างมีวิธีการในที่นี้เรียกว่าสืบสาน เพราะฉะนั้นจึงมีคำว่าสืบสาน คือ นอกจากสืบแล้วก็มีการสานด้วย

ซึ่ง สาน คือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่สืบมาจากเดิมให้มีรูปแบบเป็นต้น ที่สอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบัน ให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่ การสานทำให้สิ่งที่สืบมาเกิดผลเป็นประโยชน์และมีชีวิตชีวา เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีการสานวัฒนธรรมด้วย ไม่ใช่สืบอย่างเดียว

สรุปคือ คำว่า สืบทอด หมายถึง การรับช่วงต่อจากอีกรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการไปข้างหน้าจากปัจจุบันสู่อนาคต ซึ่งเมื่อกล่าวถึงการสืบทอดคุณค่าในความหมายของงานวิจัยฉบับนี้ คือกล่าวถึงการสืบทอดคุณค่าดอกไม้สดจากรุ่นครูบาอาจารย์ที่อยู่กับงานช่างดอกไม้

สดมาอย่างยาวนานสู่คนรุ่นปัจจุบันที่จะสืบทอดต่อไปยังอนาคต ซึ่งเป็นการวางแผนในการส่งต่อวัฒนธรรมเพื่อให้คงอยู่ในวันข้างหน้าตามความเหมาะสมกับยุคสมัย เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตคนในสังคมและธรรมชาติ

1.2 คุณค่า

คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

พระสติมา สติสมปโน (2558) ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณค่า หมายถึง ลักษณะที่พึงประสงค์ คุณค่าเป็นนามธรรมอันเกิดจากการประเมินข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. คุณค่านอกตัว (extrinsic value) เป็นคุณค่าที่อยู่นอกตัว สิ่งหรือกระทำนั้น ๆ เป็นเพียงวิถีทางหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนา เช่น เงิน เป็นสิ่งที่มีค่า เป็นคุณค่านอกตัว เพราะมีเงินต้องนำไปซื้อ เพื่อให้สำเร็จสมความมุ่งหมาย

2. คุณค่าในตัว (intrinsic value) หมายถึง เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้ายคือเป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่นอีก เช่น นักเรียนขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี การขยันเรียนมีจุดหมายในตัวเอง นักปรัชญาเรียกคุณค่าประเภทนี้ว่า คุณค่าที่แท้จริง

ทินภัทร ประภาสพงษ์ (2553) ได้ให้ความหมายของ คุณค่า ว่าหมายถึง ลักษณะที่พึงพอใจ พึงปรารถนา พึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม และความจริงหรือความยุติธรรม โดยสรุปคุณค่าแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. คุณค่าภายใน หมายถึง คุณค่าที่อยู่ภายในใจของเรา อันได้แก่ คุณความดี ความงามและความจริงหรือความยุติธรรมอื่น ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตนเอง เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวรและเป็นคุณค่าที่สูงสุด

2. คุณค่าภายนอก หมายถึง คุณค่าที่มีอยู่ภายนอกซึ่งเราสามารถมองเห็นได้ รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ คุณค่าที่เป็นวัตถุภายนอก มีอยู่ชั่วคราว และเป็นอุปกรณ์หรือเป็นอุปบายให้บุคคลได้บรรลุจุดหมายเท่านั้น เช่น ทรัพย์สมบัติ อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

คุณวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงคุณค่า หรืออุดมคติของความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางใจ เพราะมนุษย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่นตรงที่มนุษย์สามารถเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่าง ๆ ได้ สามารถจำแนกออกเป็น 3 แขนง คือ ตรรกศาสตร์ (Logic) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) และจริยศาสตร์ (Ethics) ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง 2 แขนงที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.2.1 จริยศาสตร์ (ethics)

คำว่า จริยศาสตร์ มาจากภาษาสันสกฤตว่า จริยะ + ศาสตร์ ซึ่ง **จริยะ** แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ **ศาสตร์** แปลว่า ความรู้ **จริยศาสตร์** แปลว่า ความรู้ที่ควรหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ หรือจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

ทางปรัชญา จริยศาสตร์เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่พยายามค้นหาคำตอบเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ว่า การกระทำใดควรแก่การยกย่องว่าเป็นการกระทำที่ดี มีคุณค่า รวมทั้งหาคำตอบเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร และหาหลักเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของมนุษย์นั้น ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยข้ออันควรประพฤติปฏิบัติ (สเถิต วงศ์สุวรรณค์, 2539)

ตามทฤษฎีของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้นิยามว่า “จริยศาสตร์ คือ การศึกษาตามวิธีการอันมีแบบแผนเพื่อที่จะเข้าถึงปัญหาอันสูงสุด ซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์” จึงอาจกล่าวได้ว่า จริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับ “คุณค่า” การกระทำของมนุษย์ (value in human conduct) โดยมีเหตุผลเป็นพื้นฐานในการโต้แย้ง

เมย์และชาร์รัตต์ (May, Larry and Sharratt, 1994) อธิบายว่า จริยศาสตร์ คือการที่บุคคลทำตามหลักมนุษยธรรมของตนเอง เช่น กลุ่มประโยชน์นิยม มีแนวคิดว่าสิ่งที่ดีที่สุดคือสิ่งที่ประโยชน์ของชนส่วนใหญ่ สำหรับเมย์และชาร์รัตต์นั้นหัวข้อสำคัญของจริยศาสตร์ร่วมสมัยคือ สิทธิมนุษยชน จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ความยากจน สงครามและความรุนแรง บทบาทของสตรีและจริยธรรม เรื่องการทำแท้ง เรื่องเอดส์

แมคคินนอน (Mackinnon, 1995) อธิบายว่า จริยศาสตร์ หรือปรัชญาจริยธรรม (Moral Philosophy) อธิบายเรื่องชีวิตที่ดี และอะไรคือสิ่งที่ดีกว่าสำหรับชีวิตนี้ อธิบายครอบคลุมในเรื่องทางเพศ สิ่งแวดล้อมและสัตว์ ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและการจัดระเบียบโลกใหม่

วิทย์ วิศทเวทย์ (2532) อธิบายว่า จริยศาสตร์ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่าของความดี ซึ่งเป็นค่าทางจริยธรรม ความดีมีความหมายต่างกันดังนี้

1. ความดี หมายถึง การนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความดีข้อนี้ไม่เป็นคุณค่าทางจริยธรรม
2. ความดี หมายถึง นำพึงประสงค์ หรือนำพึงปรารถนา หรือที่ตรงกันข้ามกับผิด ไม่ควร หมายถึงถูก ควร ดี

จากคำนิยามของจริยศาสตร์ข้างต้น สรุปได้ว่า จริยศาสตร์ คือศาสตร์ที่เกี่ยวกับความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติของมนุษย์ หากกล่าวถึงคุณค่าด้านจริยศาสตร์ในงานช่างดอกไม้

สด คือหมายถึง จริยศาสตร์ในตัวช่างดอกไม้สด ที่แสดงให้เห็นการพัฒนาจิตใจ มีการเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมของช่าง รู้จักควบคุมกาย วาจา ใจ และประพฤติตนให้สมกับเป็นกุลสตรีที่ดี ในกระบวนการของงานช่างฝีมือ

1.2.2 สุนทรียศาสตร์

“สุนทรียศาสตร์” มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “สุนทรียะ” แปลว่า ดีงาม สุนทรียศาสตร์จึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่าวิชาที่ว่าด้วยความงาม ในความหมายของคำเดียวกันนี้ นักปราชญ์ชาวเยอรมันชื่อ Aisthetics Baumgarten (1718 -1762) ได้เลือกคำในภาษากรีกมาใช้ คำว่า Aisthetics ซึ่งหมายถึงการรับรู้ตามความรู้สึก (Sense Perception) เป็นวิชาเกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีแห่งความงาม ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Aesthetics ส่วนในภาษาไทยใช้คำว่าสุนทรียศาสตร์หรือวิชาศิลปะทั่วไป (สมเกียรติ ตั้งนโม, 1994)

สุนทรียศาสตร์ เป็นศัพท์คำใหม่ที่บัญญัติขึ้นโดย โบมการ์เต็น (Alexander Gottlieb Baumgarte) ซึ่งก่อนหน้านี้นี้เป็นเวลา 2,000 กว่าปี นักปราชญ์สมัยกรีก เช่น เพลโต อริสโตเติล กล่าวถึงแต่เรื่องความงาม ความสะเทือนใจ ซึ่งเป็นความรู้สึกทางการรับรู้ (Sense Perception) ของมนุษย์ ปัญหาที่พวกเขาโต้เถียงกันได้แก่ ความงามคืออะไร ค่าของความงามนั้นเป็นจริงมีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ หรือว่าค่าของความงามเป็นเพียงความชอบความที่เราใช้กับสิ่งที่เราชอบ ความงามกับสิ่งที่งามสัมพันธ์กันอย่างไร มีมาตรการตายตัวอะไรหรือไม่ที่ทำให้เราตัดสินใจได้ว่าสิ่งนั้นงามหรือไม่งาม สุนทรียศาสตร์นับว่าเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาคคุณค่า (Axiology) ในสมัยก่อนวิชานี้เป็นที่รู้จักกันในรูปของวิชา “ทฤษฎีแห่งความงาม” (Theory of Beauty) (สมเกียรติ ตั้งนโม, ผู้แปลและเรียบเรียง, 2537)

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงาม และสิ่งที่งามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) เป็นศัพท์บัญญัติมาใช้แทนคำในภาษาอังกฤษ “aesthetics” ซึ่งสุนทรียะ (aesthetic) หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่งาม รื่นรมย์ ไม่ว่าจะป็นธรรมชาติหรือศิลปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

สุนทรียศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยสิ่งที่สวยงามหรือไพเราะ คำว่า Aesthetics มาจากภาษากรีกว่า Aisthetikos (อัสเททิโคส) = รู้ได้ด้วยสัมผัสสุนทรียธาตุ (Aesthetics Elements) ซึ่งมีอยู่ 3 อย่างคือ ความงาม (Beauty), ความแปลกหูแปลกตา (Picturesqueness) และความน่าทึ่ง (Sublimity) (กิริติ บุญเจือ, 2522)

จากคำนิยามข้างต้น สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับความงาม ซึ่งอาจรวมหมายถึงความงามในธรรมชาติหรือศิลปะ ผลงานประดิษฐ์ดอกไม้สดนั้น นับได้ว่าเป็นงานช่างหนึ่งที่มีคุณค่าในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

สามารถกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ชม ดม และสัมผัส ว่ามีความสวยงาม วิจิตรตระการตา เพราะผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต บรรจง

นอกจากคุณค่าของจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้แล้ว ยังมีการศึกษาคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดในด้านอื่น ๆ อีก 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านเชิงช่าง ประณีตศิลป์ คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และคุณค่าด้านนวัตกรรมซึ่งจะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

1.2.3 เชิงช่างประณีตศิลป์

ประณีต ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายถึง ละเอียดลออ , เรียบร้อยงดงาม, เช่น ฝีมือประณีต ทำอย่างประณีต, ที่ปรุอย่างสุดฝีมือด้วยของดี ๆ เช่น ปรุอาหารอันประณีต (ส. ปรณีต; ป. ปณีต) ส่วน **ช่าง** หมายถึง ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ช่างตัดเสื้อ ช่างไม้ ช่างทอง เมื่อรวมคำกันแล้ว **เชิงช่างประณีตศิลป์** (artisans) จึงหมายถึง ความเป็นช่างที่ใช้ทักษะความชำนาญขั้นสูงในการประดิษฐ์ผลงานประณีตศิลป์ (exquisite art) อันเป็นศิลปะที่มุ่งเน้นคุณค่าทางความงาม (aesthetic value) และสร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมี “ขนบ” เป็นตัวกำกับ และเป็นผลงานที่มีขอบเขตของประโยชน์ในการใช้สอยเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจ

เชิงช่างประณีตศิลป์ คือ การช่างฝีมือที่ประติดประต่อขึ้นด้วยความละเอียดอ่อน

พิถีพิถัน ตั้งอกตั้งใจ มุ่งเน้นคุณค่าทางความงาม ให้มีความสำคัญกับการสร้างสิ่งสวยงาม มีคุณค่า ควรชมยิ่งกว่าประโยชน์ใช้สอย ผลที่ได้จึงเป็นงานศิลปภัณฑ์ที่มีความวิจิตรบรรจงงดงามอย่างยอดเยี่ยม (กรมศิลปากร, 2555)

ช่างประณีตศิลป์ คือ ผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มีขึ้นแก่เครื่องอุปโภคบ้าง หรือเครื่องบริโภคที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ ช่างทำเครื่องสด ช่างทำดอกไม้ ช่างเย็บบายศรี ช่างปักสะตัง ช่างรัก ช่างโลหะรูปพรรณ เป็นต้น (กชกร รามโกมุท, 2543) และช่างประณีตศิลป์ได้ถูกจัดเป็นช่างประเภททำของชมซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของงานช่างศิลป์ไทย

จากคำนิยามข้างต้นพอสรุปได้ว่า เชิงช่างประณีตศิลป์ คือ การช่างฝีมือที่ประดิษฐ์ผลงานที่มีความละเอียดลออ สวยงามและมีคุณค่าตามวัตถุประสงค์ที่สร้างสรรค์ขึ้น ดังเช่นงานช่างดอกไม้สด อันเป็นศิลปะที่มุ่งเน้นคุณค่าทางความงาม (aesthetic value) ความประณีตและสร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมี “ขนบ” เป็นตัวกำกับ และเป็นผลงานที่มีขอบเขตของประโยชน์ในการใช้สอยเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจ

1.2.4 การบริหารจัดการทรัพยากร

“การบริหาร” หรือ “การจัดการ” โดยทั่วไปเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน และใช้แทนกันได้เสมอ **การบริหาร** หมายถึง การดำเนินการ, จัดการ ส่วน **จัดการ** หมายถึง สั่งงาน, ควบคุมงาน, ดำเนินงาน ส่วน **ทรัพยากร** ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์หรือมีค่า

การจัดการ (Management) คือ การจัดการภารกิจภายในองค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป็นไปตามนโยบายแผนงานที่ได้กำหนดไว้ หรือการจัดการ หมายถึง ภารกิจของบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือหลายคนที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของแต่ละบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้

สมพงศ์ เกษมสิน (2514) มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการมาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนันต์ เกตุวงศ์ (2523) ให้ความหมายการบริหารว่า เป็นการประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย 2 คน) และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2532) ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ติน ปรัชญพฤทธิ (2532) มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ

บุญทัน ดอกไธสง (2547) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศหรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์การ มีการกล่าวว่าการบริหารจะครอบคลุมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. จะต้องมียุทธประสงค์ (Objective) คือ เป้าหมายในการดำเนินงานที่ผู้บริหารต้องดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ
2. จะต้องมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) คือ ความสำเร็จของผลงานตามที่คาดหวังไว้
3. จะต้องมทรัพยากร (Resource) คือ ปัจจัยต่าง ๆ ของการบริหารที่ผู้บริหารเกี่ยวข้องด้วยโดยตรง ซึ่งแต่เดิมโดยทั่วไป ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money)

วัสดุ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกโดยย่อว่า 4 M's แต่ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางสังคมและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรดังกล่าวจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ ทรัพยากรที่เป็นส่วนประกอบในการบริหาร ประกอบด้วย ทรัพยากรคน (Human Resource) ทรัพยากรที่เป็นวัสดุและอุปกรณ์ (Physical Resource) และทรัพยากรทางด้านเงินทุน (Financial Resource) และทรัพยากรทางด้านข่าวสารข้อมูล (Information Resource)

4. มีการ ประสมประสาน กัน (Integration and Coordination) คือ กระบวนการในการดำเนินงานด้วยประการทั้งปวง ที่ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องต่อเนื่องกัน

จากคำนิยามข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากร หมายถึง การจัดการทรัพยากร เช่น งบประมาณ เวลา กำลังคน เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ ที่มีอยู่ให้เกิดความคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพสูงสุด อาจหมายรวมถึงความสามารถในการจัดความสำคัญในการใช้เวลา ทรัพยากรและข้อมูลอย่างเหมาะสม และประหยัดค่าใช้จ่ายสูงสุด โดยในการประดิษฐ์ผลงานดอกไม้ที่เกิดจากช่างฝีมือนั้นตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนกระทั่งไปสู่การจำหน่ายเพื่อใช้งานนั้นมีการบริหารจัดการเกิดขึ้นตลอดกระบวนการ

1.2.5 นวัตกรรม

นวัตกรรม (innovation) หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะ เป็นความคิด วิธีการหรืออุปกรณ์ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) นวัตกรรมมีรากศัพท์มาจาก นว + อดต (บาลี) = ใหม่ + กรรม (สันสกฤต) = การกระทำ การปฏิบัติความคิด หมายถึง ความคิด หรือการกระทำใหม่ ๆ ที่นำมาใช้แก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ (สมบูรณ์ สงวนญาติ, 2534)

นวัตกรรม (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาลาติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมาซึ่งการพัฒนา แนวคิดนี้ได้เกิดขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างสรรค์ การวิจัยและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ โดยความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์คือ การนำแนวความคิดใหม่ หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ดังนี้

จรรยา วงศ์สายัณห์ (2520) ได้กล่าวถึงความหมายของ “นวัตกรรม” ไว้ว่า “แม้ในภาษาอังกฤษเอง ความหมายก็ต่างกันเป็น 2 ระดับ โดยทั่วไป นวัตกรรม หมายถึง ความพยายามใด ๆ จะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มากน้อยเพียงใดก็ตามที่เป็นไปเพื่อจะนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ทำอยู่เดิมแล้ว กับอีกระดับหนึ่งซึ่งวงการวิทยาศาสตร์แห่งพฤติกรรม ได้พยายามศึกษาถึงที่มา ลักษณะ กรรมวิธี และผลกระทบที่มีอยู่ต่อกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง คำว่า นวัตกรรม มักจะหมายถึง สิ่งที่ได้้นำความเปลี่ยนแปลงใหม่เข้ามาใช้ได้ผลสำเร็จและแผ่กว้างออกไป จนกลายเป็นการปฏิบัติอย่างธรรมดาสามัญ (บุญเกื้อ ควรหาเวช, 2543)

นวัตกรรม แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 มีการประดิษฐ์คิดค้น (Innovation) หรือเป็นการปรุงแต่งของ
 เก่าให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ระยะที่ 2 พัฒนาการ (Development) มีการทดลองในแหล่งทดลอง
 จัดทำอยู่ในลักษณะของโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project)

ระยะที่ 3 การนำเอาไปปฏิบัติในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งจัดว่าเป็น
 นวัตกรรม ขั้นสมบูรณ์

ทอมัส ฮิวซ์ (Thomas Hughes, 1971) ได้ให้ความหมายของ “นวัตกรรม” ว่า
 เป็นการนำวิธีการใหม่ ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนาเป็นขั้น ๆ แล้ว
 เริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention) การพัฒนา (Development) ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปของ โครงการ
 ทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project) แล้วจึงนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการปฏิบัติเดิมที่
 เคยปฏิบัติมา

มอร์ตัน (Morton, J.A., 1971) ได้ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ว่าเป็นการทำให้
 ใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ตลอดจน
 หน่วยงาน หรือองค์การนั้น ๆ นวัตกรรมไม่ใช่การขจัดหรือล้มล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการ
 ปรับปรุงเสริมแต่งและพัฒนา

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2521) ได้ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ไว้ว่า หมายถึง
 วิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ที่แปลกไปจากเดิมโดยอาจจะได้มาจากการคิดค้นพบวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาหรือมีการ
 ปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมและสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการทดลอง พัฒนาจนเป็นที่เชื่อถือได้แล้วว่า
 ได้ผลดีในทางปฏิบัติ ทำให้ระบบก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

กรมวิชาการ (2521) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม คือ การนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา
 เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมวิธีการที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ผลดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า นวัตกรรม คือ การทำใหม่หรือการสร้างใหม่ ทั้งจากการปรับปรุงสิ่ง
 เก่าหรือคิดค้นปรับปรุงสิ่งใหม่ให้พัฒนาขึ้นไป ดังเช่นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในยุคปัจจุบัน
 มีการนำเอาอุปกรณ์ที่เป็นวัสดุสังเคราะห์ เลียนแบบวัสดุจากธรรมชาติ เข้ามาใช้ร่วมด้วย อันนับได้ว่าเป็น
 เป็นสิ่งใหม่ หรือนวัตกรรมจากภายนอกที่ถูกนำมาใช้เพื่อยืดอายุการใช้งานให้คงทนมากขึ้น
 ประหยัดเวลาในการประดิษฐ์มากขึ้น

1.3 งานช่างฝีมือดอกไม้สด

1.3.1 ความหมายของคำว่า “ช่าง”

ช่าง (Craftsman) เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีความชำนาญในงานศิลปะ โดยการทำงานฝีมือ เช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างรัก หรือช่างไม้ ช่างแทงหยวก เป็นต้น คำว่า “ครูช่าง” จึงหมายถึงช่างที่มีฝีมือและผลงานที่โดดเด่นเป็นที่ประจักษ์แก่คนที่พบเห็น โดยเฉพาะช่างในงานศิลปะประเภทจิตรศิลป์ ผู้ที่ได้พบเห็นผลงานมีความชื่นชมและยกย่องว่าเป็นครู ส่วนพระสงฆ์ที่ทำงานช่างฝีมือและมีความโดดเด่นจะเรียกว่า “พระอาจารย์” (อุไร สิงห์ ไพบูลย์พร, 2541)

ศิลป์ พีระศรี อธิบายว่า ช่างฝีมือ (Artisan) หมายถึง ผู้ผลิตศิลปกรรมที่งามนำดู นำใช้สอย เป็นอสังการ ผลงานหรือสิ่งที่ทำเป็นอาชีพของช่างฝีมือนี้เรียกว่าศิลปะ อันเป็นผลงานที่เกิดจากฝีมือความสามารถและความรู้ของช่างฝีมือผู้นั้น และเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผลงานหรือสิ่งที่ช่างฝีมือสร้างขึ้นโดยไม่ใช้เครื่องจักร เช่น อาชีพงานช่างฝีมือ สลักโลหะ ช่างแกะสลักไม้ ช่างปั้นลายคราม ช่างทอผ้า ช่างทอง ช่างไม้ ช่างรัก ช่างประดับกระจก ช่างถม ผลงานที่เกิดจากช่างเหล่านี้เรียกว่า “ศิลปะ” (กรมศิลปากร, 2539)

ช่างและศิลปินมีความต่างกันตรงที่ศิลปินส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษาและได้รับการฝึกฝนจากโรงเรียนศิลปะหรือสถาบันศิลปะโดยตรง ต่างกับช่างหัตถกรรม (Craftsman) ที่ในอดีตไม่ได้ผ่านการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการ แต่ได้รับการฝึกฝนจากบรรพบุรุษ หรือจากเพื่อนบ้านจนเกิดความชำนาญ หากผู้ที่มีความชำนาญและพัฒนาฝีมือได้สูงขึ้นทำให้ผลงานมีคุณค่าทางศิลปะที่โดดเด่น เรียกว่า งานศิลปหัตถกรรม (Art Craft) เช่น งานหัตถกรรมประเภทประณีตศิลป์ที่สร้างขึ้นเพื่อความงามมากกว่าประโยชน์ใช้สอย พบได้จากงานหัตถกรรมของราชสำนัก (Aristocratic Craft) ซึ่งสร้างโดยช่างหลวง (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2532)

งานช่างฝีมือไทย หมายถึง ผลงานที่สร้างจากผู้ที่มีความชำนาญในการฝีมือหรืองานศิลปะ มีการแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ และรวมสิ่งที่จำกัดเฉพาะจิตรศิลป์ เป็นงาน หรือสิ่งที่ทำโดยผู้ชำนาญในการฝีมือที่เป็นคนไทย ทำในประเทศไทย (กรมศิลปากร, 2537)

งานช่างฝีมือดั้งเดิม ให้ความหมายโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญา ทักษะ ฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน

สรุปว่า ช่างฝีมือดั้งเดิม (Craftsman) คือ ผู้ที่ทำงานด้านศิลปะ โดยใช้ฝีมือความสามารถและความรู้ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้อื่นซึ่งผลงานของช่างฝีมือปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของคนในสังคม งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Craftsmanship) หมายถึง ผลงานที่เกิดจากช่างฝีมือดั้งเดิม โดยใช้ความรู้หรือภูมิปัญญา ทักษะของช่างที่ได้รับการสั่งสม รวมทั้งเทคนิคและวิธีการในการเลือกใช้วัสดุ ซึ่งแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนหรือปัจเจกชน

1.3.2 ประเภทของช่าง

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ บุษหลง ศรีกนก และเพลินพิศ กำราญ (ช่างสิบหมู่, 2540) แบ่งช่างในสังคมไทยออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ช่างประเภททำของใช้ แบ่งเป็น ช่างหัตถกรรม และช่างหัตถศิลป์ และ 2) ช่างประเภททำของชม แบ่งเป็น ช่างประณีตศิลป์และช่างวิจิตรศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1.3.2.1 ช่างประเภททำของใช้ เรียกว่า “ช่างฝีมือ” หมายถึง ผู้มีฝีมือ มีความชำนาญ ในการสร้างทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ต้องการใช้สิ่งของนั้น ๆ แบ่งเป็น 2 พวก คือ ช่างหัตถกรรม และช่างหัตถศิลป์

1) ช่างหัตถกรรม คือผู้ที่ใช้ฝีมือสร้างสิ่งต่าง ๆ จำพวกเครื่องอุปโภคที่มีความสำคัญแก่ความต้องการ ใช้สำหรับความเป็นอยู่ การงานประจำวันและการทำอาชีพต่าง ๆ อาทิ ช่างปั้นหม้อ ช่างทำเกวียน ช่างจักสาน ช่างทอเสื่อ ช่างตีมีด เป็นต้น

2) ช่างหัตถศิลป์ คือผู้ที่ต้องใช้ฝีมือทำการสร้างสิ่งของต่าง ๆ ทั้งจำพวกเครื่องอุปโภคที่จะใช้สนองความต้องการเป็นพิเศษกว่าปกติ ใช้สำหรับพิธีกรรม หรือใช้ในโอกาสเทศกาลต่าง ๆ ที่มีความต้องการความสวยงามเป็น “ศิลปลักษณะ” เป็นที่พึงตาแก่ทั้งผู้เป็นเจ้าของและผู้ร่วมใช้พอสมควร อาทิ ช่างสลักกระดาศ ช่างแทงหยวก ช่างทอผ้า ช่างเครื่องเงิน ช่างหล่อเต้าปูน เป็นต้น

ช่างทั้งสองจำพวกนี้ทำหน้าที่บริการผู้คนในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายมาตั้งแต่โบราณ

1.3.2.2 ช่างประเภททำของชม ช่างประเภทนี้ได้รับการขนานนามว่า “ช่างศิลป์” หรือปัจจุบันเรียกว่า “ศิลปิน” เป็นช่างที่มีฝีมือในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นอย่างมี ศิลปะลักษณะ เป็นสำคัญ สร้างให้เป็นสิ่งสวยงาม ควรเป็นของชมมากกว่าของใช้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ช่างประณีตศิลป์และช่างวิจิตรศิลป์

1) ช่างประณีตศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มีขึ้นแก่เครื่องที่จะใช้ในโอกาสพิเศษ ใช้ในเทศกาล ใช้สำหรับพิธีกรรม อาทิ ช่างทำเครื่องสด ช่างทำดอกไม้ ช่างเย็บบายศรี ช่างปักสะดึง ช่างรัก ช่างโลหะรูปพรรณ เป็นต้น

2) ช่างวิจิตรศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อแสดงออกซึ่งความงามทางศิลปะ โดยมิได้คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย เช่น ช่างเขียนภาพจิตรกรรม ช่างปั้น ช่างสลักไม้ เป็นต้น

ดังนั้น ช่างในสังคมไทยมี 2 ประเภท คือ ช่างทำของใช้และช่างทำของชม โดยช่างทำของใช้จะเป็นช่างที่บริการผู้คนในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายมาตั้งแต่โบราณ ขณะที่ช่างทำของชม แบ่งเป็น ช่างประณีตศิลป์ และช่างวิจิตรศิลป์ ซึ่งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นช่างทำของชม ประเภทประณีตศิลป์ ซึ่งเป็นช่างฝีมือที่สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่สวยงาม

1.3.3 ประวัติงานช่างดอกไม้สด

งานช่างดอกไม้สด เป็นงานช่างดั้งเดิมแขนงหนึ่งของคนไทย มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน สืบเนื่องตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังจะพบในตำนานนางนพมาศ หรือประวัติของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ผู้คิดประดิษฐ์กระทงลอยที่ประดับประดาด้วยงานเครื่องสดต่าง ๆ ถวายองค์พระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จากตำนานในครั้งนั้นได้มีการสืบทอดวิชางานช่าง การประดิษฐ์ดอกไม้สดมากมาย ซึ่งแหล่งกำเนิดขององค์ความรู้งานช่างแขนงนี้มาจากภูมิปัญญาของกุลสตรีช่างดอกไม้ในราชสำนักฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง ที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อถวายพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เพื่อใช้ประกอบเครื่องพุทธบูชา ในงานพระราชพิธี และงานประเพณีที่สำคัญต่าง ๆ เกิดขึ้นในราชสำนักอย่างแท้จริง ลักษณะพิเศษหรือเอกลักษณ์ของงานช่างฝีมือดั้งเดิมจะปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ร้อยกรองเป็นพวงมาลัยแบบต่าง ๆ การประดิษฐ์เครื่องแขวนชนิดต่าง ๆ สำหรับประดับตกแต่งกลางเพดานพระที่นั่ง ช่องพระทวารและพระบัญชร ในพระราชมณเฑียรสถาน ในมณฑลพิธีปะรำ อาคาร พานพุ่มดอกไม้สด ที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา (นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม, 2557)

มนิรัตน์ จันทนะผะลิน (2528) ได้เขียนถึงประวัติความเป็นมาของงานช่างดอกไม้สด ตั้งแต่การศึกษาประวัติศาสตร์ จากหลักฐานงานเขียนที่สำคัญคือ หนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2431) ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า งานดอกไม้สดนั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยสืบทอดมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งล้วนแล้วแต่ประดิษฐ์และใช้งานในราชสำนักไทย โดยเฉพาะในการพระราชพิธีต่าง ๆ

ในสมัยสุโขทัยนั้นในงานพระราชพิธีจองเปรียง ในวันเพ็ญเดือน 12 ในโอกาสนั้นประชาชนชายหญิงต่างได้ประกวดโคมชัก โคมแขวน โคมลอย ฝ่ายพระสนมกำนัลก็ทำโคมลอย ร้อยด้วยดอกไม้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ประกวดกัน ถวายให้ทรงอุทิศบูชาพระบวรพุทธบาทซึ่งประดิษฐานยังนัมมทานที และครั้นภายหลังที่พระศรีมหาโพธิ์ บิดาของนางนพมาศ ได้นำนางถวายตัวเป็นพระสนมของสมเด็จพระร่วงเจ้าแล้ว นางนพมาศได้ร่วมการประกวดโคมลอยนั้นด้วย นางนพมาศจึงได้คิดเอาดอกไม้ต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวแบ่งบานรับแสงจันทร์ ใซ้ดอกไม้ซ้อนสีสลับให้เป็นลวดลายแล้วนำเอาผลไม้มาแกะเป็นรูปนกจับจิกกินเกสรดอกบัว เสียบแซมด้วยรูปเทียนแล้วลอยโคมไฟไปในน้ำ ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าทอดพระเนตรเห็นก็ชมว่าโคมรูปดอกบัวนี้งามอย่างประหลาด จึงตรัสเรียก

หาตัวผู้คิดประดิษฐ์ดอกไม้ เมื่อทราบเหตุผล สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติให้ทำดอกไม้รูปดอกบัว ในวันนักขัตฤกษ์ วันเพ็ญเดือน 12 สืบมา

งานช่างดอกไม้สดได้รับการสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ว่า ต้นสมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าจอมมารดาตานิ ธิดาเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (บุณนาศ) เจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเป็นพระมารดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉัตร กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เป็นช่างดอกไม้ที่คิดค้นประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปต่าง ๆ จนเป็นที่รู้จักของคนในสมัยนั้น และเป็นช่างที่สืบทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ซึ่งในยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ การจัดดอกไม้ไทยมีรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามประเภทของการใช้งานต่าง ๆ ดังนี้ (สุรพงษ์ ไซยมงคล, 2542)

1) ประเภทมาลัย การร้อยมาลัยเป็นงานที่หญิงไทยโบราณทุกคนจะฝึกหัดกัน เป็นการฝึกจิตใจให้เยือกเย็น และมีสมาธิสมกับเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี ฝึกความประณีต ส่วนมากจะใช้ดอกมะลิหรือดอกพุท บางครั้งอาจทำให้แปลกสวยงามตาด้วยกลีบดอกไม้ต่าง ๆ เช่น ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย หรือ กลีบกุหลาบ แล้วแต่รูปแบบที่ต่างกันออกไป เช่น มาลัยลูกเต๋อย (มาลัยสองชาย) มาลัยกลม มาลัยแบน มาลัยลูกโซ่ เป็นต้น

2) ประเภทเครื่องแขวน เครื่องแขวนใช้สำหรับประดับห้อง อาจแขวนบนเพดานกลางห้อง หรือตรงกลางระหว่างม่าน จึงมีลักษณะคล้ายโคมระย้า อาศัยโครงลวดตกแต่งด้วยดอกไม้ มีอุบะ และตาข่ายเป็นส่วนประกอบ

3) ประเภทดอกไม้พุ่ม ดอกไม้พุ่ม หมายถึง การจัดพุ่มดอกไม้บนภาชนะต่าง ๆ อาจเป็นพานหรือจาน โดยมีแกนเป็นโครงหุ่น สามารถทำได้ด้วยดินเหนียว ขี้เลื่อย ผลมะละกอ มันเทศ เผือก หรือหยวกกล้วย ประดับประดับด้วยดอกไม้ สลับสีให้มีลวดลายสวยงาม ส่วนมากใช้ดอกบานไม่รู้โรยหรือดอกรัก เพราะมีความคงทน ลักษณะของพุ่มอาจมีหลายรูปแบบ เช่น ทรงโล้น (ทรงบาตรคว่ำ) พุ่มทรงยอด (แหลมรูปดอกบัว)

งานที่กล่าวถึงการพัฒนาฝีมือด้านการประดิษฐ์ดอกไม้สดอย่างสูงสุดโดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เจ้านายฝ่ายในต่างให้ความสนใจพัฒนาฝีมือของตนและข้าหลวงในตำหนักให้มีความชำนาญ เกิดการพัฒนาฝีมือและรูปแบบของงานดอกไม้สดมากที่สุด เช่น ตำหนักของพระวิมาดาเธอมีการประยุกต์ใช้วัสดุให้เกิดความแปลกใหม่ตลอด เช่น การประยุกต์ใช้ใบตอง ก้านใบ (เนื่อง นิรัตน์, 2537) หรือตำหนักสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ที่ถูกยกย่องว่าท่านเป็นศิลปินที่มีพระปรีชาสามารถในงานหัตถศิลป์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือดอกไม้สด งานปักเสด็จ โดยเฉพาะงานประดิษฐ์ดอกไม้สดที่มีพระราชนิยมในการดัดแปลง ประยุกต์ให้สวยงามแปลกตา พระตำหนักนี้มีหน้าที่ในการประดิษฐ์ดอกไม้สดในงานพระราชพิธีหลวง หรืองานที่มีผู้ขอพระราชทานช่วยต่าง ๆ ในด้านการฝีมือเพราะมีชื่อเสียงในความประณีต วิจิตรบรรจง ซึ่งข้าหลวง

ตำหนักนี้ก็ขึ้นชื่อเรื่องความเชี่ยวชาญและชำนาญสมกับเป็นข้าหลวงในพระราชอุปการะ อีกทั้งยังทรงอุปการะสนับสนุนผู้มีฝีมือมาเป็นพนักงานช่าง โดยการฝึกหัดจากช่างรุ่นเก่าจนชำนาญเพื่อสนองงานตามพระราชประสงค์ ตามวิธีนิยมในราชสำนัก (อุทุมพร วีระไวทยะ, 2508)

รัชสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศตะวันตก การตัดดอกไม้ของไทยที่ได้เปลี่ยนจากรูปแบบงานประณีตหันไปทำแบบตะวันตก โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพยรัตนสุขุมขัตติยกัลยาวัตติ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พระราชธิดาองค์ที่ 19 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นพระองค์แรกที่ทรงดัดแปลงวิธีปักดอกไม้ชวดแบบฝรั่งให้มีการจัด ระดับต่ำ ระดับสูง ตัดใบให้ห้อยลงมาข้างชวด ซึ่งเดิมการตัดดอกไม้จะปักเสมอกันขึ้นไปเป็นพุ่ม (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2528) จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งนี้เป็น การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดการตัดดอกไม้ไทย ในรูปแบบตะวันตก มีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ทั้งนี้การตัดดอกไม้ไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่แบบตะวันตกมากขึ้นจนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 การประดิษฐ์ดอกไม้สด ได้มีส่วนเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษาทางด้านศิลปหัตถกรรม เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุหลักสูตรช่างดอกไม้สดสำหรับนักเรียนชั้นประถม (หญิง) ในการศึกษาภาคบังคับ คือโรงเรียนราชินีซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่แนวหน้าในการสอนหลักสูตรด้านงานฝีมือประเภทนี้ จนไม่มีใครเทียบได้ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ อาจารย์เยื่อน ภาณุทัต ได้ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท มีหน้าที่ตัดดอกไม้ในการแปรพระราชฐานไปในที่ต่าง ๆ เพราะพระองค์ทรงโปรดปรานดอกไม้มาก (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2528) เมื่อสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัชสมัยรัชกาลที่ 7 ในส่วนงานช่างฝีมือดอกไม้สด มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือมีการส่งเสริมทางด้านช่างทั้งฝายนอกและฝายใน โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนและวางรากฐานหัตถกรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษา สนับสนุนการเรียน การสอนเกี่ยวกับวิชาช่างสตรีโดยเฉพาะ ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนการเรือนแห่งแรกขึ้นที่วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีการสอนเกี่ยวกับงานดอกไม้สดควบคู่กับงานช่างสตรีอื่นอีก ทั้งมีการขยายตัวของโรงเรียนการช่างสตรีโดยมีการเปิดโรงเรียนเอกชนขึ้นอยู่ภายใต้การสอนของ อาจารย์เยื่อน ภาณุทัต เมื่อ พ.ศ. 2478 (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และคณะ, 2529) ซึ่งเป็นเสมือนการรับประกันความรู้ที่ได้ว่าวิชาช่างชั้นสูงที่ได้รับนั้นเป็นวิชาชาววังดั้งเดิมโดยแท้

ช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2481-2487 รัชสมัยรัชกาลที่ 8 และ พ.ศ. 2492-2500 รัชสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการประกาศนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น คือนโยบายสร้างชาติเป็นการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมทำให้มีการสนับสนุนการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาช่างสตรี ซึ่งรวมไปถึงการประดิษฐ์ หรือการตัดดอกไม้เข้าไปด้วย นอกเหนือจากโรงเรียนราชินีที่ก่อตั้งเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ใน พ.ศ. 2477 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนการเรือนแห่งแรกขึ้นที่วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีการสอนเกี่ยวกับงานดอกไม้สดควบคู่กับงานช่างสตรีอื่นอีก ทั้งมีการขยายตัวของโรงเรียนการช่างสตรีโดยมีการเปิด

โรงเรียนเอกชนขึ้นอยู่ภายใต้การสอนของ อาจารย์เยื้อน ภาณุทัต เมื่อ พ.ศ. 2478 (ฐะปะนีย์ นาครทรรพและคณะ, 2529: 40-42) จนกระทั่งเลิกরাไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

โรงเรียนการช่างสตรีในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ชิตสังคะ) ได้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอีกจากนโยบายสร้างชาติทางวัฒนธรรมที่ต้องการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรม อันแสดงว่าไทยมีความรุ่งเรืองมานาน ใน พ.ศ. 2482 ได้มีการแยกแผนกการช่างของโรงเรียนสตรีบ้านถวาย โดยตั้งเป็นโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ ต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนช่างสตรีเพิ่มขึ้นอีก คือ (ยุพภรณ์ แจ้เจนกิจ, 2530)

พ.ศ. 2485 ตั้งโรงเรียนการช่างสตรีโชติเวช

พ.ศ. 2486 ตั้งโรงเรียนเสาวภา

พ.ศ. 2490 ตั้งโรงเรียนเอี่ยมละออ

พ.ศ. 2498 ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียนการช่างสตรีธนบุรี

จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรีทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคขึ้นอีก 72 โรงเรียน

การจัดดอกไม้ไทยถึงจุดการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงทั้งในด้านการเรียนการสอน ตลอดจนถึงด้านธุรกิจไปตามกาลเวลา และตามสภาพความเจริญของประเทศ จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการช่างสตรีไทยในแขนงหนึ่ง คือ วิชาช่างดอกไม้สด โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) ขึ้น โดยสืบเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นงานประณีตศิลป์ที่สมควรจะอนุรักษ์ให้เป็นแบบดั้งเดิมในพระบรมมหาราชวังไว้ และสมควรจะให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง และผู้เรียนยังสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ งานจัดดอกไม้ไทยแบบโบราณหรือแบบประณีตจึงได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยการสอนของผู้ชำนาญการในวัง ซึ่งปฏิบัติราชการอยู่ในแผนกพระราชฐานชั้นในผลัดเปลี่ยนกันออกมาสอนในช่วงเวลาออกเวร โดยเน้นการสอนตามแบบฉบับเดิม แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ คือ (ชุมสาย สนวนสิริ, 2534)

1) การจัดพาน

2) การปักพุ่ม (การนำดอกไม้มาเสียบกับไม้แหลม และปักลงกับดินในลักษณะทรงพุ่ม)

3) การร้อยมาลัยประเภทต่าง ๆ

4) การถักตาข่าย ทำเครื่องห้อย เครื่องแขวน

5) การประดิษฐ์ดอกไม้ลักษณะต่าง ๆ (ดอกชำ กระแต เป็นต้น)

6) การประดิษฐ์ดอกไม้ในงานพิธี (เช่น ชั้นหมาก ไตรบวช พวงหรีดงานศพ เป็นต้น)

การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางการถ่ายภาพตงานช่างฝีมือสตรีได้พัฒนา มาจนกระทั่งถึงในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นยุคที่งานช่างประดิษฐ์ดอกไม้สดเกิดวิกฤตทางด้านฝีมือช่าง คือในช่วงที่รัฐบาลใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นยุคอุตสาหกรรมใช้เครื่องจักรผลิต ทุกอย่างแม้กระทั่งงานฝีมือเพราะมีการขยายตัวของเศรษฐกิจ ประเทศพึ่งพาการส่งออกงานฝีมือ (ฐิติภา บุนนาค, 2560)

การจัดดอกไม้ไทยถึงจุดการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงทั้งในด้านการเรียนการสอน ตลอดจนด้านธุรกิจไปตามกาลเวลา และตามสภาพความเจริญของประเทศ จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการช่างสตรีไทยในแขนงหนึ่ง คือ วิชาช่างดอกไม้สด โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) ขึ้น โดยสืบเนื่องมาจากพระราชดำริใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นงาน ประณีตศิลป์ที่สมควรจะอนุรักษ์ให้เป็นแบบดั้งเดิมในพระบรมมหาราชวังไว้ และสมควรจะให้มีการ ถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง และผู้เรียนยังสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ งานจัดดอกไม้ไทยแบบ โบราณ หรือแบบประณีตจึงได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยการสอนของผู้ชำนาญการในวัง ซึ่ง ปฏิบัติราชการอยู่ในแผนกพระราชฐานชั้นในผลัดเปลี่ยนกันออกมาสอน โดยเน้นการสอนตามแบบ ฉบับเดิม (ชุมสาย สอนศิริ, 2534) ซึ่งต่อมาโรงเรียนได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

1.3.4 การสืบทอดฝีมือช่างดอกไม้สดในราชสำนัก

ความรู้วิชาช่างของสตรีชาววังนั้น ได้มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณโดยการเป็น ลูกมือในการทำงานจริง ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ โดยวิชาช่างฝีมือของสตรีฝ่ายในโดยเฉพาะงานประณีตศิลป์นั้นนับว่าเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงสุด โดยมีงานเขียนของกิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมา กูร (2547) และผลการวิจัยของ มธุวีริญจ์ เทพกิจ (2555) พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้อง กับความเชื่อความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณี ไทย สืบเนื่องจากการถ่ายทอดตั้งแต่สมัยโบราณกาล เรื่องการถวายตัว จากหนังสือตำรับทำวศรี จุฬาลักษณ์ที่มีการพูดถึงการที่พระศรีมโหสถ บิดาของนางนพมาศ ได้นำนางถวายตัวเป็นพระสนม ของสมเด็จพระร่วงเจ้าและสอดคล้องกับงานของเบญจามา (จักรพันธ์) ไกรฤกษ์ (2558) กล่าวถึงเรื่อง การถวายตัวเป็นสาวชาววัง จะได้รับการอบรมเรื่องงานประณีตศิลป์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแกะสลัก ปัก สะดิง ร้อยมาลัย เย็บปักถักร้อย ประุงอาหารคาวหวาน เปรียบเหมือนโรงเรียนสอนการการสืบทอด ความรู้ในวิชาช่างของสตรีชาววังนั้นได้มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณ ในลักษณะของการเป็น ลูกมือในการทำงานจริง ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ โดยวิชาช่างฝีมือของสตรีฝ่ายในโดยเฉพาะงานประณีตศิลป์นั้น ช่างในวังนับว่าเป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงสุด โดยมีงานเขียนของ กิตติพงษ์

วิโรจน์ธรรมมากร (2547) และผลการวิจัยของ มธุวีริญ์ เทพกิจ (2555) พบว่าครุภูมิปัญญาด้าน ดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษ ได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ และออกแบบ ตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย โดยสืบเนื่องจากวิธีการถ่ายทอดตั้งแต่ในสมัยโบราณกาล เรื่องการ ถวายตัว จากหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ที่มีการพูดถึงการที่พระศรีมโหสถ บิดาของนางนพมาศ ได้นำนางถวายตัวเป็นพระสนมของสมเด็จพระร่วงเจ้า และสอดคล้องกับงานของ เบญจมาภ (จักร พันธ์) ไกรฤกษ์ (2558) กล่าวถึงในเรื่องของการถวายตัวเป็นสาวชาววัง จะได้รับการอบรมในเรื่องงาน ประณีตศิลป์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแกะสลัก ปักสะดึง ร้อยมาลัย เย็บปักถักร้อย ประุงอาหารคาวหวาน เปรียบเหมือนโรงเรียนสอนการช่างที่ผู้มีบรรดาศักดิ์ชอบส่งบุตรหลานที่เป็นสตรีเข้าไปศึกษาในราช สำนักของเจ้านายฝ่ายใน และก็สร้างช่างที่มีคุณภาพที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมต่อมาเป็นเวลานาน

ปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้งานช่างฝีมือสตรีในราชสำนักมีรูปแบบการถ่ายทอด ผ่านระบบการศึกษา ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันได้มีโรงเรียนภายในเขตพระราชฐาน เปิดสอน หลักสูตรระยะสั้น 1 ปี ในสาขาช่างดอกไม้สด โดยกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้รูปแบบ การศึกษานอกระบบ ซึ่งก็คือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) ซึ่งงานวิจัยของ มธุวีริญ์ เทพกิจ (2555) ได้ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) แล้วสังเคราะห์กระบวนการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาประณีตศิลป์ ออกมา ทั้ง 3 ด้าน คือด้านช่างดอกไม้สด ด้าน อาหารและขนม และด้านปักสะดึง ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะด้านช่างดอกไม้สด กล่าวคือ ครุภูมิปัญญา ประณีตศิลป์แต่ละด้านมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันไป ตามลักษณะของงาน ด้านดอกไม้สดจะสอนให้ใจเย็น ไม่ให้เครียดกับชิ้นงาน ใช้สุนทรีย์และสมาธิใน การทำงาน ให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง โดยจะเริ่มกระบวนการถ่ายทอดองค์ ความรู้จากการอธิบายและบอกแนวทางในการเรียน การสาธิตหรือทำให้ดู ให้ดูแผนผังแบบมาลัยและ ร้อยตามแบบ การให้ฝึกปฏิบัติ ให้ทดลองทำ ให้มีการลองผิดลองถูก มีการค้นหาสาเหตุของปัญหา และให้คำปรึกษา ดิชมผลงานเพื่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา ตลอดจนการให้นักศึกษาค้นหาวิธีการ และความถนัดของตนเอง และรู้จักการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลงนำส่วนต่าง ๆ ของดอกไม้ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ครบทุกส่วน และการศึกษาแล้วยังพบอีกว่า ครุภูมิปัญญาเป็นผู้ชำนาญการในวังที่มี การสั่งสมองค์ความรู้มายาวนานในงานด้านดอกไม้สดและเครื่องหอมตำรับชาววัง นอกจากจะเป็นการ สืบทอดจากการปฏิบัติงานเป็นข้าราชการแล้ว ยังมีการสืบทอดสู่ครอบครัว เครือญาติ พี่น้อง จาก การชักชวนมาทำงานและสอนงานต่อ ๆ กันไป ในการสอนจะสอนจากง่ายไปยากจากส่วนย่อยไปหา องค์รวม เน้นเรื่องจิตใจในการทำงานที่ดีเนื่องจากงานดอกไม้ งานมาลัยเป็นงานที่ละเอียดอ่อน และ ประณีต จึงต้องไม่เครียดกับงาน มีสุนทรีย์ ศิลปะ สมาธิในการประดิษฐ์ชิ้นงาน

2. การสืบทอดวัฒนธรรม

2.1 วัฒนธรรม

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้นิยามคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ

พระยาอนุนามราชชน (2515) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรม วาจาท่าทาง กิจกรรม และผลผลิตของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิตหรือ ปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ ในพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2483 หมายถึง ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบอันดีงาม ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

นอกจากนี้ งามพิศ สัตย์สรวง (2543) ได้รวบรวมคำนิยามของวัฒนธรรมที่สำคัญของนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงไว้ดังนี้

เอ็ดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ได้นิยามคำว่าวัฒนธรรมไว้อย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า “วัฒนธรรม คือสิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่น ๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม”

ไวท์ (White) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรม คือการจัดระเบียบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ กล่าวคือ เป็นการจัดระเบียบของการกระทำต่าง ๆ หรือแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ การจัดระเบียบของความคิดต่าง ๆ เช่น ความเชื่อความรู้ต่าง ๆ และเป็นการจัดระเบียบของความรู้สึกที่ผูกพันอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เช่น ทศนคติ การจัดระเบียบดังกล่าวขึ้นอยู่กับการใช้ระบบสัญลักษณ์ วัฒนธรรมเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์กลายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีการแสดงออกโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ เพราะสัญลักษณ์สำคัญอันนี้ทำให้วัฒนธรรมถ่ายทอดจากคนๆ หนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งได้”

ลินตัน (Linton) นิยามวัฒนธรรมว่า คือ “กลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วที่มีแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้อันเป็นลักษณะของสังคมที่เฉพาะของสังคมหนึ่ง”

คูเบอร์ (Cuber) ได้นิยามวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคำนิยามที่ให้ลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมชัดเจนมากที่สุดว่า “วัฒนธรรม คือ แบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และยังรวมผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ทศนคติ ค่านิยม สิ่งของต่าง ๆ ที่คนทำขึ้น และความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม”

2.2 สาขาของวัฒนธรรมไทย

ตามที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2512 อ้างถึงใน คู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายวัฒนธรรม, 2551) ได้จัดแบ่งสาขาของวัฒนธรรมไทยไว้ 5 สาขาดังนี้

1. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศิลธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทไทยในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น

2. สาขาศิลปะ ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น

3. สาขาช่างฝีมือ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. สาขาคหกรรมศิลป์ ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้เรื่อง การแต่งกาย การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การดูแลบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ความรู้เรื่องยา การรู้จักใช้ยา ความรู้ ในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นต้น

5. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสอยมือ กระบี่ กระบอง การเลี้ยงนกเขา ไม้ดัดต่าง ๆ เป็นต้น

โดยมีแนวคิดการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือมรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องไม่ได้ (Safeguarding Intangible Cultural Heritage, ICH) ซึ่งคำว่า Intangible Cultural Heritage หรือเรียกอย่างย่อว่า ICH เป็นคำที่ใช้อย่างกว้างขวางในวงวิชาการไทย หากยังไม่มี การบัญญัติศัพท์ที่ใช้ในภาษาไทยอย่างชัดเจน จึงทำให้มีชื่อที่ใช้เรียกในภาษาไทยหลากหลายคำด้วยกัน เช่น วัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือมรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ (เกรียง ไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2551) ซึ่งคำที่ยกตัวอย่างเหล่านี้ล้วนกล่าวถึงมรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ ไม่ว่าจะ เป็นวัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรม หรือทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

สำหรับประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรมเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการดำเนินงาน ควบคุมและดูแลมรดกทางวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภท คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) ดูแลโดยกรมศิลปากร และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดูแลโดยกรม ส่งเสริมวัฒนธรรม ซึ่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2552 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนดใช้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” โดยให้ความหมาย ดังนี้

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคล ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อ ธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558)

จากนั้น กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อภารกิจในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ การดำเนินการจัดเก็บข้อมูล และจัดทำฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำนวน 890 เรื่อง แบ่งเป็น ด้านศิลปะการแสดง จำนวน 350 เรื่อง ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม จำนวน 500 เรื่อง และด้าน มุขปาฐะ จำนวน 40 เรื่อง การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญของ ชาติและเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจ การเห็นคุณค่า และยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขของคนในสังคมต่อไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในส่วนของงานช่างฝีมือดอกไม้สดถูกขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ปี พ.ศ. 2557

จากที่กล่าวข้างต้น สรุปความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ว่าหมายถึง วิธีการปฏิบัติ การแสดงออกโดยใช้ความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาที่สั่งสมจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน หรือกลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคล โดยมีการส่งผ่านความรู้และทักษะนี้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยที่ชุมชนหรือกลุ่มชน ยอมรับในอัตลักษณ์ของตน และเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้อื่น

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรม จัดประเภทมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เป็น 7 สาขา ดังนี้ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558)

1) ภาษา หมายถึง เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนนั้น ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูด แบ่งเป็น 3 ประเภทตามหน้าที่ทางสังคม คือ ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และภาษาสัญลักษณ์

2) วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งเป็น 7

ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า บทสวดหรือบทกล่าวนในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวน ภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา

3) ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงดนตรี รำ เต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และหรือการแสดงร่วมสมัย การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิง และหรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิดวิพากษ์ นำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของสังคม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ดนตรี และการแสดง

4) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล หมายถึง การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาบนหนทางของมงคลวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และงานเทศกาล

5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งเป็น 10 ประเภท ได้แก่ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

6) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติ และการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ และไสยศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

7) กีฬาภูมิปัญญาไทย หมายถึง การละเล่น กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่มีปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทย และมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

จากการแบ่งสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พบว่า องค์การยูเนสโก แบ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็น 5 สาขา ขณะที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมแบ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็น 7 สาขา กล่าวคือ องค์การยูเนสโก แบ่งสาขาการแสดงออกทางมุขปาฐะ รวมถึงภาษาที่เป็นสื่อกลางของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็น 1 สาขา ขณะที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม แบ่งสาขานี้ออกเป็น 2 สาขา คือ ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งใน 2 สาขาที่ได้แบ่งละเอียดออกมานี้ได้รวมถึงการแสดงออกทางมุขปาฐะและสื่อกลางของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ด้วย และได้

เพิ่มกีฬาภูมิปัญญาไทยขึ้นเพื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาของกีฬาไทยได้เด่นชัดขึ้น ทำให้การแบ่งสาขาของ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมากกว่าองค์การยูเนสโก 2 สาขา

ในปีพุทธศักราช 2557 กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่เสี่ยงต่อการสูญหายเพื่อการคุ้มครองในเบื้องต้น 7 สาขา 68 รายการดังนี้

- 1) สาขาศิลปะการแสดง จำนวน 10 รายการ
- 2) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม จำนวน 10 รายการ
- 3) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน จำนวน 10 รายการ
- 4) สาขากีฬาภูมิปัญญาไทย จำนวน 10 รายการ
- 5) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล จำนวน 8 รายการ
- 6) สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล จำนวน 10 รายการ
- 7) สาขาภาษา จำนวน 10 รายการ

งานช่างดอกไม้สดถือเป็น 1 ใน 10 รายการของสาขางานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ถูกประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2557 นี้ด้วย ดังนั้น นอกจากการได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนแล้วนั้น ก็เป็นมรดกภูมิปัญญาที่มีการป้องกันการสูญหายในเบื้องต้นแล้ว สิ่งที่จะทำให้งานช่างฝีมือดอกไม้สดยังคงดำรงอยู่สืบไปได้นั้น จำเป็นต้องมีการสืบทอดคุณค่าของงานในสาขานั้น ๆ

2.3 การสืบทอดวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2547) อธิบายเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรม โดยกล่าวว่า เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีไชระบบที่เกิดขึ้น โดยสัญชาตญาณ วัฒนธรรมจะต้องเรียนรู้ และต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำ และอะไรไม่ควรทำในสังคมไทย เช่น พ่อแม่จะสอนลูกให้ไหว้ผู้มีอาวุโสกว่า ผู้น้อยไม่ควรยืนค้ำศีรษะผู้ใหญ่ นอกจากนี้การที่แม่สอนให้ลูกทำอาหารไทยก็เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยเหมือนกัน การสอนในลักษณะนี้เป็นการสอนถึงพฤติกรรม และเป็นการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ด้วย การถ่ายทอดวัฒนธรรมคือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งเคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง หลักที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการประพฤติปฏิบัติก็คือบรรทัดฐานและค่านิยม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมบางลักษณะได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและหลักใหญ่ ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็จะยังไม่เปลี่ยนไป

ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน (2556) ให้ความหมายการสืบทอดวัฒนธรรม (Culture inheritance) ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาของมนุษย์เพื่อที่จะรักษาอัตลักษณ์ของ แบบแผน

ความคิดความเชื่อ วิธีทางและแนวปฏิบัติไว้ โดยอาศัยกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องกันไปอย่างไม่รู้จบ ซึ่งการสืบทอดทางวัฒนธรรมในที่นี้ หมายถึง การสืบทอด ในสิ่งที่ประกอบด้วยแนวคิด (Concept) รูปแบบ (Form) เนื้อหา (Content) และวิธีการ (Method) ที่ใช้ในการสืบทอดวัฒนธรรม การสืบทอดทางวัฒนธรรมพิจารณาได้เป็น 3 มิติ คือ มิติบุคคล เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนกลุ่มหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง มิติพื้นที่ เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่ง มิติเวลาเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากช่วงเวลาหนึ่งไปยังอีกช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งกระบวนการในการสืบทอดวัฒนธรรมที่สำเร็จได้จะต้องมีความเป็นไปได้ในการสืบทอดและมีความสอดคล้องกับยุคสมัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาการสืบทอดคุณค่าช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านรูปแบบการศึกษา 3 รูปแบบ โดยเป็นการศึกษาการสืบทอดวิชาช่างดอกไม้ที่ยังคงมีอยู่ในรูปแบบการศึกษาในปัจจุบันนี้

3.1 การศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้กล่าวว่า

"การศึกษา" หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

หมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา 15 ระบุว่า

การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) **การศึกษาในระบบ** เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) **การศึกษานอกระบบ** เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) **การศึกษาตามอัธยาศัย** เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อมสื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้
 ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่าง
 รูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอก
 ระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

จากการรวบรวมข้อมูล พบว่า สถานศึกษาในประเทศไทยที่เป็นที่รู้จักกันดีใน
 การจัดการเรียนการสอนงานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนัก คือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่ง
 เป็นรูปแบบของการศึกษานอกระบบ โดยมีเนื้อหาและหลักสูตรเหมาะสมกับบุคคลเฉพาะกลุ่ม ส่วน
 อีกระบบที่มีการจัดการเรียนการสอนวิชาช่างดอกไม้สด คือ การศึกษาในระบบ โดยมหาวิทยาลัยสวน
 ดุสิตได้จัดทำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัย
 สวนดุสิตในรายวิชาการจัดดอกไม้ และการศึกษาในระบบก็มีในหลาย ๆ สถาบัน แต่ส่วนใหญ่ถูก
 จัดเป็นวิชาการ กล่าวคือ อาจไม่มีการจัดอยู่ในหลักสูตรที่กำหนด หรือเป็นวิชาเลือก เป็นต้น ส่วน
 การศึกษาตามอัธยาศัยนั้น มักอยู่ในรูปแบบของการสื่อสารออนไลน์ อาทิ เว็บไซต์ เพจ ยูทูป ทั้งยังมี
 สถานที่หรือแหล่งเรียนรู้อื่นที่ร่วมสร้างองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการงานช่างดอกไม้สดแบบราช
 สำนัก ที่สามารถจัดอยู่ในระบบการศึกษาแบบการศึกษาตามอัธยาศัย อาทิ พิพิธภัณฑ์วังวัฒนธรรม
 ดอกไม้ พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสา
 อัยยิกาเจ้า เป็นต้น

4. งานช่างดอกไม้สดในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

4.1 ประวัติการจัดตั้งโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

การศึกษาของไทยสมัยโบราณจะแบ่งแยกการเรียนแขนงวิชาต่าง ๆ สำหรับชายหญิง
 อย่างชัดเจน เช่น เด็กผู้ชายจะได้รับการศึกษาจากการบวชเรียน ส่วนเด็กผู้หญิงจะให้เรียนเกี่ยวกับการ
 การบ้านการเรือน ซึ่งในสมัยนั้น ราชสำนักฝ่ายใน ในพระบรมมหาราชวัง เปรียบเสมือนโรงเรียนการ
 เรือนและโรงเรียนการช่างสตรีของกุลสตรี เพราะว่ราชสำนักฝ่ายในจัดเป็นสถานที่อบรมกุลธิดาและ
 สตรีให้ได้เรียนรู้มารยาทของสตรี การครองเรือน การประดิษฐ์ การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องหอม
 การปรุงอาหาร ตลอดทั้งการศึกษาภาษาศาสตร์ เหล่าเสนาบดีและขุนนางผู้ใหญ่ต่างนิยมส่งกุลธิดา
 อบรมและเรียนรู้มารยาทของสตรีและการช่างสตรีต่าง ๆ จากราชสำนักฝ่ายใน

พุทธศักราช 2527 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7
 ประชวรและเสด็จสวรรคตด้วยพระหทัยวายโดยพระอาการสงบ ณ พระตำหนักวังศุโขทัย
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเศร้าสลดพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงมีพระบรมราช
 โองการโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดการพระบรมศพ ถวายพระเกียรติยศตามโบราณราชประเพณี

ประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันและกลางคืน รับพระราชทานฉันเช้าและเพลมีกำหนด 100 วัน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศในสมัยนั้น) ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจถวายภัตตาหารแด่พระพิธีธรรมในตอนเช้าทุกวัน ทอดพระเนตรภัตตาหารคาวหวานที่พนักงานฝ่ายในทรงประเคนประกอบขึ้นเป็นสำรับนั้นไม่เคยซ้ำกันเลย ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งถึงกับเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการประกอบอาหารที่ “โรงวิเสท” ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรในครั้งนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงคำนึงถึงงานช่างประดิษฐ์ของสตรีที่มีอยู่หลายแขนง อาทิ การจัดดอกไม้ การร้อยดอกไม้ การเย็บ การปักเสดดิ้ง การแกะสลักผักผลไม้ การทำเครื่องหอมอบรำ การปรุงอาหารคาวหวาน ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมืออันละเอียดอ่อน แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมตลอดจนประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาล และทรงปริวิตกกังวลพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งเมื่อได้ทราบฝ่าละอองพระบาทว่า สตรีที่มีความรู้เชี่ยวชาญทางช่างนั้น นับวันจะหมดไป ที่มีชีวิตอยู่ในพระบรมมหาราชวังนี้ก็มีอายุและชราภาพมาก สมควรที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไปจะเป็นประโยชน์ไม่น้อย (ฐิติภา บุนนาค, 2559)

ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชบัญชาให้สำนักพระราชวังดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ประเภทวิชาชีพ ไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษาขึ้นในเขตพระราชฐานชั้นใน สำหรับสอนวิชาช่างสตรี โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง) (Phratamnak Suankulap Adult Education School)” สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ให้ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ความสามารถและทักษะให้แก่สตรี จนสามารถนำไปประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า เมื่อได้เข้ามาเรียนวิชาช่างสตรีของในวังแล้ว ก็สมควรที่จะเรียนรู้มารยาทของสตรีด้วย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คุณเพ็ญศรี เขียวมีส่วน หัวหน้าฝ่ายพระราชฐานชั้นใน เป็นครูใหญ่ในขณะนั้น (พรทิพย์ ทิพนา, 2559) และปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน

โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง) เริ่มเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยแรกเริ่มใช้บริเวณอาคารเรือนห้องเครื่อง สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าเป็นสถานที่เรียน และต่อมาได้ย้ายมาเรียน ที่พระตำหนักของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา เปิดสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น (1 ปี) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์สนับสนุนการดำเนินกิจการของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ อีกทั้งได้เสด็จพระราช

ดำเนินมาพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาที่จบหลักสูตรเป็นประจำทุกปี (ฐิติภา บุณนาค, 2559)

4.2 โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง) เปิดสอนมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 30 กว่าปีแล้ว ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)” (Royal Traditional Thai Crafts School for Women) สอนงานช่างสตรีเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น

โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) อยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามสำหรับบุรุษและคนธรรมดาทั่วไป มีระเบียบเคร่งครัดในการผ่านเข้าออกแต่ละครั้ง ผู้ที่จะเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในจะต้องทำหนังสือราชการร้องขออย่างเป็นทางการ ไม่สามารถเข้าไปได้โดยพลการ และจะต้องเซ็นชื่อ เข้า-ออก โดยมีเจ้าหน้าที่จากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นผู้พาเข้าไป เขตพระราชฐานชั้นในมีประตูทางเข้าหลายทาง แต่ประตูที่ผู้มาติดต่ออย่างเป็นทางการจะสามารถเข้าไปได้ คือ ประตูศรีสุดาวงค์ เป็นประตูมุมเขตพระราชฐานชั้นในด้านตะวันตก ตรงกับประตูช่องกุดกำแพงพระบรมมหาราชวังที่ประตูศรีสุดาวงค์นี้จะมีเจ้าหน้าที่ผู้หญิงสวมเสื้อสีขาวนุ่งกระโปรงเรียบร้อยนั่งรอยามล้อยู่ตรงประตู 2 คน เมื่อผ่านประตูศรีสุดาวงค์เข้าไป จะพบโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบที่ดูเก่าแก่ ตัวตึกสมัยโบราณยังคงดูแข็งแรง มีต้นไม้ขึ้นร่มรื่นอยู่ริมทางเดิน มีกล้องวงจรปิดติดอยู่รายรอบ และห้ามถ่ายรูปโดยเด็ดขาด ยกเว้นภายในอาคารโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) (มธุวีริญจ์ เทพกิจ, 2555)

การเรียนการสอนจะดำเนินการที่พระตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ติดกับพระตำหนักก๊กอ้อ เป็นตำหนักใหญ่ที่สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานแก่เจ้าจอมมารดาชุ่ม พระสนมเอกและพระราชธิดา มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หักศอกเป็นอักษรรูปตัวแอล โครงสร้างก่ออิฐถือปูนประสมไม้สูง 2 ชั้นครึ่ง หลังคาทรงปั้นหยาสูง ฝาผนังแต่ละชั้นแต่งปูนลายขวาง ทาสีชมพู สลับเหลืองโดยโรงเรียนจะใช้เฉพาะพื้นที่บริเวณชั้น 1 เท่านั้น ที่ทำการหรือห้องธุรการเป็นสำนักงานติดแอร์ มีประตูกระจกอยู่ด้านขวามือ มีโต๊ะเก้าอี้เจ้าหน้าที่เรียงรายทั้งตรงกลางและด้านซ้ายขวา ระหว่างโถงทางเดินทั้งด้านซ้ายขวา เป็นห้องเรียนและห้องชมวิดิทัศน์ที่ได้จัดแสดงไว้ให้ผู้เข้าเยี่ยมชม ซึ่งต้องผ่านจุดนี้เป็นลำดับแรก มีเก้าอี้หนังโซฟาหนังสีดำประมาณ 20 ตัว มีจอฉายขนาดใหญ่อยู่เบื้องหน้า เพื่อแสดงให้ผู้เยี่ยมชมได้รับทราบความเป็นมาของโรงเรียน

การศึกษาบริบทพื้นที่การศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จากนั้น สืบสาวประวัติความเป็นมาของความรู้งานช่างดอกไม้สดของโรงเรียนว่ามีความเป็นมาอย่างไร บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสืบทอดงานช่างดอกไม้สด

หลังจากนั้นจึงศึกษากระบวนการการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด โดยศึกษาจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตร รายละเอียดของหลักสูตร ประวัติครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และกระบวนการสืบทอดงานช่างดอกไม้สด ซึ่งเนื้อหาการศึกษาแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้

4.2.1 หลักสูตรการสอนของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ปัจจุบันโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพ 3 แขนงวิชา คือ วิชาช่างดอกไม้สด วิชาอาหารและขนม และวิชาช่างปักสะตึง (โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, 2560)

วิชาช่างดอกไม้สด

นักเรียนจะได้เรียนความรู้ขั้นเบื้องต้นไปจนถึงความรู้ในขั้นสูงเกี่ยวกับดอกไม้สด การร้อยมาลัยแบบต่าง ๆ การจัดพานดอกไม้ การปักพุ่ม การทำเครื่องแขวน การทำดอกไม้ประดิษฐ์ จากดอกไม้สด การทำส่วนประกอบงานดอกไม้สด เช่น ร้อยอุบะ ร้อยตาข่าย ร้อยเฟือง ทำดอกประดิษฐ์ และการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่าง ๆ

วิชาอาหารและขนม

นักเรียนจะได้เรียนความรู้เกี่ยวกับอาหารคาวหวาน ขนม เครื่องดื่ม และอาหารว่าง การแกะสลักผักผลไม้ ตลอดจนการถนอมอาหารประเภทต่าง ๆ การบริการอาหารในโอกาสต่าง ๆ

วิชาช่างปักสะตึง

นักเรียนจะได้เรียนความรู้เกี่ยวกับการปักสะตึง ตั้งแต่การทำแม่สะตึง ทำขาสะตึง การชิงผ้า การลอกลาย การหมุนลาย การปักไหม การปักไหมทอง การปักดิน ปักเลื่อม ปักมุก การหักทองแรงเงินแรง การปักโดยใช้วัสดุหลายอย่างประกอบกัน การประดิษฐ์ เครื่องใช้ เครื่องประดับ ประกอบการปัก

โครงสร้างหลักสูตรของแต่ละวิชาจะเน้นไปในด้านนั้น ๆ สำหรับแขนงวิชาช่างดอกไม้สดกำหนดระยะเวลาเรียน 1 ปี 800 ชั่วโมง แบ่งเป็น 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 400 ชั่วโมง กำหนดภาคเรียนที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 20 พฤษภาคม ถึงวันที่ 19 ตุลาคม ภาคเรียนที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายนถึงวันที่ 31 มีนาคม โรงเรียนมีการจัดการสอนสัปดาห์ละ 5 วัน ตั้งแต่เวลา 08.00 น. - 15.00 น. หยุดเรียนวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดราชการต่าง ๆ

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกี่ยวกับแขนงวิชาช่างดอกไม้สด จึงจะขอกกล่าวในรายละเอียดของวิชาชีพนี้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) (2560) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ 3 ข้อ ดังนี้ (โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, 2560)

1. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกทักษะวิชาชีพ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย
2. เพื่อเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้และทักษะในวิชานั้น ๆ ไปใช้ในการ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและหรือนำไปประกอบอาชีพ
3. เพื่อให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น อันจะเป็นประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างเหมาะสมต่อไป

4.2.1.2 จุดมุ่งหมายของวิชาช่างดอกไม้สด แบบราชสำนัก

1. วิชาช่างดอกไม้สด 1 (400 ชั่วโมง) มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ให้นักเรียน สามารถปฏิบัติได้ดังนี้ (โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, 2560)
 - 1) ปฏิบัติตามคุณลักษณะที่ดีของช่างดอกไม้สดได้
 - 2) บอกลักษณะ ประโยชน์ และคุณค่าของงานดอกไม้สด ตลอดจนการนำงานดอกไม้สดไปใช้ได้
 - 3) เลือกใช้ กะประมาณการเตรียมและเก็บถนอมดอกไม้และ ใบไม้ที่ใช้ในงานดอกไม้สดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
 - 4) เลือกใช้และเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในงานดอกไม้สดได้ อย่างถูกต้องเหมาะสม
 - 5) ทำส่วนประกอบตกแต่งในงานดอกไม้สดได้ถูกต้องสวยงาม มีร้อยอุบะ ร้อยดาข่าย ร้อยเฟื้อง เย็บแบบ ทำดอกข่า และเย็บโบ
 - 6) ร้อยมาลัยแบบต่าง ๆ ตลอดจนประกอบตัวมาลัยสำหรับใช้ใน งานพิธีต่าง ๆ ได้
 - 7) จัดพานดอกไม้สดแบบต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับลักษณะการ นำไปใช้
 - 8) ปักพุ่มขนาดเล็กได้
 - 9) ทำเครื่องห้อยเครื่องแขวนขนาดเล็กได้
 - 10) จัดดอกไม้สดในงานพิธีต่าง ๆ ได้
 - 11) ทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สด และนำดอกไม้ประดิษฐ์นั้น ๆ มาจัดตกแต่งได้อย่างสวยงามเหมาะสมกับงานใช้สอย
 - 12) ประดิษฐ์ใบตองเป็นภาชนะสำหรับใช้ในงานต่าง ๆ ได้อย่าง ถูกวิธี เหมาะสมตามลักษณะการใช้งานและสวยงาม
 - 13) นำความรู้และทักษะจากงานช่างดอกไม้สดไปใช้ประกอบ อาชีพได้

14) หาแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุง ดัดแปลงผลผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดได้

2. วิชาช่างดอกไม้สด 2 (400 ชั่วโมง) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ ดังนี้ (โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง, 2560)

1) ปฏิบัติงานการร้อย การจัด การตกแต่งดอกไม้สดตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้องสวยงาม

2) เลือกแบบหรือออกแบบงานดอกไม้สด พร้อมทั้งกำหนดวิธีทำวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และเสนอแนะการนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามลักษณะงาน

3) นำความรู้และทักษะจากงานช่างดอกไม้สดไปใช้ประกอบอาชีพได้

4) หาแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุง ดัดแปลงผลผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดได้

3. วิชาเลือก

1) การพับผ้าเช็ดหน้าเป็นรูปสัตว์	50 ชั่วโมง
2) การประดิษฐ์ใบตอง	40 ชั่วโมง
3) การประดิษฐ์บายศรีจากใบตอง	40 ชั่วโมง
4) การทำเครื่องหอม	40 ชั่วโมง
5) การประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง	60 ชั่วโมง
6) การทำเบเกอรี่	40 ชั่วโมง

4.2.1.3 การประเมินผล

การประเมินผลการเรียนในแต่ละวิชาให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนหลักสูตรวิชาชีพ โดยเกณฑ์การจบหลักสูตรมีดังนี้

1. ผู้เรียนตามหลักสูตรขั้นต้นและหลักสูตรขั้นสูง ต้องผ่านทุกรายวิชา และสอบได้ระดับคะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2 จึงจะถือว่าผ่านการทดสอบ

2. ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด

3. ปฏิบัติกิจกรรมครบตามที่โรงเรียนกำหนดผู้เรียนที่จบหลักสูตรขั้นต้นและหลักสูตรขั้นสูง ซึ่งได้ผลการเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด จะได้รับใบสำคัญแสดงความรู้ ระบุวิชาที่เรียนและระยะเวลาการเรียนตามที่กำหนดในหลักสูตร โดยโรงเรียนจะออกประกาศนียบัตรให้เมื่อนักศึกษาเรียนจบ อีกทั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีจะเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาที่จบหลักสูตรเป็นประจำทุกปี

4.2.2 ครูผู้สอน

ครูส่วนใหญ่เป็นผู้ชำนาญการในวังประมาณ 17 คน ปฏิบัติราชการอยู่ในฝ่ายพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวัง ครูจะผลัดเปลี่ยนกันมาสอนในช่วงเวลาที่ออกเวรยาม แต่ในด้านวิชาอาหารและขนมนั้น โรงเรียนได้เชิญอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันต่าง ๆ มาช่วยสอนเพิ่มเติมด้วย โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มีครูสอนวิชาช่างดอกไม้สด จำนวน 7 คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.2.1 อาจารย์มณฑนา ธนประดิษฐ์ หรืออาจารย์มณฑล ปัจจุบันอายุ 74 ปี พื้นเพเป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด บ้านอยู่ที่ศรียาน อาจารย์มีคุณอาที่ทำงานอยู่ในวังจึงได้ชักชวนให้เข้ามาทำงานที่เขตพระราชฐานชั้นในตั้งแต่อายุ 21 ปี เพื่อเป็นเจ้าหน้าที่ในพระองค์ประจำพระที่นั่งจักรี มหาปราสาท งานประจำคือช่างประดิษฐ์ดอกไม้สด เข้าเวรสลับวันคู่-วันคี่ โดยเข้าเวรตอน 9.00 น. และออกเวรในเวลา 9.00 น. ของวันรุ่งขึ้น จนกระทั่งเข้ามาเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ตั้งแต่เปิดโรงเรียนในปี 2529 ได้ทำหน้าที่สอนในวันทีออกเวรตั้งแต่ 8.00 - 12.00 น. วันที่ต้องเข้าเวรจะมาทำงานตามปกติ ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว แต่ยังมีงานสอนที่โรงเรียนตามปกติ

4.2.2.2 อาจารย์น้อย พูนขุนทด หรืออาจารย์พิม ปัจจุบันอายุ 73 ปี พื้นเพเป็นชาว อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา อาจารย์มีคุณรู้จักชักชวนให้เข้ามาทำงาน โดยให้เข้ามาถวายงาน กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามาลีศเสาวรส ตั้งแต่อายุ 15 ปี นอกจากอาจารย์จะทำงานเป็นช่างประดิษฐ์ดอกไม้สดแล้ว ในตำแหน่งนี้ยังเป็นห้องพระสุคนธ์ คือมีหน้าที่รับผิดชอบทำเครื่องหอมที่ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ อีกด้วย อาจารย์น้อยปฏิบัติงานวันจันทร์ถึงวันศุกร์ตามเวลาราชการ มีเรือนพักอาศัยในพระบรมมหาราชวัง ปัจจุบันยังทำงานที่ห้องพระสุคนธ์และสอนที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

4.2.2.3 อาจารย์บุญเดือน ธงสันเทียะ หรือครูหล่า ปัจจุบันอายุ 44 ปี เริ่มสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 ครูหล่าเป็นหลานสาวของครูพิม ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากครูพิมในลักษณะการถ่ายทอดแบบเครือญาติ โดยครูหล่าเข้ามาพำนักอยู่กับครูพิมตั้งแต่เรียนจบชั้น ป.6 อยู่ด้วยกัน เมื่อมีงานจะให้หลานสาวเป็นลูกมือ หยิบจับช่วยงานและแนะนำสอนไป ในขณะที่ทำงานด้วยกัน ในเรื่องของความประณีต ลักษณะความงาม เรียกว่าถ่ายทอดความรู้ทุกอย่างที่ครูพิมมี ดังนั้นครูหล่าจึงเปรียบเสมือนทายาททางฝีมือ ที่ซึมซับความรู้ และฝึกฝนต่อด้วยใจรัก จนชำนาญในระดับที่เป็นครูสอนที่โรงเรียนในวัง (หญิง) ได้ เมื่อมาสอนที่โรงเรียน ครูหล่าจึงมีส่วนผสมของความดั้งเดิมและความสมัยใหม่ เพราะได้รับการถ่ายทอดมาแบบดั้งเดิม และเป็นยุคสังคมสมัยใหม่ ครูหล่าจึงเป็นภาพของการถ่ายทอดในยุคปัจจุบัน ที่เป็นความรู้แบบดั้งเดิม ในพื้นที่ของสังคมภายนอกยุคปัจจุบัน ที่การใช้งานมาลี่ยเปลี่ยนไปเป็นเรื่องของธุรกิจ แต่ครูหล่าจะสอนแบบดั้งเดิมก่อนแล้วจึงสอนประยุกต์ให้ต่อสู้กับโลกภายนอกได้โดยใช้อัตลักษณ์ของงานในวังในเรื่องความประณีตของฝีมือ

4.2.2.4 อาจารย์รัตนม หลุ่มบางลำ ปัจจุบันอายุ 74 ปี พื้นเพอยู่ที่อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี อาจารย์มีคุณรู้จักชักชวนให้เข้ามาทำงาน จำไม่ได้ว่าตั้งแต่อายุเท่าไร โดยทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ประจำห้องนมัสการ งานประจำคือทำพานพุ่มและเครื่องทรงนมัสการ เริ่มเข้ามาสอนวิชาพานพุ่มตั้งแต่เปิดโรงเรียน อาจารย์จะเข้าเวรครั้งละครึ่งเดือนช่วงวันที่ 16-30 ของเดือน และเข้าสอนวิชาพานพุ่มตอนออกเวรช่วงวันที่ 1-15 ของเดือน สอนประจำที่ห้องดอกไม้ 1

4.2.2.5 อาจารย์อำเภอ มาลากุล ณ อยุธยา ปัจจุบันอายุ 69 ปี พื้นเพอยู่ที่อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี อาจารย์มีญาติพี่น้องทำงานในเขตพระราชฐานชั้นใน ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ประจำห้องนมัสการ งานประจำคือทำพานพุ่มและเครื่องทรงนมัสการ เริ่มเข้ามาสอนวิชาพานพุ่มตั้งแต่เปิดโรงเรียน อาจารย์จะเข้าเวรครั้งละครึ่งเดือนช่วงวันที่ 1-15 ของเดือน และเข้าสอนวิชาพานพุ่มตอนออกเวรช่วงวันที่ 16-30 ของเดือน สอนประจำที่ห้องดอกไม้ 2 ปัจจุบันลาออกจากราชการแล้ว แต่ยังมีงานสอนที่โรงเรียนตามปกติ

4.2.2.6 อาจารย์ธัญญาพัฒน์ มลิทินทแพทย์ หรืออาจารย์ศรีภัทร (ชื่อเดิมของท่าน) ปัจจุบันอายุ 64 ปี พื้นเพเป็นคนกรุงเทพฯ มารดาทำงานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน ห้องพื่นเทียน ท่านเกิดและโตในพระบรมมหาราชวัง ก่อนที่จะมีการให้ข้าราชการย้ายออกไปและนำพื้นที่มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) ส่วนท้ายวัง ปัจจุบันท่านอยู่ที่บ้านพักข้าราชการบริพาร หมู่บ้านมหามงคล ถนนพุทธมณฑลสาย 2 เมื่ออายุ 21 ปี ได้เข้างานในแผนกนมัสการ ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ประจำห้องนมัสการ งานประจำคือทำพานพุ่มและเครื่องทรงนมัสการ เริ่มสอนวิชาพานพุ่มตั้งแต่เปิดโรงเรียน อาจารย์จะเข้าเวรครั้งละครึ่งเดือนช่วงวันที่ 1-15 ของเดือน และเข้าสอนวิชาพานพุ่มตอนออกเวรช่วงวันที่ 16-30 ของเดือน สอนประจำที่ห้องดอกไม้ 1

4.2.2.7 อาจารย์สุกัญญา เอี่ยมสะอาด หรืออาจารย์กัญญา ปัจจุบันอายุ 61 ปี พื้นเพอยู่ที่อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดนครปฐม คุณย่าของอาจารย์เป็นเจ้าหน้าที่ในฝ่ายพระราชฐานชั้นในที่ห้องทรงพระเคน อาจารย์เข้ามาอาศัยอยู่กับคุณย่าตั้งแต่อายุ 13 ปี ช่วยงานคุณย่าและรับจ้างตัดกลีบดอกกล้วยไม้ เกษตรกรัก เริ่มเรียนรู้งานดอกไม้สดจนได้บรรจุเข้างานเมื่ออายุ 26 ปี ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ประจำห้องนมัสการ อาจารย์จะเข้าเวรครั้งละครึ่งเดือนช่วงวันที่ 16-30 ของเดือน และจะเข้าสอนวิชาพานพุ่มตอนออกเวรช่วงวันที่ 1-15 ของเดือน สอนประจำที่ห้องดอกไม้สด 2 เริ่มสอนในโรงเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ปัจจุบันลาออกจากราชการแล้ว แต่ยังมีงานสอนที่โรงเรียนตามปกติ

4.2.3 ระเบียบการปฏิบัติตนของนักศึกษาในเขตพระราชฐานชั้นใน

4.2.3.1 นักศึกษาทุกคนควรจะมี ความภูมิใจที่ได้เข้ามาเรียนในเขตพระราชฐานชั้นในซึ่งเป็นเขตหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอก จึงขอให้ นักศึกษาทุกคนมีกิริยามารยาทและความประพฤติให้สมเป็นกุลสตรีในวัง

4.2.3.2 ดิตบัตรนักศึกษาเวลาเข้า-ออกและตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียนจนออกประตูรอบพระบรมมหาราชวัง

1) ประตูกล้วยาวดี เป็นประตูเข้า-ออกสำหรับนักศึกษาทุกแผนกวิชา ก่อนกลับบ้านให้เจ้าหน้าที่ประตูตรวจกระเป๋าทุกครั้ง ที่เดินออกประตู (ปิดเวลา 17.00 น.)

2) ประตูศรีสุดาวงค์ อนุญาตให้นักศึกษาแผนกอาหารและขนมเฉพาะที่ฝึกขาย เข้า-ออก (ปิดเวลา 17.00 น.)

3) ประตูอนงค์ อนุญาตให้นักศึกษาแผนกอาหารและขนมเฉพาะที่ฝึกขายเข้า-ออก (ปิดเวลา 17.00 น.)

4.2.3.3 นักศึกษาทุกคนต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบ

4.2.3.4 นักศึกษาทุกคนพึงปฏิบัติตนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ รู้จักเกรงใจผู้อื่น

4.2.3.5 นักศึกษาทุกคนพึงละเว้นการทะเลาะวิวาทหรือการกระทำใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดการแตกแยกจะถูกไล่ออกทันทีทั้งสองฝ่าย

4.2.3.6 นักศึกษาทุกคนพึงเป็นผู้เสียสละ ทั้งกำลังกาย กำลังใจและกำลังสมองช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ

4.2.3.7 นักศึกษาทุกคนพึงเป็นผู้ที่รู้จักอดกลั้น รู้จักกาลเทศะ มีกิริยา วาจาสุภาพ มีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์ มีความสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อื่น

4.2.3.8 นักศึกษาทุกคนพึงเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้

4.2.3.9 นักศึกษาทุกคนต้องไม่ถือของผู้อื่นมาเป็นของตนหรือไม่กระทำการใด ๆ ที่ผิดกฎหมาย

4.2.3.10 นักศึกษาทุกคนต้องไม่นำอุปกรณ์การพ่นมาโรงเรียน และไม่เล่นการพ่นทุกประเภทภายในโรงเรียน

4.2.3.11 นักศึกษาทุกคนต้องไม่เสพของมึนเมาทุกชนิด

4.2.3.12 ห้ามนักศึกษาไปเดินเล่นและถ่ายภาพในและนอกบริเวณโรงเรียน (ภายในพระราชฐานชั้นใน)

4.2.3.13 ห้ามนำบุคคลอื่นเข้ามาในโรงเรียน

4.2.3.14 ห้ามนักศึกษาอยู่ในโรงเรียนหลัง 15.00 น. ยกเว้นเวลาที่โรงเรียนมีงาน

4.2.3.15 ห้ามใส่กางเกง โสร่ง เสื้อแขนกุด เข้ามาในเขตพระราชฐานชั้นใน

4.2.3.16 ห้ามใส่รองเท้าไม้ (เกี้ยว) เข้ามาในเขตพระราชฐานชั้นใน

4.2.3.17 ห้ามมิให้ส่งเสียงอึกทึก รวมทั้งการเปิดวิทยุ เทปหรือโทรทัศน์ อันเป็นการรบกวนผู้อื่น

4.2.3.18 ห้ามนักศึกษาใช้เครื่องมือสื่อสารทุกชนิดระหว่างเรียน (พูดโทรศัพท์ และชาร์จโทรศัพท์ ใช้ไฟฟ้าของวิทยาลัยฯ ส่วนตัวในและนอกเหนือเวลาเรียน)

โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ตั้งขึ้นในพื้นที่เขตพระราชฐานชั้นในในพระบรมมหาราชวัง เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องด้วยสถาบันพระมหามหากษัตริย์ มีกฎมณเฑียรบาลและกฎระเบียบที่เคร่งครัด ระเบียบที่สำคัญคือห้ามบุรุษเข้าเขตพระราชฐานชั้นในเด็ดขาด แม้ปัจจุบันระเบียบจะผ่อนลงตามโครงสร้างของสังคมและสถาบัน แต่เขตพระราชฐานชั้นในยังคงใช้ระเบียบ ธรรมเนียมและจารีตเดิม

4.2.4 การรับนักศึกษา

โรงเรียนเปิดรับสมัครเฉพาะนักเรียนหญิง ไม่จำกัดความรู้ ในสาขาวิชาดอกไม้สด จะรับสมัครบุคคลอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเปิดรับสมัครประมาณต้นปี โดยติดตามการประกาศรับสมัครจากช่องทางต่าง ๆ ของฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่สำนักพระราชวัง หรือปัจจุบันคือช่องทางออนไลน์ เฟซบุ๊ก “โรงเรียนช่างฝีมือในวังหญิง” สมัครด้วยตนเองได้ที่วิทยาลัยในวังหญิง อาคาร 2 พระบรมมหาราชวัง (เข้าทางประตูช่องกุดด้านท่าเตียน วัดโพธิ์) จะมีการคัดเลือกโดยวิธีการสอบสัมภาษณ์ ซึ่งสาขาวิชาช่างดอกไม้สดจะรับนักเรียนที่ผ่านการสอบคัดเลือกจำนวน 30 คนต่อปีการศึกษา

4.2.5 ค่าใช้จ่าย

โรงเรียนไม่เรียกเก็บเงินค่าเล่าเรียน ค่าบำรุงหรือค่าธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น แต่นักเรียนจะต้องจัดหาวัสดุในการเรียนมาเอง

กล่าวโดยสรุปคือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นโรงเรียนซึ่งสืบเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นในพระบรมมหาราชวังที่พระตำหนักของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา มีกฎระเบียบที่เคร่งครัด เปิดสอน 3 วิชา คือ วิชาช่างดอกไม้สด วิชาอาหารและขนม และวิชาปักสะดึง มีการเรียนการสอนวันจันทร์ถึงวันศุกร์ แบ่งเป็น 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 400 ชั่วโมง มีครูคือข้าราชการที่ทำงานอยู่ในพระราชฐานชั้นใน โรงเรียนจัดตั้งผ่านกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

การเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนผ่านระบบสถาบัน ผ่านห้องเรียน มีหลักสูตรกำกับ จึงต้องสร้างรูปแบบและประเภทที่สอดคล้องกับการใช้งานของภายนอก โดยกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ส่งนักวิชาการมาถอดองค์ความรู้ของการทำมาลัยเป็นรูปธรรม จัดแบ่งประเภทและรูปแบบที่เป็นแบบตำรา (มาลัย, โรงเรียนผู้ใหญ่วัดพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) และมีการวัดประเมินผลตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนหลักสูตรวิชาชีพ เมื่อจบการศึกษาจะได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้งานสตรีชั้นสูงทั้ง 3 สาขา คือ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถและเชี่ยวชาญของครุภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ พัฒนา สังสรรค์ สืบทอด และประยุกต์ใช้สิ่งต่าง ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตมาแต่ครั้งโบราณกาล กลายเป็นมรดกของสังคมไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นงานช่างดอกไม้สด อาหารและขนม และงานปักสะตัง ศิลปะเหล่านี้ได้ส่งผ่านและสืบทอดต่อกันมารุ่นสู่รุ่น ในบางเรื่องเปรียบเสมือนจิตวิญญาณที่ยึดถือร่วมกันในเขตพระราชฐานชั้นใน ที่มีความมั่งคั่งและมีคุณค่าทางศิลปะอันสูงยิ่ง การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาหรือมรดกภูมิปัญญาประณีตศิลป์ให้คงอยู่สืบไปชั่วลูกชั่วหลาน เป็นวิถีทางที่นำไปสู่การพัฒนาที่รุ่งเรืองต่อไปในอนาคต โดยบุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาได้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่น เป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่อง สามารถเผยแพร่และถ่ายทอด เชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขาให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งสามารถถ่ายทอดและเชื่อมโยงคุณค่าในอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและจากต่างถิ่นที่มาของผู้มีใจใฝ่เรียนรู้ที่ต้องการเข้าไปเรียนในวิทยาลัยในวัง (หญิง) เพื่อเสาะแสวงหาซึ่งองค์ความรู้ทางด้านวิชาช่างประดิษฐ์สตรีอันเป็นประณีตศิลป์เพื่อไปประกอบการศึกษา หรือนำเอาความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ ทุกคนต่างก็มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ศิลปะไทย และสืบสานวิชาช่างชั้นสูงให้ดำรงคงอยู่คู่กับประเทศไทยตลอดไป ดังพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 12 ตุลาคม 2513 ความว่า “งานด้านการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมนั้น เป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญ ทางปัญญาและทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยได้สืบไป”

จากข้อมูลการศึกษาสภาพบริบทโดยรวมของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเป็นสถานที่หลัก ในการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนัก และเป็นพื้นที่ในการศึกษาข้อมูลหลักของงานวิจัยฉบับนี้ สามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาโอกาส อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อนของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ที่สัมพันธ์กับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตามบริบทพื้นที่ได้ดังนี้

สภาพแวดล้อมภายใน

จุดแข็ง

สภาพแวดล้อมภายใน ที่เป็นปัจจัยบวกคือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มีลักษณะเด่นกว่าสถาบันการศึกษาอื่นในด้านบุคลากร กล่าวคือ การที่โรงเรียนมีบุคลากรในงานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนักมาเป็นครูผู้สอน ซึ่งมีทั้งทักษะ ความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์การทำงานและมีความชำนาญพิเศษในด้านนี้โดยแท้ ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาข้างต้นที่มีการกล่าวถึงครูผู้สอนงานช่างฝีมือดอกไม้สด ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวัง ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความชำนาญและอยู่กับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมาเป็นระยะเวลาหลายปี ครูบางท่านคือผู้ที่อยู่มาตั้งแต่ก่อตั้งโรงเรียน ประสบการณ์และความชำนาญก็สังเกตได้จากอายุของครูผู้สอน อีกทั้งครูผู้สอนยังมีประวัติเป็นข้าราชการฝ่ายในที่ได้ถวายงานเพื่อใช้สอยเกี่ยวกับพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวัง หรือการใช้สอยถวายสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นการส่วนพระองค์ ในหลายๆโอกาส เรียกได้ว่าบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คือผู้ที่มีความคลุกคลี และคร่ำหวอดอยู่ในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยอย่างแท้จริง

ในสมัยก่อนรูปแบบงานดอกไม้สดไม่ได้ถูกกำหนดหรือมีแบบเฉพาะงาน เพียงแต่จะร้อยให้วิจิตรงดงามอย่างสุดฝีมือเท่าที่จะทำได้ ในส่วนดอกไม้ก็จะเป็นการประดิษฐ์ตามวัตถุดิบที่มีหรือดอกไม้ที่ปลูกไว้ในเขตพระราชฐานชั้นใน และส่วนใหญ่เป็นไปตามพระราชนิยม ดังนั้นช่างดอกไม้จึงจะได้แสดงไหวพริบ ฝีมือและความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีใบในตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ ประสบการณ์ขั้นครูที่ถูกสั่งสมมาอย่างยาวนาน และเมื่อมีการถ่ายทอดให้กับผู้เรียนที่เข้ามาศึกษาในหลักสูตรนี้ จะไม่เพียงแต่เป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีอันดีงาม เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการสืบทอดคุณค่าของงานดอกไม้สดแบบราชสำนักในด้านการที่เป็นงานเชิงช่างประณีตศิลป์มีความละเอียดลออของงาน ด้านการเป็นผลงานที่มีความวิจิตรงดงามและสร้างสุนทรีย์ะ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดคุณค่า ความงาม และความคิดสร้างสรรค์ของช่างฝีมือ นอกจากนี้การที่ครูช่างเป็นข้าราชการฝ่ายใน อีกสิ่งหนึ่งที่มีการถ่ายทอดไปสู่ศิษย์คือ กริยามารยาทแบบชาววัง เพราะในการศึกษาจนจบหลักสูตร 1 ปีนั้น ครูและศิษย์ต้องมีการสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ระหว่างกัน อีกทั้งลักษณะวิชางานช่างดอกไม้ก็เป็นงานที่อาศัยความประณีต พิถีพิถัน กริยามารยาทที่งดงามสมกับเป็นสตรีชาววังก็ย่อมถูกส่งต่อโดยแทรกซึมไปในกระบวนการของการเรียนรู้ไม่มากก็น้อย

สภาพแวดล้อมภายในที่เป็นจุดแข็งอีกปัจจัยหนึ่งของโรงเรียนช่างในวัง (หญิง) คือ สถานที่ตั้งของโรงเรียนเป็นพื้นที่ของพระตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา ซึ่งเป็นเขตพระราชฐานชั้นใน เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ เป็นพระตำหนักเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม อันเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และทุนเหล่านี้คือส่วนหนึ่งที่เราเรียกว่า เป็นอัต

ลักษณะของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ที่มีเรื่องราวของจารีต ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ รวมถึงทัศนคติ ค่านิยมตามโครงสร้างพื้นที่ของพระราชวังที่ถูกถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นหลังต่อไป

จุดอ่อน

อุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายในที่ส่งผลกระทบต่อ คือ การที่เป็นโรงเรียนในเขตพระราชฐาน ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพื้นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ มีกฎระเบียบที่เคร่งครัด มีข้อจำกัดในการเข้า-ออก และการเข้าเรียน ส่งผลได้จากผลการศึกษาในส่วนระเบียบการปฏิบัติตนของนักศึกษา ในเขตพระราชฐานชั้นใน กล่าวคือ ด้วยความเป็นโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มีความจำกัดในเรื่องของการถ่ายทอดงานโดยต้องเป็นสตรีเพศเท่านั้น เนื่องด้วยในสมัยก่อน สตรีในราชสำนักหรือนางในต้องดำเนินชีวิตโดยการถูกควบคุมทั้งความรู้สึกและพฤติกรรมโดยเคร่งครัด ใช้ชีวิตในกรอบ โดยกรอบต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สตรีฝ่ายในเป็นสตรีในอุดมคติโดยการสร้างคุณสมบัติสตรีในอุดมคติก็มาจากการที่กลุ่มชนชั้นสูงถวายตัวหรือฝากตัวเพื่อเข้าไปฝึกหัดและเรียนรู้ในราชสำนักเท่านั้น ซึ่งจะทำให้สตรีเหล่านี้มีโอกาสที่ดีในชีวิต รวมทั้งการเลื่อนฐานะทางสังคมของตนเองและวงศ์ตระกูล (พรศิริ บุรณเขตต์, 2552) นางในทุกคนต้องได้รับการอบรมวิชาของกุลสตรีชั้นสูง ทั้งกิริยา มารยาท และงานช่างฝีมืออันเป็นกระบวนวิชาที่สตรีชั้นสูงต้องมี หรือการเข้าเป็นนักศึกษาก็จะมีระเบียบปฏิบัติตนที่ว่านักศึกษาจะต้องมีกิริยามารยาทและความประพฤติให้สมเป็นกุลสตรีในวัง ซึ่งจุดนี้ส่งผลสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันที่โรงเรียนก็ยังคงมีการจำกัดงานช่างดอกไม้ไว้เฉพาะสตรี เพราะเป็นทัศนคติดั้งเดิมคือเป็นทักษะที่สตรีพึงมีและผู้ที่ต้องสืบทอดคุณค่าและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดั้งเดิมนี้ไว้ควรเป็นสตรี จึงทำให้เป็นข้อจำกัดในการสืบทอดคุณค่างานดอกไม้สดแบบราชสำนักให้แพร่หลาย เนื่องด้วยปัจจุบันไม่ได้มีเพียงสตรีเท่านั้นที่สนใจงานช่างดอกไม้สด เพราะยุคสมัยและบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ความสนใจของผู้คนไม่ได้ถูกจำกัดเพียงเรื่องเพศเช่นในอดีตเท่านั้น และส่วนหนึ่งที่ทำให้งานช่างดอกไม้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน เพราะงานในแขนงนี้มีการนำไปต่อยอดเพื่อการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้กับผู้ประดิษฐ์ไม่น้อย ซึ่งหากมีผู้ชายที่สนใจในการเรียนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยแท้จากครูช่างหลวงเพื่อให้ได้รับวิธีการสอน หรือรูปแบบกระบวนการศึกษาดอกไม้สดก็ไม่สามารถเข้าเรียนได้ และไม่มีหลักสูตรวิชาช่างแขนงนี้ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(ชาย) เช่นกัน ดังนั้นสำหรับผู้ชายที่มีความสนใจในการช่างดอกไม้สด ซึ่งเป็นงานฝีมือชั้นสูงแบบดั้งเดิมนั้นอาจต้องเป็นการได้รับการสอนโดยช่องทางอื่น เช่น สื่อออนไลน์ หนังสือ ตำรา หรือสื่อออฟไลน์อื่น ๆ แทนการเรียนกับช่างหลวงชั้นครูโดยตรง

จากเหตุผลข้างต้นนำไปสู่ปัจจัยที่สอง ที่เป็นจุดอ่อนของโรงเรียนช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนักคือ การที่ปัจจุบันมีจำนวนครูที่เป็นช่างหลวงผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษมีจำนวนน้อยมาก และทุกท่านที่ยังคงสอนอยู่ในปัจจุบันก็มีอายุมากแล้ว โรงเรียนจึงจำเป็นต้องคัดเลือกคนเข้ามาเรียนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่และอนุรักษ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้คงอยู่

สืบไป หากแต่ในการฝึกฝนคนหนึ่งคนให้มีความรู้ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญจนสามารถเป็นครูช่างได้นั้น ต้องใช้ระยะเวลาหลายปี และต้องเป็นผู้ที่มีการสั่งสมประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติ การลงมือทำอยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ จะเกิดความชำนาญได้นั้นต้องเป็นงานที่ได้รับโอกาสในการสร้างงานให้ผู้อื่นเห็นอยู่เนือง ๆ ต้องทำงานอยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิชาแขนงนี้ในสถานที่จริง เช่น ในเขตพระราชวังในงานหรือพิธีกรรมจริงด้วย

สภาพแวดล้อมภายนอก

โอกาส

สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อโรงเรียนคือ การได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่ในส่วนของการเริ่มก่อตั้งจนกระทั่งการดำเนินการจัดให้มีหลักสูตรวิชาสี่พระยาขึ้นนี้ จวบจนการให้ความสำคัญในการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จมาเป็นผู้พระราชทานประกาศนียบัตรให้กับผู้ที่จบการศึกษาด้วยตนเอง

ส่วนอีกปัจจัยหนึ่งคือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กระทรวงศึกษาธิการ หรือเดิมคือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยอำนาจหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 กำหนดไว้ในมาตรา 14 ถึงอำนาจหน้าที่หลายอย่างของ สำนักงาน กศน. แต่สิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กับการสร้างความเชื่อมั่นทางการศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเป็นรูปแบบการศึกษานอกระบบ ที่ไม่เพียงแต่เชื่อมั่นเพราะเป็นการเรียนจากครูช่างในพระบรมมหาราชวัง คือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตามตรวจสอบ และประเมินผล การดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) เพื่อความเป็นมาตรฐานในการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม และมีการรับรองอย่างเป็นรูปธรรมคือการออกใบประกาศนียบัตรให้ผู้สำเร็จการศึกษาด้วย อีกทั้งโรงเรียนได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับเป็นองค์อุปถัมภ์พร้อมทั้งทรงเป็นประธานในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรเพื่อเพิ่มคุณค่าให้ฝีมือช่างที่จบการศึกษา จึงมีความต่างจากโรงเรียนวิชาชีพอื่น ๆ

อุปสรรค

อุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ต่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก คือ พื้นฐานความรู้ของนักศึกษาที่มาเรียนในแผนกวิชาช่างดอกไม้สด การที่โรงเรียนทำการสอบสัมภาษณ์เพื่อคัดเลือกผู้เรียนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทั้ง กิริยามารยาท และมีวัตถุประสงค์ในการมาเรียนที่ชัดเจน สามารถต่อยอดความรู้ต่อไปได้ แต่ไม่ได้มีการจำกัดหรือระบุในเรื่องพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนในวิชาช่างดอกไม้สดนี้

และไม่มี การสอบปฏิบัติเพื่อคัดคน ทำให้พบว่าในรุ่นหนึ่ง ๆ อาจมีผู้เรียนบางท่านมีความรู้พื้นฐานดี เนื่องจากเคยผ่านการเรียนในระบบอื่นมาก่อนหรือครอบครัวทำงานเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้อยู่แล้ว หรืออาจจะพบผู้เรียนบางท่านที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเลย หากแต่มีวัตถุประสงค์ในการเรียนที่มีผลต่อการสืบทอดงานต่อไปได้นั้น ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เมื่อผู้เรียนได้รับโอกาสเข้ามาเรียน แต่มีความสามารถในการพัฒนาฝีมือต่อไม่เท่ากัน หรือมีทักษะ พรสวรรค์ที่ไม่เท่ากัน ทำให้การใช้ระยะเวลา 1 ปี ในการสอนนั้น โรงเรียนก็จะได้ผลผลิตที่อาจเป็นช่างฝีมือที่มีความรู้ในวิชาช่างดอกไม้สดที่มีพัฒนาการและความรู้มากขึ้นจากก่อนเข้ามาเรียนเท่านั้น โดยความเก่งและความชำนาญของแต่ละคน คือ สิ่งที่ศิษย์ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) แต่ละคนต้องพัฒนาต่อตามวิถีทางและโอกาสของตนเอง

ในส่วนของอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ปัจจัยที่สองคือ ผู้บริโภค ซึ่งในที่นี้จะอ้างถึงผู้บริโภคงานศิลปะประดิษฐ์ที่เป็นงานในลักษณะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคือมีความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมไทย เป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และความเป็นอยู่ ของคนไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน มีความงามและคุณค่าทางศิลปะซึ่งควรอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย ซึ่งเมื่อเป็นงานที่ทรงคุณค่าและเป็นผลงานที่เกิดจากต้นกำเนิดของศิลปะแขนงนี้ อย่างโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) และยังเป็นฝีมือของครูช่างหลวงผู้เชี่ยวชาญ มีความแท้ของงานฝีมือแบบดั้งเดิม ยิ่งทำให้มูลค่าต้องแปรผันตามคุณค่าของงานเช่นกัน อีกนัยหนึ่งคือผลงานศิลปะ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักลักษณะนี้ เป็นงานที่คัดผู้บริโภคงานจากคุณค่าของตัวงาน ซึ่ง เสรี วงษ์มณฑา (2542) ได้ให้ความหมายของผู้บริโภคไว้ว่า ผู้บริโภค คือ ผู้ที่มีความต้องการซื้อ มีอำนาจซื้อ ทำให้เกิดพฤติกรรมการซื้อ และพฤติกรรมการใช้ ซึ่งผู้บริโภคในกลุ่มนี้ที่มีความต้องการซื้อถ้าเทียบกับสัดส่วนโดยรวมคร่าว ๆ แล้วมีจำนวนไม่มาก ซึ่งผู้บริโภคที่เห็นคุณค่าของงานจริง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นผู้บริโภคกลุ่มเดิม ที่รู้ความแตกต่างของงานดอกไม้สดในวังและนอกวัง ดังเช่น บทสัมภาษณ์ผู้บริโภคบางส่วน

...ที่เลือกอุดหนุนงานจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็เพราะความงามที่ไร้ที่ติ
ทุกอย่างได้สัดส่วนเหมาะสม ไม่ขาดไม่เกินนี้แหละ...

(สุพืชา จำนงค์หาญ, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

...ผลงานของที่นี่เป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ชิ้นงานสวย ประณีตเสียจนไม่มีใครที่
ไหนเทียบได้ ส่วนใหญ่บรรดาผู้บริโภคที่คุ้นเคย เขาก็รู้กันว่าถ้าอยากได้งานที่ดี ให้มา

อุดหนุนงานของที่นี่ ที่นี่คือต้นกำเนิดงานมาลัยดอกไม้แบบชาววัง โดยเฉพาะถ้าอยาก
ได้ชิ้นงานที่ตั้งเดิมแล้วนั้น ไม่ต้องไปหาที่อื่น...

(เจษฎา กล่ำกล้อง, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าถึงแม้จะไม่มีการทำงานตลาดหรือการประชาสัมพันธ์เพื่อ
ขายในเชิงธุรกิจ ผลงานที่มีคุณค่าของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็ยังเลื่องชื่อเสมอมา หากแต่ว่า
กลุ่มผู้บริโภคมักคงไม่ได้ขยายไปมากเท่าที่ควร ซึ่งก็มีหลาย ๆ ปัจจัยที่ทำให้ผลงานช่างสตรีชั้นสูงสาขา
นี้เป็นงานที่เกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยมในคนทั่วไป เช่น ประโยชน์ใช้สอย หรือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ
เพราะการบริโภคจะแปรผันตรงกับรายได้ และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป เมื่อต้นทุนในการบริโภค
ลดลง สิ่งที่ทดแทนงานดอกไม้สดได้ก็เข้ามาแทนที่ เป็นโอกาสของธุรกิจใหม่ได้เกิดขึ้น ทั้งงานดอกไม้
ปลอมหรือแม้กระทั่งงานมาลัยนอกวัง ซึ่งมีราคาถูกกว่า แต่คุณค่าของงานก็ลดลงด้วยเช่นกัน และ
อุปสรรคนี้อาจส่งผลต่อนักเรียนช่างที่เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ผู้ที่นำความรู้ไปต่อ
ยอดประกอบอาชีพ เนื่องจากความรู้ที่ถูกซึมซับมาจากโรงเรียนคือการรักษา มาตรฐานของฝีมือ ซึ่งมี
ต้นทุนและมีราคาสูง ในขณะที่ลูกค้าหรือผู้บริโภคมักไม่ได้มีกำลังมากนัก งานจึงทำให้การสืบทอดคุณค่า
งานช่างฝีมือดอกไม้สดไม่แพร่หลายไปมากเท่าที่ควร

สรุปผลการศึกษาศาสนาภาพบริบทโดยรวมของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเป็นสถานที่
หลักในการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยการวิเคราะห์ผลการศึกษาในเรื่อง
สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกในด้าน โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนของโรงเรียนช่างฝีมือใน
วัง (หญิง) ที่สัมพันธ์กับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สรุปได้ว่า โรงเรียน
ช่างฝีมือในวัง (หญิง) มีสิ่งแวดล้อมภายในที่เอื้อประโยชน์คือ จุดแข็ง ในด้านความเชี่ยวชาญของ
บุคคลากรซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายในที่มาเป็นครูผู้สอนงานช่างด้วยตนเอง และสถานที่ตั้งของ
โรงเรียนซึ่งเป็นพระตำหนักพระองค์เจ้าอาทรทิพนิภาฯ และเป็นแหล่งดั้งเดิมของงานช่างฝีมือสตรีที่
มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานส่วนสิ่งแวดล้อมภายในที่ส่งผลกระทบ คือจุดอ่อน ของโรงเรียนที่มี
เรื่องของความเฉพาะเจาะจงในการถ่ายทอดความรู้ เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น และจำนวนของผู้เชี่ยวชาญ
ด้านงานช่างดอกไม้สดที่มีจำนวนน้อยและมีอายุมากแล้ว เป็นจุดอ่อนที่เป็นปัจจัยภายในของโรงเรียน
ในส่วนสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เอื้อประโยชน์ต่อโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คือการได้รับการส่งเสริมและ
สนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์ตั้งแต่เริ่มต้นก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีมาตรฐานในการจัด
การศึกษาโดยอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งก็ถือเป็นโอกาสในด้านปัจจัยภายนอก และส่วนสิ่งแวดล้อมนอก
ที่ส่งผลกระทบหรืออุปสรรคของโรงเรียน คือ เรื่องความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกันของผู้เรียนที่ผ่านการ

คัดเลือกและปัจจัยในเรื่องของการบริโภคงานที่มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่าทั้งงานจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) และงานของนักเรียนช่างที่จบการศึกษาแล้วไปประกอบธุรกิจต่อยอดงานฝีมือจนเกิดเป็นอาชีพแต่กลับมีจำนวนของกลุ่มผู้บริโภค ที่ไม่มาก ส่งผลต่อความยากในการเผยแพร่และสืบทอดคุณค่าของงานได้ในอนาคต

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถแยกตามประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สด

ฐิติภา บุณนาค (2560) ศึกษาวิถีปฏิบัติงานช่างฝีมือดอกไม้ : กรณีศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างฝึกทักษะแผนงานช่างฝีมือดอกไม้สดของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) และอธิบายถึงความรู้ การปฏิบัติ และการถ่ายทอด ภายใต้บริบทพื้นที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ผ่านมโนทัศน์การปฏิบัติ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการฝึกปฏิบัติ ผ่านหลักสูตรของโรงเรียนเพื่อเป็น “ช่างฝีมือดอกไม้สด” มุ่งศึกษาเชิงปรากฏการณ์ของการสร้างความรู้ ทักษะผ่านการฝึกปฏิบัติ โดยเน้นการศึกษาผ่านมุมมองของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลในเชิงความหมาย ผ่านการบอกเล่า ถ่ายทอดประสบการณ์ บริบทสังคม สิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้ให้ข้อมูล โดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ เพื่อหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยใช้กรอบแนวคิดมโนทัศน์การปฏิบัติ (practice) ของปีแอร์ บูร์ดิเยอมาเป็นการรอบในการวิเคราะห์ และนำมาซึ่งข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive analysis) สำหรับอธิบาย ทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการถ่ายทอดภายในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จากครูช่างไปสู่นักเรียนช่างนั้น เป็นแบบดั้งเดิมคือการปฏิบัติไปพร้อมกัน เพราะงานช่างฝีมือไม่สามารถ จะถ่ายทอดสู่กันผ่านตำราได้ สอนจากชั้นเบื้องตันไปสู่ชั้นสูง องค์ประกอบสำคัญคือ การเลือกวัตถุดิบ ความประณีตพิถีพิถัน ความหมายและการใช้งานที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาแต่โบราณ รวมไปถึงทัศนคติ ความเชื่อ จิตวิญญาณของความเป็น พื้นที่พิเศษที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ ฝีมือที่ถ่ายทอดไปนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ถ่ายทอดแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ขึ้นอยู่กับผู้สืบทอดที่ต้องฝึกฝนเพื่อเพิ่มความชำนาญ และพัฒนาเป็นฝีมืออย่าง “ช่างชาววัง” ทั้งยังคงรักษารูปแบบความดั้งเดิม ตามรูปแบบและหลักเกณฑ์เฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมาลัยชาววังเพื่อประโยชน์และนัยยะทางเศรษฐกิจท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของชุตติมา ช่างพุ่ม (2559) ที่ศึกษาภูมิปัญญางานดอกไม้สดและใบตองประณีตศิลป์เพื่อใช้ในการออกแบบลวดลายและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรี

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในงานดอกไม้สดและใบตองประณีตศิลป์ เพื่อออกแบบ ลวดลายและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรีโดยใช้แนวคิดภูมิปัญญาในงานดอกไม้สดและใบตอง ประณีตศิลป์ และเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการออกแบบลวดลายและเครื่อง ประกอบสตรี พบว่า ลวดลายที่ประยุกต์งานดอกไม้สดเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบเครื่องประกอบการ แต่งกายสตรี กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจมาก อีกทั้งยังพบว่ามีการวิจัยในชั้นเรียนที่เกี่ยวข้องกับงาน ช่างดอกไม้สด อาทิ วิทยุสี ด่านพวง (2559) ศึกษาการพัฒนาความสามารถทางการเรียนวิชางาน ดอกไม้สดสำหรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้เอกสารประกอบการเรียนที่สร้างขึ้น มี วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียนให้ถูกต้องตามวิธีการและขั้นตอนยิ่งขึ้น และ เพื่อให้ให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนงานดอกไม้สด ง30261 มีผลการเรียนที่ดีขึ้น ผลการวิจัยพบว่า จากผลการใช้เอกสารประกอบการเรียนที่สร้างขึ้น ปรากฏว่า นักเรียนมี ความสามารถในการเรียนดอกไม้สดดีขึ้น นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติและทักษะการจัดองค์ประกอบ ต่าง ๆ ของผลงานดีขึ้น อาจเพราะเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนามีการจัดลำดับความยากง่ายที่เหมาะสม กับผู้เรียน

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณค่างานช่าง

มธุวีริญ์ เทพกิจ (2555) ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือ ในวัง (หญิง) เพื่อศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ และศึกษาองค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) มุ่งศึกษาเชิงปรากฏการณ์จากมุมมองและการให้ ความหมายของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ โดยให้ความสำคัญแก่ข้อมูลด้านความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมายและวัฒนธรรม เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์โดยตรง มองภาพรวมทุก มิติ (holistic perspective) ด้วยตัวผู้วิจัยเอง เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดจากภูมิหลัง ประวัติชีวิต และผลงานของครูภูมิปัญญา สนใจในสภาพแวดล้อมของการเป็นข้าราชการและให้ ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นความรู้สึกนึกคิด คุณค่า และความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ต่อ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสร้างมโนทัศน์และหาความเชื่อมโยง ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ ให้ได้ข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive analysis) สำหรับอธิบายและทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น ผลจากการศึกษาประวัติชีวิต ผลงาน องค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ของภูมิปัญญาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จะนำไปสู่ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (theoretical generating) มีการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเพื่อสร้างกรอบความคิดใน

การวิจัย ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยภาคสนาม ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้วิจัย ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อนซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย ครูภูมิปัญญามีการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักโดยการเรียนรู้ สืบทอดและเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งเป็นผลให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาได้รับการสืบทอด ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์แต่ละด้านมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของงาน โดยที่ด้านดอกไม้สดจะสอนให้ใจเย็น ไม่ให้เครียดกับชิ้นงาน ใช้สุนทรียะและสมาธิในการทำงาน ให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง ครูภูมิปัญญามีการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักโดยการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้และทักษะสู่คนรุ่นใหม่ และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งเป็นผลให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาได้รับการสืบทอด สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำงานของครูภูมิปัญญา คือ ศรัทธาที่มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และสำนักในการเป็นข้าราชการและพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในการพัฒนาความรู้ด้านประณีตศิลป์ในราชสำนักไทยให้คงอยู่สืบไป สอดคล้องกับ ธนธัส วิทยากรณ์ (2562) ที่ได้ศึกษางานประณีตศิลป์การจัดดอกไม้สดสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่ง เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบงานประณีตศิลป์การจัดดอกไม้สด และเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่ง ผลการวิจัยพบว่า การจัดดอกไม้สดเป็นงานประณีตศิลป์ที่ใช้ทักษะฝีมือประดิษฐ์ดอกไม้สดอย่างละเอียดลออสวยงาม เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สมควรนำมาประยุกต์ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่ง สนับสนุนนโยบายพัฒนาออกแบบสินค้าจากสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมของรัฐบาล โดยนำรูปทรง รูปแบบ ลวดลายดั้งเดิมสีของงานดอกไม้สด ได้แก่ อุปกรณ์จัดดอกไม้ เครื่องแต่งตัว เครื่องแขวน มาลัย และพานดอกไม้มาใช้ในการออกแบบร่วมกับรูปแบบลวดลายในปัจจุบันอย่างลงตัวสมดุลตามแนวคิดการออกแบบไทยร่วมสมัย และใช้วัสดุเก่ากลับมาใช้ใหม่ได้เพื่อยืดอายุการใช้งานเพื่อประดับห้องอาหาร โรงแรม และงานมงคล ที่มีการตกแต่งแบบไทยร่วมสมัย

อีกทั้ง รัชพร ฤกษ์ฉาย (2558) ได้ทำการศึกษาการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของ ภูมิปัญญาการทำมีด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก ศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก และนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก พบว่า ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีคุณค่าที่สำคัญใน 2 ด้านหลัก ดังนี้ ประการแรกมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล โดยผู้ที่สืบทอดและผู้ที่สนใจเรียนรู้จะได้รับการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนา อารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย และการปรับตัวทางสังคม ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประการที่สอง มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมด้านการศึกษาในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ส่งเสริมด้านจริยธรรม มีการสอดแทรกข้อคิดในเรื่องของความกตัญญูที่มีอยู่ในพิธีกรรม ประเพณี ท้องถิ่น ส่งเสริมศิลปะด้านงานหัตถศิลป์มี คุณค่าทางเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับ ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน แสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา โดยปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกมีดังนี้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกภายในชุมชน มีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดและการพัฒนางานมีด ชุมชนมีการประสานงานร่วมมือ มีการเผยแพร่และสร้างเครือข่ายเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ได้รับการส่งเสริมจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย งานวิจัยครั้งนี้แนะนำแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิก อันทำให้เกิดภูมิปัญญาทำมีด สามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนมีดังนี้ ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มประธานบริหารภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกในรูปแบบขององค์กรรวบรวม และนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาทำมีดอรัญญิกมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน สร้างเครือข่ายกับกลุ่มหน่วยงานอื่น ๆ แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดคุณค่า

พนิดา โถทอง (2557) ศึกษาการสืบสานงานช่างฝีมือดั้งเดิม : กรณีศึกษาแผนกช่างฝีมือหัวโขน โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้งานช่างฝีมือหัวโขนที่แผนกช่างฝีมือหัวโขน โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) และเพื่อเสนอแนวทางในการสงวนรักษางาน

ช่างฝีมือหัวโชนดั้งเดิม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัย การสัมภาษณ์ครูผู้สอนและนักเรียนในแผนก รวมทั้งสิ้น 8 คน ตลอดทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ระยะเวลา 10 เดือน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้งานช่างฝีมือหัวโชนดั้งเดิมที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) เป็นการถ่ายทอดโดยครูผู้สอนใช้วิธีการบรรยายและสาธิตขั้นตอนการสร้างหัวโชนให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้สังเกต จดจำ และซึมซับ จากนั้น นักเรียนจึงลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ การเรียนการสอนในห้องเรียนเป็นแบบตัวต่อตัวคือ ครูผู้สอนจะใส่ใจดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิดและแนะนำนักเรียนเป็นรายบุคคล นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจะสร้างหัวโชนสำเร็จคนละ 1 หัว ซึ่งการสืบสานงานช่างฝีมือหัวโชนดั้งเดิมที่โรงเรียนแห่งนี้ยังคงรักษาระเบียบวิธีปฏิบัติตามรูปแบบจารีตประเพณีของการสร้างหัวโชนดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด แต่วัสดุที่ใช้มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย การสืบสานงานช่างฝีมือหัวโชนดั้งเดิมยังมีกิจกรรมสร้างเสริมที่เกิดจากความร่วมมือของทางโรงเรียนและครูผู้สอน ซึ่งการเรียนการสอนในชั้นเรียนของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) และการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ เป็นแนวทางของการสงวนรักษางานช่างฝีมือหัวโชนดั้งเดิมให้คงอยู่ โดยวิธีการส่งผ่านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Transmission) สอดคล้องกับ เมธาวิ ธรรมชัย (2561) ที่ได้ศึกษาการสืบทอดและการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษางานช่างฝีมือพระเบญจมิน สุตา จากงานพุทธศิลป์วัดหาดนาคร ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของพุทธศิลป์ในล้านนา และศึกษาการสืบทอดและการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ล้านนา ในวัดหาดนาคร ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสืบทอดและการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ล้านนา ในวัดหาดนาคร เป็นงานช่างไม้ที่มีความมุ่งหมายในการฝึกหัดให้กับพระภิกษุสามเณรและศิษย์ที่สนใจนั้น เพื่อ 1) เป็นพุทธบูชา 2) เพื่อการศึกษาพุทธศิลป์ และ 3) เพื่อเอาพุทธศิลป์กลับเข้ามาสู่วัด และผลสำเร็จในการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ของพระเบญจมิน สุตา ในวัดหาดนาคร พบว่ามีปัจจัย ดังนี้ 1) ความเชี่ยวชาญหรือฝีมืองานช่าง ที่ได้รับการสืบทอดและเรียนรู้จากครอบครัว 2) ความสนใจของพระภิกษุสามเณร กลุ่มลูกศิษย์ ที่ร่วมฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์กับพระอาจารย์ 3) กระบวนการศึกษา คือ วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 4) อุดมการณ์สืบทอดและอุดมการณ์สร้างงาน และทำให้ทราบถึงประวัติการพัฒนาพุทธศิลป์ในล้านนา และทำให้ทราบการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ ในวัดหาดนาคร กระบวนการ สร้างและการสืบ

ทอด โดยผ่านการศึกษากฎหรือการศึกษานอกระบบที่ยังมีอยู่ในแขนงงานช่างพุทธศิลป์ถึงปัจจุบัน

อีกทั้งผู้วิจัยพบว่า มีการนำเสนองานวิจัยที่มีลักษณะการสืบทอดคุณค่างานภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยพัทธานันท์ สมานสุข (2559) ที่ได้ศึกษาการสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาโนราแยก ชูบัว เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่าโนรา วิเคราะห์การสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาโนราแยก ชูบัว เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสารสนเทศ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 40 คน ผลการวิจัยพบว่า **คุณค่าของโนรา**มี 6 ด้าน คือ 1) ด้านร่างกาย ทำให้สรีระแข็งแรง ระบบไหลเวียนเลือดดี มีรูปร่างกำยำและบึกบึน เป็นที่น่าเกรงขาม 2) ด้านจิตใจ ทำให้มีสมาธิดี จิตใจได้ผ่อนคลาย ช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนละเมียดละไม เป็นการใช้โนราเพื่อกล่อมเกล่าจิตใจทั้งผู้ชมและผู้แสดง 3) ด้านสุนทรียศาสตร์ สัมผัสได้จากท่ารำที่สง่างามทรงพลัง แผงด้วยคติธรรม ความเชื่อและภูมิปัญญา รวมถึงชุดลูกปัดโนราและดนตรีที่มีท่วงทำนอง กระฉับกระเฉงและเร้าใจ 4) ด้านจริยศาสตร์ เป็นการสอนผ่านบทกลอนโนราที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักและหยั่งรู้ นำไปสู่การยกระดับเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 5) ด้านทัศนศิลป์ เห็นได้จากเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่มีสีสันฉูดฉาด สร้างสรรค์เป็นงานศิลปะเฉพาะตัว 6) ด้านวรรณศิลป์ เห็นได้จากบทกลอนโนราที่ใช้ภาษาถิ่น เข้าใจง่ายและมีหลากหลายรูปแบบ เช่น กลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กาพย์ยานี 11 **การสืบทอดโนรา**เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาโนราแยก ชูบัว พบว่า ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา วิธีสอนเน้นทักษะ 4 ด้าน คือ การรำ การร้อง การทำทและการเล่นเป็นเรื่อง วิธีสอนเฉพาะตัวของท่าน คือ รวบการรำและการร้องไปพร้อมกันเพื่อความรวดเร็ว กิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนแต่งกลอนและการว่ามุดโตโนราตามแบบของท่าน **แนวทางการสืบทอดโนรา**เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรดำเนินการผ่านระบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสภากว่าวัฒนธรรมตำบล **แนวทางการสืบทอด**ผ่านการศึกษาระบบ ได้แก่ เพิ่มชั่วโมงเรียนโนรามากขึ้นในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ผลิตครูโนราให้เพียงพอกับความต้องการบูรณาการโนราในรายวิชาต่าง ๆ จัดกิจกรรมโนราทั้งในและนอกสถานศึกษา จัดตั้งกองทุนศิลปะและ

วัฒนธรรม ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมการวิจัยเกี่ยวกับโนรา แนวทางการสืบทอดผ่านการศึกษาจากระบบ ได้แก่ จัดอบรมหลักสูตรระยะสั้น เปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพ เช่น การรำแก้บน การทำเทริด การผลิตชุดเครื่องลูกปัดโนรา การประดิษฐ์โนราจำลอง แนวทางการสืบทอดผ่านการศึกษาตามอัยาศัย ได้แก่ สร้างเครือข่ายออนไลน์ “โนราเพื่อการดำรงอยู่” ผลิตสื่อการเรียนการสอนโนรา โดยการใช้มัลติมีเดียหรือสื่อประสมเพื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย เช่น อินโฟกราฟิก แบบเรียนการ์ตูนโนรา เป็นต้น และนำไปเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ รวมทั้งระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมโนรา โดยมีสภาวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมตำบลเป็นหลัก ส่งผลให้โนราดำรงอยู่ในวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้อย่างยั่งยืนสืบไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก 2) เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยวิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

วิธีดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

1.1 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

1.2 ขั้นตอนการวิจัย

1.2.1 การศึกษาข้อมูลและเอกสาร เพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในด้านต่าง ๆ ได้แก่ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี คุณค่าด้านองค์ประกอบศิลป์ และคุณค่าด้านเชิงช่างแบบประณีตศิลป์ เช่น วัฒนธรรมไทยทางประณีตศิลป์ วัฒนธรรมไทยการจัดดอกไม้สด ราชสำนักฝ่ายในสมัยรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นต้น

แหล่งข้อมูล เอกสารต่าง ๆ ดังกล่าว ได้แก่

1. สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ห้องสมุดและหอจดหมายเหตุกาญจนาภิเษก สำนักพระราชวัง
6. ศูนย์สารสนเทศ สำนักราชเลขาธิการ สำนักพระราชวัง
7. สำนักวิทยบริการเทคโนโลยีและสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
8. ศูนย์วิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา
9. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
10. หอสมุดแห่งชาติ
11. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
12. พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้

นอกจากจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารแล้ว ยังศึกษาค้นคว้าผ่าน Internet เกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้งในรูปแบบเนื้อหาข้อมูล และรูปแบบของวิดิทัศน์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ในการคัดเลือกเอกสาร จะพิจารณาความเชื่อถือได้ ความถูกต้องของเอกสารด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งแยกเป็น 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาเอกสารภายนอก (external criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาของเอกสาร ผู้เขียนเอกสารนั้น ๆ และเกณฑ์การพิจารณาภายใน (internal criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาถึงสื่อความหมายของเอกสารว่าชัดเจนเพียงใด ในการคัดเลือกเอกสารนี้ ซึ่งอ้างอิงจาก พรทิพย์ อันทิวโรทัย (2545) ที่ได้ปรับปรุงรายละเอียดเล็กน้อยตามเกณฑ์ของอรพินธ์ ตันธนะสฤษฎี (2522) ดังนี้

1. เกณฑ์การพิจารณาภายนอก UNIVERSITY

- 1.1 แหล่งที่มาของเอกสาร เป็นแหล่งปฐมภูมิและเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้หรือไม่
- 1.2 ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร
- 1.3 ความน่าเชื่อถือของเอกสาร เป็นเอกสารต้นฉบับ ฉบับคัดลอก หรือเป็นฉบับปรับปรุง ถ้าเป็นเอกสารคัดลอกหรือฉบับแก้ไข ได้มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นหรือไม่และสามารถสืบค้นหา แหล่งอ้างอิงหรือไม่
- 1.4 ช่วงเวลาที่เอกสารได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่
- 1.5 วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่เอกสาร

2. เกณฑ์การพิจารณาภายใน

- 2.1 ผู้เขียนเอกสารมีความเชี่ยวชาญและมีความสามารถในการเขียนเอกสารหรือไม่
- 2.2 ผู้เขียนกล่าวถึงสิ่งอ้างอิงได้น่าเชื่อถือหรือไม่ เช่น เขียนจากจดบันทึกหรือเขียนจากความทรงจำ
- 2.3 ในเอกสารนั้น มีความตั้งใจที่จะบิดเบือนความจริงหรือมีความคิดส่วนตัวของผู้เขียนหรือไม่
- 2.4 เอกสารฉบับนั้นสื่อความชัดเจนหรือไม่และข้อความในเอกสารนั้นมีความหมายอย่างไร

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจะพิจารณาเอกสารเพื่อเป็นหลักฐานการวิจัยที่ละเอียดและคัดเลือกไว้ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบของวิดิทัศน์ รวมทั้งข้อมูลจากสื่อออนไลน์อื่น ๆ ซึ่งจะได้อ้างอิงเมื่อกล่าวถึงเรื่องนั้น ๆ โดยตรง

1.2.2 การศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปของราชสำนักและสถานที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก โดยการศึกษาภาคสนามมีรายละเอียดดังนี้

1.2.2.1 พื้นที่ที่ศึกษา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดงานช่างดอกไม้สดมาอย่างยาวนาน เป็นที่ยอมรับ และมีความเป็นเอกลักษณ์ในงานช่างแขนงนี้ได้แก่ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน กองวัง พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

1.2.2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม 2 วิธี ดังนี้

1) การสังเกต เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของราชสำนักและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบบันทึกการสังเกต เพื่อรวบรวมข้อมูลในการศึกษาคุณค่างานช่างดอกไม้สด เช่น สังเกตการสอนของครูที่เคยเป็นลูกศิษย์ครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก บรรยากาศการสอน ผู้เรียน สภาพแวดล้อมของการสอน บรรยากาศการประดิษฐ์ดอกไม้สด เป็นต้น รวมถึงสังเกตการดำเนินงานของการประกวด สังเกตผู้ชมการแสดงประกวดในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” โดยใช้เทคนิคการสังเกต 2 แบบ คือ

1.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ การสังเกตที่ผู้วิจัยสังเกตอยู่วงนอกไม่เข้าไปร่วมในการเรียนการสอน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนใน

ราชสำนัก และสังเกตการดำเนินงาน ของการประกวด สังเกตผู้ชมการแสดงประกวดในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8”

1.2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation)

ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ คือ การเข้าเป็นนักเรียน แผนกช่างดอกไม้สด (หลักสูตร 1 ปี) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพื่อเก็บข้อมูลการจัดการเรียนการสอนโดยการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน เช่น เตรียมอุปกรณ์ ร้อยมาลัย จัดพานพุ่มและได้ช่วยงานในกิจกรรมต่าง ๆ ของฝ่ายพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวัง เช่น งานสอนดอกไม้จันทน์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พิธีมหามงคลบำเพ็ญพระราชกุศล งานอุ่นไอรักคลายความหนาว งานเฉลิมฉลองสดุดีมหาสงครามต๋านานไทย เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลในรายละเอียดให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษาโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม ในมุมมองของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จำนวน

7 คน โดยเป็นอาจารย์วิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คือ

1.1 อาจารย์มณฑนา ธนประดิษฐ์

1.2 อาจารย์น้อย พูนขุนทด

1.3 อาจารย์รินทร์ม หลุ่มบางลำ

1.4 อาจารย์อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา

1.5 อาจารย์ฉันทยาพัฒน์ มิลินทแพทย์

1.6 อาจารย์สุกัญญา เอี่ยมสะอาด

1.7 อาจารย์บุญเดือน ธงสันเทียะ

2. กลุ่มผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง

(หญิง) จำนวน 9 คน คือ

2.1 นางสาวพุทธิชา เข้มกอง

2.2 นางสาวณิรชา โพธิ์ศรี

2.3 นางสาวธนาภรณ์ ศุภธณี

2.4 นางสาวนัยนา รอดมงคลดี

2.5 นางสาวปราณี นิตดา

- 2.6 นางสาวพรพิมล เจติยะธรรม
- 2.7 นางสาวเพชรภรณ์ นนท์พละ
- 2.8 นางสาวลัดดาพร แดงประเสริฐพร
- 2.9 นางสาวเสาวณีย์ ต้นศิริ

3. กลุ่มตัวแทนผู้เรียนจากการศึกษาในระบบ โดยเป็นตัวแทน

ทีมที่เข้าร่วมประกวดผลงาน และได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดประเภทต่าง ๆ ในงาน “เย็บร้อย ค่อยจิบ ประดิษฐ์ใบตองระดับชาติ ครั้งที่ 8 จัดโดย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ณ วิทยาเขตสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 24-25 กรกฎาคม 2560” จำนวน 7 คน ซึ่งคือตัวแทนผู้ชนะเลิศในการประกวดวิจิตร ตระการ ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 เด็กชายธีรชัย พละทรัพย์ โรงเรียนเทศบาลเมือง สวรรคโลก รางวัลประกวด วิจิตรตระการ “กรวยอุปัชฌาย์”
- 3.2 เด็กหญิงพรพชา เขิญอักษร โรงเรียนเทศบาลวัด แหลมสุวรรณาราม (วัฒนรวมวิทยา) รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการ “บายศรีเทพพนม”
- 3.3 นายณัฐพงษ์ วงษ์สิงห์ โรงเรียนหนองเรือวิทยา รางวัล ชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการ “พุ่มคู่สวด”
- 3.4 นายพลภัฏพรหมภัสสร สังโส วิทยาลัยอาชีวศึกษา นครราชสีมา รางวัลชนะเลิศประกวดวิจิตรตระการ “บายศรีพรหมสี่หน้า”
- 3.5 นายสิทธิชาติ หงสาขุม วิทยาลัยเทคโนโลยีราช มงคลกรุงเทพ รางวัลชนะเลิศประกวดวิจิตรตระการ “งานบายศรีใหญ่”
- 3.6 นายศักดิ์ชัย โนนทิง รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตร ตระการ “งานดอกไม้อุปสมบท”
- 3.7 นายสิริวิชญ์ กัตถัญญสูตร มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (ทีม เฟื่องฟ้าขจร) รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการ “งานบายศรีใหญ่”

4. กลุ่มผู้บริโภคนอก ในงาน “เย็บร้อย ค่อยจิบ ประดิษฐ์ใบตอง

ระดับชาติ ครั้งที่ 8” จัดโดย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ณ วิทยาเขตสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 24-25 กรกฎาคม 2560 จำนวน 9 คน คือ

- 4.1 อาจารย์เพ็ญศิริ ธารณธรรม โรงเรียนราชินีบูรณะ
- 4.2 อาจารย์พิมพ์ชนก แก้วใส โรงเรียนเทพศิลา
- 4.3 อาจารย์ณัฐวุฒิ รวยรื่น โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา
- 4.4 นายธนศ เรืองเดช บริษัท Heart is จำกัด

- และนานาชาติ
- 4.5 นายเจษฎา กล่ำกล้อง โรงเรียนธุรกิจการอาหารไทย
- 4.6 นางสาวบงกช โรจน์ขจรไพศาล ธุรกิจครอบครัว
- 4.7 นางสาวสุพีชา จำนงค์หาญ ธุรกิจส่วนตัว
- 4.8 นางปิยวรา ทีชชะระ เนตรน้อย ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ
- ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

4.9 นายอัครชญ แก้วอาภรณ์ บริษัทไอคอนสยาม

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์

1. คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้านจริยศาสตร์
2. คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้านสุนทรียศาสตร์
3. คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์
4. คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้านการบริหารจัดการ
- ทรัพยากร
5. คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้านนวัตกรรม

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1.3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชุดที่ 1 โดยมีแนวประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามจากการศึกษาเอกสาร และประเด็นเกี่ยวกับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกชุดที่ 1 มีทั้งสิ้น 2 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์ซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวก ข.

1.3.2 แบบสังเกต ประเด็นการสังเกตเกี่ยวกับบริบทของราชสำนักและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบรรยากาศต่าง ๆ โดยรวม สังเกตผู้ชม ในการดำเนินงานของการประกวดงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” ในแง่การศึกษาคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวก ค.

1.4 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ในการดำเนินการวิจัยในชั้นตอนที่ 1 ใช้ระยะเวลาในการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก ตั้งแต่ มกราคม 2560 – มีนาคม พ.ศ.2561

1.5 การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ซึ่งในประเด็นเดียวกัน ได้ใช้หลากหลายวิธีทั้งจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกัน

1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา ทั้งจากการศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม ซึ่งประกอบด้วย การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพื้นฐานตามการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ โดยการจำแนกประเภทหมวดหมู่ของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยของข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จากนั้นนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

2.1 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

2.2 ขั้นตอนการวิจัย

2.2.1 การศึกษาเอกสารและสารสนเทศ เพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่สอดคล้องกับระบบการศึกษา แหล่งเอกสาร และแหล่งข้อมูล ใช้แนวทางการศึกษาดังที่กล่าวอ้างอิงเช่นในขั้นตอนที่ 1 ของวิธีดำเนินงานวิจัยฉบับนี้

นอกจากจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารแล้ว ยังศึกษาค้นคว้าผ่าน Internet เกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้งในรูปแบบเนื้อหาข้อมูล และรูปแบบของวิดิทัศน์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ในการคัดเลือกเอกสาร จะพิจารณาความเชื่อถือได้ ความถูกต้องของเอกสารด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งแยกเป็น 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาเอกสารภายนอก (external criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาของเอกสาร ผู้เขียนเอกสารนั้น ๆ และเกณฑ์การพิจารณาภายใน (internal criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาถึงสื่อความหมายของเอกสารว่าชัดเจนเพียงใด ซึ่งอ้างอิงดังเช่นในขั้นตอนที่ 1 ของวิธีดำเนินงานวิจัยฉบับนี้

2.2.2 การศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปของราชสำนักและสถานที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก โดยการศึกษาภาคสนามมีรายละเอียดดังนี้

2.2.2.1 พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ ฝายพระราชฐานชั้นใน กองวังพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

2.2.2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม 2 วิธี ดังนี้

1) การสังเกต เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของราชสำนักและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบบันทึกการสังเกต เพื่อรวบรวมข้อมูลในการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เช่น สังเกตวิธีการสอนของครูที่เคยเป็นลูกศิษย์ครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน บรรยายภาคการประดิษฐ์ดอกไม้สด เป็นต้น รวมถึงสังเกตการดำเนินงานของการประกวด สังเกตผู้ชมการแสดงประกวดในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” โดยใช้เทคนิคการสังเกต 2 แบบ คือ

1.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ การสังเกตที่ผู้วิจัยสังเกตอยู่วงนอกไม่เข้าไปร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม คือ สังเกตการดำเนินงานของการประกวด สังเกตผู้ชมการแสดงประกวดในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8”

1.2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ คือ การเป็นนักเรียนแผนกช่างดอกไม้สด (หลักสูตร 1 ปี) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพื่อเก็บข้อมูลการจัดการเรียนการสอน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน เช่น เตรียมอุปกรณ์ ร้อยมาลัย จัดพานพุ่ม และได้ช่วยงานในกิจกรรมต่าง ๆ ของฝายพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวัง เช่น งานสอนดอกไม้เงินในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พิธีมหามงคลบำเพ็ญพระราชกุศล งานอุ่นไอรักคลายความหนาว งานเฉลิมศกสุขสันต์มหาสงกรานต์ตำนานไทย เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลในรายละเอียดให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษาโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในด้านต่าง ๆ คุณลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก อันได้แก่ การสืบทอดของครู การรับสืบทอดของผู้เรียน หลักสูตรหรือเนื้อหา ตลอดจนวิธีการเรียนการสอน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
จำนวน 7 คน โดยเป็นอาจารย์วิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คือ

1.1 อาจารย์มณฑนา ธนประดิษฐ์

- 1.2 อาจารย์น้อย พูนขุนทด
- 1.3 อาจารย์รันทม กลุ่มบางลำ
- 1.4 อาจารย์อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา
- 1.5 อาจารย์ธัญยาพัฒน์ มลิณฑแพทย์
- 1.6 อาจารย์สุกัญญา เอี่ยมสะอาด
- 1.7 อาจารย์บุญเดือน ชงสันเทียะ

2. กลุ่มผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง

(หญิง) จำนวน 9 คน

- 2.1 นางสาวพุทธิษา เข้มกอง
- 2.2 นางสาวณิรชา โพธิ์ศรี
- 2.3 นางสาวธนาภรณ์ ศุภธณี
- 2.4 นางสาวนัยนา รอดมงคลดี
- 2.5 นางสาวปราณี นิตดา
- 2.6 นางสาวพรพิมล เจติยะธรรม
- 2.7 นางสาวเพชรภรณ์ นนท์พละ
- 2.8 นางสาวลัดดาพร แดงประเสริฐพร
- 2.9 นางสาวเสาวณีย์ ต้นศิริ

3. กลุ่มผู้เรียนสังกัดโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเป็นตัวแทนทีมที่

เข้าร่วมประกวดผลงาน และได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดประเภทต่าง ๆ ในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตองระดับชาติ ครั้งที่ 8 จัดโดย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ณ วิทยาเขตสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 24-25 กรกฎาคม 2560” จำนวน 7 คน ซึ่งคือตัวแทนผู้ชนะเลิศในการประกวดวิจิตร ตระการ ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 เด็กชายธีรชัย พละทรัพย์ โรงเรียนเทศบาลเมือง สวรรคโลก รางวัลประกวด วิจิตรตระการ “กรวยอุปัชฌาย์”
- 3.2 เด็กหญิงพรพชา เขิญอักษร โรงเรียนเทศบาลวัด แหลมสุวรรณ ราม (พัฒนรวมวิทยา) รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการ “บายศรีเทพพนม”
- 3.3 นายณัฐพงษ์ วงษ์สิงห์ โรงเรียนหนองเรือวิทยา รางวัล ชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการ “พุ่มคู่สวด”
- 3.4 นายพลภัฏพรหมภัสสร สังโส วิทยาลัยอาชีวศึกษา นครราชสีมา รางวัลชนะเลิศประกวดวิจิตรตระการ “บายศรีพรหมสี่หน้า”

3.5 นายสิทธิชาติ หงสาขุม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ รางวัลชนะเลิศประกวดวิจิตรตระการการ “งานบายศรีใหญ่”

3.6 นายศักดิ์ชัย โนนทิง รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการการ “งานดอกไม้อุปสมบท”

3.7 นายสิริวิชญ์ กตัญญูสุตทร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (ทีมเฟื่องฟ้าขจร) รางวัลชนะเลิศ ประกวดวิจิตรตระการการ “งานบายศรีใหญ่”

4. กลุ่มผู้บริโภคน ในงาน “เย็บร้อย ค่อยจิบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” จัดโดย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ณ วิทยาเขตสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 24-25 กรกฎาคม 2560 จำนวน 9 คน คือ

4.1 อาจารย์เพ็ญศิริ ธารณธรรม โรงเรียนราชินีบูรณะ
4.2 อาจารย์พิมพ์ชนก แก้วใส โรงเรียนเทพศิลา
4.3 อาจารย์ณัฐวุฒิ รวยรื่น โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ 60

พรรษา

4.4 นายธนศ เรืองเดช บริษัท Heart is จำกัด
4.5 นายเจษฎา กล่ำกล้อง โรงเรียนธุรกิจการอาหารไทย

และนานาชาติ

4.6 นางสาวบงกช โรจน์ขจรไพศาล ธุรกิจครอบครัว
4.7 นางสาวสุพิชา จำนงค์หาญ ธุรกิจส่วนตัว
4.8 นางปิยวรา ทีชะระ เนตรน้อย ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ

ผ้าไทยในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.9 นายอัศรชญ แก้วอาภรณ์ บริษัทไอคอนสยาม

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์

1. การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

2. การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

3. การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

2.3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชุดที่ 2 โดยมีแนวประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามจากการศึกษาเอกสาร และประเด็นเกี่ยวกับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านรูปแบบการศึกษา 3 ระบบคือ การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกชุดที่ 2 มีทั้งสิ้น 5 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น, ตอนที่ 2 รูปแบบการศึกษาที่ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวข้องหรือสังกัดในปัจจุบัน, ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับมุมมองการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบการศึกษา, ตอนที่ 4 ปัญหา อุปสรรค หรือข้อเสนอแนะในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในปัจจุบัน และตอนที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใน โดยมีประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องสำหรับถามเพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวก ข.

2.3.2 แบบสังเกต ประเด็นการสังเกตเกี่ยวกับบริบทของราชสำนักและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างหลักสูตร ตลอดจนวิธีการสอนและการประเมินผล รวมถึงสังเกตผู้ชม ในการดำเนินงานของการประกวด งาน “เย็บร้อย ค่อยจับ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” ในด้านการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวก ค.

2.4 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ในการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 ใช้ระยะเวลาในการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก ตั้งแต่ มกราคม 2560 – มีนาคม 2561

2.5 การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ข้อมูลที่ได้นั้นนั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการพิจารณาจากแหล่งข้อมูลที่ไดมาด้วยการตรวจสอบแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกันจะต้องได้ข้อมูลตรงกัน และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีในประเด็นเดียวกันต้องได้ข้อมูลตรงกัน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อสรุป

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาทั้งจากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ซึ่งประกอบด้วยการสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก

มาวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพื้นฐานตามการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ โดยการจำแนกประเภทหมวดหมู่ของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยของข้อมูลเกี่ยวกับสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จากนั้นนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

3.1 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

3.2.1 การสังเคราะห์และนำเสนอร่างแนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นำผลการวิจัยที่ได้จากตอนที่ 1 และตอนที่ 2 มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำข้อมูลจัดทำร่างแนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จากนั้นร่างแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นำปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปรับปรุงแก้ไข และกำหนดเป็นร่างแนวทางการสืบทอด

3.2.2 การตรวจสอบร่างแนวทาง

3.2.2.1 การจัดสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ การจัดสนทนากลุ่ม (focus group discussion) 1 ครั้ง เพื่อนำข้อมูลจากความคิดเห็น ประสพการณ์ ความรู้ของผู้ร่วมสนทนาในประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และแนวทางที่หลากหลายในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อสรุปเป็นแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาทั้ง 3 ระบบที่สมบูรณ์ ในวันที่ 19 พฤษภาคม 2561 โดยในการจัดกลุ่มสนทนานี้ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในครั้งนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จำนวน 7 คน คือ

จันทร์เกษม

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงศรี ภูจิณญาณันท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
2. อาจารย์กฤษณา ชูไชนาค มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
3. อาจารย์ชัยประสิทธิ์ ศรีวิชัย วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่
4. อาจารย์ธีรยุทธ กิตตินภวัฒน์ โรงเรียนเทศบาลชุมพร
5. อาจารย์สุชาติ สาดอ่ำ โรงเรียนบ้านกร่างวิทยาคม
6. อาจารย์สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์ โรงเรียนอนุบาลหนองป่าครั่ง
7. อาจารย์ยินดี ไผ่สีทอง โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา

ประเด็นคำถามในการสนทนาแบบกลุ่ม

1. แนวทางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ ควรเป็นอย่างไร ทั้งในด้านผู้เรียน ด้านวิธีสอน และด้านกิจกรรมการเรียนรู้
2. แนวทางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอกระบบ ควรเป็นอย่างไร ทั้งในด้านผู้เรียน ด้านวิธีสอน และด้านกิจกรรมการเรียนรู้
3. แนวทางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย ควรเป็นอย่างไร ทั้งในด้านผู้เรียน ด้านวิธีสอน และด้านกิจกรรมการเรียนรู้

3.2.2.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษา

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (Expert Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาร่างแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ในวันที่ 2 มิถุนายน 2561 โดยเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจำนวน 2 คน คือ

1. อาจารย์สกุล อินทกุล นักจัดดอกไม้ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้
2. อาจารย์บุญชัย ทองเจริญบัวงาม นักจัดการงานในพระองค์ชำนาญการกองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ผู้เชี่ยวชาญด้านงานเครื่องสด

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ มาจัดทำข้อสรุป แล้ววิเคราะห์ โดยได้นำเนื้อหาจากการสัมภาษณ์ มาถอดเป็นความเรียงแล้วนำข้อมูลที่ได้มาจากการตรวจสอบมาวิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3.3.2 เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นสุดท้ายแล้ว นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาความ โดยมีตารางและแผนภาพประกอบ ดังสามารถแสดงได้ในบทที่ 7

บทที่ 4

คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

งานช่างดอกไม้สดเป็น 1 ใน 10 งานช่างที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปีพุทธศักราช 2557 ในสาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ซึ่งศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้สดถือเป็นงานช่างสำคัญ เพราะความสดของกลีบดอกไม้และกลิ่นหอมของดอกไม้ไทยล้วนมีเสน่ห์ ยิ่งมีการร้อยกรองสลักสีสลักก็ยิ่งเพิ่มความวิจิตรพิสดารให้กับดอกไม้เหล่านั้นมากขึ้น งานช่างดอกไม้สดถือเป็นงานช่างที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมานานนับหลายร้อยปี ด้วยการสั่งสมและถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน (ส่งเสริมวัฒนธรรม, กรม, 2557) อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มอบคุณค่าและความหมาย ซึ่งคุณค่านั้นมนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้น ให้ค่าแก่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2554)

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณค่า” ไว้ว่า คุณค่า คือ สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง และจากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลและงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณค่างานช่างดอกไม้สด แบบราชสำนัก ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ สรุป และวิเคราะห์เป็นคุณค่างานช่างดอกไม้สด ได้ทั้งสิ้น 5 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) คุณค่าด้านจริยศาสตร์
- 2) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์
- 3) คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์
- 4) คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร
- 5) คุณค่าด้านนวัตกรรม

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านจริยศาสตร์

คำว่าจริยศาสตร์มาจากภาษาสันสกฤตว่า จริย + ศาสตร์ จริยแปลว่าความประพฤติ ศาสตร์แปลว่าความรู้ จริยศาสตร์แปลว่าความรู้ที่ควร หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ หรือจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ความประพฤติของมนุษย์จะเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จะช่วยชี้ค่าของมนุษย์โดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติ

ตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ คุณค่าทางจริยศาสตร์เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นค่าของสิ่งทั้งปวงได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับแก่คนหมู่มากกว่ามีคุณค่าอย่างไร

ผลงานของช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นอกจากภายนอกแลดูสวยงามแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัยและพฤติกรรมของช่างด้วย เพราะสตรีที่เป็นช่างในราชสำนักต้องเรียนรู้ศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้สดควบคู่ไปกับการฝึกฝนอบรมตนให้เป็น “กุลสตรี” ตามแบบฉบับหญิงชาววังแต่โบราณ งานช่างดอกไม้สดจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตใจ เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของช่างรู้จักควบคุมกาย วาจา ใจ และประพฤติตนให้สมกับเป็นกุลสตรีที่ดี ฉะนั้น ช่างที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้สวยงามวิจิตร ย่อมแสดงว่าเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกหัดงานช่างดอกไม้สดพร้อมทั้งการฝึกฝนอบรมมาแล้วอย่างดีทั้งกาย วาจา ใจ ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ซึ่งนอกจากเป็นผลดีกับช่างในแง่ของการปฏิบัติงานแล้ว ยังทำให้ได้รับการยกย่องจากสังคมภายนอกด้วย

คุณค่าด้านจริยศาสตร์นั้น แท้จริงแล้วปรากฏอยู่ในทุกกระบวนการงานช่างดอกไม้สดตั้งแต่เริ่มวางแผนงานจนกระทั่งชิ้นงานเสร็จสมบูรณ์และส่งมอบแก่ผู้รับ ดังจะเห็นได้จาก เริ่มตั้งแต่คิดวางแผนงาน วิธีคิดของช่างดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมหลายประการ ที่สำคัญได้แก่

1.1 การเป็นผู้ให้ จิตใจที่นึกถึงผู้อื่น พยายามเลือกสรรในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ

...เวลาต้องการที่จะร้อยมาลัยหรือทำพานพุ่ม เครื่องแขวนต่าง ๆ การเลือกดอกไม้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากเราเลือกสรรดอกไม้ที่ดี มีคุณภาพ สด ใหม่ ไม่ซ้ำหรือเหี่ยวคนรับดอกไม้ไปก็จะรู้ถึงความใส่ใจที่เรามี...

(พุทธิชา เข้มทอง, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ผลงานของมาลัยดอกไม้สดที่นี่ สวยงาม ประณีต แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจของช่างในการเลือกเฉพาะดอกไม้ที่ดี มีคุณภาพ...

(อัครชญ แก้วอาภรณ์, สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2560)

...เมื่อนำดอกไม้สดมาใช้ในการประกวดแข่งขัน ครูผู้ฝึกสอนจะบอกเสมอว่า ขั้นตอนการเลือกดอกไม้ชิ้นสำคัญ เพราะมันแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในคุณภาพชิ้นงาน ผู้ที่ได้รับงานไปก็จะรู้สึกชื่นใจ...

(พรพชา เขียวอักษร, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการเลือกสรรวัตถุดิบ คือ ดอกไม้สด ตลอดจน การคัดสรรชิ้นงานนั้นมีความสำคัญที่ต้องการความใส่ใจตั้งแต่ลำดับแรก เพราะชิ้นงานจะแสดงตัวตน ของช่างในการรังสรรค์ชิ้นงานคุณภาพ โดยคำนึงถึงบุคคลและกาลเทศะของผู้รับเป็นลำดับต่อมา โดยเฉพาะ การเลือกดอกไม้สดที่มีความหมายควรค่าแก่การถวายสักการะ ความหอม ความสด และความสวยงามของดอกไม้ยังแสดงถึงความใส่ใจของช่างผู้สรรสร้างผลงานอีกด้วย ดังนั้น ผลงาน ดอกไม้สดของช่างทุกคน จึงเป็นงานที่มีคุณภาพ ได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคเสมอมา

1.2 ความกตัญญู เช่น การมอบมาลัย ดอกไม้บูชาพระ ครูบาอาจารย์ ผู้อาวุโสที่เคารพรัก ดังคำกล่าวที่ว่า

...หน้าที่อันพิเศษของพานดอกไม้ โดยเฉพาะรูปทรงดอกบัวตูม พุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงเจดีย์ เครื่องสูงของพระจักรพรรดิ มีหน้าที่เป็นเครื่องราชสักการะ เทวสักการะ ครู เทพ บุรพคณาจารย์ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์...

(เพ็ญศิริ ธารณธรรม, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...เราใช้ดอกไม้ในการแสดงความกตัญญูต่อผู้พระคุณ ไม่ว่าจะเป็นต่อพระพุทธรูป พระสงฆ์ หรือแม้กระทั่งบิดามารดามาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะดอกไม้บางชนิดเป็นของ สูง ที่มีความหมายลึกซึ้งต่อการแสดงให้เห็นถึงความกตัญญู เช่น ดอกไม้ ดอกมะลิ เป็นต้น...

(สุกัญญา เอี่ยมสะอาด, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า งานช่างดอกไม้สดเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ที่ แสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวทต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา บุรพาจารย์ ผู้อาวุโส และเพื่อความสวัสดีมงคลแก่ตนเองและครอบครัวด้วย โดยเฉพาะการเลือก ดอกไม้สดที่มีความหมาย ควรค่าต่อการถวายสักการะ ความหอม ความสด และความสวยงามของ ดอกไม้ ยังแสดงถึงความใส่ใจของช่างผู้มีหน้าที่สรรสร้างผลงานอีกด้วย

1.3 ความจงรักภักดี ถูกแสดงออกมาในรูปแบบของการถวายเครื่องสักการะองค์บูรพกษัตริย์ ดังคำกล่าวที่ว่า

... ผู้ประดิษฐ์งานดอกไม้ นับเป็นผู้ถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาติและศาสนา โดยอนุรักษ์ สืบสาน สร้างสรรค์ พัฒนา ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเกียรติภูมิ ของชาติและแผ่กระจายความสุข ความเพลิดเพลิน เจริญใจแก่ผู้พบเห็นและผู้เป็นเจ้าของผลงาน...

(ณัฐวุฒิ รวยรื่น, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...งานช่างดอกไม้สดมีมายาวนานมากแล้ว โดยเฉพาะในราชสำนักที่นิยมใช้ทำเป็นเครื่องถวายพระมหากษัตริย์ อย่างงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ก็มีการใช้งานดอกไม้สดประเภทต่าง ๆ ระดับพระจิตกาธาน เป็นการรวบรวมฝีมือช่างอย่างสูงสุดความสามารถเพื่อถวาย เป็นเครื่องสักการะ...

(มณฑนา ธนประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ในราชสำนัก งานช่างดอกไม้สดเป็นงานช่างที่ขาดไม่ได้ มักมีการประติดประต่อดอกไม้สดให้มีความเลิศหรูวิจิตรอยู่เสมอ แต่งานในวังจะเน้นความประณีต เรียบร้อย สวยงาม ถูกตามระเบียบแบบแผนเพื่อถวายแก่บูรพกษัตริย์ทุกพระองค์มาตั้งแต่โบราณกาล แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีอย่างหาที่สุดมิได้...

(รินทม หลุ่มบางลำ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมักเป็นผู้ที่มีความสำนึกรักความเป็นไทย เพราะได้สัมผัสถึงความงามและความละเอียดอ่อนของภูมิปัญญางานหลวงซึ่งแทรกอยู่ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต โดยได้มีการสืบทอดงานช่างฝีมือชั้นสูงนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเกิดความเคารพศรัทธา ซาบซึ้งในบรรพบุรุษและบูรพกษัตริย์มากยิ่งขึ้น และคุณธรรมด้านความจงรักภักดีของช่างดอกไม้สดข้อนี้ เห็นได้ชัดจากงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 มีงานเครื่องสดระดับพระจิตกาธาน ซึ่งเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศที่มีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนตามจารีตราชสำนักที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นงานที่มีความวิจิตรประณีตบรรจง เมื่อถึงเวลาใกล้กำหนดการถวายพระเพลิงพระบรมศพ จะมีการ

ระดมความคิดและกำลังคนที่มีฝีมือช่างราชสำนักในการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ประดิษฐ์ผลงานออกมาให้
งดงาม วิจิตร อลังการ สมพระเกียรติที่สุด เปรียบประดุจพระวิมานที่ระดมถวายส่งดวงพระวิญญาณ
เสด็จกลับสู่สวรรคต (เสริมกิจ ชัยมงคล, 2561)

โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มีการติดต่อช่างดอกไม้สดที่เป็นศิษย์เก่าหลายรุ่นรวมทั้ง
ศิษย์ปัจจุบัน จำนวน 300 คน ทุกคนต่างร่วมเป็นจิตอาสาเข้ามาถวายงานโดยพร้อมเพรียงกันด้วย
ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างเต็มเปี่ยมเป็นที่ตั้ง นับเป็นประสบการณ์อันยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่ง
ในชีวิต อีกทั้งได้มีโอกาสสูงสุดที่ได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพรัก
ยิ่งของปวงชนชาวไทย ครั้นเมื่อวางแผนเสร็จจึงเริ่มลงมือปฏิบัติ ช่างดอกไม้สดจะปฏิบัติงานในส่วนที่
ตนรับผิดชอบด้วยความมุ่งมั่น เพื่อให้เกิดชิ้นงานที่เลิศสมความตั้งใจ และเพื่อให้เกิดความประทับใจ
แก่ผู้รับ กว่าจะเสร็จเป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์นั้น ช่างได้แสดงออกถึงคุณธรรมหลายประการที่เด่นชัด
ได้แก่ ความเกื้อกูล ความอดทน ความเพียร ขณะเดียวกันได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้ครองสติ ถึงพร้อม
ด้วยศีล 5 สมာธิ และปัญญาอีกด้วย ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

1.4 ความเกื้อกูล แสดงให้เห็นถึงความรัก ความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียว มิมิตรไมตรี การเอาใจ
ใส่ การแบ่งปัน และการให้กำลังใจกัน (มณีนรัตน์ จันทนะพะลิน, 2532) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ
จัดทำเครื่องสดประดับจิตกาธาน งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เห็นได้ชัดว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้กำลังใจกัน นั้น
ทำให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างดีและทันเวลาตามที่กำหนด ดังที่เสริมกิจ ชัยมงคล (2561) กล่าวว่า การ
จัดทำเครื่องสดประดับพระจิตกาธานในการพระราชพิธีครั้งนี้ได้รับความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ จาก
ช่างราชสำนักข้าราชการบริพาร ทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายใน ข้าราชการบำนาญ ผู้ชำนาญ จาก
สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ตัวแทนช่างฝีมือจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั่วภูมิภาค และช่างจิตอาสา
หลายร้อยคนด้วยใจภักดีสูงสุด นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีการกล่าวถึงประเด็นความเกื้อกูล
ดังนี้

...สมัยก่อนเวลามีงานพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็งานสมโภชหรือ
งานพระราชทานเพลิงพระศพพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายฝ่ายใดก็ตาม ช่างฝีมือต่าง ๆ
จะไปรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลืองานกันไม่มีเกียจกรอน ทำด้วยใจรัก ไม่มีแบ่งฝักแบ่งฝ่าย...

(น้อย พูนขุนทด, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...เวลามีงานเร่งเข้ามา เราในฐานะนักเรียน บางครั้งก็ต้องช่วยกันทำ คนนั้นจับ
ตรงนั้น คนนี้จับตรงนี้ ช่วย ๆ กัน ดูแลกันไป เพราะเรียนรุ่นเดียวกัน...

(นัยนา รอดมงคลดี, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2560)

...ตอนที่ม่แข่ง ทั้งตอนซ้อมและตอนแข่งจริง เราจะมีการแข่งขันกัน ช่วยกันทำ
ช่วยตั้งแต่ตอนซ้อมนั่นแหละ ถ้าไม่ช่วยกันงานก็ไม่เสร็จ งานไม่สวยด้วย...

(ธีรชัย พลทรัพย์, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

การปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดในกรณีพระราชพิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชพิธี
ถวายเพลิงพระบรมศพนั้น การจัดทำเครื่องสดประดับพระจิตกาธานแต่ละครั้งมีเวลาจำกัด มีเวลาใน
การปฏิบัติงานเพียงสามวันสามคืนเท่านั้น ซึ่งดอกไม้ที่นำมาใช้งานต้องคงความสดไว้ให้นานที่สุด
ดังนั้นจึงต้องอาศัยความเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวเพื่อให้งานออกมาวิจิตร
อลังการอย่างที่สุด สมพระเกียรติแก่เจ้าเหนือหัวที่รักยิ่งของประชาชนชาวไทย ไม่ว่าจะเหน็ดเหนื่อย
หรือยากลำบากเพียงใด ก็ยินยอมพร้อมใจที่ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เมื่อทราบว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ได้ทรงงาน
ช่างดอกไม้สด ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารด้วย เหล่าช่างฝีมือทั้งหลายก็หายจากความเหนื่อยล้า
คลายความง่วงเหงาหาวนอนเป็นปลิดทิ้ง เพราะได้รับกำลังใจอย่างดียิ่ง เมื่อชิ้นงานสำเร็จ ทั้งผู้ให้และ
ผู้รับเกิดความปิติอิ่มเอมใจ ยิ่งผู้รับพอใจ ผู้ให้ยิ่งมีความสุข เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แน่น
แฟ้นยิ่งขึ้นไป

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า งานช่างดอกไม้สดเป็นงานที่แสดงสัญลักษณ์เกี่ยวกับคุณธรรม
จริยธรรมอย่างหลากหลายประการ เช่น ความจงรักภักดี ความกตัญญู ความอดทน ความเพียร
ซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและกลมเกลียว
จิตใจศิษย์ช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นจะระมัดระวังความประพฤติ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นครูบาอาจารย์
และระลึกอยู่เสมอในการดำเนินชีวิตทุกอย่างก้าว เป็นการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงจริยธรรม คุณธรรม
และศีลธรรมของตนให้ดียิ่งๆ ขึ้น จึงทำให้จิตใจและใจอยู่ในภาวะปกติสุข ดำรงไว้ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา
โดยมีสติควบคุมทุกอิริยาบถ อันจะนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา
เช่น ศีล 5 ศีล 8 การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (พระพรหมคุณาภรณ์ [ประยูรค์ ปยุตโต], 2551)

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนับเป็นอาชีพสุจริต ที่ใช้ทักษะฝีมือขั้นสูงแบบดั้งเดิม
ในขณะที่ประดิษฐ์ดอกไม้สด กายและวาจาเรียบร้อย ตั้งอยู่ในศีลอันดี ยากแก่การประหลาดชั่ว เพราะ
จิตใจมุ่งทำความดีเพื่อส่วนรวม เพื่อผู้อื่น กายได้สัมผัสความงามของดอกไม้ตามธรรมชาติอย่าง
อ่อนโยนทะนุถนอม เกิดความรักธรรมชาติ และได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการสร้างสรรค์สิ่งสวยงามที่
ประณีตวิจิตรบรรจง จึงช่วยลดความหยาบกระด้าง ความเห็นแก่ตัว ปราศจากโทษทั้งปวง การ
ประพฤติตนอยู่ในศีล 5 นี้ นับเป็นการเดินทางตามรอยของพระอรหันต์บุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นผู้มี

สัมมาอาชีวะ ที่ปราศจากโทษทั้งปวง ได้ฝึกจิตให้ดำรงสมาธิ สติ และศีล 5 เป็นการเดินทางตามรอยของพระอรหันต์บุคคล” (พระพรหมคุณาภรณ์ [ประยูร ปยุตโต], 2551) อีกทั้งยังมีบทสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องได้กล่าวเกี่ยวกับ ศีล วัธนี้

...การจัดดอกไม้แบบไทยเป็นพื้นฐานของการฝึกใจ มีความรู้สึกสดชื่นเพลิดเพลิน เมื่อได้เห็นสิ่งสวยงาม ในขั้นต้นคือ ฝึกให้เป็นคนประณีต ละเอียดอ่อน ให้ปฏิบัติต่อดอกไม้อย่างอ่อนโยน ทะนุถนอม มีการรักษาดอกไม้และรักษารธรรมชาติ...

(พิมพ์ชนก แก้วใส, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...ขณะที่ร้อยมาลัยดอกไม้ ทำพานพุ่ม หรือทำงานที่เกี่ยวกับดอกไม้สด นอกจากจะต้องมีสมาธิแล้ว จิตใจก็ต้องคิดดีด้วย งานถึงจะออกมาสวย เมื่อไรก็ตามที่จิตใจฟุ้งซ่าน คิดถึงแต่เรื่องไม่ดี เรื่องไม่เป็นเรื่อง จิตใจใจฉวยริษยาแล้ว วันนั้นงานจะออกมาไม่สวยเลย งานจะแย่มาก เพราะฉะนั้น ใจของช่างสำคัญมากจริง ๆ...

(ปราณี นิตตา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ศิลอาจดูไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับงานปฏิบัติงานเท่าไร แต่จริง ๆ แล้วสำคัญมากนะ ถ้าช่างไม่มีศัลในใจ จิตใจร้อนรน งานที่ออกมาจะไม่สวย เหมือนไม่พร้อมจะทำงาน...

(มติกา เทพลีธิ, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ศีลมีบทบาทสำคัญต่อการทำงาน ของช่างดอกไม้สดที่ต้องใช้ใจทำงานร่วมกับฝีมือ เมื่อไรก็ตามที่ใจคิดแต่เรื่องไม่ดี ขาดศัลในใจแล้ว งานมักออกมาไม่มีคุณภาพ เพราะศัลและสติมักต้องมาคู่กัน หากขาดศัล สติก็ย่อมไม่อยู่กับเนื้อตัว แล้วงานที่ออกมาจะไม่มีคุณภาพตามไปด้วย

สมาธิ หมายถึง ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำใจให้สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ภาวะที่จิตตั้งเรียบแน่วแน่อยู่นในอารมณ์ คือ สิ่งอันหนึ่งอันเดียว (พระพรหมคุณาภรณ์ [ประยูร ปยุตโต], 2551)

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สด ทำให้พบว่า การประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้งก่อนและขณะปฏิบัติงาน ช่างต้องเป็นผู้ฝึกตนให้มีสมาธิ แน่วแน่ มั่นคง ผ่อนคลายจิตใจไม่ให้ความกังวลหรือประหวัดไปคิดถึงเรื่องอื่นที่ไม่

เกี่ยวกับงาน เนื่องจากงานช่างดอกไม้สดต้องใช้ทั้งสติและสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ จึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่งดงามได้ และเมื่องานสำเร็จออกมาเป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์ มักจะนำมาซึ่งจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใส ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในที่สุด ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

...ขณะที่จัดดอกไม้ก็เปรียบได้กับการนั่งสมาธิในการแก้ปัญหา นั่งสงบสติ ดุลมหายใจนิ่งๆ จดจ่ออยู่กับงานดอกไม้ของตัวเอง ทำให้การหายใจลึกขึ้น ยาวขึ้น หยุดรับรู้เรื่องอื่นสัักพัก จดจ่ออยู่กับงานดอกไม้ตัวเอง ซึ่งมันช่วยได้ดีทุกครั้ง...

(ลัดดาพร แดงประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...เมื่อมีสมาธิ มีสติ ในการประดิษฐ์ดอกไม้ ภาย วาจา ใจมีศีล 5 ครบบริบูรณ์ เป็นการปฏิบัติธรรมเบื้องต้นแบบมีอุปกรณ์ประดิษฐ์ดอกไม้ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ด้วยศีล ก่อให้เกิดความสงบ ความสะอาดแห่งอารมณ์และจิตใจ เป็นพื้นฐานของการฝึกจิตขั้นสูงต่อไป...

(พรพิมล เจตยธรรม, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...สมาธิเป็นเรื่องสำคัญ การทำงานทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นงานอะไรก็ตาม ถ้ามีสมาธิจดจ่อกับงาน มันก็จะออกมาดีมีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้น ก่อนลงมือทำงาน ช่างต้องมีสติและสมาธิก่อน...

(สุกัญญา เอี่ยมสะอาด, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...เมื่อมีทั้งสติและสมาธิ จึงจะประดิษฐ์ดอกไม้ให้เกิดความงามประณีตได้ เมื่อเห็นผลงานที่งดงาม จิตใจเกิดความเบิกบาน อารมณ์ผ่องใส มีครบด้วย ศีล บารมี ชั้นดี วิริยะบารมี แล้วก็ในที่สุด จิตที่สะอาดผ่องใส นำสู่ความหลุดพ้นสู่นิพพาน นั่นคือจุดสูงสุดของผลแห่งการทำงานช่างดอกไม้สด ซึ่งเป็นศาสตร์ขั้นสูง...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

นอกจากที่ช่างจะต้องมีสติสมาธิในการทำงานแล้วนั้น การเตรียมและใช้วัสดุอุปกรณ์ก็สำคัญไม่แพ้กัน ช่างต้องเป็นผู้จัดเตรียมของทุกอย่างให้ครบถ้วน เพียงพอ ไม่หลงลืม ระมัดระวังการใช้วัสดุอุปกรณ์ของมีคม อย่างเช่น เข็มร้อยมาลัย มีด กรรไกร ต้องจัดวางในที่ที่เหมาะสม ใช้สติและสมาธิ ในขณะที่หยิบจับใช้อย่างระมัดระวัง แม้กระทั่งการสนเข็มก็สำคัญ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ดังคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

...การประดิษฐ์ดอกไม้ต้องมีสมาธิและสติในการรักษาระเบียบ มือ เท้า มีสติทุกขณะ ไม่เคลื่อนไหว ไม่เปลืองวางเข็มหล่นลงไปแล้วหาไม่เจอ ไม่เปลืองปล่อยกรรไกรหล่นลงไปปักเท้าบาดเจ็บ หรือเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เพราะฉะนั้นการหยิบจับวัสดุอุปกรณ์ทุกครั้งควรเต็มไปด้วยสมาธิและสติ รวมถึงการสนเข็มด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นการปฏิบัติธรรมล้วน ๆ เลย...

(มณฑนา ชนประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...การคัดเลือกดอกไม้สด ต้องมีสติและสมาธิในการเลือกดอกไม้อย่างพิถีพิถัน หยิบจับอย่างทะนุถนอม เพราะกลีบดอกไม้สดมีความบอบบาง อาจบอบช้ำและขาดได้ง่าย...

(ธัญญาพัฒน์ มลิทินทแพทย์, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...ในการฝึกฝนงานช่างดอกไม้สด ใจต้องมีสมาธิ คงสติทุกขณะที่พับ จับ จีบ เรียง เย็บ ร้อย ตริ่ง ผูก มัด สอด และอื่น ๆ ทุกกลีบ ทุกดอก...

(น้อย พูนขุนทด, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ก่อนจะลงมือทำงานทุกครั้ง ไม่ว่าจะแข่งขันหรือไม่ได้แข่ง อาจารย์จะสอนเสมอว่า การเตรียมอุปกรณ์สำคัญ เราต้องใส่ใจให้รอบด้าน หยิบจับใช้เครื่องมือต่าง ๆ ก็ต้องระวัง เพราะมันมีอันตรายต่อเราได้ตลอดเวลา อย่างกรรไกร เข็ม คีม หรืออะไรก็ตามแต่ เราต้องระมัดระวังตัวเอง...

(ณัฐพงษ์ วงษ์สิงห์, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ไม่ใช่แค่งานนะที่ต้องมีสติสมาธิ การใช้เครื่องมือนี้ก็สำคัญ เพราะเคยประสบกับตัวเองมาแล้ว มัวแต่คิดอะไรอยู่ เข็มตำมือจนเลือดออก อาจารย์ก็จะคอยเตือนเสมอว่าให้ระวัง อย่าเผลอเราเป็นอันขาด...

(เสาวณีย์ ต้นศิริ, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

จากการสัมภาษณ์ สกุล อินทกุล (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2560) ทำให้ทราบว่า การประดิษฐ์ดอกไม้สดมีแบบแผนสลับซับซ้อน มีขั้นตอนต่าง ๆ ที่ต้องจดจำและทำให้ถูกต้อง อย่างเช่น การเย็บแบบ ซึ่งมีความสำคัญมากและปรากฏอยู่ในงานช่างดอกไม้สดแทบทุกชิ้น แม้ทำไม่ได้ยากแต่กลับต้องใช้ความประณีตบรรจง และเย็บชิ้นงานให้ถูกต้องตามแบบแผน อันเป็นการฝึกสติและฝึกสมาธิอย่างหนึ่งที่ดีมาก เพื่อให้ได้ผลงานที่สวยงาม และเมื่อผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง

ขณะเป็นผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สด ทำให้ทราบว่า ถ้าช่างขาดสติและสมาธิแล้ว การปฏิบัติงานก็อาจเกิดข้อผิดพลาดได้ และบางงานแม้ผิดพลาดเพียงนิดเดียว แต่ก็อาจเสียหายจนถึงขั้นต้องรื้อทำใหม่ตั้งแต่ต้น เป็นเหตุให้เสียเวลาและสิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สดคนหนึ่งที่ว่า

...ทุกอิริยาบถที่ จับ จีบ ตัด เย็บ ร้อย ปักตริ้งดอกไม้ในทุกขณะ หรือทุกการเคลื่อนไหวในการประดิษฐ์ดอกไม้ จะดำรงสติเป็นปัจจุบัน เมื่อดำรงสติเป็นปัจจุบัน มีสมาธิทุกขั้นตอนในการจัดระบบระเบียบของการประดิษฐ์ดอกไม้ เมื่อมีทั้งสติและสมาธิจึงเกิดความงาม เกิดความผลสำเร็จในงานนั้น...

(ลัดดาพร แดงประเสริฐพร, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่า การประดิษฐ์ดอกไม้สดแต่ละชิ้นใช้เวลาทำค่อนข้างนาน เพราะแต่ละชิ้นงานต้องอาศัยความประณีต บรรจง จะทำแบบรีบเร่งไม่ได้ ดังนั้น เวลาจึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยบรรเทาทั้งความโกรธ ความฉุนเฉียว ความเกรี้ยวกราดที่มีอยู่ภายในตัวช่างหรือผู้ปฏิบัติงาน ทำให้จิตสงบ ครอบงำสติ และสมาธิได้มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยขจัดสิ่งที่รุ่มเร้าว่านวายอยู่ภายในจิตใจ ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ว่า

...การจัดดอกไม้จะดึงให้ผู้จัดได้อยู่กับธรรมชาติมากขึ้น เกิดสมาธิ ลดความฉุนเฉียว ลดอารมณ์ร้อน ลดอารมณ์โกรธ เป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ช่วยบำบัดด้านจิตใจ...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...งานประดิษฐ์ดอกไม้ของไทยประณีต ซับซ้อน ใช้เวลายาวนาน จึงมีเวลาที่จะได้ครอบงำสติและสมาธิมากขึ้น...

(บุญเดือน ธงสันเทียะ, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560)

...เมื่อก่อนเคยเครียดจากงาน จากปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ก็มีคนแนะนำให้ลองหากิจกรรมทำเพื่อให้จิตใจผ่อนคลาย พอติดกับได้มีโอกาสไปเรียนจัดดอกไม้ที่สำนักงานเขตใกล้บ้าน เรียนได้ประมาณ 1 เดือน ความรู้สึกไม่สบายใจค่อย ๆ ดีขึ้น จนถึงตอนนี้รู้สึกผ่อนคลายขึ้นมาก ไม่ค่อยเครียดเท่าแต่ก่อน แล้วถ้ารู้สึกเครียดเมื่อไร ก็จะมานั่งร้อยดอกไม้ ร้อยมาลัย ทำงานฝีมือ ช่วยได้เยอะ...

(ณิรชา โปธิ์ศรี, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชา หยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้ เข้าใจ หยั่ง แยกได้ในเหตุ ผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการ ทำให้ผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ [ประยุทธ์ ปยุตโต], 2551)

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานช่างที่มีแบบแผนและขั้นตอนที่สลับซับซ้อนชัดเจน อีกทั้งยังต้องทำงานแข่งกับเวลา ดังนั้นแล้ว ในการปฏิบัติงานทุกครั้ง ช่างจำเป็นต้องใช้ปัญญา ร่วมด้วยเพื่อให้ผลงานออกมาสมดังที่ตั้งใจไว้ ประกอบกับเมื่อมีสมาธิร่วมด้วย ช่างก็จะสามารถคิดหาทางออก แก้ไขข้อผิดพลาด หรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยไม่ต้องเสียเวลานานั่งแก้ไข อีกทั้ง การมีความคิดสติปัญญาที่เฉียบแหลมจะทำให้สามารถตระหนักรู้ในเรื่องต่าง ๆ และมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเข้าใจ ทะลุปรุโปร่งตามความเป็นจริงของชีวิต (พุทธทาสภิกขุ, 2557) ยกตัวอย่างเช่น ความงามของดอกไม้ที่นำมาประดิษฐ์อย่างวิจิตรบรรจง มีช้านานก็ร่วงโรย เทียวเฉาไป ผู้มีสติปัญญาจะสามารถพิจารณาให้เห็นถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง รู้ว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่น และควรปล่อยวางเพื่อมิให้เป็นทุกข์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า คุณค่าทางจริยศาสตร์นั้นเป็นคุณค่าที่เกิดจากความประพุดติและปฏิบัติ แสดงให้เห็นถึงของความดีงาม ความสูงส่งในจิตใจผ่านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดความประพุดติ ความคิด ทศนคติ การใช้ชีวิต กรอบจารีตประเพณีที่ต้องปฏิบัติตาม เกิดเป็นความดีงามของจิตใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมไปด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักไตรสิกษาดังกล่าว มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตใจ ควบคุมความประพุดติของผู้ปฏิบัติงาน ในที่นี้คือช่างดอกไม้สด ให้บังเกิดความสงบนิ่งในใจ ยึดเหนี่ยวศีลธรรมอันดีงาม และนำมาปรับใช้กับการทำงานได้อย่างดี สอดคล้องกับผลวิจัยของ ดร. พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย (ปุณฺชนัน) และคณะ (2560) ที่นำหลักพุทธธรรมไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มาบูรณาการกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยพบว่า ศีล ช่วยฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม การสังคม สงเคราะห์ การศึกษาและอาชีพ การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พบว่า สมาธิ ช่วยพัฒนาจิตใจให้เป็นจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง มีความสุข มีเจตจำนงที่เป็นกุศล ในการจัดดอกไม้ การถักไหมพรม การอ่านหนังสือ และการเย็บปักถักร้อย การทำขนมไทย การร้อยพวงมาลัย การช่อมแซมเสื้อผ้า และพบว่า ปัญญา ช่วยพัฒนาผู้สูงอายุในขั้นสูงสุด มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากรมาจัดกิจกรรมให้ความรู้ การตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมศูนย์สามวัยใจเกินร้อย โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมไตรสิกขาทั้งสามด้านนั้นมีความเชื่อมโยงถึงกัน ส่งผลให้มีความสุขดีตามมาอย่างแท้จริง สอดคล้องกับผลวิจัยของพระรัชเวธน์ เตชวณฺโณ (รุ่งเรือง) (2558) ที่พบว่าด้านผลผลิตของโรงเรียนที่ ปังกรวิทยาพัฒนา (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 กรุงเทพมหานครที่จัดกิจกรรมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาอยู่เสมอ เป็นผลให้นักเรียนเป็นผู้มีความสุข

จิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน สอดคล้องกับผลวิจัยของพระมนตรี กิจจโสโร (2562) พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทำให้คุณภาพชีวิตของนักเรียนดีขึ้น โดยนำหลักไตรสิกขาปรับประยุกต์ให้เข้ากับหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน 3 ด้าน คือ ทักษะ คุณธรรมจริยธรรม และความสุข

2. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

สุนทรียะ (aesthetic) หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทั้งงาม รื่นรมย์ ไม่ว่าจะ เป็นธรรมชาติหรือศิลปะ ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สุนทรียะ” ว่า หมายถึง เกี่ยวกับความนิยม ความงาม ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ จึงหมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงาม และสิ่งทั้งงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ ความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าดังกล่าวนี้ย่อมจะเจริญเติบโตงอกงาม กลายเป็นความงามได้โดยผ่านประสบการณ์ การศึกษา อบรม และฝึกฝนจนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยมตามตัวบุคคล ซึ่งผลงานประดิษฐ์ดอกไม้สดนั้น นับได้ว่าเป็นงานช่างหนึ่งที่มีคุณค่าในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักสามารถกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ชมดม และสัมผัสว่ามีความสวยงาม วิจิตรตระการตา เพราะผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต บรรจง มองดูแล้วชวนให้รู้สึกอ่อนโยน ละมุนละไม ยิ่งเมื่อมีลมโชยพัดพากลิ่นหอมระรื่นให้ชื่นใจ ผู้พบเห็นก็เกิดความชื่นชมไปถึงช่างผู้ประดิษฐ์ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และใช้ฝีมือบรรจงจัดร้อยกรองอย่างลงตัว (ฐิติภา บุณนาค, 2560) ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ว่า

...ผลงานฝีมือแบบประเพณีไทย วิวัฒนาการจัดดอกไม้แบบไทยนั้น เรียกว่าแบบประณีตศิลป์ ต้องมีความงามแบบวิจิตร ความหมายของคำว่าวิจิตร คือ งาม ประณีต บรรจง ลักษณะที่ตั้งอกตั้งใจทำอย่างประณีตงดงาม ละเอียดลออ เรียบร้อย...

(สุกัญญา เอี่ยมสะอาด, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ความงามแบบวิจิตร บรรจง ประณีต จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความพิถีพิถัน ละเอียดลออ มีช่องว่างช่องไฟที่ได้ระยะเท่า ๆ กัน ทิศทางที่พุ่ง (ชี้) ไปตรงจุดที่ใช่ ไม่ดูขัดเซไปมา มีระดับลดหลั่นที่พอเหมาะต่อเนื่อง ได้ขนาด สัดส่วนที่สม่ำเสมอ ขนาดที่ไล่ขนาดอย่างกลมกลืนจากใหญ่ไปหาเล็ก หรือจากเล็กไปหาใหญ่ ความสัมพันธ์ของรูปทรง เช่น รูปทรงของยอดดอุมต้องเป็นรูปทรงเดียวกันกับพานทรงพุ่มดอกบัวตูม มิใช่รูปทรงมาลัยดอุมตัวหนอน หรือเรียวยแหลมหัวท้ายเหมือนกัน...

(รันทม หลุ่มบางลำ, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ส่งดอกไม้บอย ประมาณเดือนละ 1 ครั้ง โดยจะส่งกับนักเรียนในโรงเรียน ช่างฝีมือในวัง (หญิง) โดยเฉพาะมาลัยดอกไม้สด เพราะงานที่ได้นั้นมีความประณีต สวยงาม ละเอียด มีลักษณะถูกต้องตามแบบแผนประเพณีแบบราชสำนัก...

(อัครชญ แก้วอาภรณ์, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2560)

เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาด้านสุนทรียศาสตร์ผ่านการศึกษาข้อมูลเอกสารต่าง ๆ พบว่า ในเชิงช่าง ดอกไม้สดสามารถจำแนกองค์ประกอบศิลป์ออกเป็น 10 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 1) รูปร่าง รูปทรง 2) ขนาด สัดส่วน 3) สี สัน 4) ความสมดุล 5) ความกลมกลืน 6) ความตัดกัน 7) การสร้าง จุดเด่น 8) ความคิดสร้างสรรค์ 9) ความประณีต และ 10) ความประทับใจเกิดจากกลิ่น (ศิลปากร, กรม, 2530) ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ของงานช่างดอกไม้สด แบบราชสำนักตามองค์ประกอบศิลป์ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่

2.1 ความงามเกิดจากรูปร่าง รูปทรง

รูปร่าง รูปทรงดี (shape - form) หมายถึง มีความกว้าง ยาว สูง อ้วน ผอม มีส่วน คอด ส่วนป่องสัมพันธ์กัน ความงามทางด้านนี้จะปรากฏในงานมาลัย เครื่องแขวน และพานพุ่ม ดัง ตัวอย่างภาพที่ 2 - 4 ดังนี้

ภาพที่ 3 มาลัยกลมดอกมะลิ

ภาพที่ 2 ตาข่ายหน้าซ่าง

ภาพที่ 4 พุ่มดอกบานไม่รู้โรย ทรงบาตรกลม ฐานขี้เสื่อย

จากภาพและข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความงามจากรูปร่าง รูปทรงของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นสุนทรียศาสตร์ที่ผ่านการคิด ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ผลงานอย่างแยบยล ความงามทั้งหลายล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีความจริงในตัวเองโดยทั้งสิ้น หากแต่เป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์เราสร้างขึ้นมานั้น ดังนั้น กฎเกณฑ์ในทางความรู้ของมนุษย์จะเป็นตัวกำหนดว่าสิ่งใดงาม สิ่งใดไม่งาม เนื่องจากลักษณะ การประเมินค่าความงามของแต่ละบุคคลนั้นมีไม่เท่ากัน มนุษย์แต่ละคนต่างมีมาตรวัดที่ต่างกันออกไป โดยไม่ขึ้นอยู่กับใครหรือสิ่งใด เกณฑ์การตัดสินแบบนี้สามารถทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นในตัวเองได้ เนื่องจากเป็นสุนทรียะของผู้ที่ตัดสินวัดจากความเคยชิน และการกำหนดความสวยงามผ่านรูปร่าง รูปทรง อาจจะสวยหรือไม่สวยก็ได้ แต่จะต้องเป็นเอกภาพเดียวกัน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

...ความงามของชิ้นงานจากงานช่างดอกไม้สดของที่นี่ผ่านการคิด วิเคราะห์ ไตร่ตรอง และฝึกฝนมาก่อนแล้วจากช่างที่ปฏิบัติงานจนชำนาญ ผลงานของที่นี่เป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ชิ้นงานสวย ประณีตเสียจนไม่มีใครที่ไหนเทียบได้ จนทำให้ผู้บริโภคเชื่อมั่นที่นี่ อุดหนุนงานของที่นี่เป็นหลัก โดยเฉพาะถ้าอยากได้ชิ้นงานที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจน...

(ธเนศ เรืองเดช, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ความสวยงาม แท้จริงแล้วกรรมการตัดสินใจที่เชี่ยวชาญสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา (จักขุทวาร) แล้วส่งภาพเข้าไปที่ใจ (มโนทวาร) ในที่เปี่ยมล้นด้วยความรู้ ประสบการณ์มายาวนาน ย่อมทราบทันทีว่าผลงานชิ้นนั้น ๆ มีความสวยงามมากน้อยเพียงใด ชื่นใดสร้างความเพลิดเพลิน สุขใจ พึงพอใจอย่างมาก หรือเกิดจุดสะดุดที่ไม่พึงใจที่สุดทำให้อารมณ์มีร่องรอยของความไม่ราบรื่นไปทางเดียว ชื่นใดจะถูกจัดอันดับในกลุ่มให้อยู่ตำแหน่งที่เท่าไร แต่การที่จะชี้แจงเหตุผลให้ปวงชนและเจ้าของผลงานหายข้องใจ ต้องชี้แจงเหตุผลตามหลักศิลปะ มิใช่ตัดสินตามอารมณ์ความชอบที่ไร้เหตุผล...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, **สัมภาษณ์**, 28 กรกฎาคม 2560)

จากคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ในส่วนของความงามของรูปร่าง-รูปทรง จะเห็นได้ว่าความงามของรูปร่าง - รูปทรงของชิ้นงานต้องอยู่ขนาดที่กำลังดี พอเหมาะพอเจาะ ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไปจนเกิดเป็นความท้อหวั่น ไม่สวยงาม ความงามต้องรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสสำคัญคือ จักขุทวาร หรือ ประสาทสัมผัสทางตา เมื่อคนในสังคมมองเห็นความงามผ่านทางสายตาในขั้นแรก จะเกิดเป็นความประทับใจ เมื่อสั่งสมนานวันเข้า ความงามนี้จะเข้าไปสู่ในใจจนเกิดเป็นความงามที่เป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่าต่อไป

2.2 ความงามจากขนาด สัดส่วน

ขนาด - สัดส่วนดี (size-proportion) เป็นขนาดของลำตัวกับขนาดของส่วนประกอบนั้นสมส่วนกันอย่างเหมาะสม ดังตัวอย่างภาพที่ 5 - 7 ตัวมาลัยร้อยด้วยดอกพุด อุบะใช้ดอกตูมกลีบกล้วยไม้และดอกกรักเป็นดอกสวม ตกแต่งร้อยต่ออุบะด้วยช่อกุหลาบประดิษฐ์จากกล้วยไม้

ภาพที่ 6 มาลัยกลม ชายเดี่ยว

ภาพที่ 5 กลิ่นตะแคง

ภาพที่ 7 พุ่มดอกบานไม่รู้โรยแกนดิน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของพาน 3 นิ้ว

จากภาพที่ปรากฏในข้างต้น จะเห็นได้ว่า นอกจากขนาดของรูปร่าง - รูปทรงต้องดี พอเหมาะพอเจาะแล้ว สัดส่วนของชิ้นงานก็ต้องส่งเสริมให้ชิ้นงานเกิดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ไปด้วย ขนาดของส่วนประกอบต่าง ๆ ของชิ้นงาน ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็ตาม เช่น อุบะ มาลัยแบนรัด ต้องมีขนาดที่กำลัງดี ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป ความงามที่เกิดขึ้นจึงจะมีลักษณะกลมกลืน ไม่ดูขัดหูขัดตา ดังจะเห็นได้จากชิ้นงานข้างต้นนั้น ล้วนแล้วแต่รังสรรค์มาจากความประณีตในเชิงช่างทั้งสิ้น ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ว่า

...การจะทำงานดอกไม้สดสักหนึ่งชิ้น ช่างต้องพิจารณาแล้วพิจารณาอีกถึงขนาดที่เหมาะสม ได้สัดส่วน ไม่ใช่สักแต่จะทำให้เสร็จโดยไม่คำนึงถึงความสวยงาม หากร้อยดอกไม้ได้สวยจริงแต่ขาดการกะขนาดสัดส่วนให้ถี่ถ้วน งานชิ้นนั้นก็เสียไป ต้องทำใหม่ ร้อยใหม่...

(เสาวณีย์ ตันศิริ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ตอนที่ฝึกร้อยมาลัยและทำพานพุ่มช่วงแรก ๆ อาจารย์จะเน้นมากเรื่องสัดส่วนที่เหมาะสม ไม่ใช่ส่วนนั้นใหญ่ไป ส่วนนี้เล็กไป แล้วเอามาประกอบกัน อาจารย์จะไม่ให้ผ่านเลย ต้องทำ ใหม่ จนเข็ด ทีหลังเวลาจะทำงานที่ไร ก็ต้องกะขนาดสัดส่วนให้พอดี สวยงามทุกครั้ง...

(ศักดิ์ชัย โนนทิง, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ที่เลือกอุดหนุนงานจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็เพราะความงามที่ไร้ที่ติ
ทุกอย่างได้สัดส่วนเหมาะสม ไม่ขาดไม่เกินนี้แหละ...

(เพ็ญศิริ ธารณธรรม, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

2.3 ความงามเกิดจากสีสันทัน

สีสันทัน (color) ในการประดิษฐ์ดอกไม้สดให้มีสีสันทันทั้งงดงามจะประกอบด้วยสีพื้น เช่น สีเขียว สีกลาง สีนวล และสีที่สร้างจุดเด่น เน้นให้สะดุดตา มักใช้สีสดใส กลุ่มสีแดง แสด ส้ม เหลือง ชมพูสด ม่วงสด มีวิธีไล่สีให้เกิดความนุ่มนวล ละมุนละไม มีวิธีใช้สีสร้างความตัดกัน ความขัดแย้งช่วยให้เกิดความรู้สึกน่าสนใจ ตื่นตัว มีชีวิตชีวา มีวิธีใช้สีประสานความขัดแย้ง สีไม่เข้ากันให้ดูเข้ากันโดยใช้สีขาว สีนวล สีเขียว สีหม่น และสีที่ช่วยสร้างความลึกคือสีหม่นเข้ม คล้ำ ดังตัวอย่างภาพที่ 8 – 10 จะเห็นว่า สีสันทันของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นจุดเด่นที่สามารถสร้างความเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้ผู้พบเห็นได้รู้จักและจดจำได้

ภาพที่ 9 ตาข่ายหน้าซ่าง ลายกระเบื้อง

ภาพที่ 8 กระเบื้องฟุ่มทองน้อย
บานไม่รู้โรย แกนดิน ลายข้าวหลาม
ตัดสอดตา

ภาพที่ 10 มาลัยกลม สายคดกริช

สีสัน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยทางสุนทรียศาสตร์ที่ทำให้เกิดเป็นค่านิยมความงามขึ้นในผู้เสพงานหรือผู้บริโภคงาน เนื่องจากสีสันของดอกไม้สดที่ช่างเป็นผู้เลือกนั้น แสดงให้เห็นถึงค่านิยมความงามที่ถ่ายทอดกันมา อีกทั้งเป็นเหมือนเชิงช่างที่ช่างแต่ละคนจะสามารถประกวดประชันกันได้ในการใช้สีที่ตัดกันแต่ไม่ดูแย่งกันมากเกินไปนัก โดยอิงทฤษฎีสี วรรณะร้อน-เย็น ถือเป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สร้างคุณค่าความงามให้เกิดขึ้นแก่ชิ้นงานได้ โดยเฉพาะดอกไม้ไทยหลายชนิดที่ถูกนำมาใช้ในงานช่างดอกไม้สดนั้น เป็นดอกไม้ที่มีสีสันสวยงาม อาทิ กุหลาบ มะลิ บานไม่รู้โรย ดอกรัก ซึ่งเมื่อมารวมตัวกันอยู่ในงานมาลัย เครื่องแขวน หรือพานพุ่ม ต่างก็ช่วยกันชูความโดดเด่นของสีสันในดอกไม้ซึ่งกันและกัน ซึ่งเทคนิคเหล่านี้ เรียกได้ว่าเป็น เอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่ช่างแต่ละคนจะจัดเป็นไม้เด็ดมาใช้ในการนำเสนอผลงานของตนเอง ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

...ไม่ใช่ว่าจะสักเลือกเอาแต่ดอกไม้ที่ชอบมาทำงานเท่านั้นนะ ต้องเลือกดูความงามของสีสันในดอกไม้ด้วย ต้องรู้ว่าดอกไม้สีนี้ควรอยู่คู่กับดอกไม้สีไหนด้วย ถึงจะสวย...

(เพชรภรณ์ นนทพัลละ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...ตอนที่ฝึกมือเพื่อจะมาประกวด อาจารย์ก็จะคอยสอนว่าดอกไม้สีไหนควรอยู่ใกล้กันแล้วคู่สีไหนใช้ไม่ได้ มันก็ค่อย ๆ เรียนรู้กันไป การเลือกสีนี้สำคัญนะ เพราะจะสวยไม่สวย สีดอกไม้ก็เป็นอย่างหนึ่งที่บอกได้...

(สิทธิชาติ หงสาชুম, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

2.4 ความงามเกิดจากความสมดุล

ความสมดุล (balance) หมายถึง แกนกลางตั้งตรง ไม่เอนเอียง รอบตัวซ้ายขวามีน้ำหนักเท่ากัน ดังตัวอย่างภาพที่ 11 - 13

ภาพที่ 12 มาลัยตัวหนอน

ภาพที่ 11 ระย้าน้อย

ภาพที่ 13 พุ่มลายข้าวหลามตัดสอดตา

สมดุล ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายถึง เสมอกัน เท่ากัน ในทางเชิงช่าง การประดิษฐ์งานดอกไม้ให้มีความสมดุลนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็

มาลัยดอกไม้สดที่ต้องการความสมดุลระหว่างตัวมาลัย มาลัยซีก และอุบะ ทั้งสามส่วนนี้ต้องประกอบกันขึ้นอย่างสมดุลหรือเท่ากัน เสมอกัน หากส่วนใดส่วนหนึ่งใหญ่ หนา หรือเล็กบางเกินไป ความงามก็จะไม่เกิดหรือพานพุ่มต่าง ๆ หากขาดความสมดุล เมื่อนำไปใช้งานจริงก็อาจจะล้ม หล่น หรือเกิดความเสียหายได้ ดังตัวอย่างในภาพที่ 5.10 มาลัยตัวนอนมีชายอุบะทั้งสองด้านที่สมดุลกัน จนเกิดเป็นความงามและประณีต พวงกลางในภาพที่ 5.11 เมื่อนำไปแขวนไว้ตรงที่ต้องการ ความสมดุลที่เกิดขึ้นจะทำให้เครื่องแขวนมีน้ำหนักเท่ากัน ทั้งตัวได้อย่างสวยงาม หรือพานพุ่มในภาพที่ 5.12 ดอกบานไม่รู้โรยทั้งสองด้านนั้นเท่ากัน เกิดเป็นความสมดุลที่ทำให้ชิ้นงานมีความสมบูรณ์ วิจิตรเรียบร้อย และเหมาะแก่การนำไปใช้งาน

2.5 ความงามเกิดจากความกลมกลืน

ความกลมกลืน (harmony) หมายถึง มีความกลมกลืนทั้งรูปแบบ รูปทรง และขนาดสัดส่วน ดังตัวอย่างภาพที่ 14 – 16

ภาพที่ 15 พูกลิ้น

ภาพที่ 14 พุ่มดอกกรัก
แกนดินขนาดเส้นผ่าน
ศูนย์กลางของพาน 3 นิ้ว

ภาพที่ 16 มาลัยห่วงรัก

จากภาพตัวอย่างชิ้นงานข้างต้น จะเห็นว่า ด้านสุนทรียศาสตร์อันเกิดจากความกลมกลืนนั้นจะช่วยให้ชิ้นงานเชิงช่างดอกไม้สดดูมีความวิจิตร ประณีต สวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของงานช่างดอกไม้สดไทยที่ไม่มีที่ใดเสมอเหมือน ความวิจิตรอันเกิดจากการบรรจงร้อยรัดดอกไม้ให้มีความกลมกลืน แลดูเป็นงานที่สร้างความงามเฉพาะตัว ไม่ลู่ดูฉาด แดกแยก ดอกไม้ต่างชนิดกัน แต่เมื่อมารวมตัวกันอยู่ในงานชิ้นเดียวกัน กลับส่งเสริมความงามซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ดังที่ปรากฏในภาพตัวอย่างข้างต้นและบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ว่า

...การเลือกดอกไม้ ทั้งสีเส้นและลวดลาย ช่างต้องพิจารณาความกลมกลืนของชิ้นงานเป็นสิ่งสำคัญ เพราะงานที่ดูแล้วกลมกลืน เนียนไปหมด มันทำให้รู้สึกได้ถึงความสบายตา เกิดความสบายใจเมื่อได้ชื่นชมงานดอกไม้ที่มีคุณค่า เกิดความอิมเอมเปรมใจ ไม่เกิดความรู้สึกสะดุดอารมณ์ การใช้ดอกไม้ต่างชนิดกันแม้สีจะต่างกันแต่ก็กลมกลืนกันได้ในช่วงเดียวกัน...

(พุทธิชา เข้มกอง, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...หนึ่งในเหตุผลที่ว่าทำไมจึงเลือกที่อุดหนุนงานจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็เพราะความสวยงามที่ดูสบายตา ไม่อึดอัด ประณีต วิจิตร บรรจง นี่แหละ ซึ่งร้านอื่นภายนอกบางเจ้าทำแบบนี้ไม่ได้ บางร้านสวยมากนะยอมรับ แต่บางครั้งกลับรู้สึกว่ามันมากเกินไป เหมือนไม่พอดี...

(บงกช โรจน์ขจรไพศาล, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

2.6 ความงามจากความตัดกันของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ความตัดกัน (contrast) หมายถึง การสร้างความแตกต่าง ช่วยให้น่าสนใจ แต่ต้องมีเพียงเล็กน้อย เช่น มาลัยชายเดี่ยว ซึ่งมีทั้งแบบลำตัวกลมและสามเหลี่ยม มีมาลัยแบนรัดเพื่อปิดปรตตกแต่งรอยต่อระหว่างตัวมาลัยและอุบะ ดังตัวอย่างภาพที่ 17

ภาพที่ 17 มาลัยชายเดี่ยว

จากภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในมาลัยหนึ่งพวงมีสีสันทันอยู่หลายสี อาทิ สีขาวจากดอกกรักและพุท สีแดงจากกุหลาบ สีเขียวจากดอกเบญจมาศน้ำ ที่ถูกจัดบรรจงร้อยเรียงตามแบบแผนที่สวยงาม ประณีต วิจิตรบรรจง ด้านล่างมีอุบะและดอกข่าที่เมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็ใช้สีสันทันและความตัดกันที่จะช่วยสร้างให้ชิ้นงานดูมีมิติและความแตกต่างไปอย่างชัดเจน และถึงแม้สีสันทันที่ช่างเลือกนำมาใช้ จะมีความตัดกันหรือต่างกันอย่างจริง แต่มิได้ทำให้ชิ้นงานดูแยกส่วนออกไปเลย กลับดูเข้ากันในองค์ประกอบโดยรวมอย่างไม่น่าเชื่อ ซึ่งความตัดกันนี้เองที่ทำให้ชิ้นงานดูโดดเด่นและสวยงามได้อย่างวิจิตรตระการตา เป็นที่ต้องตาต้องใจแก่ผู้บริโภคนงานอย่างดียิ่ง

2.7 ความงามเกิดจากการสร้างจุดเด่น

ราชบัณฑิตสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า **จุดเด่น** หมายถึง สิ่งที่ปรากฏชัดสะดุดตาหรือสะดุดใจ **การสร้างจุดเด่น** (point of interested) ด้วยองค์ประกอบศิลป์ จึงเป็นการสร้างผลงานหรือชิ้นงานให้เป็นที่ปรากฏชัด เป็นที่สนใจแก่ผู้บริโภคนงานผ่านการพิจารณาในรูปร่าง ขนาด สีสันทัน ของงานช่างดอกไม้สด อาทิ มาลัยชายเดี่ยว ตัวมาลัยจะต้องประกอบด้วยมาลัยตัวหนอนกลีบกุหลาบ มาลัยลูกโซ่จะต้องประกอบด้วยมาลัยกลมกลีบดอกกรัก มาลัยแบนลายยกดอก และมาลัยชีกยอดกรักรัดข้อปมรอยต่อ 3 ที่ พวงอุบะ เรียกว่า อุบะพู่ 9 ชั้น ร้อยด้วยดอกตุ้มกลีบกุหลาบ กลีบเลี้ยงดอกกรัก และข้าวชบา ใช้ดอกกรักสีขาวเป็นดอกสวม ดังตัวอย่างภาพที่ 18 - 21

ภาพที่ 19 มาลัยชายเดี่ยว

ภาพที่ 18 กลิ่นจระเข้

ภาพที่ 21 พุ่มดอกบานไม่รู้โรย

ภาพที่ 20 พุ่มดอกกุหลาบ
แกนดินเหนียว

จากภาพผลงานข้างต้น จะเห็นได้ชัดว่าชิ้นงานทุกชิ้นต่างก็มีการสร้างจุดเด่นของงานที่ชัดเจน มีการใช้องค์ประกอบความงามด้านสุนทรียศาสตร์อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง รูปทรงที่ดี พอเหมาะ สัดส่วนดี มีสีสันสวยงาม ชิ้นงานมีความสมดุล มีความกลมกลืนและตัดกัน ชิ้นงานเต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ และที่สำคัญคือ ความประณีต วิจารณ์ สวยงาม ละเอียดลออ ซึ่งสุนทรียะที่เกิดขึ้นในชิ้นงานนั้น สร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้เกิดแก่ผลงานและตัวช่างได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้งานช่างดอกไม้สดเป็นที่รู้จักไปอย่างแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อไปปรากฏอยู่ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ของราชสำนัก และด้วยการสื่อสารสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

การสร้างจุดเด่นของงานยังมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างชื่อเสียงให้แก่งานช่างและช่างให้เป็นที่รู้จักไปยังวงกว้าง เกิดความนิยมอย่างแพร่หลายมากขึ้น

2.8 ความงามเกิดจากความคิดสร้างสรรค์

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า **ความคิด** หมายถึง 1) น. สิ่งที่น่ารู้ขึ้นในใจ 2) น. ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในใจ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ต่อไป เช่น เครื่องบินเกิดขึ้นได้เพราะความคิดของมนุษย์ และ 3) น. สติปัญญาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างถูกต้อง และสมควร เช่น คนทำลายของสาธารณะเป็นพวกไม่มีความคิด ส่วนคำว่า **สร้างสรรค์** หมายถึง 1) ก. สร้างให้มีให้เพิ่มขึ้น (มักใช้ทางนามธรรม) และ 2) ว. มีลักษณะริเริ่มในทางดี เพราะฉะนั้น เมื่อรวมกันเป็นคำเดียว **ความคิดสร้างสรรค์** (creativity) ในเชิงช่างดอกไม้สด จึงหมายถึง การสร้างความแปลกใหม่ สร้างสรรค์ผลงานที่ดี มีการแสวงหาข้อมูล เทคนิควิธีการแปลกใหม่ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม มีความแปลกใหม่ในเรื่ององค์ประกอบทั้งหลาย อาทิ ค้นหาวัสดุแปลกใหม่ ยังไม่เคยมีใครนำมาใช้ นำมาสรรค์สร้างผลงานที่เกิดเป็นสีสันรูปลักษณ์แปลกตาด้วยวิธีการที่ไม่เคยมีใครทำมาก่อน ดังตัวอย่างภาพที่ 22 - 23

ภาพที่ 23 มาลัยตัวกระแต

ภาพที่ 22 วิมานพระอินทร์

จากภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาลัยตัวกระแต หรือช่อกระแต และวิมานพระอินทร์นั้น เป็นชิ้นงานที่เสมือนเป็นแหล่งรวมของสุนทรียะที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น กล่าวคือ มีทั้งรูปร่างที่สวยงาม สีสันสดใสสวยงาม ใช้วัสดุดอกไม้ที่ทั้งกลมกลืนและตัดกันจนเกิดเป็นความงามที่ชวนมอง มี

ความประณีตวิจิตรอ่อนช้อยตามแบบแผนราชสำนัก และแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ในชิ้นงานที่เกิดจากคิด ประดิษฐ์ประดิษฐ์ด้วยเทคนิควิธีการรูปแบบใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจากงานรูปลักษณะเดิมให้มีความน่าสนใจ ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์บุคคลท่านหนึ่งซึ่งเคยนำผลงานของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ออกไปจัดแสดงต่อหน้าสาธารณชนเพื่อเผยแพร่ผลงานให้เป็นที่รู้จักว่า

...ได้มีโอกาสเชิญวิทยากรและบุคลากรจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มาร่วมจัดงานและเป็นวิทยากรที่พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2 - 3 ครั้ง เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ผ้าฯ มีพันธกิจในการนำเสนอผ้าต่าง ๆ รวมถึงผ้าในราชสำนัก ซึ่งโรงเรียนฯ ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสามารถนำองค์ความรู้มานำเสนอในแบบที่น่าสนใจได้ ซึ่งในครั้งแรกที่ได้มีโอกาสเชิญหน่วยงานมาร่วมงานในงาน QSMT Festival เพื่อให้คนทั่วไปได้สัมผัสงานราชสำนักอย่างใกล้ชิด ในครั้งแรกก็ได้รับความสนใจจากคนร่วมงานอย่างดี คนร่วมงานตื่นตื่นที่ได้มีโอกาสเห็นงานช่างดอกไม้สดที่ประณีต วิจิตร สวยงามตามแบบราชสำนักที่แท้จริง โดยเฉพาะ “**ช่อกระแต**” ที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้จัก พอคนมาเห็นก็จะรู้สึกตื่นเต้นมาก เพราะงานมีความโดดเด่น...

(ปิยวรา ทิษะระ เนตรน้อย, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

นอกจากนี้ ยังมีบทสัมภาษณ์ที่กล่าวถึงสุนทรียศาสตร์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์อีกตอนหนึ่งว่า

...การสร้างสรรค์ผลงานดอกไม้สดนั้น นอกจากความงดงามประณีตตามแบบราชสำนักดั้งเดิมแล้ว ปัจจุบันเราสามารถคิดหารูปแบบเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าของชิ้นงานได้อีกด้วย แม้ว่าบางครั้งเราจะไม่สามารถหนีออกจากแบบแผนเดิม ๆ ได้ แต่บางชิ้นงานเราก็สามารถใส่ความคิดของเราเพิ่มไปได้บ้างไม่มากก็น้อย...

(พลัฎฐ์พรหมภัสสร สังโส, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...แม้ว่าในบางครั้งเราจะต้องทำงานภายใต้กรอบแบบแผนการทำงานดั้งเดิม แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ชิ้นงานก็ต้องปรับเปลี่ยนตามด้วยเพื่อความเหมาะสม อาจมีการหาวิธีใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามาเพื่อให้งานน่าสนใจมากขึ้น...

(เพชรารัตน์ นนทร์พล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

2.9 ความงามเกิดจากความประณีต

ราชบัณฑิตสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า **ประณีต** หมายถึง ว. ละเอียดลออ, เรียบร้อยงดงาม, เช่น ฝีมือประณีต ทำอย่างประณีต, ที่ปรุงอย่างสุดฝีมือด้วยของดี ๆ เช่น ปรุงอาหารอันประณีต ดังนั้น **ความประณีต** (graceful, fineness) ในทางเชิงช่างดอกไม้สด จึงหมายถึง ความละเอียดลออ มองดูแล้วไม่มีที่ติ ไม่สะดุดตาด้วยสิ่งที่ไม่ควรเห็น ดังตัวอย่างภาพที่ 24

ภาพที่ 24 มาลัยกลม ลายคดกริช

จากภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่ามาลัยกลมลายคดกริชดังกล่าว ช่างได้รังสรรค์งานออกมาได้อย่างวิจิตรบรรจง ละเอียดลออสวยงามเสียจนแทบไม่มีที่ติ เป็นความประณีตที่มองแล้วไม่มีสะดุดตาหรือข้อกังขาใด ๆ ในความงามที่เกิดขึ้น หากใครได้รับมาลัยกลมชิ้นนี้ไป ย่อมเกิดความเปรมปรีดีใจว่า ได้มีโอกาสสัมผัสงานที่งดงาม ประณีต เป็นไปตามแบบแผนราชสำนักอย่างแท้จริง เป็นชิ้นงานที่มีคุณค่า ควรแก่การครอบครอง หากจะนำไปถวายพระหรือประกอบกิจกรรมในพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะเป็นสิริมงคลยิ่งกว่าความอิมเอิบใจว่าได้ถวายของดี ของควรค่าแก่การสักการะให้แก่บุคคลผู้ควรแก่การบูชา ดังบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับความประณีตตอนหนึ่งว่า

...ผลงานที่งามเพริศพรั่ง พิลาสพิไล ดูเด่นสะดุดตา ประทับใจผู้พบเห็น ผลงานฝีมือแบบแนวประเพณีไทย เรียกว่า แบบประณีตศิลป์ ต้องมีความงามแบบวิจิตรพิสดาร ซึ่งหมายถึง รูปแบบสร้างสรรค์ที่แตกต่างไปจากรูปแบบธรรมดา ธรรมชาติอย่างน่าพิศวง ความหมายของคำว่าวิจิตร วิจิตรบรรจง ที่ตั้งอกตั้งใจทำ เกิดความประณีตงดงาม วิจิตรละเอียดลออ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2560)

2.10 ความประทับใจเกิดจากกลิ่น

ดอกไม้ ใบไม้ และพันธุ์ไม้ เป็นวัตถุธรรมชาติที่มี “กลิ่น” เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามสายพันธุ์ของแต่ละชนิด เมื่อช่างนำดอกไม้สดหลากหลายชนิดมาประกอบกันสามารถให้กลิ่นหอมที่ช่วยสร้างความเบิกบานใจและความประทับใจไม่รู้ลืมให้แก่ผู้ที่ได้สัมผัส อยากที่จะสูดดมอยู่ร่ำไป เป็นคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์หนึ่งที่มีอาจหาได้จากงานช่างหรืองานศิลปะประเภทอื่น ดังคำให้สัมภาษณ์จากอาจารย์คนหนึ่งว่า

...กลิ่นหอมของดอกไม้มีผลในการช่วยปลูกประสาทสัมผัสให้สดชื่น ตื่นตัว เป็นการบำบัดจิตใจโดยธรรมชาติ ผ่อนคลายความตึงเครียด ความเศร้าหมอง รู้สึกถึงความละมุนละไม ชวนให้รักใคร่พึงพอใจ สุขใจ คล้ายคำพูดที่ปลอมโยน น่าน่าฟัง เอาใจ คล้ายเสียงเพลงที่หวานซึ้ง น่าติดตามเคลิบเคลิ้ม...

(рінทม หลุ่มบางลำ, สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2560)

จากหลักฐานที่บันทึกเกี่ยวกับช่างราชสำนักที่มีชื่อเสียง พบว่า มีการบรรยายไปในแนวทางเดียวกันว่า หากได้มีโอกาสชมผลงานจะเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ จดจำได้ และเล่าขานสืบมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เจ้าคุณตานี ซึ่งเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 5 พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา พระอัครชายาในรัชกาลที่ 5 ฯลฯ (วันธมดอกไม้สด, 2486) จากหลักฐานดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กลิ่นและความสวยงามในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก หรือความวิจิตรที่อยู่ในงานช่างฝีมือดั้งเดิมเหล่านี้ คือ แบบแผนที่มีอยู่ในองค์ประกอบศิลป์ของงานประณีตศิลป์ เป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คือ การรับรู้ทางการสัมผัสทั้ง 6 ทวาร ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ มีความสุขที่ได้เห็นสิ่งที่สวยงาม ได้กลิ่นหอมของดอกไม้ เกิดความพึงพอใจในผลงานนั้น ๆ เป็นการนำพาความสุข ความรื่นรมย์ มาสู่จิตวิญญาณของตนให้สูงขึ้น ประณีตขึ้น มีผลขจัดความเศร้าหมองให้หายไป ความสุขเปรมปรีดิ์เกิดขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของวินัย สยอวรรณ, ธัญวดี จิรสินธิปก และ สุวภัทร บุญเรือน (2553) พบว่า การสูดดมน้ำมันลาเวนเดอร์ จะมีผลต่อภาวะทางจิตใจ อารมณ์และร่างกาย โดยอาสาสมัครกลุ่มที่ได้รับน้ำมันหอมระเหยมีความดันโลหิตลดลง ชีพจรเต้นช้าลง รู้สึกผ่อนคลาย สบายและสดชื่นเพิ่มขึ้น และลดอาการเครียด มีอารมณ์ดีขึ้น อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนสูดดมหรือสูดดมไอน้ำ แสดงให้เห็นว่า กลิ่นของดอกไม้สามารถบำบัดและให้ประโยชน์แก่ผู้สูดดมได้ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ

จากบทวิเคราะห์ทั้งหมดข้างต้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ เป็นคุณค่าที่เกิดจากองค์ประกอบในทางเชิงช่างที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ออกมาได้ 10 ประการ ได้แก่ 1) รูปร่าง รูปทรง 2) ขนาด สัดส่วน 3) สี สัน 4) ความสมดุล 5) ความกลมกลืน 6) ความตัดกัน 7) การสร้างจุดเด่น 8) ความคิดสร้างสรรค์ 9) ความประณีต และ 10) ความประทับใจเกิดจากกลิ่น โดยที่องค์ประกอบทั้ง 10 ด้านนั้นต่างหลอมรวมกันเพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานช่างดอกไม้สด ให้เกิดความสวยงาม วิจิตรตระการตา ยิ่งคุณค่ามาแก่ผู้เสพงานช่าง ให้รู้สึกได้ถึงความงดงามที่ซ่อนอยู่ ภายใต้งานช่างดอกไม้สด อีกทั้งคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นี้ยังมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดนี้ไปยังสาธารณชน หากชิ้นงานทุกชิ้นขาดซึ่งความงามหรือคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นี้แล้ว ความสนใจจากบุคคลภายนอกก็จะไม่เกิด คนทั่วไปที่พบเห็นงานก็จะไม่รู้สึกประทับใจ ไม่อยากได้ ไม่อยากรู้ หรือไม่เกิดความต้องการสืบทอดงานนี้ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ แต่เมื่อความงามนี้เข้าไปถึงจิตใจของคนแล้ว ความอยากให้คงอยู่ก็ย่อมมีมากขึ้น ตามลำดับ ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

...ไม่ว่าใครก็ตามที่มีโอกาสได้เห็นงานช่างดอกไม้สดจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ต่างก็บอกว่า มันวิจิตร มันสวยงาม ทุกคนดูตื่นตาตื่นใจมากที่ได้เห็นงานที่สวยงามขนาดนี้ งานที่อื่นก็สวย แต่ที่นี้มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนจนลอกเลียนแบบกันไม่ได้ เป็นความงามที่ดูกลมกลึง กลมกลืนกันไปหมด...

(เจษฎา กล้ากล้อง, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

...ตอนนี้ใคร ๆ ก็อยากเรียนงานช่างฝีมือ งานช่างดอกไม้สดของที่นี่ได้รับความสนใจมาก เปิดเมื่อไรก็เต็มทุกรอบ เพราะคนที่มาเรียนต่างก็ชื่นชอบในความงามเฉพาะตัวของงานช่างที่นี่ทั้งนั้น...

(ปราณี นิตดา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นั้น ทำให้ชิ้นงานเกิดเป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อจิตใจของผู้เสพผลงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ ต้องการชิ้นงานนั้นมาไว้ในครอบครอง มองเห็นว่าสวยงาม วิจิตร ประณีต ทางอ้อมคือ เมื่อมองเห็นแล้วว่าสวยก็เกิดอยากรู้บ้างว่ามีกระบวนการผลิตขึ้นอย่างไร จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ศึกษา ข้อมูล ฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง เกิดเป็นการสืบทอดคุณค่า อันจะกล่าวเพิ่มเติมต่อไป

3. คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์

ประณีต ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายถึง ว. ละเอียดลออ, เรียบร้อยงดงาม, เช่น ฝีมือประณีต ทำอย่างประณีต, ที่ปรุงอย่างสุดฝีมือด้วยของดี ๆ เช่น ปรุงอาหารอันประณีต. (ส. ประณีต; ป. ปณีต) ส่วน **ช่าง** หมายถึง น. ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ช่างตัดเสื้อ ช่างไม้ ช่างทอง เมื่อรวมคำกันแล้ว **เชิงช่างประณีตศิลป์** (artisans) จึงหมายถึง ความเป็นช่างที่ใช้ทักษะความชำนาญชั้นสูงในการประดิษฐ์ผลงานประณีตศิลป์ (exquisite art) อันเป็นศิลปะที่มุ่งเน้นคุณค่าทางความงาม (aesthetic value) และสร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมี “ขนบ” เป็นตัวกำกับ และเป็นผลงานที่มีขอบเขตของประโยชน์ในการใช้สอยเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจ ดังปรากฏจากตัวอย่างลายของมาลัยดั้งเดิม อาทิ ลายตาประชุม ลายคดกริช ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ประดิษฐ์ขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ของช่างประณีตศิลป์ในวังหลวง และต้องอาศัยความประณีต ละเอียดลออ และถูกต้องตามขนบที่ปฏิบัติกันมา ดังคำให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

...ธรรมชาติของดอกไม้ของไทยมีขนาดเล็ก บอบบาง มีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมที่จะนำมาประดิษฐ์และร้อยกรองให้เกิดรูปลักษณ์ที่โดดเด่นและสวยงาม ไม่ว่าจะเป็นดอก รัก ดอกพุด ดอกบานไม่รู้โรย กุหลาบมอญ กล้วยไม้ บานบุรี ดอกเฟื่องฟ้า ดอก เล็บมือนาง ดอกเบญจมาศน้ำ ฯลฯ ซึ่งดอกไม้เหล่านี้นำมาร้อย พับ จับจีบ และเย็บ แบบต่าง ๆ ได้อย่างงดงาม ประณีต งานดอกไม้สดและใบตองเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและ แรงงานในการประดิษฐ์ แต่สิ่งที่ได้กลับมาคือความประณีตสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ผู้ประดิษฐ์เอง...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

หากกล่าวถึงงานช่างฝีมือที่เกิดขึ้นในรั้วในวังนั้น ชาวพุทธได้มีการทำเครื่องสักการบูชา พระรัตนตรัยในวันสำคัญทางศาสนามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตั้งแต่สำนักพระราชวังยังไม่รุ่งเรือง ชาวบ้าน ก็เป็นแหล่งกำเนิดงานช่างดอกไม้สดได้ ต่อมาภายหลังเมื่อมีความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ชาววังได้ พัฒนาทั้งรูปแบบและฝีมือจนชาวบ้านต้องถือเป็นแบบอย่าง จึงปฏิเสธไม่ได้ว่างานช่างดอกไม้สดแบบ ราชสำนักผูกติดและเชื่อมโยงกับงานแบบไทยประเพณี (Thai tradition) จนกลายเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมในงานช่างดั้งเดิมแขนงหนึ่งของคนไทยที่มีต้นกำเนิดมาจากฝ่ายใน พระบรมมหาราชวัง และสืบทอดต่อกันมาแบบรักษาคุณค่าของ “ช่างหลวง” ที่แตกต่างจาก “ช่างราษฎร์” ด้วยฝีมือชั้น เชิงระดับครูที่ทรงคุณค่ายิ่ง (ภานุวัฒน์ รักดีวงศ์, 2552)

ทั้งนี้ เนื่องจากการประดิษฐ์งานดอกไม้สดในอดีตนั้น ทำขึ้นเพื่อรับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ และพุทธศาสนาในการพระราชพิธีต่าง ๆ ช่วงประณีตศิลป์ที่เป็นช่วงหลวงจึงทุ่มเทและบรรจงสร้างสรรค์ชิ้นงานอย่างพิถีพิถันสุดฝีมือ เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของผลงาน ไม่ว่าจะเป็นมาลัย พาน พุ่ม เครื่องแขวน ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่มีข้อจำกัดในด้านความคงทน จะย่อยสลายหายไป ไม่คงรูปเหมือนศิลปวัตถุอื่น ๆ แต่สิ่งที่ยังคงอยู่ยาวนานคือทักษะหรือ “ฝีมือช่าง” และไม่ใช่ฝีมือช่างธรรมดา หากแต่เป็นฝีมือเชิงช่างชั้นสูง ดังนั้น ช่างประณีตศิลป์จึงล้วนแต่ต้องตระหนักและยอมรับถึงความ “เฉพาะ” และความ “พิเศษ” ที่แฝงอยู่ในงานช่างดอกไม้สด เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และฝึกหัดการใช้ทักษะความรู้ ความชำนาญพิเศษ ซึ่งเป็นเสมือนหัวใจของความรู้ ในความพิเศษนี้ ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคเฉพาะ ขนบจารีต หรืออะไรก็ตามที่สังคมยอมรับเป็นบรรทัดฐานก็ต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามสืบต่อกันมา ไม่สามารถละเลยให้ข้ามผ่านไปได้ หากผู้ฝึกหรือผู้เรียนรู้ไม่ผ่านบรรทัดฐานนี้ก็ไม่สามารถ “เป็น” “ช่าง” ได้อย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของสุวรรณิ เครือปาน (2542) ที่ว่า งานประณีตศิลป์เป็นการสร้างงานศิลปะที่ออกมาเป็นรูปแบบที่มีความประณีต สวยงาม รูปแบบที่งดงามได้สัดส่วน งานประณีตศิลป์จึงมีคุณค่าทางด้านความงามที่ผู้สร้างจะต้องมีความชำนาญและฝีมือทางช่างที่มีความชำนาญอย่างยิ่ง งานประณีตศิลป์จึงเป็นงานที่แสดงลักษณะเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทยได้อย่างเด่นชัด

นอกจากนี้ ยังมีผลงานวิจัยอื่นที่แสดงให้เห็นว่า งานช่างโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมี “เอกลักษณ์เฉพาะตัว” โดยนภดล สังวาลพีช (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวัสดุและเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี พบว่า งานปูนปั้นเป็นศิลปะแขนงหนึ่งซึ่งมีการสืบทอดวิชาความรู้กันมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นงานศิลปะอีกประเภทหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของช่างเมืองเพชรบุรีได้เป็นอย่างดี ทั้งในรูปแบบและฝีมือช่าง สอดคล้องกับนำชัย เฟื่องอาวรณ์ (2560) ที่วิจัยเรื่อง เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน เพื่อนำเอาเทคนิคประดับกระจกหรืองานประดับกระจก อันเป็นงานประณีตศิลป์แบบประเพณีไทยที่ใช้ตกแต่งสิ่งอุปโภคให้เกิดความงามสมบูรณ์บนผิวภายนอกงานประดับกระจกเป็นงานที่ถือได้ว่าเป็น **เอกลักษณ์** ที่ใช้สรรสร้างงานศิลปะตามทัศนคติและอุดมคติต่าง ๆ เป็นเกิดเป็นชิ้นงานที่สวยงามเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สร้างสรรค์และมีคุณค่า สอดคล้องกับผลวิจัยของสิทธิชัย สมานชาติ (2553) ที่ได้ศึกษาองค์ความรู้ศิลปินแห่งชาติ : นางเพ็ญพรรณ สิทธิไตรย์ และสังเคราะห์องค์ความรู้จนทำให้ทราบว่า นางเพ็ญพรรณ สิทธิไตรย์ เป็นผู้มีองค์ความรู้ สามารถนำความรู้ที่มีมาใช้ในการสร้าง**เอกลักษณ์**เฉพาะตัวในทางงานช่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแกะสลักที่ยากจะหาใครเสมอเหมือนได้ ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะด้านงานช่างประเภทต่าง ๆ นั้น ต่างก็มีคุณค่าทางด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ โดยมี “ขนบ” ที่คอยกำกับผลงานให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอย่างที่เหมาะสมที่ควร และยังต้องได้รับการถ่ายทอดจาก

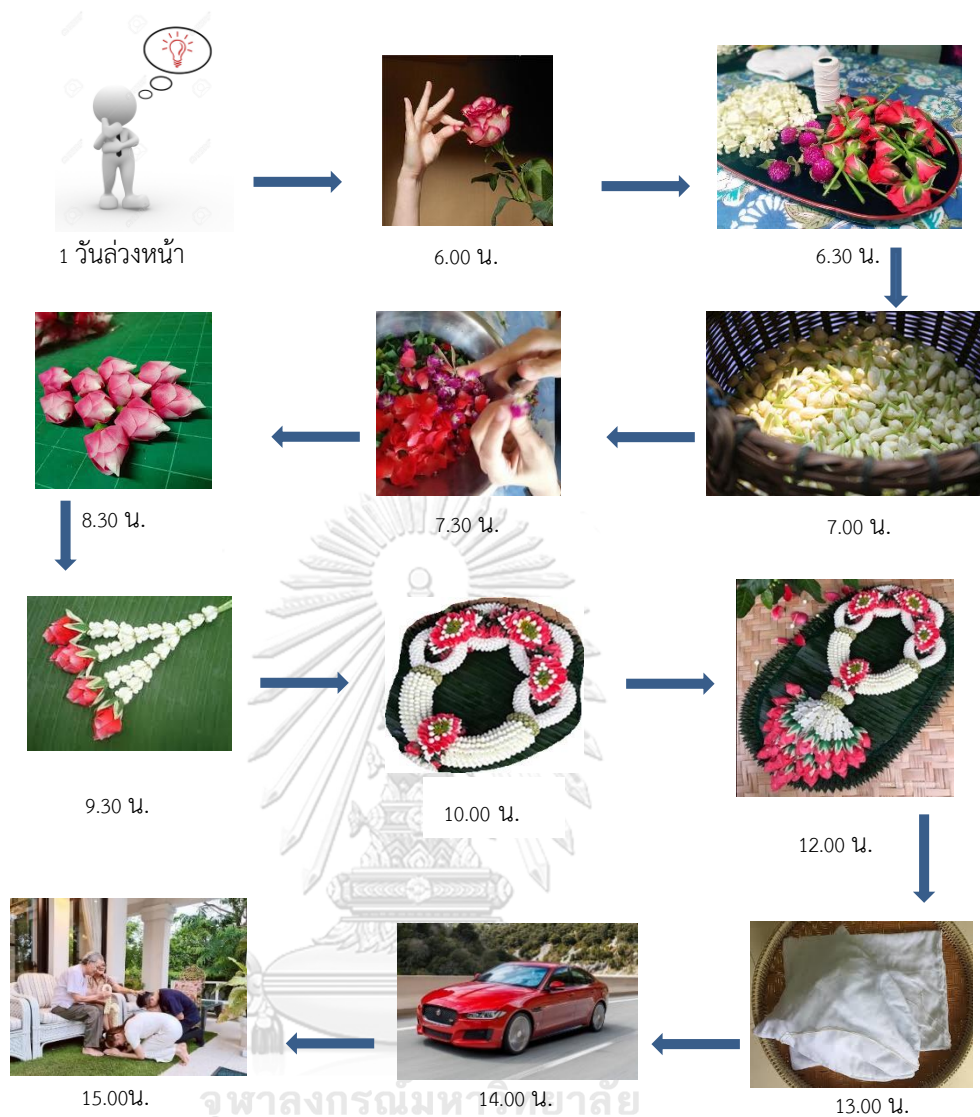
รุ่นสู่รุ่นเพื่อให้ระเบียบวิธี ขนบธรรมเนียมอันดีงามต่าง ๆ เหล่านี้ ยังคงอยู่คู่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย

4. คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร

ทรัพยากร ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายถึง น. สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์หรือมีค่า การบริหาร หมายถึง ก. ดำเนินการ, จัดการ จัดการ หมายถึง ก. สั่งงาน, ควบคุมงาน, ดำเนินงาน **การบริหารจัดการทรัพยากร** (logistics) หมายถึง กระบวนการวางแผนการดำเนินงาน และการควบคุมงานเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายสิ่งมีค่าหรือทรัพย์ทั้งไปและกลับ การเก็บรักษาสินค้าหรือบริการอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการผลิตไปสู่อุบัติที่สุดท้ายของการบริโภค

ในที่นี้ การบริหารจัดการทรัพยากรของงานช่างดอกไม้สด จึงหมายถึง กระบวนการวางแผนและดำเนินการจัดการชิ้นงานเมื่อได้รับคำสั่งซื้อจากผู้บริโภค หรือสำนักพระราชวัง หรือกองงานพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับราชสำนักต่าง ๆ เพื่อให้ชิ้นงานเกิดความสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นทางไปยังปลายทางผู้รับเป็นที่ทราบกันดีว่างานดอกไม้สดนั้นเป็นงานช่างที่ไม่สามารถประวิงเวลาได้ กล่าวคือ งานดอกไม้สดมีข้อจำกัดหลายด้าน อาทิ ความสดของวัสดุ (ดอกไม้ทุกชนิด) ระยะเวลาของการได้มาซึ่งวัสดุ ระยะเวลาในการสร้างสรรค์ชิ้นงาน อายุของดอกไม้แต่ละชนิด ดังนั้น เมื่อมีการจำหน่ายหรือนางานดอกไม้สด ทุกประเภทไปใช้งานจริง การบริหารจัดการทรัพยากรจึงมีส่วนสำคัญไม่ต่างจากงานด้านอื่น ๆ

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การทำงานที่ใช้เวลาน้อยที่สุด ย่นระยะเวลาการทำงานลงให้สั้นที่สุด จึงเป็นสิ่งที่ช่างดอกไม้สดทั้งหลายพึงกระทำไว้ และตระหนักรู้ว่าการทำงานด้วยความเนิบช้า ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ บรรจงบางครั้งก็อาจทำให้งานเกิดความเสียหายได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นแล้วการทำงานแข่งกับเวลา และบริหารจัดการเวลาด้วยความชำนาญ จึงเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นกับงานช่างดอกไม้สด จากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงเส้นเวลาการทำงานของช่าง (Timeline) ซึ่งเป็นแผนผังแสดงการพัฒนาหรือลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ในการนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเส้นเวลาการทำงาน หรือ Timeline แบบแผนภาพเพื่อให้เห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ภาพที่ 25 กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

จากภาพเห็นได้ว่า กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากร จะเริ่มจากที่ผู้บริโภคนั่งแบบ ขนาด จำนวน ล่วงหน้าก่อน 1 – 2 วันเป็นอย่างน้อย เพื่อให้ช่างมีเวลาเตรียมตัว และเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ดอกไม้สดที่จำเป็นต่อการใช้งานให้พร้อม เนื่องจากดอกไม้สดนั้นต้องสั่งมาจากแหล่งแบบวันต่อวันเพื่อความสดใหม่ ไม่มีการเก็บค้าง หลังจากนั้นช่างจะเริ่มเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่ 2 – 8 คือ เตรียมดอกไม้ เด็ดกลีบ เตรียมให้พร้อมและเพียงพอ คัดแยกดอกไม้ที่เสียหายหรือซ้ำออก ใช้เฉพาะกลีบดอกไม้ยังคงรูป สวย และไม่ซ้ำไว้ ทำความสะอาดดอกไม้แต่ละชนิดอย่างเบามือ ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม หลังจากนั้นช่างก็จะบรรจุจัดร้อยกรวยตามรูปแบบและจำนวนที่ผู้บริโภคนั่งต้องการ และสั่งจองไว้ เมื่อชิ้นงานเสร็จเรียบร้อย ตรวจสอบชิ้นงานอีกครั้งว่ามีความสมบูรณ์

หรือต้องแก้ไขใด ๆ หรือไม่ จากนั้นในเวลาบ่ายก็จะจัดเข้าบรรจุภัณฑ์พร้อมส่ง และนำส่งไปยังผู้บริโภค ภาพสุดท้ายคือภาพที่ผู้บริโภคนำดอกไม้สดไปใช้งานจริง อาทิ สักการบูชาพระพุทธรูป หรือบุคคลที่ควรค่าแก่การกราบไหว้ เนื่องจากมาลัยดอกไม้สดนั้น ไม่ใช่ดอกไม้สำหรับการประดับตกแต่ง เฉกเช่นการจัดดอกไม้ใส่แจกันหรือกระเช้าอย่างที่เป็นที่นิยมโดยทั่วไป มาลัยดอกไม้สดนั้นมีลักษณะการใช้งานที่เฉพาะตัว ซึ่งก็คือ การนำไปใช้ในการสักการบูชาตนเอง

จากแผนภาพเส้นเวลาการทำงานข้างต้น สามารถแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างดอกไม้สดในการบริหารจัดการทรัพยากร/ กระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ด้วยการบริหารเวลาควบคู่กับการบริหารทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน ดังที่ได้วิเคราะห์แล้วในเบื้องต้นว่าดอกไม้สดนั้นเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีอายุสั้น สามารถแห้งเหี่ยว ร่วงโรย ได้ภายใน 1 วันหลังจากประดิษฐ์สำเร็จแล้ว ดังนั้น ช่างดอกไม้สดจึงต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติของดอกไม้หรือใบไม้ ต้องมีทักษะ องค์ความรู้ในการเลือกใช้ดอกไม้สดได้อย่างเหมาะสม มีคุณภาพ เพื่อให้เป็นกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรในการประกอบมาลัยสำหรับนำไปไหว้ผู้อาวุโสหรือผู้ควรค่าแก่การสักการบูชา ซึ่งคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรสามารถวิเคราะห์แยกเป็นรายด้านได้ ดังต่อไปนี้

4.1 การวางแผนของการประดิษฐ์ดอกไม้สด ผู้บริโภคจะต้องเป็นผู้วางแผนล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน ผู้บริโภคต้องคำนึงถึงวาระโอกาสของดอกไม้สดว่าจะนำไปใช้ในงานลักษณะใดเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เช่น นำไปสักการบูชาพระพุทธรูป ใช้ในงานบวงสรวงพิธีหน้าพระบรมรูป ไหว้ครูอาจารย์ พ่อแม่ และดอกไม้ที่จะใช้ในการประดิษฐ์นั้น เป็นไปเพื่อสำหรับงานมงคลหรืออวมงคล สำหรับงานมงคล เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีหมั้น พิธีแต่งงาน เป็นต้น งานอวมงคล เช่น พิธีพระราชทานเพลิงศพ ทำบุญครบรอบการเสียชีวิต ทำบุญอุทิศบรรพบุรุษ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วช่างดอกไม้สดต้องเป็น ผู้คำนึงถึงการวางแผนตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ก่อนที่จะออกแบบ รวมถึงกำหนดระยะเวลาในการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ดอกไม้คงความสดและงดงามเมื่อนำไปมอบให้แก่ผู้รับได้ทันตามเวลาที่กำหนด

4.2 การเก็บดอกไม้ ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บดอกไม้ คือ ช่วงเช้าในยามพระอาทิตย์เริ่มฉายขอบฟ้าหรือประมาณ 06.00 น. เนื่องจากเมื่อดอกไม้ได้รับน้ำค้างในยามค่ำคืน ดอกไม้จะมีความสดชื่นในยามเช้า ทำให้ดอกไม้ที่เก็บมานั้นอยู่ได้นาน คงทน ไม้เหี่ยวเฉา

4.3 การคัดแยกประเภทดอกไม้และเตรียมอุปกรณ์ หลังจากรวบรวมพรรณไม้ต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการแล้ว ช่างจะต้องนำมาทำความสะอาด แยกประเภท และเตรียมปริมาณดอกไม้ให้เพียงพอในการประดิษฐ์ดอกไม้สด พร้อมกับเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพวงมาลัย อาทิ เข็ม ด้าย กรรไกร เป็นต้น

4.4 การเก็บรักษา วิธีการในการเก็บและรักษาความสดของดอกไม้ ในอดีตช่างจะห่อดอกไม้ด้วยผ้าขาวบางเพื่อป้องกันลมที่อาจทำให้ดอกไม้เหี่ยวเฉา แต่ในปัจจุบัน ด้วยวิทยาการที่ก้าวหน้าทันสมัย จึงมีวิธีการถนอมรักษาดอกไม้ให้สามารถเก็บได้นานขึ้น ช่วยยืดระยะเวลาของดอกไม้ โดยการเก็บรักษาในตู้แช่ดอกไม้หรือห้องที่มีอุณหภูมิค่อนข้างเย็น

4.5 การเด็ดกลีบดอกไม้ เนื่องจากดอกไม้แต่ละชนิดนั้นมีองค์ประกอบหลายส่วนและแตกต่างกันออกไปตามแต่ละชนิด เพราะฉะนั้นในการเด็ดดอกไม้ ช่างจึงต้องมีความเอาใจใส่ในการเด็ดส่วนต่าง ๆ ของดอกไม้เป็นพิเศษ ตลอดจนต้องเข้าใจธรรมชาติของดอกไม้อีกด้วย เพื่อให้สามารถใช้งานดอกไม้แต่ละชนิดได้อย่างคุ้มค่า

4.6 ประดิษฐ์ดอกช่า ดอกช่า คือ ดอกไม้ที่ประดิษฐ์จากกลีบดอกไม้ให้มีรูปร่างลักษณะเป็นตุ้มค่อนข้างยาวปลายรีแหลมคล้ายกับดอกช่าจริง ใช้สำหรับทำดอกตุ้มของอุบะ ดอกไม้ที่นิยมนำมาทำเป็นดอกช่า ได้แก่ กุหลาบ พุด มะลิ ส่วนดอกไม้ชนิดอื่นบางชนิดก็สามารถนำมาทำดอกช่าได้แต่อาจไม่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย เนื่องจากว่าใช้เวลาในการประดิษฐ์มากหรือทำแล้วไม่คงทนต่อการใช้เท่าที่ควร

4.7 ประดิษฐ์อุบะ อุบะใช้เป็นเครื่องตกแต่งประเภทประกอบการทำดอกไม้ได้หลายชนิด เช่น มาลัย เครื่องแขวน ดอกไม้ชำราย ดอกไม้คลุมโต๊ะ เป็นต้น แต่ที่นิยมกันมาก คือ มาลัย โดยใช้ผูกติดกับปลายมาลัยเพื่อความสวยงาม อาทิ อุบะแขก อุบะไทยธรรมดา อุบะไทยทรงเครื่อง อุบะพู่ อุบะตุ้งติ้ง (สำหรับห้อยมาลัยตุ้ม) โดยที่ส่วนประกอบของอุบะโดยทั่วไป จะประกอบด้วย ดอกตุ้ม หมวก และดอกสวม

4.8 ประดิษฐ์ตัวมาลัย ช่างดอกไม้สดต้องมีการประดิษฐ์ตัวมาลัยให้สวยงาม เลือกคัดสรรดอกไม้ที่มีคุณภาพ ไม่ช้ำ ไม่ดำ ไม่เหี่ยวโรยร่าก่อนถึงมือผู้บริโภค เนื่องจากตัวมาลัย คือ ส่วนสำคัญของมาลัย เพราะเป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุด ดังนั้น ช่างดอกไม้สดจึงต้องคัดสรรคุณภาพของดอกไม้ก่อนจะดำเนินการทุกครั้ง

4.9 ประกอบตัวมาลัย เป็นขั้นตอนที่ช่างจะนำส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ ที่ทำแยกส่วนไว้ เช่น ตัวมาลัย อุบะ หรือดอกช่า มาประกอบจนกลายเป็นมาลัยดอกไม้สดที่มีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เชิงช่างประณีตศิลป์ วิจิตร งดงาม ประณีต ตระการตา เป็นที่ดึงดูดตาต้องใจแก่ผู้พบเห็น และสร้างคุณค่าทางใจให้แก่ผู้บริโภค ให้รู้สึกคุ้มค่ากับการเสียเงินในการจัดซื้อจัดหา และให้รู้สึกได้ว่า คุ้มค่ากับการรอคอย

4.10 การรักษาความสดของพวงมาลัย หลังจากประกอบตัวมาลัยดอกไม้สดเรียบร้อยแล้ว เพื่อรักษาความสดของดอกไม้ ช่างจะห่อมาลัยด้วยผ้าขาวบางหรือกล่องรักษาความเย็นอีกชั้นหนึ่งเพื่อช่วยคงความสดและเก็บอุณหภูมิให้แก่มาลัยดอกไม้สดก่อนถึงมือผู้บริโภค

4.11 การขนส่งไปยังสถานที่ปลายทาง ขั้นตอนนี้ผู้ส่งหรือช่างจะต้องมีการวางแผนการส่งให้ใช้เวลาให้น้อยที่สุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการเดินทาง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลที่มีการจราจรคับคั่ง ยิ่งในช่วงเวลาเร่งด่วนทั้งเช้าและเย็นแล้ว ยิ่งต้องวางแผนให้ดี เพื่อคงความสดของดอกไม้ให้มากที่สุดก่อนนำไปมอบแด่ผู้รับ

4.12 การนำไปมอบแด่ผู้รับ จะต้องมีการเตรียมภาชนะรองมาลัย เช่น พาน ภาชนะรองด้วยใบตองหรือผ้าขาวบางก่อนมอบแด่ผู้รับ โดยเฉพาะผู้อาวุโสด้วยกิริยาเคารพนอบน้อม สิ่งนี้ถือว่าเป็น คตินิยม ขนบธรรมเนียมปฏิบัติ หรือวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในงานช่างดอกไม้สด เนื่องจากไม่ใช่งานที่จะทำกันโดยทั่วไป แตกต่างจากการซื้อดอกไม้ใส่แจกันแล้วนำไปวางประดับมุมห้องหรือโต๊ะทำงาน เพราะค่านิยมของคนไทยเกี่ยวกับมาลัยดอกไม้สดนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อมาลัยดอกไม้สดทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แทนการเคารพกราบไหว้ การบริหารจัดการทรัพยากรดอกไม้สดจึงต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญเพื่อให้ค่านิยมได้รับการตอบสนองอย่างถูกต้องเหมาะสม

จากรายละเอียดข้างต้น สามารถแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนในกระบวนการ วิธีคิด ค่านิยม และวัฒนธรรม ที่แฝงตัวอยู่ในกรณีการบริหารจัดการทรัพยากรงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักซึ่งมีความซับซ้อนอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนของรูปธรรม คือ ธรรมชาติของดอกไม้ ปริมาณของดอกไม้ ประเภทของดอกไม้ อุปกรณ์ที่ใช้ เวลา และในส่วนของนามธรรม คือ คติ ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการใช้งานดอกไม้สด

อนึ่ง หนึ่งในพระราชพิธีที่มีความสำคัญยิ่งและเกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดโดยตรง คือ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ในงานพระราชพิธีนี้มีกระบวนการประดิษฐ์ดอกไม้และบริหารทรัพยากรบุคคลในพระราชพิธี ที่เป็นระบบ เนื่องจากมีการใช้ช่างดอกไม้สดค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการของช่างผู้ชำนาญการและเชี่ยวชาญในการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์วางแผนการทำงานตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2559 (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560) โดยสำนักพระราชวังเป็นผู้ออกแบบลักษณะของงานทั้งหมด กำหนดให้มีการสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยใช้ช่างฝีมือฝ่ายในราชสำนัก มีการคัดเลือกและรวบรวมช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจากจิตอาสา ทั่วประเทศ โดยเฉพาะศิษย์เก่าโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ให้มีจำนวนผู้ปฏิบัติงานเหมาะสมกับขนาดของสถานที่ รวมถึงการจัดเตรียมดอกไม้ วัสดุต่าง ๆ การฝึกซ้อมฝีมือ การจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดพิธีไหว้ครูและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขั้นตอนการประดิษฐ์ จนกระทั่งการรวบรวมและเตรียมการขนส่ง แล้วส่งมอบชิ้นงานให้แก่ฝ่ายหน้า เพื่อการประกอบและประดับตกแต่งพระจิตกาธานให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ ภายในรุ่งเช้าของวันที่ 25 ตุลาคม 2560 ซึ่งจะเห็นได้ว่า งานทุกส่วนมีเวลาในการปฏิบัติงานจำกัดมาก ทุกฝ่ายไม่สามารถประวิงเวลา หรือทำไปคิดไปได้เลย ทุกอย่างต้องผ่านกระบวนการวางแผนและบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมตั้งแต่ต้น เพื่อให้งานที่ออกมาชิ้นสมบูรณ์แบบ

ที่สุด เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาคมโลก เพื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักและอาลัยยิ่งของพสกนิกรชาวไทย ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรจึงถือว่าเป็นคุณค่าด้านหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่องานช่างดอกไม้สดไทย

5. คุณค่าด้านนวัตกรรม

นวัตกรรม (innovation) หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแตกต่างจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการหรืออุปกรณ์ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) เดิมทีงานช่างดอกไม้สดเป็นงานที่เกิดขึ้น สืบทอด เรียนรู้กันเพียงเฉพาะกลุ่มเจ้านายฝ่ายใน เป็นงานของราชสำนักเพียงเท่านั้น ชาวบ้านจะไม่มีสิทธิ์ได้รับรู้หรือฝึกปฏิบัติได้เลย ยกเว้น ลูกหลานคหบดีผู้ร่ำรวยและอยากถวายตัวบุตรหลานเป็นข้าราชการเจ้านายพระองค์ต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าในตระกูลเท่านั้น ดังนั้น ชิ้นงานต่าง ๆ ของงานช่างดอกไม้สด หรืองานช่างฝีมืออื่น ๆ ก็มักจะอยู่ในวงจำกัดเพียงเท่านั้น ตลอดงานช่างทุกชนิดมักมีลักษณะความเป็นแบบแผน หรือ Thai tradition ค่อนข้างมาก เมื่อเป็นเช่นนั้น งานต่าง ๆ ก็มักจะขาดความนำสมัย แปรกต่างจากชนบเดิม ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นนวัตกรรมอื่นใดก็จะไม่ค่อยเกิดขึ้น แต่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน พบว่า ประชาชนทั่วไปมีโอกาสเข้าถึงงานช่างดอกไม้สดเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น นวัตกรรมในการพัฒนางานช่างดอกไม้สดก็เจริญงอกงามขึ้นตามลำดับ แม้ว่ายังคงความเป็น Thai tradition ไว้ค่อนข้างสูง แต่เมื่อเทียบกับอดีตถือว่า ยุคสมัยนี้งานช่างดอกไม้สดมีการพัฒนาขึ้นมา

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในยุคปัจจุบัน มีการนำเอาอุปกรณ์ที่เป็นวัสดุสังเคราะห์เลียนแบบวัสดุจากธรรมชาติ เข้ามาใช้ร่วมด้วย นับได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ หรือนวัตกรรมจากภายนอกที่ถูกนำมาใช้เพื่อยืดอายุการใช้งานให้คงทนมากขึ้น ประหยัดเวลาในการประดิษฐ์มากขึ้น เช่น พานพุ่มโพน มีน้ำหนักเบา ปักดอกไม้ได้ง่าย มีรูปทรงมาตรฐาน ไม่เบี้ยวเอียงไปทางอื่น มีขนาดให้เลือกได้หลากหลาย แต่มีข้อเสียคือ ย่อยสลายยาก และไม่เป็นที่นิยมในสังคมโลกในปัจจุบันที่รณรงค์ให้ลดการใช้ขยะพลาสติก หรือดอกไม้พลาสติกที่มีลักษณะรูปทรง สี สัน และขนาดเท่าของจริง เช่น ดอกมะลิ ดอกกรัก กลีบเลี้ยงดอกกรัก ก็นำมาใช้แทน ข้อดีคืออยู่ได้ทนนานกว่าดอกไม้สดของจริง สี สันคงที่ แต่ข้อเสียคือ ขาดคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ด้านกลิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของงานช่างดอกไม้สดที่งานช่างประเภทอื่นทำไม่ได้ แม้ว่าจะมีการสังเคราะห์กลิ่นเทียมเพื่อเพิ่มความหอมเข้าไปในดอกไม้พลาสติก แต่ก็ไม่ใช่ของจริงอยู่ดี

อนึ่ง **คุณค่าด้านนวัตกรรม** ที่เห็นได้ชัดเจนจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่ร่วมพัฒนามาหลายมาช้านาน จนมีรูปแบบและลวดลายสวยงาม หลากหลายและทันสมัยมากมาย คือ มาลัยดอกไม้ประดิษฐ์ ดังปรากฏตามภาพที่ 26 ที่ผู้วิจัยได้แสดงลำดับนวัตกรรมของการประดิษฐ์พวงมาลัย โดยอ้างอิงพัฒนาการของการประดิษฐ์ดอกไม้จากอดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

ภาพที่ 26 ลำดับขั้นตอนของการประดิษฐ์มาลัยดอกไม้ประดิษฐ์

ลำดับที่ 1 ช่างดอกไม้สดเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์จากการเห็นความงามของดอกไม้ในธรรมชาติ จึงคิดนำมาร้อยเรียงเป็นพวงมาลัย

ลำดับที่ 2 ช่างดอกไม้สดนำดอกไม้สดมาต่อยอดจินตนาการ ด้วยการนำดอกไม้และพรรณไม้มาประดิษฐ์ร้อยเป็นพวงมาลัยให้มีความสวยงามและเหมาะแก่การนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ

ลำดับที่ 3 ช่างดอกไม้สดพัฒนาฝีมือและทักษะในการประดิษฐ์ดอกไม้สดจนเชี่ยวชาญสามารถออกแบบมาลัยที่มีความซับซ้อนและประณีตวิจิตรงดงามได้

ลำดับที่ 4 เนื่องจากพรรณไม้ในธรรมชาติหายากขึ้นทุกวัน และขาดแคลนในบางฤดูกาล จึงมีการคิดค้นนำวัสดุสังเคราะห์มาทดแทนวัสดุจากธรรมชาติ โดยบางส่วนเป็นดอกไม้สดและบางส่วนเป็นวัสดุสังเคราะห์ เช่น ริปบิ้น เชือกผ้า พลาสติก เป็นต้น

ลำดับที่ 5 มีการนำวัสดุสังเคราะห์เข้ามาใช้อย่างเต็มรูปแบบมากขึ้น โดยขึ้นรูปพลาสติกให้มีรูปทรงสีสันใกล้เคียงกับวัสดุจากธรรมชาติ เพื่อให้พวงมาลัยมีความคงทน สีสดใสและอยู่ได้นาน เช่น ดอกกรัก กลีบเลี้ยงดอกกรัก มะลิ

ลำดับที่ 6 มีการคิดต่อยอดนวัตกรรมในการประดิษฐ์พวงมาลัย โดยนำวัสดุสังเคราะห์รอบตัวมาประยุกต์ใช้ ดังที่เห็นในภาพประกอบนั้นเป็นพวงมาลัยที่ประดิษฐ์จากกระดาษทิชชู

ลำดับที่ 7 เป็นผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบงานประดิษฐ์พวงมาลัยที่ทำจากกระดาษ ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่มีลักษณะใดที่เหมือนหรือคล้ายดอกไม้จริงในธรรมชาติ แต่เป็นรูปแบบใหม่ที่มีความทันสมัย มีลักษณะรูปทรงเรขาคณิต มีรูปแบบกราฟิกดีไซน์สมัยใหม่ที่สวยงามอีกแบบหนึ่ง สร้างความแปลกใหม่ให้กับวงการมาลัยดอกไม้

เมื่อผู้วิจัยศึกษาสถานการณ์ในปัจจุบัน พบว่า คุณค่าด้านนวัตกรรมของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีความโดดเด่นมากนั้น เกิดจากการปรากฏตัวในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อพุทธศักราช 2560 ซึ่งมีการนำวิธีการและวัสดุทางเชิงช่างดอกไม้สดมาปรับใช้ในการปฏิบัติขึ้นงานอย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งประโยชน์ใช้สอยและมีคุณภาพรับกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากยุคนี้คือ ยุคโลกาภิวัตน์ ที่ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เมื่อสภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป ก็ย่อมส่งผลให้งานช่างฝีมือต้องปรับเปลี่ยนตามเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในสังคม เกิดเป็นงานช่างเชิงประยุกต์ สร้างและออกแบบผลงานใหม่ที่มีความทันสมัย และชิ้นงานมีความเป็นสากลมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในปัจจุบัน พบว่า คุณค่าด้านนวัตกรรมของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นมีความโดดเด่นมาก จากการศึกษาข้อมูลงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อพุทธศักราช 2560 โดยการสืบค้นข้อมูลออนไลน์ในเว็บไซต์ซึ่งมีการนำเสนองานช่างในหัวข้อ “8 สิ่งใหม่ในพระจิตกาธาน น้อมถวายแด่ในหลวงรัชกาลที่ 9” (คมชัดลึก, 2560: ออนไลน์) พบว่า

พระจิตกาธานสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระจิตกาธาน หรือ เชิงตะกอนแรกเริ่มมีที่มาจากธรรมเนียมการปลงศพของอินเดีย ต่อมาเริ่มมีวัดเป็นศาสนสถานสำหรับประกอบกิจทางศาสนา มีการก่อสร้างเมรุปูนขึ้น ใช้สำหรับเผาปณีสถานในหมู่บ้านหรือชุมชน ก่อเป็นปูนกันเป็นคอกกรุปลีเหล็ยมผืนผ้า แล้วเผาปณีสถานบนฐานปูนนั้น เรียกว่า “สามสร้าง” หรือ “สร้างเผาศพ”

เมื่อถึงคราวที่จะถวายพระเพลิงส่งเสด็จกลับสู่สวรรคาลัย จะมีการก่อสร้างพระเมรุหรือพระเมรุมาศตามคติความเชื่อในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ภายในพระเมรุมาศจะเป็นที่ประดิษฐาน “พระจิตกาธาน” ภายในจึงมีการประดับตกแต่งประดับประดาด้วยงานช่างประณีตศิลป์ ประเภทงานเครื่องสดต่าง ๆ อย่างวิจิตรตระการตาตามฝีมือของงานช่างราชสำนัก ตามจารีตขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา

สำหรับรูปแบบและเครื่องประกอบของ “พระจิตกาธาน” ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ยังยึดตามแบบของเก่าที่ระบุไว้ในเมื่อครั้งถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 และงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพในหลวงรัชกาลที่ 8 มีลักษณะเป็นทรงบุษบกเรือนยอด 9 ชั้น ยอดพรหมพักตร์ประดับด้วยเครื่องสด แบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ 1) งานแหงหยวก 2) งานแกะสลักของอ่อน (เครื่องถม) 3) งานกรองดอกไม้ (ดอกไม้ประดิษฐ์) ส่วนฐานลายบัวเชิงบาตร ขาลายฐานสิงห์ย่อมุมไม้สิบสอง ถือได้ว่าเป็นรูปแบบงานช่างเครื่องสดราชสำนักอย่างเต็มรูปแบบตามโบราณราชประเพณี

งานกรองดอกไม้หรืองานช่างดอกไม้สดมีความสำคัญในส่วนองงานพระจิตกาธาน ซึ่งฝ่ายชั้นในเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด สมัยโบราณพระจิตกาธานมีขนาดเล็กใช้ดอกมะลิกรอง 4 ก้าน 4 ดอก ถักตาข่ายทุกชั้น ส่วนอุบะทำด้วยดอกจำปาเป็นสีเหลืองประดับดอกเข็มแดงประดับเลื่อมทอง มีกฎเกณฑ์รูปแบบที่ระบุไว้อย่างมีแบบแผนปฏิบัติและสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน โดยชั้นพระบรมศพ พระจิตกาธานจะทำเป็นชั้นเครื่องยอดทรงบุษบก ถวายพระเกียรติยศสูงสุดทำเป็นชั้นเรือนยอด 9 ชั้น สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น

ครั้นมาถึงปัจจุบันพระจิตกาธานมีขนาดใหญ่ขึ้น แต่ระยะการทำงานกับดอกไม้สดนั้นมีเวลาจำกัด ในส่วนของ “เรือนยอด 9 ชั้น” จึงเปลี่ยนจากตาข่ายดอกมะลิ มาใช้ “ตาข่ายดอกรัก” แทน แต่สำหรับ “ชั้นรัดเกล้า” ยังคงใช้ตาข่ายดอกมะลิเช่นเดิม ส่วนชาย “อุบะ” ในสมัยโบราณใช้ดอกจำปาสดผสมผสานกับดอกจำปาประดิษฐ์ ซึ่งทำจากฝ้ายอมสีเหลืองแล้วนำไปชุบกับขี้ผึ้งจากนั้นจึงนำมาเข้าเป็นดอก เรียกว่า “จำปาชุเทียน” แต่ในงานพระราชพิธีครั้งนี้ใช้ดอกจำปาประดิษฐ์ โดยนำดอกกล้วยไม้สีขาวมาผ่านขั้นตอนการดูสีเหลืองจำปาด้วยภูมิปัญญาของช่างสมัยโบราณ จากนั้นจึงเข้าดอกเป็น ดอกจำปา หรือบางคนรู้จักในชื่อว่า “ตุ้งติ้ง”

จากบทความข้างต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบหรือนวัตกรรมการประดิษฐ์งานดอกไม้สดนั้นมีลักษณะ ที่พัฒนาและปรับปรุงขึ้นจากรูปแบบตามโบราณราชประเพณี อาทิ เดิมใช้ตาข่ายดอกมะลิ ในส่วนของ เรือนยอด 9 ชั้น เปลี่ยนเป็นใช้ตาข่ายดอกกรักแทน ชายอุบะเดิมใช้ดอกจำปาสดผสมผสาน กับดอกจำปาประดิษฐ์ มาถึงปัจจุบันเปลี่ยนเป็นมาใช้ดอกกล้วยไม้สีขาวที่ผ่านการดูลีเหลืองจำปา ด้วยภูมิปัญญาของช่างสมัยโบราณ แล้วนำมาเข้าเป็นดอกหรือที่รู้จักกันในนามว่าตุ้มตุ้ม ทั้งนี้ก็เพื่อ พัฒนางานช่างดอกไม้สดให้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างเหมาะสม ในการปฏิบัติชิ้นงานเน้น ประสิทธิภาพ มุ่งประโยชน์ใช้สอย และมีคุณภาพรับกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยเมื่อ สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปย่อมส่งผลให้งานช่างฝีมือต้องปรับเปลี่ยนตามเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในสังคม เกิดเป็นงานช่างเชิงประยุกต์ สร้าง และออกแบบผลงานใหม่ที่มีความ ทันสมัย และชิ้นงานมีความเป็นสากลมากขึ้น

สรุปได้ว่า คุณค่าด้านนวัตกรรมนั้นเป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อกระบวนการสืบทอดคุณค่างานช่าง ดอกไม้สดแบบราชสำนัก ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ โดยมีปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนคุณค่างานช่าง คือ สังคมและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป หรือที่รู้จักกันในนามว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่ง พัฒนาขึ้นมาจากพัฒนาการการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันเป็น กระบวนการหนึ่งที่เกิดจากแรงของอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมวัฒนธรรม และการเมือง อีกทั้ง ในปัจจุบัน กรมส่งเสริมวัฒนธรรมมีการเดินหน้าใช้มิติวัฒนธรรมในการขับเคลื่อน ความเป็นไทย การสร้างรายได้ชุมชนและท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำทรัพยากรหรือทุนทาง วัฒนธรรมมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์และบริการในรูปแบบใหม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมที่ สำคัญและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ก็จำเป็นต้องปรับตัวไปตามนโยบาย โดยที่ช่างและงานช่างมีหน้าที่ ปรับตัว ประยุกต์ และสืบทอดคุณค่า งานช่างให้ยังคงดำรงอยู่ได้ภายใต้บริบทสังคมและท่ามกลางการ หลั่งไหลของวัฒนธรรมภายนอกประเทศได้อย่างมั่นคง สง่างาม ไม่กลายเป็นวัฒนธรรมแช่แข็งที่รอวัน สูญหาย เสื่อมสลายไป ดังนั้น กระบวนการด้านนวัตกรรม จึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ต่อยอด สืบ สาน สืบทอดคุณค่างานช่างให้มีความยั่งยืนสืบไป

บทที่ 5

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

งานช่างดอกไม้สดเป็นงานช่างดั้งเดิมของไทยแขนงหนึ่งที่มีมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังจะพบได้จากตำนานนางนพมาศ หรือประวัติของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ผู้คิดประดิษฐ์กระทงลอยที่ประดับประดาด้วยงานเครื่องสดต่าง ๆ เพื่อถวายองค์พระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จากตำนานในครั้งนั้นได้มีการสืบทอดวิชางานช่าง การประดิษฐ์ดอกไม้สดมากมาย เกิดขึ้นในราชสำนักอย่างแท้จริง ลักษณะพิเศษหรือเอกลักษณ์ของงานช่างฝีมือดั้งเดิมซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ร้อยกรองเป็นพวงมาลัยแบบต่าง ๆ การประดิษฐ์เครื่องแขวนชนิดต่าง ๆ สำหรับการประดับตกแต่งกลางเพดานพระที่นั่ง ช่อพระทวารและพระบัญชาในพระราชมณเฑียรสถาน พานพุ่มดอกไม้สดที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา เช่น เครื่องนมัสการ เครื่องทองทิศ เครื่องทองน้อย และพานพุ่มดอกไม้สดแบบต่าง ๆ การร้อยกรองตาข่ายดอกไม้สด ตลอดจนการประดิษฐ์ใบตองเพื่อถวายในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ในพระบรมหาราชวัง ล้วนแล้วแต่มีการประดิษฐ์ดอกไม้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสิ้น (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, 2557)

งานช่างดอกไม้สดยังคงถูกสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีการกล่าวอ้างไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเล่าไว้ว่า ต้นสมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บุคคลสำคัญในวงการช่างดอกไม้ในยุคหนึ่ง คือ เจ้าจอมมารดาตานี ธิดาเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (บุนนาค) เจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เป็นช่างประดิษฐ์ดอกไม้ที่คิดค้นประดิษฐ์ทำดอกไม้เป็นรูปแบบต่าง ๆ จนสร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในสมัยนั้น (สุรพงษ์ ไชยมงคล, 2542) ซึ่งนอกจากจะถวายงานในด้านที่ตนถนัดแล้ว ท่านยังได้ฝึกหัดและถ่ายทอดวิชาแก่พระธิดาและพระนัดดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉัตร กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ให้เป็นช่างดอกไม้สืบทอดมาจนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว

สมัยรัชกาลที่ 5 เจ้านายหลายพระองค์ในราชสำนักฝ่ายใน พระบรมมหาราชวัง ทรงมีชื่อเสียงด้านศิลปหัตถกรรมสำหรับสตรี ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดดอกไม้ ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าสุทธิดาฯ กรมพระยาสุธาธิบดี นราชนพยุภรณ์ พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในชั้นผู้ใหญ่ ทรงมีความสามารถในการตัดแปลงการร้อยตาข่ายเพื่อห้อยรูปแบบต่าง ๆ ส่วนสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 5 ทรงมีฝีมือในการตัดแปลงงานดอกไม้ให้เป็นของแปลกใหม่ เช่น พวงมาลัย โชคคล้องคอม้าทรงในวันเปิดพระบรมรูปทรงม้า และยังมีเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าคุณ

จอมมารดาแพ) พระสมณเอกในรัชกาลที่ 5 ทรงมีฝีมืออย่างยิ่งในงานประเพณีทอผ้า ส่วนพระราชธิดาองค์ที่ 19 ในรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวัตติ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ทรงมีชื่อเสียงในการดัดแปลงการร้อยพวงมาลัย ทรงคิดประดิษฐ์การร้อยมาลัยสองชายขึ้น และทรงประดิษฐ์พวงมาลัยที่ผูกห้อยริบบิ้นซึ่งเป็นที่นิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน (มณีนรีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2528) จะเห็นได้ว่า งานดอกไม้สดในยุคนี้เมื่อได้รับถ่ายทอดมาแล้วก็มีโอกาสพัฒนาต่อยอดหรือดัดแปลง ประยุกต์รูปแบบของงานให้มีความหลากหลายมากขึ้น ทันกับยุคสมัยและบริบทของสังคมในสมัยนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศตะวันตก ชาวตะวันตกจึงเดินทางมาติดต่อค้าขายกับกลุ่มประเทศตะวันออก ทำให้คนไทยค่อย ๆ ซึมซับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ทางตะวันตกมากขึ้น รวมไปถึงการจัดดอกไม้ของไทย ได้เปลี่ยนจากรูปแบบงานประณีตไปเป็นแบบตะวันตก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวัตติ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร เป็นพระองค์แรกที่ทรงดัดแปลงวิธีปักดอกไม้ขวดแบบฝรั่งให้มีการจัดระดับต่ำ ระดับสูง ดัดไปให้ห้อยลงมาข้างขวดซึ่งเดิมการจัดดอกไม้จะปักเสมอกันขึ้นไปเป็นพุ่ม (มณีนรีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2528)

จะเห็นได้ว่า การจัดดอกไม้ไทยได้เปลี่ยนแปลงไปสู่แบบตะวันตกมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดรูปแบบใหม่ ๆ มากมาย จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้บรรจุเรื่องการประดิษฐ์ดอกไม้สดไว้ในหลักสูตรการศึกษาทางด้านศิลปหัตถกรรม เช่น พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุหลักสูตรช่างดอกไม้สดสำหรับนักเรียนชั้นประถม (หญิง) ในการศึกษาภาคบังคับ คือโรงเรียนราชินี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่แนวหน้าในการสอนหลักสูตรด้านงานฝีมือประเภทนี้จนไม่มีใครเทียบได้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือ อาจารย์เยื้อน ภาณุทัต ได้ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท มีหน้าที่จัดดอกไม้ในการแปรพระราชฐานไปในที่ต่าง ๆ เพราะพระองค์ทรงโปรดปรานดอกไม้มาก (มณีนรีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2528)

สมัยรัชกาลที่ 7 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 งานช่างฝีมือดอกไม้สดเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งฝ่ายนอกและฝ่ายใน มีการจัดตั้งโรงเรียนและวางรากฐานหัตถกรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษา สนับสนุนการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาช่างสตรีโดยเฉพาะ มีการก่อตั้งโรงเรียนการเรือนแห่งแรกขึ้นที่วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ มีการสอนเกี่ยวกับงานดอกไม้สดควบคู่กับงานช่างสตรีอื่นอีก และมีการขยายตัวของโรงเรียนการช่างสตรีโดยเปิดโรงเรียนเอกชนภายใต้การสอนของอาจารย์เยื้อน ภาณุทัต เมื่อ พ.ศ. 2478 (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และคณะ, 2529) ซึ่งเป็นเสมือนการรับประกันความรู้ที่ได้ว่า วิชาช่างชั้นสูงที่ได้รับนั้นเป็นวิชาชาววังดั้งเดิมโดยแท้

การถ่ายทอดงานช่างฝีมือสตรีได้พัฒนามาจนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นยุคที่งานช่างประดิษฐ์ดอกไม้สดเกิดวิกฤตทางด้านฝีมือช่าง คือ ในช่วงที่รัฐบาลใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นยุคอุตสาหกรรมใช้เครื่องจักรผลิตทุกอย่างแม้กระทั่งงานฝีมือ เพราะมีการขยายตัวของ

เศรษฐกิจ ประเทศพึ่งพาการส่งออกงานฝีมือ (ฐิติภา บุณนาค, 2560) จะเห็นว่าการใช้เครื่องจักรช่วยเพิ่มกำลังการผลิตและพัฒนาการผลิตให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน แต่ในด้านเอกลักษณ์ตามรูปแบบที่ถูกถ่ายทอดมา หรือในด้านคุณค่าของงานช่างฝีมือที่มีความละเอียดประณีตอย่างชาววังนั้น เครื่องจักรอาจไม่สามารถทำได้ดีเท่า แต่ด้วยบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไปในขณะนั้นจึงทำให้งานช่างฝีมือถูกลดบทบาทและความสำคัญลง

ปัจจุบันจึงได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการช่างสตรีไทยในแขนงหนึ่ง คือ **วิชาช่างดอกไม้สด** โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) ขึ้น สืบเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับงานช่างประดิษฐ์ของสตรีที่สมควรจะอนุรักษ์แบบดั้งเดิมในพระบรมมหาราชวังไว้ และสมควรจะให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลังโดยผู้ชำนาญการในวัง ซึ่งปฏิบัติราชการอยู่ในแผนกพระราชฐานชั้นในผลัดเปลี่ยนกันออกมาสอนเน้นการสอนตามแบบฉบับเดิม (ชุมสาย สวนสิริ, 2534) ต่อมาโรงเรียนได้เปลี่ยนชื่อเป็น วิทยาลัยช่างฝีมือในวัง (หญิง)

งานช่างดอกไม้สดเป็นงานช่างฝีมือสตรีแขนงหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของชนชั้นสูง มักถ่ายทอดกันเฉพาะกลุ่มสตรีในราชสำนัก แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกับโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากมีแหล่งกำเนิดมาจากราชสำนักและศูนย์กลางการถ่ายทอดอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง สมัยนั้นการถ่ายทอดความรู้แขนงนี้ไม่เน้นตำรา แต่เน้นปฏิบัติจากชั้นพื้นฐานโดยการเป็นลูกมือไปจนถึงขั้นสูง ซึ่งค่อนข้างจะใช้เวลามากกว่าจะเกิดความชำนาญ คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีโอกาที่จะสูญหายไปได้ ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการสืบทอดผ่านระบบการศึกษาทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อคงคุณค่าของงานไว้ให้มั่นคงและยั่งยืน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบการศึกษา

จากนิยามความหมายของการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ซึ่งระบุไว้ว่า

“การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการสืบทอด ความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2542: ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นการสืบทอดความรู้ เป็นการสืบสานทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งในการถ่ายทอดความรู้งานช่างฝีมือสตรีชาววังในปัจจุบันนี้อยู่ในรูปแบบของการเรียนการสอนระบบ

การศึกษาผ่านหลักสูตรของโรงเรียนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้จากงานวิจัยของฐิติภา บุณนาค (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่าความรู้เหล่านั้นยังคงมีการสืบทอดในรูปแบบของโรงเรียนช่างฝีมือในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยใช้โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นพื้นที่ศึกษา และจากงานวิจัย 2 ฉบับคือ งานของมธุวีริญ์ เทพกิจ (2526) และเสาวภา สมจิต (2540) ดังนี้

งานวิจัยของมธุวีริญ์ เทพกิจ (2526) มุ่งประเด็นศึกษาไปที่การสำรวจองค์ความรู้ของครูประวัตินิเวศและผลงานของครูจากในวัง โดยมีรายละเอียดในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอน รวมถึงรายละเอียดการร้อยมาลัย วิธีการร้อย ประเภทการร้อย แขนงต่าง ๆ และส่วนในงานของเสาวภา สมจิต (2540) จะมุ่งประเด็นศึกษาไปที่เหตุผลใจของนักเรียนในการมาเรียนและใช้โรงเรียนช่างฝีมือในวังเป็นแบบฉบับของโรงเรียนที่มีนักเรียนสำเร็จการศึกษามากกว่าโรงเรียนนอกระบบอื่น ๆ ซึ่งงานทั้งสองชิ้นนี้ให้น้ำหนักไปที่การถอดองค์ความรู้ที่มีในตัวครู โดยงานของเสาวภาชี้ให้เห็นถึงเหตุผลหรือแรงจูงใจที่ทำให้นักศึกษาตัดสินใจเลือกมาเรียนที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มากที่สุดคือ ต้องการมีความรู้ความชำนาญเพราะยอมรับในชื่อเสียงของสถาบันและครู ส่วนงานของมธุวีริญ์ นอกจากการถ่ายทอดให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาของครูซึ่งหากไม่มีการถ่ายทอดความรู้ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรก็จะมีแต่สูญหายไปตามครูผู้มียุมาก และจะไม่มีการสืบสานให้ดำรงอยู่ต่อไปได้นานในอนาคต

อีกประเด็นหนึ่งคือ หากการเรียนงานช่างดอกไม้สดถูกจัดอยู่ในกลุ่มวิชาเลือก การงานพื้นฐานอาชีพ หรือวิชาคุณธรรม ซึ่งเป็นความรู้ทางเลือก ไม่ใช่วิชาหลักของการเรียน มาเปรียบเทียบกับโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จะเห็นถึงความแตกต่างของการให้ความสำคัญกับการเรียน ด้วยรูปแบบการสอน ผู้สอน ผลงาน หรือแม้แต่คุณลักษณะของผู้เรียนเอง ซึ่งน่าสนใจว่าการสืบทอดองค์ความรู้ด้านงานช่างฝีมือดอกไม้สดผ่านรูปแบบการศึกษาปัจจุบันเป็นอย่างไรงานช่างสตรีชาววังแขนงนี้จึงจะดำรงอยู่ได้

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ระบุไว้ว่า (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2542: ออนไลน์)

“การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็น

เงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อมสื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ”

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบ การศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ใน 3 รูปแบบข้างต้นนั้น คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จากการเล็งเห็นความสำคัญ ของคุณค่างานช่างดอกไม้สดซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ได้รับการขึ้น ทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ในปี พ.ศ. 2557 โดยกรม ส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) จึงได้นำเสนอการสืบทอดคุณค่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็น 3 ตอน คือ

1. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ
2. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอกระบบ
3. การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย

ตอนที่ 1 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ

จากผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมทั่วประเทศ มีสถานศึกษาหลายแห่งที่จัดการเรียนการสอน วิชางานช่างดอกไม้สด จำแนกเป็นโรงเรียน 65 แห่ง วิทยาลัยอาชีวศึกษา 18 แห่งและมหาวิทยาลัย 40 แห่ง รวมทั้งสิ้น 123 แห่ง (พรยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2561) จากการที่ผู้วิจัยสำรวจรายชื่อ สถานศึกษาในระบบที่ส่งนักเรียนเข้าร่วมประกวดงานช่างดอกไม้ ในงาน "เย็บร้อย ค่อยจับ ประดิษฐ์ ใบบทอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8" ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี ซึ่งมีทีม จากทั่วประเทศเข้าร่วมการแข่งขันในหลายประเภท โดยมุ่งหวังเพื่อสืบสานอนุรักษ์ศาสตร์แห่งงาน ใบบทองดอกไม้สดให้คงอยู่และเพื่อพัฒนางานฝีมือแขนงนี้ให้ดียิ่งขึ้นไป มีรายการประกวดซึ่งแสดงให้เห็นว่างานประเภทเหล่านี้ยังมีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. การประกวดจิตรกรรมกรวยอุปัชฌาย์เฉลิมพระเกียรติ ระดับชั้นประถมศึกษา

ตอนปลาย

2. การประกวดจิตรกรรมบายศรีเทพพนม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
3. การประกวดจิตรกรรมบายศรีพรมสีหน้า ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

4. การประกวดวิจิตรการพานพุ่มคู่สุด ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพ
5. การประกวดบายศรีสามชั้นเฉลิมพระเกียรติ ระดับอุดมศึกษา
6. การประกวดบายศรีใหญ่เจ็ดชั้นเฉลิมพระเกียรติ ประเภทประชาชนทั่วไป
7. การประกวดดอกไม้งานอุปสมบท (ชุดเครื่องบวช) ระดับอุดมศึกษาและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

มีรายชื่อสถานศึกษาดังต่อไปนี้ที่จัดการเรียนการสอนวิชางานช่างดอกไม้สดและส่งเสริมเข้าร่วมการประกวด

โรงเรียน

1. โรงเรียนเขาสมิงวิทยาคม “จางจินต์รุจิรวงศ์อุปถัมภ์” (จังหวัดตราด)
2. โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (จังหวัดนนทบุรี)
3. โรงเรียนเชิงคำวิทยาคม (จังหวัดพะเยา)
4. โรงเรียนเซนโยเซฟต์แม่ระมาด (จังหวัดตาก)
5. โรงเรียนเทพลีลา (กรุงเทพมหานคร)
6. โรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี (จังหวัดนนทบุรี)
7. โรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านท่าตะเภา) (จังหวัดชุมพร)
8. โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดเทวสังฆาราม) ในพระสังฆราชูปถัมภ์
9. โรงเรียนเทศบาล 1 (สกลาวร) (จังหวัดชลบุรี)
10. โรงเรียนเทศบาล 2 (คลองจันทราด) (จังหวัดกระบี่)
11. โรงเรียนเทศบาลเมืองสวรรคโลก (จังหวัดสุโขทัย)
12. โรงเรียนเทศบาลวัดแหลม สุวรรณาราม (วัฒนรวมวิทยา) (จังหวัดสมุทรสาคร)
13. โรงเรียนเปรมฤดีศึกษา (กรุงเทพมหานคร)
14. โรงเรียนเพ็ริกษมาตาวิทยา (จังหวัดระยอง)
15. โรงเรียนเมืองสรวงวิทยา (จังหวัดร้อยเอ็ด)
16. โรงเรียนโคกกะเทียมวิทยาลัย (จังหวัดลพบุรี)
17. โรงเรียนโนนสมบูรณ์วิทยา (จังหวัดนครราชสีมา)
18. โรงเรียนโยธินบำรุง (จังหวัดนครศรีธรรมราช)
19. โรงเรียนกงไกรลาศวิทยา (จังหวัดสุโขทัย)
20. โรงเรียนกันทรารมณีน (จังหวัดศรีสะเกษ)
21. โรงเรียนจตุภูมิถ้ำกัจจาทอรอนุสรณ์ (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

22. โรงเรียนจ่านกร้อง (จังหวัดพิษณุโลก)
23. โรงเรียนชัยบาดาลพิทยาคม (จังหวัดลพบุรี)
24. โรงเรียนชำนาญสามัคคีวิทยา (จังหวัดระยอง)
25. โรงเรียนวัดตำหรุ มิตรภาพที่ 65 (จังหวัดสมุทรปราการ)
26. โรงเรียนตุมพิทยานุสรณ์ (จังหวัดศรีสะเกษ)
27. โรงเรียนท่าศาลาประสิทธิ์ศึกษา (จังหวัดนครศรีธรรมราช)
28. โรงเรียนนครนนท์วิทยา 5 ทานสัมฤทธิ์ (จังหวัดนนทบุรี)
29. โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี (จังหวัดนนทบุรี)
30. โรงเรียนนางแดดวังชมภูวิทยา รัชมิ่งคลาภิเษก (จังหวัดชัยภูมิ)
31. โรงเรียนบ่อพันขันวิทยา (จังหวัดร้อยเอ็ด)
32. โรงเรียนบัวใหญ่ (จังหวัดนครราชสีมา)
33. โรงเรียนบางบัวทอง (จังหวัดนนทบุรี)
34. โรงเรียนบางบาล (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)
35. โรงเรียนบางสะพานวิทยา (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์)
36. โรงเรียนบ้านเจียรพัฒนา (จังหวัดตราด)
37. โรงเรียนบ้านแพงพิทยาคม (จังหวัดนครพนม)
38. โรงเรียนบ้านโนนสำราญ (จังหวัดชัยภูมิ)
39. โรงเรียนบ้านกร่างพิทยาคม (จังหวัดพิษณุโลก)
40. โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม (จังหวัดบุรีรัมย์)
41. โรงเรียนป้อมนาคราชสวาทยานนท์ (จังหวัดสมุทรปราการ)
42. โรงเรียนผดุงนารี (จังหวัดมหาสารคาม)
43. โรงเรียนผินแจ่มวิชาสอน (จังหวัดชลบุรี)
44. โรงเรียนพนมไพรวิทยาคาร (จังหวัดร้อยเอ็ด)
45. โรงเรียนพระนารายณ์ (จังหวัดลพบุรี)
46. โรงเรียนมัธยาศึกษา (จังหวัดขอนแก่น)
47. โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร (กรุงเทพมหานคร)
48. โรงเรียนยอแซฟ กรุงเทพฯ (กรุงเทพมหานคร)
49. โรงเรียนฤทธิณรงค์รอน (กรุงเทพมหานคร)
50. โรงเรียนวัดบ้านดอนไก่อย (จังหวัดนครราชสีมา)
51. โรงเรียนวัดยายร่ม (วัดนราษฏร์รังสรรค์) (จังหวัดกรุงเทพฯ)
52. โรงเรียนศรีบุญยานนท์ (จังหวัดนนทบุรี)

53. โรงเรียนศรีรัตนวิทยา (จังหวัดศรีสะเกษ)
54. โรงเรียนศรีสำโรงชนูปถัมภ์ (จังหวัดสุโขทัย)
55. โรงเรียนศรีอยุธยาในพระอุปถัมภ์ฯ (กรุงเทพมหานคร)
56. โรงเรียนสตรีนันทบุรี (จังหวัดนันทบุรี)
57. โรงเรียนสมุทรปราการ (จังหวัดสมุทรปราการ)
58. โรงเรียนสรรพวิทยาคม (จังหวัดตาก)
59. โรงเรียนสวนศรีวิทยา (จังหวัดชุมพร)
60. โรงเรียนสวรรค่อนันต์วิทยา (จังหวัดสุโขทัย)
61. โรงเรียนหนองเรือวิทยา (จังหวัดขอนแก่น)
62. โรงเรียนหัวถนนวิทยา (จังหวัดชลบุรี)
63. โรงเรียนอนุกุลนารี (จังหวัดกาฬสินธุ์)
64. โรงเรียนอนุบาลศรีนคร (ไทยธัญยานุกูล) (จังหวัดสุโขทัย)
65. โรงเรียนอุตรดิตถ์ (จังหวัดอุตรดิตถ์)

วิทยาลัย

1. วิทยาลัยดุสิตธานี (กรุงเทพมหานคร)
2. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ (จังหวัดเชียงใหม่)
3. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงราย (จังหวัดเชียงราย)
4. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเลย (จังหวัดเลย)
5. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเสาวภา (กรุงเทพมหานคร)
6. วิทยาลัยอาชีวศึกษากาญจนบุรี (จังหวัดกาญจนบุรี)
7. วิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น (จังหวัดขอนแก่น)
8. วิทยาลัยอาชีวศึกษาธนบุรี (กรุงเทพมหานคร)
9. วิทยาลัยอาชีวศึกษานครปฐม (จังหวัดนครปฐม)
10. วิทยาลัยอาชีวศึกษานครราชสีมา (จังหวัดนครราชสีมา)
11. วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช (จังหวัดนครศรีธรรมราช)
12. วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ (จังหวัดนครสวรรค์)
13. วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)
14. วิทยาลัยอาชีวศึกษาร้อยเอ็ด (จังหวัดร้อยเอ็ด)
15. วิทยาลัยอาชีวศึกษาลำปาง (จังหวัดลำปาง)
16. วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุพรรณบุรี (จังหวัดสุพรรณบุรี)
17. วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ (จังหวัดสุรินทร์)

18. วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี (จังหวัดอุบลราชธานี)

มหาวิทยาลัย

1. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร)
2. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร)
3. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (จังหวัดเชียงใหม่)
4. มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (กรุงเทพมหานคร)
5. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (จังหวัดปทุมธานี)
6. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร (กรุงเทพมหานคร)
7. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร วิทยาเขตโชติเวช (กรุงเทพมหานคร)
8. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก (จังหวัดตาก)
9. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา พิษณุโลก (จังหวัดพิษณุโลก)
10. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา (จังหวัดสงขลา)
11. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน (จังหวัดนครราชสีมา)
12. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ (จังหวัดสุรินทร์)
13. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (จังหวัดปทุมธานี)
14. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา (กรุงเทพมหานคร)
15. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร)
16. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ (กรุงเทพมหานคร)
17. มหาวิทยาลัยปทุมธานี (จังหวัดปทุมธานี)
18. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (จังหวัดมหาสารคาม)
19. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (จังหวัดเชียงใหม่)
20. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ (จังหวัดเพชรบูรณ์)
21. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร (จังหวัดกำแพงเพชร)
22. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (กรุงเทพมหานคร)
23. มหาวิทยาลัยราชภัฏฉะเชิงเทรา (จังหวัดฉะเชิงเทรา)
24. มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ (จังหวัดชัยภูมิ)
25. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (จังหวัดนครราชสีมา)
26. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (จังหวัดนครสวรรค์)
27. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (กรุงเทพมหานคร)
28. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (กรุงเทพมหานคร)
29. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

30. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (จังหวัดพิษณุโลก)
31. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด (จังหวัดร้อยเอ็ด)
32. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ (จังหวัดปทุมธานี)
33. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (กรุงเทพมหานคร)
34. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ (จังหวัดสุรินทร์)
35. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ (จังหวัดอุดรดิตถ์)
36. มหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรุงเทพมหานคร)
37. มหาวิทยาลัยสยาม (กรุงเทพมหานคร)
38. มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย (จังหวัดปทุมธานี)
39. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (จังหวัดอุบลราชธานี)
40. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (กรุงเทพมหานคร)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า จำนวนและรายชื่อสถานศึกษาทั้งหมดที่ได้รับรวบรวมมานั้น มีทั้งที่เป็นระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ ในการจัดงานช่างดอกไม้สดเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอน โดยในบางสถานศึกษาจัดสอนงานช่างดอกไม้สดเป็นวิชาเลือกหรือเป็นการสอนเสริมให้กับผู้เรียน สถานศึกษาเหล่านี้จึงนับเป็นสถานศึกษาที่ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทยในปัจจุบัน

จากการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” นั้น พบว่า ปัจจุบันงานช่างดอกไม้สด งานใบตอง ซึ่งแม้จะมีการจัดเป็นวิชาของในระดับโรงเรียน จัดเป็นกลุ่มวิชาเลือกที่เน้นผู้สนใจในงานช่างแขนงนี้อย่างแท้จริงนั้น ในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานยังคงได้เห็นซึ่งคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีการสืบทอดมาให้ได้ชื่นชมจากนักเรียนนักศึกษาที่เข้าร่วมการแข่งขันในครั้งนี้อยู่ ดังจะเห็นได้จากตัวนักเรียนนักศึกษาที่เป็นผู้เข้าร่วมการประกวดและ ตัวผลงาน คุณค่าในผลงานการสร้างสรรค์ที่วิจิตรงดงาม โดยสามารถพิจารณาแยกเป็นด้าน 5 ด้าน ได้ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านจริยศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากภาพความรัก ความสามัคคีในตัวนักเรียน ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการทำงาน อีกทั้งยังรวมถึงความประณีตบรรจง ความละเอียดลออ และรอบคอบ มีสติและสมาธิในการประดิษฐ์ชิ้นงาน ซึ่งมีให้เห็นทั้งนักเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เพราะในการประกวดในหลายๆ หัวข้อการประกวด นักเรียนจะต้องมีการทำงานร่วมกันแบบเป็นกลุ่ม ใช้

ระยะเวลาที่กำหนดให้ในการประดิษฐ์ผลงานให้สำเร็จดังเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์
ของตัวแทนนักเรียนที่เข้าประกวดดังนี้

...การประดิษฐ์ผลงานหนึ่งงานนั้น เช่น ของเราคือพุ่มคู่สุด ผมมีหน้าที่เย็บแบบ
เพื่อนทำมาลัยคล้องข้าง เพื่อนอีกคนเย็บใบตองหักคอม้า อะไรแบบนี้ แต่ถึงเราจะแบ่ง
กันมาแล้วว่าใครทำอะไร แต่เราก็ต้องช่วย ๆ กันอยู่ดี งานจะสำเร็จจุล่งไปได้ด้วยดี
ส่วนหนึ่งคือเราต้องมีความสามัคคีกันด้วย...

(ณัฐพงษ์ วงษ์สิงห์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

...เราอยู่ด้วยกันมานาน ก่อนมาประกวดเราซุ่มกันมาเยอะ จนเรารู้นิสัยใน
การทำงานซึ่งกันและกัน เราทำในส่วนไหนได้ไม่ดี เพื่อทำได้ดีเพื่อนก็จะทำ เป็น
การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เราจึงเรียกได้ว่า นี่แหละคือการทำงานแบบเป็นทีม...

(พลัฏฐ์พรหมภัสสร สังโศ, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

...งานดอกไม้สดเป็นงานที่เปลี่ยนคนได้ เมื่อก่อนเป็นคนใจร้อนมาก แต่ชอบงาน
ดอกไม้ ชอบความสวยงามอย่างมีแบบแผน จนกระทั่งได้มาเรียน เวลาฝึกในแต่ละครั้ง
คือการฝึกคนให้ออดทน ใจเย็น มีสติ บทเรียนคือ ถ้ารีบร้อนในการทำ นอกจากจะไดงาน
ที่ไม่สวยแล้วยังเสียเวลา เพราะต้องทำใหม่อีก...

(สิริวิษณุ กตัญญูสุตร์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

ด้านที่ 2 ด้านสุนทรียศาสตร์ มีการแสดงให้เห็นถึงความมีสุนทรียะในผลงานแต่ละชิ้นที่
ประดิษฐ์ขึ้นอย่างประณีต บรรจง จากการฝึกฝนมาอย่างยาวนานของแต่ละสถาบัน ซึ่งจากผลงาน
นั้นนอกจากจะมีความงามที่มองเห็นได้จากเป็นองค์ประกอบภายนอก เช่น รูปร่าง รูปทรง ของงาน
แต่ละประเภท สีสนความงามของดอกไม้ ใบตอง ความสมดุลและความกลมกลืน มีการสร้างจุดเด่น
ของงานแต่ละชิ้นให้ แสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านผลงานตามหัวข้อรายการที่ประกวด นอกจากนี้ยังมี
มีเรื่องของกลิ่นความงามที่ได้รับผ่านประสาทสัมผัสทำให้เกิดความประทับใจได้อีกด้วย ดังบท
สัมภาษณ์ของผู้บริโภคในงานตอนหนึ่งว่า

...ฝีมือของน้อง ๆ นักเรียนนักศึกษา หลาย ๆ งานสวยจนกระทั่งจะหาที่ติมิได้ ยิ่งพอมาอยู่รวมกันแล้วเป็นความงามที่วิจิตรตระการตา เพราะผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี มีความประณีต บรรจง จากการผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี มีการแบ่งหน้าที่กันทำ เลือกคนที่เหมาะกับงาน พอมาประกอบเป็นผลงาน เกิดเป็นความสวยงามที่น่าชื่นชม...

(บงกช โรจน์ขจรไพศาล, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

ด้านที่ 3 ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ หากกล่าวถึงคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์นั้น ในการที่เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนงานฝีมือมาจากครู หรืออาจารย์ผู้สอน อาจยังไม่สามารถเรียก นักเรียนที่เข้าร่วมประกวดในงานนี้ว่า ช่าง ได้อย่างเต็มร้อยนัก เพราะคำว่า ช่าง ในความหมายคือ ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่ลักษณะของงานดอกไม้ ใบตองที่มีการรังสรรค์ขึ้นจากฝีมือของผู้เข้าร่วมการประกวดที่มีความละเอียดลออ เรียบร้อย งดงามและทำอย่างประณีตตามขนบ ที่กำกับผลงานไว้นั้น ก็แสดงให้เห็นว่ามีการสืบทอดคุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์มาจากชั้นครูผู้มีความเชี่ยวชาญอีกทอดหนึ่ง ซึ่งในอนาคตหากนักเรียน นักศึกษากลุ่มนี้ยังมีการสืบทอดงานช่างฝีมือดอกไม้สดต่อไปนั้นอาจกลายเป็นช่างฝีมือชั้นดีที่มีความเชี่ยวชาญสูงในการประดิษฐ์ผลงานประณีตศิลป์เพราะเริ่มสั่งสมประสบการณ์มาตั้งแต่ยังเป็นเยาว์วัย

ด้านที่ 4 ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ในงานประกวดครั้งนี้มีการใช้ทรัพยากรทั้งจากธรรมชาติและจากมนุษย์สร้างขึ้น ในงานดอกไม้สด จะมีการใช้ดอกไม้สดมากมายหลายชนิด รวมถึงใบไม้ ใบตองต่าง ๆ ยังไม่รวมเข็ม กรรไกร ด้าย และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งหากกล่าวถึงการบริหารจัดการทรัพยากร จะเห็นได้จากการที่นักเรียนต่างวางแผนในกระบวนการของการประดิษฐ์ชิ้นงาน ตั้งแต่ก่อนทำตลอดจนจบกระบวนการ ซึ่งในที่นี้คือการส่งงานที่สำเร็จแล้ว ผู้เข้าประกวดจะต้องทำชิ้นงานภายใต้เวลาและกติกาที่กำหนดไว้ มีการฉีก ตัด แบบกลีบบัวใบตอง เด็ดกลีบดอกไม้ ตัดก้าน ตัดกลีบตามลวดมาล่องหน้า แล้วจึงมานั่งเย็บ จับ พับ จับ โดยการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ใช้งานทุกส่วนของดอกไม้ ใบตองที่เตรียมมา อีกทั้งงานดอกไม้สดนี้ นอกจากจะบริหารทรัพยากรในด้านการใช้งานแล้วยังต้องมีการดูแลที่ดีอีกด้วย เนื่องจากงานดอกไม้สดมีข้อจำกัดในเรื่องการเก็บรักษาให้คงความสด ความสวยงามของดอกไม้ ไว้อยู่เสมอ ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

...ก่อนจะถึงการแข่งขันในแต่ละครั้ง อาจารย์จะกำชับเสมอว่า อย่าหลงลืมในการถนอมดอกไม้ ตั้งแต่ขั้นตอนในการหาดอกไม้ ใบตอง ไปจนถึงวิธีดูแลดอกไม้ให้สดและดูงดงามอยู่เสมอ...

(พรพษา เชิญอักษร, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

...กลีบดอกไม้บางชนิด และดอกไม้บางอย่างก็มีวิธีในการดูแลที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ดอกกุหลาบ เมื่อซื้อมาแบบที่ยังมีก้าน ก่อนนำมาใช้จะให้ผู้นานก็ควรใช้กรรไกรคม ๆ ตัดก้านกุหลาบเฉียง ๆ ตัดแล้วห่อก้านด้วยใบตองแช่น้ำที่สะอาด ๆ ไว้วางในที่อากาศโปร่งเย็น ไม่มีลมโกรก คอยพรมน้ำอยู่เสมอ หรือส่วนดอกกรัก ก็อย่าพรมน้ำ ใส่ตะแกรงคลุมด้วยผ้าขาวบางที่พรมน้ำแค่พอชื้นก็พอ...

(ธีรชัย พละทรัพย์, **สัมภาษณ์**, 25 กรกฎาคม 2560)

...เมื่อใดก็ตามที่เราได้รับมอบหมายให้ประดิษฐ์งานหนึ่งงานนั้น เราจะต้องมีวางแผนในการดำเนินงาน ตั้งแต่เลือกแบบ เลือกลาย เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ดอกไม้ ใบตองต่าง ๆ ที่จะใช้ในงาน แล้วจึงแบ่งงาน แบ่งหน้าที่กันทำ ถ้าเราไม่มีการบริหารจัดการ ทั้งคนและทรัพยากร งานอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ หรือหากสำเร็จได้แต่อาจจะไม่ดี...

(ศักดิ์ชัย โนนทิง, **สัมภาษณ์**, 24 กรกฎาคม 2560)

ด้านที่ 5 ด้านนวัตกรรม ในความหมายคือ สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลจากเดิม ซึ่งในการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรมนี้ คือ การที่นักเรียน นักศึกษามีการวางแผนออกแบบการรังสรรค์งานในประเภทที่ลงประกวดให้เกิดความวิจิตรตรงตามที่สุด มีโดยนำความคิดสร้างสรรค์ และการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย มารังสรรค์ชิ้นงานให้เกิดเป็นรูปแบบใหม่ที่ยังคงแนวทางการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม ดังตัวอย่างเช่น ผลงานชนะเลิศการประกวด วิจิตรตระการ “งานดอกไม้อุปสมบท” โดดเด่นด้วยแนวคิดสร้างสรรค์ มีชั้นวิมานเชิญผ้าไตร มีพานแว่นฟ้าลายกลีบบัวแบบโบราณ และมีการใช้กลีบดอกบัว ใบตอง มาเย็บร้อยพับ ประดับในโทนสีเขียวขาว โดยใช้ความเชื่อตามคติโบราณที่เปรียบพระมหากษัตริย์ดุจดั่งสมมติเทพ นำแนวคิดเรื่องการยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์ดุจเทพนั้น มาเป็นแนวทางในการประดิษฐ์ชิ้นงานจนได้รางวัลชนะเลิศ หรือตัวอย่างของนวัตกรรมการประดิษฐ์ วิจิตรตระการ “กรวยอุปชฌาย์” ซึ่งเป็นเครื่องสักการะพระอุปชฌาย์เมื่อจะขออุปสมบท โดยกรวยอุปชฌาย์จะประกอบด้วยใบตอง ดอกไม้สดมีพุ่มยอดทำมาจากใบมะพร้าวอ่อน ซึ่งต้องใช้เวลาทำ หายาก และวัสดุแพง โดยมีการพัฒนาคือเดิมในสมัยโบราณจะใช้กระต๊อบใบตองเย็บกรวยวางครอบ ภายในใส่หมากพลู แล้วต่อมาจึงมีการพัฒนาใช้ใบอ่อนของมะพร้าวมาทำเป็นพุ่ม แต่ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้ของที่ไม่ใช่ของสดแทน โดยมีบทสัมภาษณ์ที่สอดคล้องของนักเรียนที่เป็นตัวแทนชนะเลิศการประกวดรางวัล วิจิตรตระการ “กรวยอุปชฌาย์” ตอนหนึ่งที่ว่า

...คุณครูมักจะเล่าถึงที่มาที่ไปของงานแต่ละงานให้ฟังว่า ก่อนหน้านี้เขาใช้อะไร ทำอย่างไร จึงจะได้เป็นส่วนนี้ พอสมัยนี้หลาย ๆ อย่างเปลี่ยนไป รวมถึงวัตถุดิบในเมืองกับชนบทหาได้ไม่เหมือนกัน เราจึงต้องมีการคิดหาสิ่งใหม่ ๆ ที่มาใช้แทนกันได้บวกเข้ากับจินตนาการและการสร้างสรรค์ให้เป็นงานที่คงความสวยงามดั้งเดิมในแบบของเรา...

(ธีรชัย พลทรัพย์, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

สรุปการวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดในราชสำนักจากการที่ได้ไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” นั้น พบว่า การที่มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้กำหนดจัดกิจกรรมนี้ขึ้นเพื่อเป็นการสืบสานเอกลักษณ์ของงานดอกไม้สดและใบตอง ภายใต้แนวคิด “กรองร้อยมวลมาลี วิถีไทย วิถีพุทธ” ดังรายการประกวดทั้ง 7 รายการคือ กรวยอุปัชฌาย์ บายศรีเทพพนม พุ่มคู่สวด บายศรีพรหมสีหน้า งานบายศรีใหญ่ 2 รายการ และงานดอกไม้อุปสมบท มีการสืบทอดคุณค่าทั้ง 5 ด้านให้เห็น คือ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม โดยในแต่ละด้านได้สอดแทรกอยู่ในผลงานของนักเรียนนักศึกษาที่ประดิษฐ์ขึ้นจากผ่านการฝึกฝนมาอย่างยาวนานก่อนการประกวดในครั้งนี้

ส่วนการศึกษาในระบบที่มีการจัดการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดเป็นวิชาหลักในหลักสูตร พบว่า มีอยู่ในระดับอุดมศึกษา ในที่นี้จะยกตัวอย่างหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ในปีการศึกษา 2560 มาเป็นกรณีศึกษา เนื่องด้วยมหาวิทยาลัยสวนดุสิตเป็นสถานศึกษาที่ได้รับการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก รุ่นต่อรุ่นจากฝ่ายใน พระบรมมหาราชวัง และปัจจุบันเป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่ส่งเสริมวิชาช่างดอกไม้สดของสถานศึกษาทั่วประเทศ (พญุพรรณ พรสสุขสวัสดิ์, 2561) ตัวอย่างเช่น การเป็นเจ้าของภาพการประกวดงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 1-8” ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

1.1 ข้อมูลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (ภาคเรียนที่ 2/2560) (สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนมหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 2561: ออนไลน์)

จากการศึกษาข้อมูลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ วิชาการจัดดอกไม้ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ภาคการศึกษาที่ 2/2560 ชั้นปีที่ 1 พบว่า ในรายวิชานี้เน้นการปฏิบัติ/ งานภาคสนาม/ การฝึกงาน 90 ชั่วโมงต่อภาคการศึกษา ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนที่มากกว่าวิธีการสอนแบบบรรยาย และการศึกษาด้วยตนเอง จึงแสดงให้เห็นว่าในการ

สอนวิชาการจัดดอกไม้ หลักสูตรนี้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติมากที่สุด โดยในส่วนของ การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน วิธีการสอน และกิจกรรมการเรียนรู้จะขออธิบายดังต่อไปนี้

1.1.1 ด้านผู้เรียน

ผู้เรียนเป็นนักศึกษาที่รับเข้าตามระบบของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต สามารถเริ่มเรียนในวิชาการจัดดอกไม้ รหัส 4552110 ได้โดยไม่ต้องมีรายวิชาที่เรียนมาก่อน มีการพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. คุณธรรมจริยธรรม
2. ความรู้
3. ทักษะทางปัญญา
4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ
5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี

สารสนเทศ

1.1.2 ด้านวิธีการสอน

มีวิธีการสอนตามด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา คือ

1.1.2.1 คุณธรรมจริยธรรม

มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ความมีวินัย ความตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ระหว่างการสอน เปิดโอกาสให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

1.1.2.2 ความรู้

เป็นการบรรยายประกอบสื่อการสอน แบ่งกลุ่มเพื่อระดมสมองและการอภิปรายร่วมกัน การสาธิตการจัดดอกไม้ตามลำดับขั้นตอนในแต่ละเรื่อง และให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติ การจัดดอกไม้แต่ละรูปแบบ การทำงานเป็นกลุ่มโดยฝึกทักษะการจัดดอกไม้แบบธรรมชาติ และแบบประณีตศิลป์

1.1.2.3 ทักษะทางปัญญา

ให้นักศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดดอกไม้ในโอกาสต่าง ๆ และมอบหมายให้นักศึกษาทำโครงการพิเศษเป็นกลุ่ม

1.1.2.4 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

สอนโดยการอธิบายและการมอบหมายงานเป็นรายบุคคลและกลุ่มแล้วมีการอภิปรายและนำเสนอความเห็น

1.1.2.5 ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้

เทคโนโลยีสารสนเทศ

สอนโดยอภิปรายร่วมกันในการใช้เทคนิคการสืบค้นข้อมูล และมอบหมายหัวข้อรายงาน

1.1.3 ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะอธิบาย สาธิตพร้อมภาพ หนังสือ วิดีทัศน์ เป็นสื่อการสอน และให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติในหัวข้อต่าง ๆ เช่น การจัดดอกไม้แบบสากล รูปทรงเรขาคณิต และแบบไทย การจัดแจกันรูปทรงตัวอักษร การจัดกระเช้าดอกไม้ การจัดช่อดอกไม้ การร้อยมาลัย (มาลัยช่อดอกไม้ มาลัยตัวกระแต มาลัยกลมดอกมะลิ มาลัยกลมสายเกลียว)การจัดพานพุ่มบูชาพระ (รูปทรงดอกบัวตูม) การจัดพานพุ่มแบบมีลวดลาย (พานพุ่มดอกบานไม่รู้โรย) เครื่องแขวนไทยขนาดเล็ก (ตาข่ายหน้าซ่าง กลิ่นคว่ำ) แล้วจึงมีการสอบภาคปฏิบัติในท้ายภาคการศึกษา และให้นักศึกษาพัฒนาทักษะทางด้านการจัดดอกไม้ด้วยการจัดกิจกรรมการประกวดการจัดดอกไม้ “โครงการ ลีลา จังหวะสีสรรแห่งดอกไม้ “ ณ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ชั้น

เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าในการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาในระบบระดับอุดมศึกษา ที่มีการจัดการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดเป็นวิชาหลักในหลักสูตรหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีการสอนวิชาการจัดดอกไม้ ในรูปแบบต่างๆ 4 รูปแบบ คือ การจัดแจกัน การจัดช่อดอกไม้ การร้อยมาลัย และการประดิษฐ์เครื่องแขวนไทยขนาดเล็ก ดังนั้นจึงได้มีการวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่สอดแทรกในการจัดการศึกษาที่มีในหลักสูตรทั้ง 5 ด้านดังนี้

1.1.3.1 ด้านจริยศาสตร์ คือการสืบทอดคุณค่าในศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัยและพฤติกรรมของมนุษย์ ดังในหลักสูตรนี้ที่มีการกำหนดให้นักศึกษาต้องมีการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับคุณค่าด้านจริยศาสตร์ คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ โดยคุณธรรมจริยธรรมที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรคือ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่นและมีความสุข ความมีวินัย ตรงต่อเวลา และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ตระหนักในคุณค่าของคุณธรรมและความซื่อสัตย์ มีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ คือการที่นักศึกษาจะต้องมีความเข้าใจผู้อื่น เข้าใจสังคม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสามารถแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักสูตรของวิชาการจัดดอกไม้ได้กำหนดแนวทางสำหรับการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ ให้เป็นผู้ที่มีลักษณะทางจริยศาสตร์ในงานดอกไม้สด เสมือนเป็นการถ่ายทอดคุณค่าทางจริยศาสตร์ผ่านหลักสูตรมาสู่ตัวผู้เรียน ให้เป็นผู้เรียนที่สืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดที่มีทั้งความรู้และความประพฤติดังตาม

1.1.3.2 ด้านสุนทรียศาสตร์ คือการสืบทอดศาสตร์แห่งความงาม และสิ่งที่ยามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ โดยหากจะกล่าวถึงการสืบทอดในด้านนี้นั้นน่าจะหมายความได้ถึงความงามจากผลงานการจัดแจกันดอกไม้ จัดพุ่มดอกไม้ การร้อยมาลัย หรือการประดิษฐ์เครื่องแขวน เนื่องจากในการเรียนแต่ละเรื่องนั้นจะเน้นการปฏิบัติ มีคะแนนการส่งผลงานและมีเกณฑ์ในการประเมินที่มีความสอดคล้องกับความงามในเรื่องของขนาด สัดส่วนในการจัดดอกไม้ ซึ่งไปอยู่ในส่วนของการพัฒนาการเรียนรู้นักศึกษาในทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีอัตราส่วน 10% ของการประเมินผล แสดงให้เห็นว่าในการเรียนการสอนวิชาการจัดดอกไม้ก็ยังคงให้ความสำคัญกับความงามของผลงานดอกไม้สดอยู่ เพราะเป็นคุณค่าเฉพาะตัวของงานดอกไม้ที่แสดงให้เห็นถึงความงามที่มองจากภายนอกได้โดยทันที ทั้งรูปร่าง รูปทรง สี สัน ความกลมกลืน รวมถึงกลิ่นสัมผัสของดอกไม้เกิดจากองค์ประกอบของงานด้วย

1.1.3.3 ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ เป็นการสืบทอดคุณค่างานดอกไม้ที่ประณีตของผู้เป็นช่างหรือในที่นี้คือผู้เรียนที่ผ่านการเรียนโดยการฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญในงาน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาหลักสูตรในส่วนของแผนการประเมินการเรียนรู้ ในด้านความรู้ คิดเป็นสัดส่วนการประเมินผลมากที่สุดจาก 5 ด้านคือ 50% ซึ่งมีการสอนโดยการบรรยายประกอบสื่อการสอน แบ่งกลุ่มเพื่อระดมสมองและการอภิปรายร่วมกัน การสาธิตการจัดดอกไม้ตามลำดับขั้นตอนในแต่ละเรื่อง และให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติการจัดดอกไม้แต่ละรูปแบบ การทำงานเป็นกลุ่มโดยฝึกทักษะการจัดดอกไม้แบบธรรมชาติและแบบประณีตศิลป์ โดยจะมีการวัดทั้งในเรื่องของทักษะความชำนาญในการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดดอกไม้ และในเรื่องการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ที่จบวิชานี้มีความรู้ความชำนาญในงานดอกไม้สดตามรูปแบบที่ได้กล่าวไป ในเชิงประณีตศิลป์อย่างสมบูรณ์

1.1.3.4 ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร การสืบทอดคุณค่าในด้านนี้ดังจะเห็นได้ชัดจากการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีการสอนให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการประเมินผลการเรียนรู้ในเรื่องการรู้จักคำนวณวัสดุที่ใช้ในการจัดดอกไม้ รู้จักกะขนาด สัดส่วน การจัด ดอกไม้ รู้จักวิเคราะห์ และแก้ปัญหา ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร คือ เป็นการสอนให้ผู้เรียนคิดและวางแผนในการทำงานกับดอกไม้สด อีกทั้งยังเป็นไปตามจุดมุ่งหมายรายวิชาที่ว่า ให้ผู้เรียนรู้จักสรรหาวัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงในการจัดดอกไม้ เพิ่มคุณค่า ความงามทางศิลปะ และเพิ่มมูลค่าที่ก่อให้เกิดเป็นรายได้ได้ด้วย

1.1.3.5 ด้านนวัตกรรม เป็นการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้ให้สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน คือ ในเนื้อหาหลักสูตรสำหรับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะทางปัญญา และทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีการเน้น

ให้นักศึกษาของหลักสูตรรู้จักการนำความรู้ ทักษะปฏิบัติ ทักษะในศาสตร์ด้านศิลปะการจัดดอกไม้ หลักการ วิธีการจัดดอกไม้ ไปผสมผสานกับทักษะทางปัญญาในการคิดค้น และพัฒนาองค์ความรู้จากการสำรวจหรือสืบค้นข้อมูล ร่วมกับใช้เทคโนโลยี สารสนเทศในการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเหมาะสม ให้เกิดเป็นความแปลกใหม่ของงาน และเกิดเป็นนวัตกรรมสำหรับการต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ในอนาคต ดั่งจุดมุ่งหมายรายวิชาที่ว่า “เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปบูรณาการกับวิทยาการด้านอื่น ๆ เช่น วิชาอาหาร การจัดเลี้ยง การตกแต่งบ้านเรือน” และ “เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประกอบอาชีพหลัก อาชีพรอง หรือใช้เป็นงานอดิเรกได้” ซึ่งหากกล่าวถึงการที่ผู้เรียนนำเทคโนโลยีมาสร้างสรรค์ลวดลายในงานดอกไม้สด ทั้งงานพานพุ่ม มาลัยหรือเครื่องแขวน โดยนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาบูรณาการกับคณิตศาสตร์นั้น ก็เป็นการใช้วิทยาการคำนวณมาสร้างและบันทึกลวดลาย ให้ลายที่เกิดจากเทคโนโลยีนั้นยังคงอยู่สืบต่อไปยังคนรุ่นหลัง อีกทั้งยังสามารถสร้างสรรค์ดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยได้ง่ายขึ้นอีกด้วย เพราะหากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วลายส่วนใหญ่คือลายที่เป็นลักษณะสมมาตรกันทางคณิตศาสตร์ ซึ่งถ้ามีการคำนวณกำหนดการทำลวดลายให้สวยงามแล้วนั้น นวัตกรรมนี้จะยังคงพัฒนาคุณค่างานดอกไม้สดให้ต่อยอดไปได้อีกในอนาคต

สรุปการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ จากการศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง ข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการประกวดงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ งานใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” ณ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี ที่มีการจัดการประกวด 7 รายการคือ กรวยอุปัชฌาย์ บายศรีเทพพนม พุ่มคู่สวด บายศรีพรหมสี่หน้า งานบายศรีใหญ่ 2 รายการ และงานดอกไม้อุปสมบท ส่วนที่สอง คือ ข้อมูลจากการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีการสอนวิชาการจัดดอกไม้ ในรูปแบบต่าง ๆ 4 รูปแบบ คือ การจัดแจกัน การจัดช่อดอกไม้ การร้อยมาลัย และการประดิษฐ์เครื่องแขวนไทยขนาดเล็ก โดยจากการศึกษาข้อมูลทั้ง 2 ส่วนได้มีการวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้ง 5 ด้านไว้ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วในส่วนของการศึกษาในระบบ ซึ่งต่อไปเป็นการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอกระบบ ดังข้อมูลที่จะแสดงในตอนต่อไป

ตอนที่ 2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอกระบบ

จากผลการวิจัยในภาพรวมเกี่ยวสถานศึกษานอกระบบ พบว่า ทั่วประเทศมีศูนย์การศึกษานอกระบบ (กศน.อำเภอ/เขต) ศูนย์การศึกษานอกระบบตำบล/แขวง (กศน.ตำบล/แขวง) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) และห้องสมุดประชาชน (อำเภอ/ตำบล/จังหวัด/เทศบาล) สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด 77 จังหวัด และกรุงเทพมหานคร (สำนักงาน

กศน. จังหวัด/สำนักงาน กศน. กทม.) มีการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในวิชาการจัดดอกไม้ระยะสั้น แต่เท่าที่หลักฐานปรากฏพบว่า มีสถานศึกษาเพียงแห่งเดียวที่มีการบรรจุหลักสูตรงานช่างดอกไม้สด (ขั้นต้น-ขั้นสูง) โดยมีการจัดการเรียนการสอนภายใต้ความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตร 1 ปี คือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ดังนั้น จึงจะขอกล่าวในเรื่องการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านรูปแบบการศึกษานอกระบบของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ดังนี้

จากการศึกษาข้อมูลของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) โดยการเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระยะเวลา 1 ปีการศึกษา โดยการสอบเข้าเป็นนักศึกษาในแผนกวิชาดอกไม้สด ปีการศึกษา 2560 รุ่นที่32 และผ่านการประเมินผลการเรียนในแต่ละวิชาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนหลักสูตรวิชาชีพ โดยการเข้าเรียนตามรายวิชาของหลักสูตรที่โรงเรียนจัดขึ้น ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรวิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

	หมวดวิชาขั้นต้น งานช่างดอกไม้สด 1 (400 ชั่วโมง)	หมวดวิชาขั้นสูง งานช่างดอกไม้สด 2 (400 ชั่วโมง)	หมวดวิชาเลือก (50 ชั่วโมง)
1	ความรู้เบื้องต้น ช่างดอกไม้สด 1	ความรู้เบื้องต้น ช่างดอกไม้สด 2	- การพับผ้าเช็ดหน้า เป็นรูปสัตว์
2	มาลัย 1	มาลัย 2	- การประดิษฐ์ใบตอง
3	พานดอกไม้สด 1	พานดอกไม้สด 2	- การประดิษฐ์บายศรี จากใบตอง
4	พุ่ม 1	พุ่ม 2	
5	เครื่องห้อย เครื่องแขวน 1	เครื่องห้อย เครื่องแขวน 2	- การทำเครื่องหอม
6	ดอกไม้ประดิษฐ์จาก ดอกไม้สด 1	ดอกไม้ประดิษฐ์จาก ดอกไม้สด 2	- การประดิษฐ์ดอกไม้ แห้ง
7	การจัดดอกไม้สดในงานพิธี 1	การจัดดอกไม้สดในงานพิธี 2	- การทำเบเกอรี่

จากข้อมูล พบว่า การที่จะจบหลักสูตรได้นั้นผู้เรียนต้องใช้เวลาในการเรียนถึง 800 ชั่วโมง หรือเป็นระยะเวลาถึง 1 ปี ในการฝึกฝน ฝึกปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยครูจากฝ่ายใน ซึ่งในระยะเวลา 1 ปีของหลักสูตรก็สามารถทำให้เกิดทักษะต่าง ๆ เพิ่มขึ้นต่อผู้เรียนดังปรากฏใน รายวิชาที่ต้องศึกษา ผู้เรียนจะได้รับการสืบทอดคุณค่าทั้ง 5 ด้านจากครูช่างฝีมือดอกไม้สดชาววังโดยแท้ ทั้งในด้านจริยศาสตร์ การปฏิบัติตนเป็นนักเรียนในเขตพระราชฐาน ด้านสุนทรียศาสตร์ ที่มีทั้งคุณค่า

และความงามของงานดอกไม้สดในการเรียนทุกวิชา เช่น งานมาลัย พานดอกไม้ พุ่ม เครื่องห้อยเครื่องแขวน ฯลฯ ในระหว่างการเรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อน ๆ ในรุ่น หรือคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ดังกล่าว จะเห็นว่าระยะเวลาในการเรียนหลักสูตรนี้ใช้ระยะเวลาถึง 1 ปี ในการฝึกความเป็นช่างประณีตศิลป์ ที่ผลิตผลงานให้เกิดความประณีตบรรจงสมกับการมาเรียนถึงในเขตพระราชฐานชั้นใน หากจบหลักสูตรนี้แล้วอาจยังไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นช่างชำนาญการ เพราะการจะทำให้เกิดความชำนาญต่อไปได้นั้น ต้องมีการสั่งสมประสบการณ์และฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วย ส่วนคุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากรได้ถูกสอดแทรกอยู่ในตลอดกระบวนการเรียนการสอน เนื่องจากต้องมีการวางแผนการดำเนินงานในทุกครั้งที่เรียน มีการเตรียมการสำหรับดอกไม้ ใบไม้หรือการวางแผนหาแหล่งซื้อวัสดุอุปกรณ์มาเพื่อการประดิษฐ์เฉพาะงาน ให้ครบถ้วน และคุ้มค่าที่สุด และด้านสุดท้ายคือนวัตกรรมก็จะเกิดขึ้นในระหว่างการเรียนรู้โดยครูจะเพิ่มเติมข้อมูลความรู้ในส่วนที่ดัดแปลงให้เกิดความแปลกใหม่สวยงามเป็นนวัตกรรมของเราได้

เมื่อพิจารณาถึงการสอนในหมวดวิชาเลือก 6 วิชา โดยเป็นการเลือกเองตามความสนใจและเพื่อให้สอดคล้องกับการงานดอกไม้สดสำหรับการไปต่อยอดความรู้ ผู้วิจัยจึงเลือกเรียนการทำเครื่องหอม ในจำนวนผู้เรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) แผนกงานช่างดอกไม้สด รุ่นที่ 32 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมด 10 คน มีความสนใจในการเลือกเรียนวิชาเลือกที่เกี่ยวข้องกับดอกไม้เป็นพิเศษ โดยสังเกตได้จากจำนวนผู้ลงวิชาเลือก การทำเครื่องหอม ซึ่งเป็นวิชาเลือกที่ถูกเลือกมากที่สุด รวมทั้งสิ้น 6 คน รองลงมาคือ การทำเบเกอรี่ 2 คน การประดิษฐ์บายศรีจากใบตองและการประดิษฐ์ใบตองวิหาละ 1 คน ทั้งนี้เกิดจากการที่ได้รับการปลูกฝังจากครูผู้สอนให้เห็นคุณค่าของดอกไม้ ควรมีการใช้ดอกไม้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด ตัวอย่างคือ การใช้กลีบดอกไม้อื่นๆ ที่เหลือจากการประดิษฐ์ในชั้นเรียน เช่น กลีบดอกกุหลาบ กลีบดอกจำปี ใบเตย มาเป็นส่วนประกอบในการทำบุหงาสด บุหงาแห้ง เป็นเครื่องหอม ซึ่งสอดคล้องกับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดในด้านการบริหารจัดการทรัพยากร คือ การวางแผนบริหารจัดการดอกไม้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดตั้งแต่ต้นจนกระทั่งจบกระบวนการผลิต

จากการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของนักศึกษาในระบบนี้ พบว่า จากผลคะแนนผู้เรียนทั้ง 10 คน มี 2 คนได้อยู่ในระดับที่ดีมากที่สุดตลอดทั้งหลักสูตร ซึ่งเมื่อศึกษาจากประวัติผู้เรียนแล้วจะพบว่า ครอบครัวของผู้เรียนหนึ่งคนนั้นประกอบอาชีพรับจัดดอกไม้ไทย และผู้เรียนอีกคน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต อีกทั้งผลงานช่างดอกไม้สดจากฝีมือของผู้เรียนทั้ง 2 คนนั้น ทุกผลงานล้วนวิจิตรงดงาม และยังแสดงให้เห็นถึงการที่ผู้ประดิษฐ์มีประสบการณ์ในการทำงานผ่านคุณภาพชิ้นงานแต่ละชิ้น ซึ่งก็ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า จากการที่ผลงานของผู้เรียน 2 คนนี้มีความโดดเด่นกว่าเพื่อนในชั้น เนื่องจากปัจจัยในเรื่องของพื้นฐานที่มาของแต่ละคนที่แตกต่างกัน ผู้เรียนทั้ง 2 คนคือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องและสัมผัสกับงานดอกไม้สดอยู่ก่อนแล้ว และ

เมื่อได้มาเรียนรู้วิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในวังโดยแท้ จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นไป จากการสัมภาษณ์ถึงเหตุผลในการเข้ามาเรียนหลักสูตรนี้ก็เพื่อจะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาต่อยอดประกอบอาชีพต่อไป และก็ต้องการเรียนรู้งานช่างฝีมือดอกไม้สดที่เป็นงานในวังจากผู้เชี่ยวชาญโดยแท้ ต้องการเรียนรู้ลักษณะของงานที่เรียกว่างานช่างฝีมือชั้นสูงแบบดั้งเดิม เพื่อจะได้รู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของงานดอกไม้แบบชาววังด้วย

เมื่อมาเรียนหลักสูตรนี้ตามระยะเวลาครบ 1 ปีของหลักสูตร สิ่งหนึ่งที่ทุกคนสามารถบอกได้เหมือนกันเมื่อมองงานเพียงไม่กี่วินาที คือ สามารถแยกงานในวังและงานนอกวังออก ในฐานะที่เป็นผู้อยู่กับงานดอกไม้ในวังมาทั้งปีการศึกษา ส่วนเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ผ่านการศึกษาระบบของมหาวิทยาลัย ยังกล่าวถึง หลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนั้นมีหลายสาขา ทั้งการประกอบอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างดอกไม้สด ซึ่งก็มีความง่ายและยากแตกต่างกัน แต่ตนสนใจในงานช่างดอกไม้สดเป็นพิเศษ ต้องการรู้ถึงขนบแบบแผนดั้งเดิมในการประดิษฐ์ดอกไม้ในวัง จึงได้เข้ามาศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่ได้เรียนมา โดยขณะที่กำลังศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ ได้นำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ในการรับงานด้านดอกไม้สดไปพร้อมกันด้วย และในอนาคตมีการวางแผนจะเป็นช่างฝีมืออิสระ หรืออยู่ในสังกัดที่สามารถให้ตนได้คิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ผลงานได้เอง หรือส่วนผู้ที่มาเรียนเพื่อนำความรู้ไปต่อยอดพัฒนางานประจำเดิม โดยเดิมเป็นพนักงานของโรงแรมโอเรียนเต็ล ด้านการประกอบอาหาร แต่ขอหยุดเพื่อมาสมัครเรียนในวิชาช่างดอกไม้สดถึงในวังนี้ก็เพื่อต้องการพัฒนาฝีมือ เพราะถึงแม้จะเป็นพนักงานในด้านการประกอบอาหาร แต่ในหลาย ๆ ครั้งที่มีการจัดตกแต่งภาชนะใส่อาหารด้วยดอกไม้สด มีการรับแขกบ้านแขกเมืองอยู่เนื่อง ๆ ถ้าได้วิชาความรู้ในส่วนนี้ไปก็จะเป็นการเพิ่มพูนคุณค่าให้กับงานและเพิ่มความรู้ให้ตัวเอง

ในกระบวนการเรียนของหลักสูตรทั้งวิชาหลัก และวิชาเลือกต่างสอดแทรกการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดทั้ง 5 ด้านเอากระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนจบการศึกษาก็ยังมีแนวคิดการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้ ทั้งในด้านนวัตกรรม ต้องการนำความรู้เชิงช่างประณีตศิลป์มาสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเองรวมถึงการพัฒนาต่อยอดในอาชีพเดิมให้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งรายละเอียดอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้นจะขอกว่าในลักษณะของข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่ได้ศึกษา คือ ด้านผู้เรียน ด้านวิธีการสอน และด้านกิจกรรมการสอนดังต่อไปนี้

2.1 ด้านผู้เรียน

ผู้เรียนที่สมัครเรียนตามหลักสูตรขั้นต้นทุกวิชา จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการทดสอบหรือการคัดเลือกของโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้ที่สมัครเรียนตามหลักสูตรขั้นสูงทุกวิชาจะต้องผ่านการเรียนตามหลักสูตรขั้นต้นในวิชาเดียวกันและผ่านการทดสอบหรือการคัดเลือกของโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด

การเป็นนักศึกษาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) จะต้องปฏิบัติตามระเบียบการแต่งกายของผู้เรียน เช่น การสวมเสื้อเชิ้ต ผ้าขาวเกี้ยว เนื้อหนา กระโปรงผ้าเรียบสีกรมท่าหรือสีน้ำเงิน รองเท้าคัทชูหนังสีดำ หุ้มส้นกระเป่าสะพายสีดำ เข็มขัดหนังสีดำ เป็นต้น และต้องปฏิบัติตามระเบียบการปฏิบัติตนของนักศึกษา ในเขตพระราชฐานชั้นใน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเป็นการให้เกียรติต่อสถานที่ศึกษา ตัวอย่างเช่น “นักศึกษาทุกคนควรจะต้องมีความภูมิใจที่ได้เข้ามาเรียนในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอก จึงขอให้นักศึกษาทุกคนมีกิริยามารยาท และความประพฤติให้สมเป็นกุลสตรีในวัง” “นักศึกษาทุกคนพึงปฏิบัติตนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ รู้จักเกรงใจผู้อื่น” หรือ “นักศึกษาทุกคน พึงเป็นผู้ที่รู้จักอดกลั้น รู้จักกาลเทศะ มีกิริยาวาจาสุภาพ มีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์มีความสุขอ่อนน้อมต่อผู้อื่น” ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ให้นักศึกษาแผนกวิชาดอกไม้สด เป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งกิริยา มารยาท รู้กฎระเบียบวินัย รู้จักเคารพกฎกติกาของสถานที่ และมีมาตรฐานในการดำรงตนในฐานะที่เป็นนักเรียนช่างสตรีชั้นสูง

2.2 ด้านวิธีการสอน

ในวิธีการสอนจะมีการสอนทั้งในรูปแบบการบรรยาย และการฝึกปฏิบัติ โดยมีวิธีการที่เป็นพื้นฐานของงานช่างดอกไม้สดดังนี้

2.2.1 วิธีการของงานช่างดอกไม้สด ดอกไม้สดนั้นสามารถนำมาประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นงานช่างดอกไม้สดได้หลายรูปแบบ วิธีการของงานช่างดอกไม้สดมีหลายวิธี ดังนี้ (อาจารย์สุกัญญา เอี่ยมสะอาด, สัมภาษณ์, 2560)

2.2.1.1 การเรียง คือ การตัดดอกไม้ให้มีขนาดเท่า ๆ กัน มาเรียงเพื่อจัดพาน ถ้าเป็นดอกไม้ไม่มีก้านจะใช้ไม้กลัดปัก นิยมใช้ดอกบานไม่รู้โรยหรือดอกกรักเรียงบนพาน โดยใช้ซี่เลื่อยผสมกับน้ำ วิธีเรียงแบบนี้จะเรียงจากส่วนล่างหรือฐานไปหายอด เมื่อเรียงหมด 1 แถว ใช้ทรายหรือซี่เลื่อยกลบก้าน ในแถวหรือชั้นต่อไปต้องเรียงให้สับหว่างกัน ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนถึงยอด หรือการตัดขนาดดอกกรักให้มีขนาดดอกเท่า ๆ กัน เรียงเป็นแถวจากดอกใหญ่ไปหาดอกเล็กเพื่อความสะดวกรวดเร็วและสวยงามในการร้อยอุบะ

2.2.1.2 การปัก คือ การใช้ไม้กลัดเสียบดอกไม้แล้วจึงนำไปปัก วิธีนี้ต้องมีแกนดินเหนียว หุ่นดินเหนียวหรือหุ่นโฟม แล้วใช้ดอกไม้ปัก การปักจะเริ่มจากยอดก่อน โดยเริ่มจากดอกขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ตามลำดับ แต่ละแถวต้องปักด้วยความประณีตเมื่อปักเสร็จแล้ว หน้าจะเรียบสม่ำเสมอ

2.2.1.3 การมัด คือ การใช้กลีบดอกไม้มามัดเป็นดอกตูม เช่น การมัดดอกข่า ด้วยกลีบกุหลาบ กลีบกล้วยไม้ ดอกพุด หรือนำดอกไม้รวมกันจัดตกแต่งให้สวยงาม มัดเป็นกำหรือเป็นช่อเพื่อความสะดวกในการให้และถือ นิยมให้ในงานมงคลต่าง ๆ

2.2.1.4 การกรอง คือ การนำดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกบานไม่รู้โรยมาผ่านเป็นแวนบาง ๆ ด้วยมีดแล้วคัดขนาดให้เท่า ๆ กัน เพื่อนำไปร้อยตกแต่งเป็นส่วนประกอบของ การจัดดอกไม้ตามความเหมาะสม

2.2.1.5 การร้อย คือ การนำดอกไม้ กลีบดอกไม้ ใบไม้มาร้อยเป็นพวงมาลัย อุบะเพื่อองชนิดต่าง ๆ เพื่อใช้ในงานพิธีได้อย่างเหมาะสม และถูกกาลเทศะ

2.2.1.6 การเย็บ คือ การนำดอกไม้ กลีบดอกไม้ ใบไม้มาเย็บเป็นรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้ตกแต่งในงานพิธีได้อย่างเหมาะสม และสวยงาม เช่น การเย็บเส้น และการเย็บแบบ

จากผลการศึกษาสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่า วิธีการของงานช่างดอกไม้สดทั้ง 6 วิธีคือ การปัก การมัด การกรอง การร้อย และการเย็บ วิธีหลัก ๆ นั้น คือวิธีการพื้นฐานของงานช่างดอกไม้สดที่สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นผลงานดอกไม้ที่วิจิตรงดงามได้ ตามความยากง่าย ความซับซ้อนของกระบวนการหรือการนำไปใช้ ซึ่งวิธีการของงานช่างดอกไม้สดนั้นคือสิ่งที่นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์ผลงานทำมือให้เกิดความประณีต สวยงาม พิถีพิถัน จนเป็นมาตรฐานขั้นสูงได้

2.2.2 ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้งานช่างดอกไม้สด จากการศึกษาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งนักเรียนช่างฝีมือดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ได้สังเคราะห์ขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของอาจารย์ได้ดังนี้

2.2.2.1 ขั้นเตรียมการ : ขั้นการเตรียมวัสดุ-อุปกรณ์ ดูและศึกษารูปแบบงานที่ต้องทำล่วงหน้า 1 วัน (ให้ดูรูปภาพถ่ายชิ้นงานสำเร็จ) ให้ดูแผนผังลาย สอนให้เลือกว่าตัดดูดิบ เลือกดอกไม้ ใบไม้ที่จะนำมาใช้ กะประมาณวัตถุดิบที่ต้องใช้ให้ เพื่อไม่ให้เหลือทิ้ง และอธิบายประโยชน์ใช้สอยของชิ้นงาน

2.2.2.2 ขั้นปฏิบัติให้ดู : จะมีลำดับการเรียนการสอนจากง่ายไปหายาก โดยจะเริ่มต้นให้ มีการสอนใช้เครื่องมือ เช่น การจับเข็ม การใช้มีดเหลาไม้ และสอดแทรกเทคนิควิธีการในระหว่างการสอน อีกทั้งยังเล่าเกร็ดประวัติของงานช่างดอกไม้สดในพระราชวัง เพื่อให้นักเรียนได้เกิดความซาบซึ้ง และภาคภูมิใจ ในขณะที่นักเรียนปฏิบัติงาน

2.2.2.3 ขั้นให้ลงมือปฏิบัติเอง นักศึกษาจะต้องฝึกปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์ ให้ลองผิดลองถูกทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ ทั้งในวิชาขั้นต้นและวิชาขั้นสูง ทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติงานเดี่ยว และงานกลุ่ม รวมถึงปลูกฝังให้เกิดความรัก ความสามัคคี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เพราะในงานช่างดอกไม้สดบางงานเป็นงานใหญ่ เช่น งานที่เกี่ยวกับ

พระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่สามารถทำเพียงคนเดียวได้ทั้งหมด ทักษะในการอยู่ร่วมกันก็เป็นสิ่งที่ช่างฝีมือพึงมี

2.2.2.4 ชั้นสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ครูจะคอยเดินดูนักเรียนระหว่างปล่อยให้ลงมือปฏิบัติ สังเกตความถูกต้องของลาย ถ้าหากวันใดนักเรียนไม่มีความพร้อมในด้านร่างกายหรือจิตใจ ครูผู้สอนจะให้หยุดปฏิบัติจนกว่าจะมีความพร้อมจึงลงมือปฏิบัติอีกครั้ง ทุกครั้งที่สอนจะฝึกให้นักเรียนมีความตื่นตัว มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา หยิบ จับ เรียง ร้อย ปล่อย ดึง รูด รััด มัด ผูก ตัด แต่ง จะฝึกจิตของนักเรียน ให้มีสติ มีสมาธิกับชิ้นงาน เพื่อไม่ให้ชิ้นงานผิดเพี้ยน จะคอยให้กำลังใจ และไม่ให้เครียดเวลาปฏิบัติชิ้นงาน

2.2.2.5 ชั้นให้คำปรึกษา แนะนำ ครูจะแนะนำเมื่อเกิดปัญหาให้มองถึงสาเหตุของปัญหา ซึ่งแนะนำแนวทางแก้ไข ทั้งเป็นรายบุคคลหรือภาพรวม ในทุก ๆ ขั้นตอนตั้งแต่การเริ่มวางแผนจนกระทั่งงานเสร็จไปจนถึงการดูแลรักษาชิ้นงาน

2.2.2.6 ชั้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ครูจะสอนให้ใช้สีสันทันในชิ้นงานที่ตัดกัน จะทำให้ชิ้นงานมีความเด่นชัด สะดุดตา สอนให้รู้จักตัดแปลงใช้วัสดุดิบทดแทนเมื่อเมื่อยามขาดแคลนตามฤดูกาล สอนให้รู้จักคุณค่าของวัสดุดิบ ใช้ในทุกระดับของดอกไม้ สอนให้รู้จักตัดแปลงงานช่างดอกไม้สดเป็นรูปแบบใหม่ แต่ในแบบราชสำนักจะยังคงเน้นการอนุรักษ์ตามแบบแผนเดิมไว้

2.2.2.7 ชั้นประเมินผล ครูจะตรวจชิ้นงานพร้อมให้คะแนนนักเรียนทุกคนตามเกณฑ์ในการประเมิน พิจารณาในทุก ๆ ด้านของงาน ความถูกต้องของลวดลาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเว้นช่วงระยะห่างที่เหมาะสมไม่หย่อนหรือยาวจนเกินไป ซึ่งหากพบข้อบกพร่องครูจะชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของชิ้นงาน สอน บอกและแนะนำแนวทางแก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ และให้นำกลับไปแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องที่สุด และมีการชื่นชมให้กำลังใจในการประดิษฐ์ชิ้นงาน

ในด้านวิธีการสอนมีการสืบทอดองค์ความรู้ผ่านการสอนแบบบรรยายและฝึกปฏิบัติโดยจำแนกเป็นวิธีการของงานช่างดอกไม้สด และขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้งานช่างดอกไม้สด 7 ขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นเตรียมการจนกระทั่งขั้นประเมินผลงานโดยครูผู้ชำนาญ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในการสอนของครูช่างในทุกขั้นตอน ซึ่งในด้านวิธีการสอนได้สอดแทรกการสืบทอดคุณค่าไว้หลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ที่เน้นการสอนเป็นขั้นตอนอย่างละเอียด เพื่อให้ได้ชิ้นงานที่สวยงาม ประณีต บรรจง ด้านจริยศาสตร์คือการที่ครูปลูกฝังความรักความสามัคคีในกลุ่มให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ หรือด้านนวัตกรรม คือสอนให้ใช้สีสันทันให้ชิ้นงานมีความโดดเด่น ในชั้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2.3 ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

นอกจากการเรียนตามหลักสูตรของโรงเรียนที่กำหนดไว้ นักเรียนช่างจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมเสริมในระหว่างเรียน ซึ่งเป็นพิธีกรรม พระราชพิธี หรืองานต่าง ๆ ได้แก่

1. พิธีไหว้ครูช่าง ณ พระราชวังสวนจิตรดา
2. พิธีแห่เทียนเข้าพรรษา ณ วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม
3. งานสอนดอกไม้จันทน์ให้แก่ประชาชน ณ สำนักพระราชวัง (สนามเสือป่า) เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
4. พระราชพิธีพระราชสมภพสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ สำนักพระราชวัง (สนามเสือป่า)
5. พิธีมหามงคลบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระบรมมหาราชวัง
6. พิธีไหว้ครูช่างเครื่องสด ณ โรงโขน พระตำหนักสวนกุหลาบ พระบรมมหาราชวัง
7. พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
8. งานนิทรรศการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
9. งานอุ่นไอรักคลายความหนาว ณ พระลาน พระราชวังดุสิต
10. พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
11. พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. การต้อนรับคณะอาจารย์และนักศึกษาทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าที่เข้ามาศึกษาดูงาน ณ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
13. การประดิษฐ์กระทงลอยพระราชทาน ณ เขตพระราชฐานชั้นใน
14. งานเฉลิมฉลองสันต์มหาสงกรานต์ตำนานไทย ณ พระลานพระราชวังดุสิต
15. พิธีพระราชทานประกาศนียบัตร ณ โรงโขน พระตำหนักสวนกุหลาบ พระบรมมหาราชวัง

กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเพิ่มเติมความรู้ความสามารถของนักเรียนช่าง และเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับงานช่างฝีมือดอกไม้สด และงานช่างอื่น ๆ ตามโบราณราชประเพณี นอกจากนี้ยังเป็นความภาคภูมิใจและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตที่ได้รับโอกาสในการเข้าร่วมในพิธีสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนช่างทุกคนเกิดความภาคภูมิใจในการเป็นศิษย์ที่มีครูช่างคุ้มครอง และก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของงานช่างฝีมือที่กำลังศึกษา ตลอดทั้งให้ความรู้สู่ถึงความศักดิ์สิทธิ์ เป็นความ

เชื่อ ที่ปลูกฝังนี้ส่งผลต่อจิตใจของผู้เรียนให้มีความเคารพต่อครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา และให้ความเคารพต่อเครื่องมือช่างที่นำไปวางประกอบในพิธี เพื่อได้มีการระวังรักษาเครื่องมือช่างทุกชิ้น ขณะใช้งานเป็นการสืบทอดคุณค่าทางจริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์อย่างหนึ่งคือการเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของงาน และภาคภูมิใจกับการเป็นศิษย์ที่มีครูช่างคุ้มครอง อีกทั้งยังก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของงานช่างฝีมือที่วิจิตรบรรจง

จากข้อมูลที่มาแล้วจะสามารถสรุปการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านรูปแบบการศึกษานอกระบบ ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) โดยอธิบายแย่งเป็น 5 ด้านดังนี้

1. ด้านจริยศาสตร์ ในการสืบทอดคุณค่าด้านนี้นั้น เห็นได้ชัดเจนจากการที่โรงเรียนเป็นพื้นที่ในเขตพระราชฐานชั้นใน อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ต้องมีระเบียบการปฏิบัติตนของนักศึกษา เพื่อให้เกิดความสงบ เรียบร้อย และเหมาะสมกับสถานที่ มีระเบียบการแต่งกายของผู้เรียนในการแสดงให้รู้ว่านี่คือนักศึกษาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ดังเช่นระเบียบการปฏิบัติตนข้อหนึ่งที่ว่า “นักศึกษาทุกคนควรจะต้องมีความภูมิใจที่ได้เข้ามาเรียนในเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอก จึงขอให้นักศึกษาทุกคนมีกิริยามารยาทและความประพฤติให้สมเป็นกุลสตรีในวัง” เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าการจะเป็นนักศึกษาช่างฝีมือในวังนั้นจะต้องมีศาสตร์ทางจริยะที่งดงามและเหมาะสมกับกาลเทศะด้วย อีกทั้งในรูปแบบของวิธีการสอนก็ได้มีการสืบทอดคุณค่าในด้านนี้ ทั้งในการปฏิบัติงานเดี่ยว และงานกลุ่ม ครูมักจะปลูกฝังให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน ให้สามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วย

ในคุณค่าด้านจริยศาสตร์ช่างดอกไม้สดสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมหลายประการทั้งการเป็นผู้ให้ ความกตัญญู ความจงรักภักดี ความเกื้อกูล ความอดทน ความเพียร ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

...งานดอกไม้แบบชาววังนั้นนอกจากเรื่องการสืบทอดเอกลักษณ์ของไทยในแบบดั้งเดิมแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังในเรื่องของความเพียร พยายาม และความอดทนด้วย เพราะกว่าจะได้งานแต่ชิ้นนั้นใช้เวลาไม่น้อยเลยทีเดียว...

(นัยนา รอดมงคลดี, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2560)

...เข้าใจแล้วว่าการที่ครูบาอาจารย์คอยปลูกฝังให้เรามีความรักความสามัคคี มีมิตรไมตรีต่อกันนั้นสำคัญจริง ๆ ตัวอย่างจะเห็นได้ชัดจากการที่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลาย ๆ งาน อาทิ งานการจัดทำเครื่องสดประดับจิตกาธาน งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

เป็นงานพระราชพิธีใหญ่ที่ต้องอาศัยแรงใจแรงกายจากหลายๆฝ่าย ร่วมด้วยช่วยกัน ช่วยเหลือกันให้งานสำเร็จลุล่วง...

(ปราณี นิตตา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

...ระเบียบกฎเกณฑ์เป็นเรื่องสำคัญ การที่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์เดียวกัน แนวปฏิบัติเดียวกัน 1 ปี ทั้งที่มีที่มา ระดับการศึกษา ฐานะ หรือพื้นฐานความรู้ที่ต่างกัน แต่ทุกคนต้องพร้อมที่จะปรับพื้นฐานตามครูและช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มเป็นทีมเวิร์ค ทำให้เขาไม่แข่งขันกัน เพราะงานดอกไม้สดต้องใช้ความไวด้วย ทุกคนต้องช่วยเหลือกัน ทำงานร่วมกันหลาย ๆ ครั้ง เขาก็จะเกิดความรักกันรุ่น ในกลุ่มที่เรียนด้วยกันไปเอง...

(บุญเดือน ชงสันเทียะ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

...เดิมทีงานช่างดอกไม้สดใช้ทำเป็นเครื่องถวายพระมหากษัตริย์เฉพาะในราชสำนัก เป็นเครื่องสักการบูชา หรือทำเพื่อประกอบพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ งานดอกไม้สดจึงมีคุณค่าเฉพาะด้านในการใช้งาน อย่างเช่น เครื่องทองน้อย เดิมพระมหากษัตริย์ทรงใช้เป็นเครื่องราชสักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิ เพื่อรำลึกถึงและแสดงความกตัญญูคารวะแด่บรรพชนกษัตริย์ แต่ปัจจุบันใช้ได้ทั่วไปทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ พระสงฆ์ และสามัญชน...

(рінทม หลุ่มบางลำ, สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2560)

2. ด้านสุนทรียศาสตร์ การสืบทอดคุณค่าความงาม ความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของความงาม ด้วยวิธีการของงานช่างดอกไม้สดทั้ง การปัก มัด ร้อย เย็บ กรอง เรียง จนเกิดเป็นความงามในเรื่องของรูปร่าง รูปทรง ความสมดุล กลมกลืน ดังจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายราบริชาที่กำหนดไว้เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติดังเช่น การที่นักศึกษาต้องสามารถ “บอกลักษณะ ประโยชน์ และคุณค่าของงานดอกไม้สด ตลอดจนการนำงานดอกไม้สดไปใช้ได้” หรือข้อที่ว่า นักศึกษาจะต้อง “ทำส่วนประกอบตกแต่งในงานดอกไม้สดได้ถูกต้องสวยงาม มีร้อยอุบะ ร้อยตาข่าย ร้อยเฟื้อง เย็บแบบทำดอกข่า และเย็บโบ” “ทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สด และนำดอกไม้ประดิษฐ์นั้น ๆ มาจัดตกแต่งได้อย่างสวยงามเหมาะสมกับงานใช้สอย” เป็นต้น คุณค่าความงามนี้จะสอดแทรกในผลงานของผู้เรียนและให้ได้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ด้วยสายตาและกลิ่นสัมผัสของดอกไม้ จึงสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ผู้เรียนที่ว่า

...เมื่อก่อนเข้าใจว่าการจัดพานพุ่มก็คือการปัก ๆ ดอกไม้ที่ต้องการลงไปให้สวยงามเท่านั้น พอได้มาเรียนด้วยตัวเอง สวยของเราที่เคยคิดก่อนหน้านั้นว่าสวย

แล้วแต่เป็นความสวยที่ไม่มีแบบแผน ไม่มีความสมดุล เสียด้วยซ้ำ มาถึงตอนนี้เข้าใจแล้วว่าความสวยงามนั้นต้ององค์ประกอบที่สมบูรณ์อย่างไร จึงจะเรียกสวยงาม...

(เสาวณีย์ ต้นศิริ, **สัมภาษณ์**, 27 กรกฎาคม 2560)

...การเลือกดอกไม้มาใช้ในงานคือการเลือกวัตถุดิบ หากเลือกใช้ผิดประเภทความงามที่เกิดขึ้นนั้นอาจไม่สมบูรณ์ อย่างเช่น มาลัยสองชายในพิธีมงคลสมรส เลือกการชนิดของดอกไม้เป็นสิ่งที่อย่ามองข้ามค่านิยมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณในการเลือกชนิดของดอกไม้ ควรเลือกดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เหมาะกับงานแต่งงาน ได้แก่ ดอกกล้วยไม้ หรือ ดอกบานชื่น เป็นต้น...

(อำไพ มาลากุล ณ อยุธยา, **สัมภาษณ์**, 18 ธันวาคม 2560)

3. ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ คุณค่าด้านนี้เป็นจุดเด่นของการศึกษาในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) โดยแท้ เพราะเป็นการสืบทอดคุณค่าจากบรมครูงานช่างฝีมือที่อยู่กับงานดอกไม้สดแบบราชสำนักมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ครูบางท่านมีความสัมพันธ์กับลักษณะเครือญาติ แน่นนอนว่าย่อมต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี จนกระทั่งมีความรู้ความชำนาญ สามารถมาเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับนักศึกษาได้แล้ว อีกทั้งความชำนาญของครูช่างในราชสำนัก ไม่เพียงแต่เกิดการจากฝึกฝนหรือการสอนนักศึกษามารุ่นต่อรุ่นเท่านั้น บรรดาครูช่างคือ ข้าราชการที่ยังปฏิบัติงานรับใช้เบื้องพระยุคลบาทอยู่เป็นนิจ ถึงแม้ว่าบางท่านจะเกษียณอายุราชการแล้วนั้น หากแต่ยังมาช่วยในการสอนนักศึกษาให้กับโรงเรียนช่าง ความรู้ความชำนาญในเชิงช่างยังเพิ่มพูนขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น เพราะในการประดิษฐ์งานดอกไม้สดนั้น ผู้ที่ถูกเรียกว่า “ช่าง” ก็คือผู้ที่มีความชำนาญอย่างสูงในด้านนั้น ๆ แล้ว และการสืบทอดจากผู้ที่มีความชำนาญในงานประณีตศิลป์แบบราชสำนักนี้ หากได้รับการถ่ายทอดโดยตรงย่อมเกิดคุณค่าต่องาน เห็นถึงที่มาที่ไปของขั้นตอน และผ่านการฝึกเป็นอย่างดีตามระยะเวลาของหลักสูตร อีกทั้งในด้านกระบวนการ จะต้องมีความประณีต พิถีพิถัน ตั้งแต่เริ่มต้นในการเลือกสรรวัตถุดิบ หรือวิธีการงานช่างดอกไม้สดโดยพื้นฐานก็เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานแบบเช่น ตั้งแต่ในการเรียง จะต้องมีความประณีต บรรจงคัดดอกไม้ให้มีขนาดเท่า ๆ กัน มาเรียงกันเพื่อจัดพาน พุ่ม หรือเรียงกลีบดอกไม้ในการกรองมาลัย ดังจุดมุ่งหมายรายวิชาที่ว่า “นักศึกษาจะสามารถเลือกใช้ กะประมาณการเตรียมและเก็บถนอมดอกไม้และใบไม้ที่ใช้ในงานดอกไม้สดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม” และมีระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติในแต่ละเนื้อหาของวิชา ทั้งหมดนี้ พานดอกไม้ พุ่ม เครื่องห้อยเครื่องแขวน ดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สดหรือการจัดดอกไม้ในงานพิธี จนนักศึกษาเกิดความชำนาญขึ้นด้วยพื้นฐานความรู้ที่ได้รับและสืบทอดมาจากครูช่างในวังหญิง ดังบทสัมภาษณ์บางตอนที่ว่า

...เวลาที่ครูบอกว่าให้แก้ตรงนี้ ลดตรงนั้น มันยื่นเกินไป มันไม่พอดี เราจะไม่เข้าใจว่าทำไมต้องละเอียดขนาดนั้น แต่พอเอาไปเทียบกับของเพื่อนคนอื่นที่เขาทำละเอียด เราจะรู้สึกว่า อ้อ นี่สินะที่ครูอยากให้เราแก้ ถ้าเราทำงานให้ละเอียด พิถีพิถัน ใส่ความประณีตในงาน ถึงจะใช้เวลาค่อนข้างมาก แต่งานก็จะออกมาสวยงามเราเองเห็นความแตกต่าง...

(พรพิมล เจติยะธรรม, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2560)

...งานช่างดอกไม้สดแบบในวังคือการรักษาความดั้งเดิมไว้แล้วนำไปสืบทอดต่อ งานช่างก็ไม่หายไปไหน หากแต่ความดั้งเดิมนั้นรักษายาก เพราะกว่าจะร้อยที่ละกลีบเรียงที่ละดอก ค่อย ๆ ทำอย่างละเอียดนั้น ใช้เวลา คนรุ่นหลังอาจจะไม่มาเข้าใจอย่างเราที่มีครูคอยแนะนำอย่างใกล้ชิด สอนตัวต่อตัว จับมือร้อยก็มี เด็กรุ่นใหม่ก็จะไม่เข้าใจว่าความเป็นช่างดั้งเดิมที่เขาคงความประณีตนั้นเพราะเหตุใด...

(ณิรชา โพธิ์ศรี, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2560)

...การจะเป็นช่างฝีมือได้หรือไม่ ขึ้นอยู่ที่ตัวผู้เรียนไม่ใช่อยู่ที่ตัวครู เพราะพื้นฐานที่ต่างกันของผู้เรียน อีกอย่างคืองานช่างดอกไม้สดคืองานประณีต ต้องการคนใจเย็น และมีความเพียร ครูบอกให้แก้ตรงนี้นิด ตรงนี้หน่อย ก็เพื่อความสวยงามโดยสมบูรณ์ ใครรับได้ก็เก็บไปฝึกฝนต่อ เดี่ยวก็จะเกิดเป็นความชำนาญ ต่อไปจะเข้าใจแล้วว่าที่ยื่นออกมาแล้วไม่สวย หรือที่จัดที่เรียงแล้วเอียงเกินไป อย่างที่ครูเคยว่าไว้ มันเป็นอย่างไร...

(ธัญญาพัฒน์ มลิทินทแพทย์, สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2560)

4. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร คุณค่าการสืบทอดในด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรเป็นการสืบทอดตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นให้เห็นในการวางแผนจัดการที่หลักสูตรกำหนด วัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนในวิชาช่างดอกไม้สด 1 ที่ว่าผู้เรียนจะสามารถ “กะประมาณการเตรียมและเก็บถนอมดอกไม้และใบไม้ที่ใช้ในงานดอกไม้สดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม” แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนจะมีทักษะด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ตั้งแต่ในหมวดวิชาขั้นต้น คือรู้จักการกะ ประมาณการ การเตรียมการตลอดเก็บถนอมดอกไม้ได้อย่างเหมาะสมให้ถึงเวลาที่ต้องใช้งาน หรือจุดมุ่งหมายรายวิชาในหมวดวิชาขั้นสูงเช่น “ต้องเลือกแบบหรือออกแบบงานดอกไม้สด พร้อมทั้งกำหนดวิธีทำวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และเสนอแนะการนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามลักษณะงานได้” แสดงให้เห็นว่าในการเรียนหลักสูตรนี้ ผู้เรียนจะต้องมีทักษะในด้านการบริหาร ต้องมีการวางแผนเลือกแบบหรือออกแบบ และคิดต่อว่าแบบที่เลือกนั้นมีวิธีการทำอย่างไร ใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง ตลอดจนวิธีการประดิษฐ์

ผลงาน ให้เหมาะสมตามลักษณะการใช้งาน ซึ่งการสืบทอดคุณค่าด้านนี้นั้น สำหรับผู้ที่นำไปต่อยอดใช้ ในการประกอบอาชีพ อาจต้องเพิ่มเติมเรื่องการคำนวณต้นทุน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบ ตลอดจนการเก็บถนอมดอกไม้ให้คงความสด สวยงาม เพื่อการขนส่งถึงมือผู้บริโภค ดังจะเห็นได้จาก บทสัมภาษณ์ของผู้เรียนคนหนึ่งว่า

...เวลาที่เรานำดอกไม้มาใช้ในงานแต่ละงาน เมื่องานเสร็จเราจะเก็บเฉพาะส่วนที่ใช้ไม่ได้แล้วจริง ๆ ทิ้ง เพราะว่าเราได้ใช้ไปเกือบทุกส่วนแล้ว จากการถูกสอนให้กะ ปริมาณที่คาดว่าจะใช้จริงเท่านั้น ฉะนั้น เราจึงใช้เกือบหมดในทุกครั้ง...

(ปราณี นิตดา, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2560)

...นักเรียนที่เขาจะนำไปต่อยอดในการประกอบอาชีพ หากเขาต้องการประดิษฐ์ งานที่มีคุณภาพจริง ๆ เขาจะไม่ทิ้งความดั้งเดิมที่สอนไป งานก็คงคุณค่าแบบงานช่างในวัง มีหลักมีเกณฑ์ และถ้าเขาจะนำไปต่อยอดเชิงธุรกิจ เขาจะต้องคิดถึงต่อว่าจะฝึกฝน ตัวเองอย่างไรให้ผลิตงานที่ดีที่สุดโดยใช้เวลาและวัตถุดิบอย่างคุ้มค่าที่สุด คือหุ่นเวลาแต่ งานยังต้องประณีต ละเอียดลงตัว แน่น และทนในแบบที่ตลาดต้องการ เพราะในเชิง ธุรกิจบางครั้งมันเป็นโอกาสของงานที่ต้องไขว่คว้าด้วย...

(บุญเดือน ธงสันเทียะ, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2560)

5. ด้านนวัตกรรม สำหรับคุณค่าด้านนี้นั้นในความเป็นจริงแล้ว งานช่างฝีมือดอกไม้สด แบบราชสำนักดั้งเดิมจะเน้นในเรื่องของการคงไว้ซึ่งวิธีการปฏิบัติที่ถูกสืบทอดกันมาแต่โบราณ แต่นวัตกรรมคือสิ่งใหม่ เป็นความแปลกใหม่ของงาน ดังนั้น หากเป็นแต่ก่อนอาจมีการสืบทอดคุณค่าด้านนี้ไม่เด่นชัดนัก เพราะเป็นงานในเชิงอนุรักษ์มากกว่าเชิงสร้างสรรค์ หากแต่ปัจจุบันหลักสูตรของ โรงเรียนอาจมีการปรับให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรมผ่าน จุดมุ่งหมายของรายวิชาช่างดอกไม้สด 1 และ 2 คือทั้งหมดวิชาขั้นต้นและขั้นสูง ที่ว่า “นำความรู้ และทักษะจากงานช่างดอกไม้สดไปใช้ประกอบอาชีพได้” และ “หาแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุง ดัดแปลงผลผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดได้” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักสูตรวิชาดอกไม้สดได้มีการตั้งจุดมุ่งหมายไม่เพียงการสอนทักษะ ความรู้ในการประดิษฐ์ดอกไม้ แต่มีการสอนไปจนการนำ ความรู้ที่ได้ไปใช้ประกอบอาชีพ และการพัฒนางาน โดยการปรับปรุง ดัดแปลงให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาด ซึ่งการดัดแปลงนี้คือส่วนที่จะทำให้เกิดนวัตกรรมของงานช่างดอกไม้สดต่อไป ทั้งในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบต่าง ๆ รวมถึงกระบวนการ ดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของครูลา

ครูสอนวิชาช่างดอกไม้สดที่เป็นเสมือนตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้มาจากคนรุ่นเก่า ผ่านมุมมองของการเป็นคนร่วมสมัย ที่สอดคล้องกับการสืบทอดคุณค่าในด้านนี้คือ

...งานในวังเน้นอนุรักษ์ ครูจึงต้องถ่ายทอดให้ดั้งเดิมที่สุดเหมือนที่เคยถูกสอนมา แต่จะสอดแทรกเทคนิคที่จะลดเวลา ได้ผลผลิตเร็ว และสวยกว่าเดิม ซึ่งครูคิดว่าการใช้ดอกไม้หลาย ๆ ประเภทนั้นเป็นเหมือนการพัฒนางานเพียงแต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของความดั้งเดิม ให้เป็นผลงานที่ทันสมัยแบบมีหลักมีเกณฑ์เป็นงานชาววังที่ช่างนอกทำไม่ได้เหมือน...

(บุญเดือน ธงสันเทียะ, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2560)

เมื่อศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือในวัง (หญิง) ผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วนั้นพบว่า ในการสืบทอดงานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนักในปัจจุบันมีความแตกต่างจากเดิมในหลาย ๆ ด้าน อาจด้วยการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัยที่มีผลต่อการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงในเรื่องของกระบวนการในการสืบทอดซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบวิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก (รูปแบบเดิม) และวิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก (รูปแบบการศึกษานอกระบบ) ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ประเด็น	วิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (รูปแบบเดิม)	วิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (รูปแบบการศึกษานอกระบบ) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
1. ความสัมพันธ์ของผู้ถ่ายทอดกับผู้เรียน	มารดา ญาติ หรือผู้ใกล้ชิดถ่ายทอดให้	ครูสอนถ่ายทอดให้ศิษย์
2. ความเคารพนับถือของผู้ถ่ายทอดกับผู้เรียน	เคารพแบบญาติผู้ใหญ่	เคารพแบบครูกับศิษย์
3. วิธีการที่ทำให้ได้เรียน	เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับราชสำนักทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือเกิดมาก็ได้พบเห็นและเป็นกิจวัตรหรือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ	เป็นผู้ที่มีความสนใจสมัครเข้ามาเรียนและสอบคัดเลือก

ประเด็น	วิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (รูปแบบเดิม)	วิธีการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (รูปแบบการศึกษานอกระบบ) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
4.รูปแบบวิธีการสอน	การฝึกจากการเป็นลูกมือในการทำงาน และเน้นผลงานในเชิงอนุรักษ์	สอนตามแนวทางหลักสูตรที่กำหนดไว้บนพื้นฐานของความดั้งเดิม แต่สอดแทรกวิธีการพัฒนางานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
5. วิธีการเรียน	สังเกตและทำตาม ได้เห็นขั้นตอนการทำงานโดยตลอด	ครูสาธิตให้ดูและผู้เรียนปฏิบัติตาม โดยมีการสังเกตและเปรียบเทียบการทำงานกับเพื่อนๆ แล้วแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน
6. ระยะเวลา	เรียนรู้แบบไม่มีกำหนดเวลา	เรียนรู้โดยกำหนดตามจำนวนชั่วโมง (800 ชั่วโมง)
7. กระทบประเมินผลการเรียน	คำชื่นชมจากครูผู้ถ่ายทอด จนกระทั่งได้ถวายงานกับเชื้อพระวงศ์หรือพระมหากษัตริย์	ผลคะแนนตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
8. ค่าใช้จ่าย	ไม่มีค่าใช้จ่าย	ไม่มีค่าใช้จ่าย

จากตารางที่ 2 พบว่า ความต่างในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักรูปแบบเดิมกับปัจจุบันนั้นมีหลายประเด็น เช่น การสืบทอดคุณค่าเน้นการอนุรักษ์ ฝึกปฏิบัติและทำตามลายที่มีและกำหนดขึ้น หากแต่ในปัจจุบันพื้นฐานของการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดคือการรักษาความดั้งเดิมนั้นไว้ ทั้งเรื่องความละเอียด ประณีต สวยงามอย่างมีแบบแผน มีความแน่น และทนทานของผลงาน แต่ในปัจจุบันกระบวนการถ่ายทอดมีการสอดแทรกเทคนิควิธีการในการพัฒนาตัดแปลง ผลผลิตให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีการใช้วัสดุใหม่ซึ่งก็เปรียบเสมือนการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรม เดิมจะใช้เวลาเรียนรู้จากการสังเกตเห็นวิธีประดิษฐ์ดอกไม้ทุกวันจึงซึมซับความรู้ได้ตลอดเวลาโดยไม่จำกัดชั่วโมง ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง และได้ลงมือปฏิบัติในการประดิษฐ์ดอกไม้ตั้งแต่เด็กจนเกิดความชำนาญ เมื่อเชี่ยวชาญแล้วจึงได้เข้าถวายงานเป็นราชบริพารของฝ่ายใน และได้มีโอกาสนำผลงานออกจำหน่ายเพื่อนำรายได้

เลี้ยงตัวเองหรือครอบครัวจึงเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับการเรียนรู้ในโรงเรียน พบว่านักเรียนที่เข้ามาเรียน มีพื้นฐานความรู้ไม่เท่ากัน ซึ่งนักเรียนที่มีพื้นฐานด้านดอกไม้สดมาก่อนจะเรียนรู้ได้เร็วกว่า และด้วยการเรียนในโรงเรียนมีชั่วโมงเรียนที่จำกัด หรือมีงานหลวงเข้ามาในช่วงระยะเวลานั้น ทำให้บางขั้นตอนของการเรียนต้องถูกยกเว้นไป เช่น ขณะศึกษาอยู่นั้นมีพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ซึ่งครูและนักเรียนต้องจัดสรรเวลาเพื่อถวายงานหลวงใน ทุกสัปดาห์ รวมถึงในงานพระราชพิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งต้องปฏิบัติงานสอนดอกไม้จันทน์ให้ประชาชนที่สำนักพระราชวังเป็นเวลานานนับเดือน จึงทำให้ต้องงดสอนมาลัยบางลายไป ครูเพียงแค่ให้แบบของลายมาลัยแล้วนักเรียนกลับไปทำเป็นการบ้าน แม้ว่าจะไม่มีโอกาสได้เรียนมาลัยนี้ในชั้นเรียน แต่ถือเป็นข้อดีของนักเรียนรุ่นนี้ที่ได้รับประสบการณ์ และได้เพิ่มพูนทักษะงานช่างดอกไม้สดขั้นสูงในพระราชพิธีซึ่งไม่สามารถได้เรียนรู้ในหลักสูตรปกติได้

กล่าวโดยสรุปคือการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษารูปแบบการศึกษานอกระบบ โดยในที่นี้เน้นการศึกษาผ่านโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งมีความโดดเด่นในด้านนี้โดยเฉพาะ ปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรระยะสั้น 1 ปีการศึกษา รับเฉพาะผู้เรียนที่เป็นผู้หญิงเนื่องจากสถานที่สอนอยู่ในเขตพระราชฐานฝ่ายใน มีการจัดหลักสูตรเป็นหมวดวิชาขั้นต้น หมวดวิชาขั้นสูงและหมวดวิชาเลือก ซึ่งตลอดกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นงานในพระราชพิธี งานของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ตั้งแต่ต้นจนจบหลักสูตรผู้เรียนได้ทักษะ ความรู้ และความสามารถในงานดอกไม้สดเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังมีการสอดแทรกการสืบทอดคุณค่าทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ เชิงช่าง ประณีตศิลป์ การบริหารจัดการทรัพยากร และนวัตกรรม ผ่านการสอน การทำงาน การร่วมกิจกรรมไปจนถึงเมื่อจบการศึกษาแล้วนำความรู้จากการเรียนไปต่อยอด เผยแพร่และประกอบอาชีพ

เมื่อจบการศึกษาตามหลักสูตรแล้วนั้นผู้เรียนหรือศิษย์เก่าโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็ยังไม่ถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญงานช่างฝีมือดอกไม้สดได้ เพราะงานช่างแขนงนี้จะต้องมีการฝึกฝน ฝึกปฏิบัติทักษะงานช่างฝีมือ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้สิ่งที่ได้เรียนมานั้นสูญหายไป นอกจากการศึกษานอกระบบแล้ว รูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยอาจตอบโจทย์ในการเพิ่มพูนความรู้ศึกษาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดในราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษารูปแบบการศึกษานอกระบบ ไว้ดังตอนที่ 3 ดังนี้

ตอนที่ 3 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย

จากผลวิจัย พบว่า ในภาพรวมการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็นการคงไว้ซึ่งความดั้งเดิม และเริ่มมีการสอดแทรกเทคนิคของการเรียนการสอนให้มีการพัฒนา ปรับปรุง และดัดแปลงงานให้ทันสมัยจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม ซึ่งงานช่างดอกไม้สดที่เกิดขึ้นในเขตพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวัง มีสิ่งสมกันมาจนเป็นภูมิปัญญาหลวง แล้วสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันผ่านระบบการศึกษา

จากผลการศึกษาในการศึกษาแบบอัธยาศัยนี้ผู้เรียนคือผู้ที่มีความสนใจในการดอกไม้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์หนึ่งของผู้เชี่ยวชาญที่ว่า ผู้เข้าชมหรือสนใจเป็นผู้ที่มีใจรักในวัฒนธรรมดอกไม้ งานช่างดอกไม้สด ไม่จำกัดอายุ เพศ หรืออาชีพการทำงาน และไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานด้านการประดิษฐ์ดอกไม้มาก่อน ส่วนมากผู้ที่มาเรียนต้องการจะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น เนื้อหาการสอนจึงเป็นแบบเดียวกันกับการศึกษาในระบบและนอกระบบ เพียงแค่ปรับขึ้นงานดอกไม้สดและระยะเวลาให้สั้นลง เสร็จภายในครึ่งวันหรือวันเดียว (สกุล อินทกุล, สัมภาษณ์, 2561) การเรียนการสอนจึงเน้นเป็นชิ้นงานที่สำเร็จ รายละเอียดเรื่องดอกไม้ต่าง ๆ จะไม่เท่าการศึกษาในระบบและนอกระบบเป็นการเรียนรู้แบบต่อยอดเพื่อประกอบเป็นอาชีพ

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ได้นิยามว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล” และเมื่อกล่าวถึงการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ผู้วิจัยได้จำแนกผลการศึกษาด้านการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ

ประเภทที่ 2 การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์

ประเภทที่ 3 การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์

3.1 การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ

เป็นการสอนในสถานที่ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งสอนโดยครูช่างดอกไม้สดจากวังหลวงและสถาบัน หรือผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สด ดังนี้

3.1.1 พิพิธภัณฑ์มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

เป็นองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา “ชาววังสระปทุม” เปิดอบรมอาหารและงานฝีมือ โดยอาจารย์จากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และด้วยความเชื่อมั่นในองค์กรและตัวผู้สอน ซึ่งรับการสืบทอดจากเขตพระราชฐานชั้นใน พระบรมมหาราชวัง จึงทำให้การสำรองที่อบรมนี้หมดภายในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจในภูมิปัญญาหลวงอย่างแท้จริง

มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ขอเชิญผู้สนใจ เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมการทำอาหารและงานฝีมือ
ในบรรยากาศสบายๆ สอนโดยวิทยากรจากวิทยาลัยช่างฝีมือในวัง (หญิง)
รายได้ทั้งหมดสมทบทุนการดำเนินงาน “พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า”
และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

เทียนอบ พวงแห้ง วันเสาร์ที่ 25 มิถุนายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท	ลำเตียง วันเสาร์ที่ 1 มิถุนายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	สังขยาพิกทอง วันเสาร์ที่ 15 มิถุนายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท
ทองหีบ ทองหยอด วันเสาร์ที่ 29 มิถุนายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	มาลัยพื้นฐาน วันเสาร์ที่ 6 กรกฎาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท	ทองเอก วันเสาร์ที่ 20 กรกฎาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท
เครื่องแขวนดอกไม้สด วันเสาร์ที่ 3 สิงหาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท	บุหลินต้นเมฆ วันเสาร์ที่ 17 สิงหาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	เทียนอบ พวงแห้ง วันเสาร์ที่ 31 สิงหาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท
ลำเตียง วันเสาร์ที่ 7 กันยายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	สังขยาพิกทอง วันเสาร์ที่ 21 กันยายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	ทองหีบ ทองหยอด วันเสาร์ที่ 28 กันยายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท
มาลัยพื้นฐาน วันเสาร์ที่ 5 ตุลาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท	ทองเอก วันเสาร์ที่ 19 ตุลาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท	เครื่องแขวนดอกไม้สด วันเสาร์ที่ 26 ตุลาคม 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,200 บาท
บุหลินต้นเมฆ วันเสาร์ที่ 9 พฤศจิกายน 2562 เวลา 09.00 - 12.00 น. ราคาท่านละ 1,500 บาท		

รับสมัครคอร์สละ 15 ท่าน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะเต็ม
สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม และสำรองที่นั่งได้ที่มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า วังสระปทุม
โทรศัพท์ 02-257-0943 ในวันและเวลาราชการ (จันทร์-ศุกร์ เวลา 09.00 - 16.00 น.)
ติดตามข่าวสาร และภาพกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ได้ที่ www.facebook.com/queensavangmusem

ภาพที่ 27 ตารางกิจกรรมการอบรมการทำอาหารและงานฝีมือ พิพิธภัณฑ์มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ประจำปี 2562

WORKSHOP ปทุมนิवास ราชพิพิธภัณฑ		
⊕ 17 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	บุหงาสด
⊕ 18 ม.ค. 63	13.00 - 15.00 น.	พับดอกบัว
⊕ 19 ม.ค. 63	13.00 - 15.00 น.	บุหลันดั้นเมฆ
⊕ 20 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	ปั้นลึบ
⊕ 21 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	กระแตไต่ไม้
⊕ 22 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	บุหงาสด
⊕ 23 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	ปั้นลึบ
⊕ 24 ม.ค. 63	17.00 - 18.30 น.	กระแตไต่ไม้
⊕ 25 ม.ค. 63	13.00 - 15.00 น.	พับดอกบัว
⊕ 26 ม.ค. 63	13.00 - 15.00 น.	บุหลันดั้นเมฆ

ภาพที่ 28 ตารางกิจกรรมในนิทรรศการ “ปทุมนิवास ราชพิพิธภัณฑ ปี พ.ศ. 2563”
จัดโดยพิพิธภัณฑมูลนิธสมเด็จพะพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

3.1.2 การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ

องค์กรนี้จัดตั้งขึ้นเพื่อเน้นการให้ความรู้ การส่งเสริมการอนุรักษ์ และเผยแพร่ งานช่างดอกไม้สดโดยเฉพาะ ทั้งในรูปแบบงานโบราณและงานร่วมสมัยโดยผู้เชี่ยวชาญช่างดอกไม้ ระดับชาติ “อาจารย์สกุล อินทกุล”

THE MUSEUM OF FLORAL CULTURE
พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้

ตาราง Workshop งานดอกไม้ไทย
ประจำปี 2563

วันที่ / เวลา	บทเรียน	ค่าเรียน	รูปภาพ
เสาร์ 14 พฤศจิกายน 09.00-16.00 น.	มาลัยกลมกับ กล้วยไม้หุ้มทราย	ค่าลงทะเบียน 2,500 บาท / ท่าน	
เสาร์ 28 พฤศจิกายน 09.00-16.00 น.	มาลัยกลมสอดสาย ตาปะทุใหญ่ ในคลาสเรียน ฝึกสีกล้วยไม้ร้อยตัวมาลัย	ค่าลงทะเบียน 2,500 บาท / ท่าน	
เสาร์ 12 ธันวาคม 09.00 - 12.00 น.	กระแต	ค่าลงทะเบียน 1,500 บาท / ท่าน	

สนใจขอรายละเอียดเพิ่มเติมและลงทะเบียนได้ที่ พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้
โทร. 02 669 3633-4 วันอังคารถึงวันอาทิตย์ 10.00 น. ถึง 18.00 น.
สมัครด่วน รับจำนวนจำกัด

ภาพที่ 29 ตาราง Work Shop งานดอกไม้ไทย พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้
ประจำปี 2563 (1)

THE MUSEUM OF FLORAL CULTURE
พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้

ตาราง Workshop งานดอกไม้ไทย
ประจำปี 2563

วันที่ / เวลา	บทเรียน	ค่าเรียน	รูปภาพ
เสาร์ 19 กันยายน 09.00-16.00 น.	เครื่องแขวน กลิ้งคว่ำ	ค่าลงทะเบียน 2,500 บาท / ท่าน	
เสาร์ 3 ตุลาคม 09.00-16.00 น.	เครื่องแขวน พัดจีน	ค่าลงทะเบียน 2,500 บาท / ท่าน	
เสาร์ 17 ตุลาคม 09.00-14.00 น.	มาลัยห่วงวิกสอดลาย	ค่าลงทะเบียน 1,500 บาท / ท่าน	
เสาร์ 31 ตุลาคม 09.00-16.00 น.	พานพุ่มกึ่งปักกล้วยไม้ แบบปักกึ่งปัก	ค่าลงทะเบียน 2,500 บาท / ท่าน	

สนใจขอรายละเอียดเพิ่มเติมและลงทะเบียนเรียนได้ที่ พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้
โทร. 02 669 3633-4 วันอังคารถึงวันอาทิตย์ 10.00 น. ถึง 18.00 น.
สมัครด่วน รับจำนวนจำกัด

ภาพที่ 30 ตาราง Work Shop งานดอกไม้ไทย พิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมดอกไม้
ประจำปี 2563 (2)

จากการศึกษาข้อมูลการศึกษาตามอัธยาศัยในประเภทการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการสามารถวิเคราะห์ได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนี้ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความสนใจ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง หรือครอบครัว ชุมชน สังคม กล่าวคือ การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานการศึกษา ในรูปแบบที่ไม่ตายตัวทั้งในลักษณะของกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการก็มีส่วนในการพัฒนาผู้เรียนให้ไปทำตามวัตถุประสงค์จากการที่เลือกศึกษา ซึ่งเมื่อพิจารณาในการสืบทอดคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้ง 5 ด้าน ผ่านการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดเชิงปฏิบัติการ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ด้านจริยศาสตร์ ในการสืบทอดคุณค่าด้านนี้นั้นจะเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลัก เป็นการสืบทอดคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน โดยความมากน้อยในการสืบทอดคุณค่าด้านนี้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมหรืองาน ตัวอย่างเช่น ในงานประกวด“เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ไบตอง ระดับชาติ” จะเห็นทั้งกิริยามารยาทที่งดงาม ความสามัคคีในหมู่คณะ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อีกทั้งยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะในรูปแบบของงานประกวด จะเห็นการทำงานแบบเป็นทีมเวิร์ค แบ่งหน้าที่กันทำและช่วยกันประกอบ ติด เย็บ ร้อย เรียงเป็นผลงานประดิษฐ์ของกลุ่ม หรือในรูปแบบการ การจัดกิจกรรม Work Shop งานดอกไม้ไทย ของพิพิธภัณฑสถานธรรมดอกไม้ โดยเป็นงานช่างดอกไม้สดโดยเฉพาะ ทั้งในรูปแบบงานโบราณและงานร่วมสมัย อาจได้เห็นการสืบทอดในด้านนี้ จากผู้เรียนที่เข้าร่วม Work Shop เป็นต้น

2. ด้านสุนทรียศาสตร์ ในการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ จะเป็นรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยที่เห็นได้ในเชิงประจักษ์ด้วยสายตา จากของจริงในงาน ในมิติที่สามารถจับต้องได้ พินิจพิจารณาได้เองโดยไม่เพียงแต่การดูแค่รูปร่าง รูปทรง ความสวยงาม กลมกลืน ความโดดเด่น และสีสันความสวยงาม ยังได้รับสุนทรศาสตร์จากกลิ่นหอมของมวลดอกไม้ที่นำมาใช้ในงานอีกด้วย

3. ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ สำหรับการถ่ายทอดคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ผ่านการศึกษารูปแบบนี้ มีการถ่ายทอดผ่านงานช่างฝีมือดอกไม้ที่จัดแสดงหรือให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้ระดับชาติ “อาจารย์สกุล อินทกุล” กิจกรรมการอบรมการทำอาหารและงานฝีมือ ที่จัดโดยพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็เป็นการสืบทอดคุณค่าในด้านเชิงช่างประณีตศิลป์โดยแท้ เพราะเป็นการเชิญวิทยากรจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) มาบรรยายและสอนตามตารางเวลา ซึ่งเป็นการสืบทอดงานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนัก จากครูช่างในราชสำนักโดยแท้เช่นกัน แต่ความแตกต่างของผู้เรียนในระบบนี้อาจไม่ได้เรียนรู้ความละเอียดลออ ความประณีต หรือการรู้ซึ่งถึงคุณค่าได้เท่าผู้เรียนที่อยู่ในรูปแบบการศึกษาในระบบหรือการศึกษานอกระบบ แต่เป็นประโยชน์ในด้านการเสริมความรู้เดิมที่เคยมีให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้

4. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ในการสืบทอดด้านนี้ หากมองในมุมมองของการบริหารจัดการคือการวางแผนในการประดิษฐ์งานให้ตรงกับความต้องการ ลงมือปฏิบัติไป จนกระทั่งการดูแลชิ้นงานในขั้นตอนสุดท้ายให้คงอยู่จนถึงเวลาที่จะใช้สอย ก็มีสอดแทรกให้เห็นตามลักษณะของการจัดการเรียนรู้

5. ด้านนวัตกรรม คือในรูปแบบการจัดงาน กิจกรรม หรือวิธีการเรียนรู้ นั้น ๆ จะสืบทอดคุณค่าในด้านนี้หรือไม่อย่างไรนั้นต้องขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ซึ่งบางรูปแบบในการจัดงานอาจเป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์แบบดั้งเดิมไว้ แล้วมีการให้ความรู้กับผู้ที่สนใจ หรือบางงานอาจมีการแสดงนวัตกรรมที่ไปสอดแทรกในกระบวนการในการจัดการศึกษานั้น ๆ ก็เป็นไปได้ อีกทั้ง ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นอาจมีสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในอนาคตอย่างมาก การสืบทอดคุณค่าแบบดั้งเดิมสามารถพัฒนาไปพร้อมกันกับการเปลี่ยนแปลงของงานที่เรียกว่า นวัตกรรม ได้ โดยสิ่งที่จะคงอยู่ต่อไปได้มากหรือน้อยนั้นผู้ที่จะตัดสินใจคือทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานช่างแขนงนี้ เป็นผู้เลือกวิถีทางในการเปลี่ยนแปลงไปของงาน

ในการสืบทอดคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้ง 5 ด้าน ผ่านการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดเชิงปฏิบัติการ อาจแสดงในเห็นถึงคุณค่า 5 ด้านอย่างไม่เด่นชัดนัก เพราะส่วนหนึ่งของการศึกษาตามอัธยาศัยคือการเลือกศึกษาตามหัวข้อที่สนใจ เวลาใดก็ได้ ไม่จำกัดในเรื่องเพศ การศึกษา อายุ หรือพื้นฐานความรู้ ทั้งขึ้นก็ขึ้นอยู่กับผู้เรียนที่จะเลือกศึกษาในรูปแบบไหนลักษณะการสอนอย่างไรด้วย

นอกจากการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านรูปแบบการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีการศึกษาการสืบทอดคุณค่าผ่านรูปแบบการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่เดิมที่คุ้นเคยอีกรูปแบบหนึ่ง ดังข้อมูลต่อไปนี้

3.2 การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์

การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ คือการเรียนในรูปแบบหนังสือ และไฟล์ Portable Document Format (PDF) ซึ่งเขียนโดยครูช่างดอกไม้สดจากวังหลวงและสถาบันการศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สด เช่น หนังสือประกอบการเรียน แบบเรียนต่าง ๆ ดังนี้

- 1) หนังสือประกอบการเรียนการสอน “วิชาดอกไม้สด” โดย ผศ.ดร. พรยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
- 2) หนังสือ “ชุดมรดกไทย” จำนวน 9 เล่ม โดย ศ.ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

- 3) หนังสือ “วิจิตรการกรรกร้อยมวลมาลี เย็บร้อยค้อยจีบประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 1-8” โดย ศ.ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน และ ผศ.ดร.พยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
- 4) หนังสือ “ดอกไม้สด” โดยอาจารย์ชุมสาย สวนสิริ (อดีตครูช่างดอกไม้สด วิทยาลัยในวังหญิง)
- 5) หนังสือ “ดอกไม้ไทย” โดยอาจารย์สกุล อินทกุล (“Dok Mai Thai” by Sakul Intakul) และในรูปแบบ Digital Versatile Disc (DVD)
- 6) แบบเรียนงานประดิษฐ์ดอกไม้ไทยสำหรับเยาวชน “มาลี มาลัย” โดย อาจารย์สกุล อินทกุล ในรูปแบบไฟล์ Portable Document Format (PDF) และการศึกษาผ่านการสแกน QR code
- 7) สารคดี “บุปผาลังการไทย” เป็นผลสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ ระดับชาติ “วัฒนธรรมดอกไม้ : ดอกไม้กับความเชื่อและศิลปะในสังคมไทย” โดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในรูปแบบ Digital Versatile Disc (DVD)

จากการศึกษา พบว่า ในการถ่ายทอดงานช่างฝีมือดอกไม้สดรูปแบบการเรียนการสอน สื่อออนไลน์ ผ่านหนังสือ ไฟล์ PDF แบบเรียน หรือ DVD ที่เป็นผลงานเขียนของครูช่างผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งถึงแม้จะมีแหล่งข้อมูลจำนวนมาก แต่งานบางชิ้นก็ถูกนำไปอ้างอิง ซึ่งถือเป็นการเผยแพร่ความรู้ ออกไปได้อีกทางหนึ่งในปัจจุบันอาจไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เพราะการอ่านหรือดูเพียงอย่างเดียว อาจจะทำให้ไม่ได้รับอรรถรสของงานในด้านการสืบทอดคุณค่าที่ครบทั้ง 5 ด้านของงานช่างดอกไม้สด แต่ก็ยังเป็นแนวทางในการถ่ายทอดที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต

รูปแบบการเรียนการสอนสื่อออนไลน์ อาจเป็นเพียงแนวคิดหรือไอเดียในการสืบทอด คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักทั้ง 5 ด้าน เท่านั้น เช่น การจะสืบทอดคุณค่าทางด้านจริย ศาสตร์ เป็นการศึกษาเพื่อได้รู้ว่าในแง่จริยศาสตร์คือการเน้นที่คุณธรรมจริยธรรมในตัวเอง หรือด้านสุนทรียศาสตร์อาจเป็นการมองเห็นความงามในใจ ในหนังสือซึ่งเป็นความงามเพียง 1-2 มิติ และขาด การพูดถึงไปในเรื่องของระบบประสาทสัมผัส การดมกลิ่นมวลดอกไม้ที่ใช้ในงาน ส่วนด้านการจัดการ ทรัพยากรอาจเห็นเป็นแนวทางในการสืบทอดผ่านการอ่านงานของครูช่าง หรือช่องทางออนไลน์อื่น ๆ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ อาจจะได้เห็นได้จากแนวทางในการทำงานเชิงช่างประณีตศิลป์ผ่านการ บรรยายให้เห็นส่วนในการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรมจะเน้นเป็นการสร้างสรรค์ ดัดแปลงประยุกต์ ให้เข้ากับยุคสมัยผ่านลักษณะในรูปแบบการศึกษานี้

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือ ดอกไม้สดผ่านรูปแบบการศึกษาตามอรรถศาสตร์อาจเห็นได้ไม่ครอบคลุมเนื่องจากการศึกษาผ่านสื่อที่เป็นตำรา ไฟล์ PDF วิดีทัศน์ หรืออื่น ๆ หากไม่ได้มีการฝึกปฏิบัติไปด้วยแล้วนั้น เท่ากับการศึกษา

เพียงทฤษฎี ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของการเป็นช่างฝีมือชั้นสูง เพราะในการเป็นช่างฝีมือนั้น สิ่งที่เน้นในการทុกรกระบวนการสืบทอดคือการฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญในตัวผู้เรียน

ในการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในปัจจุบัน วิธีการสอนเริ่มมีความหลากหลายและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ทำให้มีรูปแบบสำหรับการเลือกเรียนให้กับผู้เรียนเพิ่มขึ้น ซึ่งรูปแบบที่กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบันนี้ก็คือ การเรียนออนไลน์ ดังจะศึกษาผ่านข้อมูลดังต่อไปนี้

3.3 การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์

การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ (Online learning) จัดเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ในอีกรูปแบบหนึ่ง จะเป็นเรียนผ่านทางทางอินเทอร์เน็ต โดยอยู่ในรูปแบบของคอมพิวเตอร์ เป็นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงวิธีเรียนในรูปแบบเดิมๆ ให้เป็นการเรียนรูปแบบใหม่ เช่น การเรียนผ่านยูทูป (YouTube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ฯลฯ ซึ่งสอนโดยผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สดอิสระ จากการศึกษาจะมีตัวอย่างช่องทางดังนี้

- 1) ช่องยูทูป “SAKUL INTAKUL”
- 2) เฟซบุ๊ก “The Museum of Floral Culture”
- 3) เฟซบุ๊ก “Nai Lert Flower & Garden Fair”
- 4) เฟซบุ๊ก “พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า : Queen Savang Vadhana Museum”
- 5) เฟซบุ๊ก “เย็บร้อยค้อยจิบประดิษฐ์ใบตอง”

กล่าวโดยสรุป การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ เป็นการศึกษาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความชอบของตนเอง ด้านเนื้อหาจะมีทั้งข้อความ รูปภาพ เสียง วิดีโอ และ Multimedia อื่น ๆ ส่วนใหญ่ถ่ายทอดความรู้โดยใช้เฟซบุ๊ก ซึ่งปัจจุบันผู้เรียนสามารถเข้าถึงเฟซบุ๊กได้ง่าย และหากมีแหล่งข้อมูลของงานช่างดอกไม้สดที่น่าเชื่อถือด้วยแล้ว การถ่ายทอดในรูปแบบนี้จะเป็นสื่อกลางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดทั้งแบบราชสำนัก แบบร่วมสมัยหรือในทุก ๆ แบบได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเรียนรูปแบบนี้ ผู้เรียนจะเป็นใครก็ได้ อยู่แห่งใดก็ได้ เรียนเวลาใดก็ได้ และจะหยุดเรียนในหรือย้อนกลับมาเรียนก็ได้เช่นกัน ถือเป็นการเรียนตามอัธยาศัยที่แท้จริง คือยึดตามสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์นี้เปิดเว็บไซต์ให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง และในอนาคตการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดรูปแบบนี้จะสามารถพัฒนาผู้ที่สนใจ ให้มาเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดต่อไปได้ไม่ยาก ทั้งนี้ จะสังเกตเห็นว่าแต่ละองค์กร สถาบัน หรือหน่วยงาน ที่จัดการเรียนการสอนตามอัธยาศัย มีช่องทางที่หลากหลายในการเผยแพร่ความรู้งานช่างดอกไม้สด แก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้โดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสวนดุสิต และพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ มี

ครบทั้ง 3 รูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย กล่าวคือ ทั้ง 2 แห่งให้การสนับสนุนหรือจัดให้มี ทั้งการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ และการเรียนการสอนผ่านสื่อออฟไลน์ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

สรุป การศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้ง 3 รูปแบบมีความแตกต่างกันในแง่การสืบทอดคุณค่าทั้ง 5 ด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ด้านที่หนึ่ง ด้านจริยศาสตร์ ในการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบมีการสืบทอดคุณค่าด้านจริยศาสตร์ที่แตกต่างกัน โดยเป็นในส่วนของกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้บางรูปแบบมีการสืบทอดคุณค่าด้านนี้ไม่ชัดเจนนัก เช่น รูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ และออฟไลน์ ซึ่งเน้นลักษณะการเรียนรู้ผ่านตาและหู อีกทั้งยังสามารถเรียนเพียงลำพังได้ ผู้เรียนจึงจะไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติงานดอกไม้ ไม่เห็นความรัก ความสามัคคี หรือความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นการซาบซึ้ง ในคุณค่าอย่างผิวเผิน ส่วนในรูปแบบการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ จะสามารถแสดงให้เห็นการสืบทอดคุณค่าทางด้านจริยศาสตร์ในตัวผู้เรียน ผ่านการกระบวนการทำงานดอกไม้สดได้

ด้านที่สอง ด้านสุนทรียศาสตร์ ในคุณค่าด้านนี้นั้นผู้เรียนในรูปแบบการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการจะสามารถชื่นชม และสืบทอดความงามได้ในทุกมิติ เพราะเป็นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง จับต้องและซาบซึ้งในคุณค่าความงามนี้ได้ ทั้งในด้านรูปร่างรูปทรง กลิ่น สดส่วน ความกลมกลืนเหมาะสมจากการเรียง ร้อย เย็บ ปัก มัด หรือวิธีการอื่นๆด้วยตนเอง ทำให้ได้ซาบซึ้งในคุณค่าด้านนี้มากกว่าอีก 2 รูปแบบคือ รูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ และออฟไลน์ เป็นเพียงการศึกษาผ่านสื่อการสอนที่ไม่สามารถจับต้องได้จริงหากผู้เรียนไม่ฝึกปฏิบัติ แต่หากมีการเรียนรู้ผ่านสื่อทั้ง 2 รูปแบบแล้วมีการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นการสืบทอดคุณค่าความงามทางสุนทรียะนี้ได้สืบไป

ด้านที่สาม ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ คุณค่าด้านนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้ที่รับการถ่ายทอดได้รับวิชาความรู้จากครูผู้ถ่ายทอดที่เป็นครูช่างที่มีความประณีต ละเอียดลออ และมีความเชี่ยวชาญในงานช่างฝีมือดอกไม้สดแบบราชสำนักดั้งเดิมโดยแท้ และผู้เรียนต้องมีการนำไปฝึกฝน ฝึกปฏิบัติให้เกิดความต่อเนื่องจนเป็นทักษะ อย่างมีหลักเกณฑ์ ฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ในที่นี้หมายถึงทั้ง 3 รูปแบบการศึกษา เนื่องด้วยในการเลือกเรียนตามอัธยาศัย ไม่มีเวลาเป็นตัวกำหนดการจบหลักสูตร ดังนั้นเมื่อผ่านการศึกษาจากสื่อต่าง ๆ หรือไปร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการแล้วไม่มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง คุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ความงามของงานช่างดอกไม้สดก็จะเลือนหายไป

ด้านที่สี่ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ในการสืบทอดคุณค่าด้านนี้อาจเห็นได้ไม่ชัด ในการอธิบายการสืบทอดคุณค่าผ่านรูปแบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ แต่ในการบริหารจัดการก็มี สอดแทรกอยู่เป็นระยะๆ ทั้งในกระบวนการประติประดอย ตั้งแต่ขั้นวางแผนเริ่มต้น ตลอด กระบวนการจนสิ้นสุดการทำงาน เกิดเป็นชิ้นงาน แล้วต้องรู้วิธีเก็บถนอมชิ้นงานก่อนการใช้งาน ใน การศึกษาเอกสาร ตลอดจน วิดีทัศน์ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์เป็นการช่วยให้ผู้เรียนรู้ล่วงหน้าถึง แนวทางของปัญหาที่จะเกิดในด้านทรัพยากร จึงถือเป็นข้อดีที่ว่า หากมีการศึกษาผ่านรูปแบบทั้ง 3 รูปแบบคือ กิจกรรมการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ และสื่อ ออฟไลน์นั้น จะเป็นการลดระยะเวลาในการดำเนินการในส่วนที่เราสามารถคาดคะเนได้ ทั้งการเตรียม วัสดุดิบ การเลือกสรรวัสดุดิบที่ดี การกะหรือคำนวณปริมาณดอกไม้ และวัสดุอุปกรณ์ การออกแบบ เลือกลาย ตลอดจนขั้นตอนการประดิษฐ์ การรู้จุดผิดพลาดที่มักเกิดปัญหา และขั้นตอนการเก็บถนอม ชิ้นงาน จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้ศึกษามาวางแผนบริหารจัดการ ทั้งทรัพยากรและเวลา เพื่อให้สามารถประดิษฐ์ผลงานที่ยังคงคุณภาพในระยะเวลาที่น้อยลงและในการขนส่งที่ดีขึ้นได้

ด้านที่ห้า ด้านนวัตกรรม ในการสืบทอดคุณค่าด้านนี้นั้นจะเห็นได้ชัดจากการ เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในรูปแบบใดความเป็นสมัยใหม่เริ่มเข้ามาทำให้เกิด การเปรียบเทียบและเห็นความแตกต่างในงานแบบโบราณดั้งเดิมกับงานดัดแปลงสร้างสรรค์ ซึ่งหาก กล่าวถึงการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้สดนั้นคุณจะเป็นการสืบทอดคุณค่างานช่างแบบดั้งเดิม ที่มีความทันสมัย ใช้การสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรมในแง่ที่ไม่ลดความเป็นเอกลักษณ์ของงานช่าง ดอกไม้ของไทยแบบชาววัง ดังเช่น การศึกษาตามอัยาศัย ที่มีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผ่าน สื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นนวัตกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีการศึกษามาเป็นสื่อกลางในการสืบทอดให้สามารถเรียนรู้ ข้อมูลที่ต้องการได้ตลอดเวลาและเป็นเสมือนการศึกษาตลอดชีวิตเพราะไม่มีที่สิ้นสุดในการเรียนรู้

หลังจากการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบการศึกษา ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษา รูปแบบที่หนึ่งคือ การศึกษาในระบบ มีการยกตัวอย่างการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด แบบราชสำนัก 2 ตัวอย่างที่ศึกษา คือ ข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในงานประกวด “เย็บ ร้อยค่อยจีบ งานใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” และการศึกษาข้อมูลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา คหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ส่วนการศึกษารูปแบบที่สองคือ การศึกษา นอกระบบ จะกล่าวถึงสถานที่ที่เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะนักเรียนช่างฝีมือดอกไม้สด รุ่นที่ 32 ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งมีความโดดเด่นในด้านการสืบทอดคุณค่างานช่างฝีมือดอกไม้ สดแบบราชสำนักโดยแท้ และส่วนที่ 3 คือการศึกษาการถ่ายทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราช สำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัยโดยแบ่งประเภทของการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ ประเภทที่ 1 การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ ประเภทที่ 2 การเรียนการสอนผ่านสื่อออฟไลน์ และ

ประเภทที่ 3 การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ โดยมีการวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่า 5 ด้าน คือ 1) ด้านจริยศาสตร์ ศาสตร์เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรมในบุคคล 2) ด้านสุนทรียศาสตร์ ศาสตร์เกี่ยวกับความงาม งามทั้งในธรรมชาติและในงานศิลปะ ความงามของงานช่างดอกไม้สดในหลาย ๆ องค์ประกอบ เช่น รูปร่างรูปทรง ความสมดุล ความกลมกลืน สัดส่วน ความโดดเด่น ตลอดจนกลิ่นสัมผัส 3) ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ คุณค่าด้านความชำนาญแบบช่างที่มีความประณีต ละเอียด พิถีพิถันในงานดอกไม้สด 4) ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร คุณค่าในการรู้จักใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดโดยที่ยังคงคุณภาพที่สุดด้วย และสุดท้ายคุณค่าด้านที่ 5) ด้านนวัตกรรมศึกษาการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรมที่หมายถึงความแปลกใหม่ สวยงามตามขนบดั้งเดิมของราชสำนักแต่มีความทันสมัยขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ยังคงความมีคุณค่าของเอกลักษณ์ในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงไว้ โดยการศึกษาการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น ก็เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแนวทางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อให้การสืบทอดภูมิปัญญาของชาติที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

บทที่ 6

แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ถือเป็นงานช่างหนึ่งซึ่งมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า อันเกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และงานศิลปะเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว ผ่านการลงมือทำของช่างฝีมือที่มีความชำนาญ ผลงานในเชิงช่างมีความประณีต วิจิตร งดงาม เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมไทยและประชาคมโลก โดยที่ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่านี้ได้กลายมาเป็นต้นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ รักษา สืบทอดอย่างสร้างสรรค์จนเกิดเป็นความยั่งยืนในอนาคต

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลวิจัยจากการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติจริงภายในพื้นที่ที่ศึกษา คือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นระยะเวลาหนึ่งปี โดยใช้กระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกทั้งการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ใช้การศึกษาภาคสนามในพื้นที่ศึกษา เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-dept interview) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องผ่านมุมมองของผู้วิจัยและบทสัมภาษณ์จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสกัดเป็นองค์ความรู้ทั้งทางด้านคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในบริบทของระบบการศึกษาไทย จนเกิดเป็นแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งในทุกงานช่างนั้นมักมีคุณค่าในตัวเอง และเมื่อมีคุณค่า ผู้คนในสังคม โดยเฉพาะตัวของ “ช่าง” เอง ก็ย่อมต้องการอนุรักษ์และสืบทอดกระบวนการทักษะที่มีเพื่อส่งต่อองค์ความรู้ พัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนากระบวนการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานเชิงช่างต่าง ๆ ไม่เลือนหายไปจากสังคมไทย สังเกตได้ว่าระบบการศึกษาไทยนั้นได้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการช่วยให้องค์ความรู้ กระบวนการต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาต่อยอดโดยคนรุ่นใหม่ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นมีคุณค่าเชิงช่างทั้งสิ้น 5 ด้าน คือ ด้านจิรยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม แนวทางการสืบทอดคุณค่าทั้ง 5 ด้านนั้น สามารถกระทำตามรายด้านได้ดังนี้

(1) **แนวทางการสืบทอดคุณค่าด้านจริยศาสตร์** คุณค่าด้านจริยศาสตร์ เป็นคุณค่าที่ว่าด้วยเรื่องศีลธรรม อุปนิสัย และพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งปรากฏอยู่ในกระบวนการช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

(2) **แนวทางการสืบทอดคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์** คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ เป็นคุณค่าที่ว่าด้วยเรื่องความงาม สิ่งงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ มีคุณค่าในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม

(3) **แนวทางการสืบทอดคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์** คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ เป็นคุณค่าด้วยความเป็นช่างที่ใช้ความชำนาญขั้นสูงในการประดิษฐ์ผลงาน สร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีขนบธรรมเนียมเป็นตัวกำหนด

(4) **แนวทางการสืบทอดคุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร** คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร เป็นคุณค่าด้านกระบวนการวางแผนการดำเนินงาน การบริหารจัดการชิ้นงานสู่ผู้บริโภค

(5) **แนวทางการสืบทอดคุณค่าด้านนวัตกรรม** คุณค่าด้านนวัตกรรม เป็นคุณค่าด้านความคิด วิธีการ อุปกรณ์ การพัฒนางานแบบขนบธรรมเนียมดั้งเดิมสู่ความคิดสร้างสรรค์แบบสมัยใหม่

จากข้อมูลข้างต้น สามารถวิเคราะห์และพิจารณาในแง่ของลักษณะการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้ ประกอบด้วย

1. พันธกิจในการสืบทอด
2. เป้าประสงค์ในการสืบทอด
3. กลยุทธ์ในการสืบทอด

คลังมหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.1 พันธกิจในการสืบทอด พันธกิจ (Mission) เป็นการสมาสัการะหว่างคำว่า “พันธะ” หรือ ความผูกพัน กับคำว่า “กิจ” แปลว่า หน้าที่การงาน เมื่อรวมกันจึงหมายถึง กิจการหรืองานที่มีภาระผูกพัน รับผิดชอบ ที่ต้องปฏิบัติให้บรรลุผล จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษาผ่านวิธีการดำเนินการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดพันธกิจด้านการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้ 3 ข้อ ดังนี้

1.1.1 พัฒนาคน พัฒนางาน สานต่องานช่างดอกไม้สด

พันธกิจข้างต้นสามารถวิเคราะห์และแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ **การพัฒนาคน** ได้แก่ ช่างดอกไม้สดและเกษตรกรผู้ผลิตดอกไม้ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลิตงานช่างออกสู่ท้องตลาด และ**การพัฒนางาน** คือ การปรับปรุงงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดีขึ้น ดังนี้

1.1.1.1 การพัฒนาคน มุ่งเน้นพัฒนาคน 2 กลุ่ม คือ

1) ข่างดอกไม้สด เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญที่สุดของงานข่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพราะเปรียบเสมือนหัวใจหลักในการสืบทอดงานข่างจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ ลักษณะการสืบทอดงานข่างสมัยก่อนนั้นเน้นการถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” อันหมายถึง การต่อปากกันมา การบอกเล่าต่อ ๆ กันมาโดยมิได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) เป็นการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม คือ การปฏิบัติไปพร้อมกัน เพราะงานข่างฝีมือไม่สามารถจะถ่ายทอดผ่านตำราได้ สอนจากชั้นเบื้องต้นไปสู่ขั้นสูง และพัฒนาเป็นฝีมืออย่าง “ข่างชาววัง” ทั้งยังคงรักษารูปแบบความดั้งเดิมตามรูปแบบและหลักเกณฑ์เฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมาลัยชาววัง เพื่อประโยชน์และนัยยะทางเศรษฐกิจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย (ฐิติภา บุณนาค, 2560) นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการถ่ายทอดประเภทวิธีการถ่ายทอดด้วยปาก (มุขปาฐะ) หรือการแสดงออกเพื่อให้เลียนแบบอันเป็นวิธีดั้งเดิมตามธรรมชาติในชีวิตมนุษย์ แม้ปัจจุบันการสื่อสารด้วยการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เจริญมากขึ้น แต่การถ่ายทอดในลักษณะนี้ยังมีความหมายสำคัญเป็นอันมากในวงการศึกษาทางคติชนวิทยา (เรณู อรรถธรรมาศวรร, 2549 อ้างถึงใน วันวิสา คำพิภาศ, 2558) ซึ่งจากการศึกษาข้อมูล พบว่า งานข่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ใช้ลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ อันเป็นเรื่องปกติของการถ่ายทอดงานข่างตามขนบธรรมเนียมไทย

ปัจจุบันด้วยระยะเวลาและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมุขปาฐะ หรือถ่ายทอดด้วยปาก หรือถ่ายทอดแบบดั้งเดิม อาจไม่เพียงพอต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว สังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีตามสังคมโลก คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย เทคนิควิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนรูปแบบไปมาก แต่ในขณะที่เดียวกันงานข่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็ได้รับความนิยมนำมาเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลพวงมาจากงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2560 ซึ่งในกาลนั้นได้มีการถ่ายทอดสด ประชาสัมพันธ์งานข่างฝีมือที่มีทุกประเภทในประเทศไทย ที่ถูกนำมาใช้เพื่อถวายงานในพระราชพิธีอย่างสมพระเกียรติ ครั้งนั้นนอกจากสื่อไทยจะให้ความสนใจแล้ว งานข่างฝีมือทุกแขนงยังได้ประจักษ์สู่สายตาชาวโลก ทุกคนได้มีโอกาสรู้จักงานฝีมือของไทย จนเกิดเป็นกระแสนิยมในชั้นงานที่วิจิตรตระการตาเหล่านี้ จากที่เคยเป็นที่รู้จักในวงแคบ เฉพาะเจ้าหน้าที่หรือคนที่เกี่ยวข้องกับงานราชสำนักเท่านั้น บุคคลภายนอกก็ยิ่งให้ความสนใจอย่างล้นหลาม ซึ่งช่วยให้การสืบทอดงานข่างต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานข่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเป็นไปอย่างน่าสนใจ ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งที่ว่า

...ตอนนี้มีคนมาเรียนงานช่างดอกไม้สดที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) อยู่เพราะ ค่าเรียนไม่แพง จำกัดจำนวนผู้เข้าเรียน และสามารถสร้างรายได้สร้างอาชีพให้กับคนทั่วไป ได้ดี และยังเป็นต้นแบบให้กับหน่วยงานภายนอกได้ โดยเฉพาะงานที่ต้องใช้ความ traditional ต่าง ๆ...

(ปิยวรา ทีชะระ เนตรน้อย, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

...ตอนนี้ใคร ๆ ก็อยากเรียนงานช่างฝีมือ งานช่างดอกไม้สดของที่นี่ได้รับความสนใจ มาก เปิดเมื่อไรก็เต็มทุกรอบ เพราะคนที่มาเรียนต่างก็ชื่นชอบในความงามเฉพาะตัวของ งานช่างที่นี่ทั้งนั้น...

(ปราณี นิตตา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

เมื่อความต้องการงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปนั้น เพื่อให้ผลผลิตตรงกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อให้ เพียงพอกับความต้องการที่เพิ่มสูงขึ้นมาก กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้จึงสำคัญกับการสานต่องาน ช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลภายนอกมากขึ้น นอกเหนือจากข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ในสำนักพระราชวัง ดังนั้น โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จึงมีการกำหนดรอบการรับสมัครบุคคลภายนอกเข้ารับการศึกษานในหลักสูตรวิชาชีพ ระยะเวลาในการ เรียน 1 ปี เปิดเรียนเพียง 3 แผนก ประกอบด้วย แผนกวิชาช่างดอกไม้สด แผนกวิชาอาหารและขนม และแผนกวิชาช่างปักสะตึง แต่ละรอบรับสมัครนักศึกษาจำนวนจำกัด แผนกวิชาช่างดอกไม้สดนั้นจะ รับสมัครนักศึกษาจำนวน 30 คน และรับเฉพาะนักศึกษาหญิงที่อายุ 15 ปีขึ้นไปเท่านั้น แสดงให้เห็น ว่า มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เน้นการเรียนในวังเจ้านายฝ่ายใน และเน้นการเรียนรู้แบบฝึก ปฏิบัติไปพร้อมกัน ไม่ถ่ายทอดวิชาให้แก่ผู้ที่ไม่ตั้งใจ ไม่สนใจ หรือให้วิชาความรู้เฉพาะคนที่ตนต้องตา ต้องใจเท่านั้น เป็นการเรียนการสอนที่มีมาตรฐานมากขึ้น มีหลักสูตรวิชาชีพเฉพาะ เพื่อเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติงานช่าง อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่นักศึกษาที่มาลงเรียนอีกด้วย ดังคำ สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

...ผลงานที่สั่ง จะสั่งกับนักเรียนที่มาเรียนแล้วรับงานเอง ซึ่งก็ไม่ได้มีการ ประชาสัมพันธ์ผ่านเพจหรือเว็บไซต์แต่อย่างใด เป็นการจำหน่ายแบบปากต่อปาก มากกว่า ต้องเป็นคนที่อยู่แล้วว่ามีคนรับทำอยู่ แล้วจึงมาสั่ง การสั่งก็ต้องส่งล่วงหน้า 1-2 วัน คือต้องรอ...

(อัครชญ แก้ววารณ์, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การถ่ายทอดงานช่างดอกไม้สดนั้นเป็นไปในรูปแบบของมุขปาฐะ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีความขาดแคลน ไม่เพียงพอต่อความต้องการ งานช่างมีการถ่ายทอดน้อยและเกิดขึ้นอย่างจำกัดเฉพาะกลุ่มในราชสำนักเท่านั้น อีกทั้ง โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็ยังรับนักเรียนแต่ละรุ่นในจำนวนที่จำกัด ทำให้ยิ่งจำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาคนเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การสืบทอดงานช่างนั้นมีความแพร่หลายและรองรับการเพิ่มจำนวนช่างในอนาคตมากขึ้น

2) เกษตรกรผู้ผลิตดอกไม้ ดอกไม้สดเป็นวัตถุดิบหลักสำคัญของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

(1) ดอกไม้ที่ใช้ร้อยทั้งดอก ได้แก่ พุดตูม มะลิตูม พุทธชาด กล้วยไม้ ดอกรัก เป็นต้น

(2) ดอกไม้ที่ใช้กลีบร้อย ได้แก่ กุหลาบ บานบุรี หงอนไก่ เป็นต้น

(3) ดอกไม้ที่ใช้วิธีการรอง คือ นำดอกไม้มาเฉือนให้เท่ากันแล้วร้อยได้แก่ บานไม่รู้โรย พิภุล แวนด้า เป็นต้น

(4) ใบไม้ที่ใช้ร้อยมาลัย ได้แก่ ใบมะยม ใบแก้ว ใบโกสน ใบชบาต่าง ใบตองอ่อน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ทั้งดอกไม้และใบไม้ที่ส่วนประกอบหรือวัตถุดิบสำคัญสำหรับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น มีอย่างหลากหลายชนิด หลากหลายประเภท ดอกไม้ใบไม้แต่ละชนิดก็มีวิธีการนำมาใช้ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละลักษณะของดอกไม้ด้วย อาทิ พุดตูม มะลิตูม ดอกรัก เป็นดอกไม้ขนาดเล็ก ต้องนำมาใช้ทั้งดอกในการร้อย ไม่สามารถตัดออกหรือแยกส่วนได้ในขณะที่กุหลาบ หรือหงอนไก่ เป็นดอกไม้ขนาดใหญ่ มีกลีบดอกเยอะ มีความซับซ้อนของลักษณะดอก ช่างก็ต้องนำมาเด็ดกลีบก่อน จึงจะนำมาใช้งานได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักของไทยนั้นมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่ยากต่อการที่ชาติใดจะเลียนแบบได้

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น นอกจากจะให้ความสำคัญต่อตัวของช่างดอกไม้สดแล้ว เกษตรกรผู้ผลิตดอกไม้ก็ถือว่ามีความสำคัญไม่แพ้กัน เพราะหากขาดเกษตรกรผู้ผลิตดอกไม้ ช่างก็จะหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพจากที่ใดไม่ได้ แล้วงานช่างก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ดังนั้น กระบวนการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จึงควรให้ความสำคัญต่อความใส่ใจในวัตถุดิบหลักด้วย เพื่อให้ได้ดอกไม้สดที่มีคุณภาพ สด ไม่ช้ำ ไม่มีรอยดำ มีกลิ่นหอมอ่อน เพื่อให้ชิ้นงานออกมาดีที่สุด ซึ่งดอกไม้หรือใบไม้ที่ใช้ในการร้อยมาลัย ควรจะต้องสดและใหม่อยู่เสมอ ควรได้รับการดูแลที่ได้อย่างถูกต้องตามธรรมชาติของดอกไม้ชนิดนั้น ๆ ด้วย ควรหลีกเลี่ยงการจับต้องอย่างแรง และในระหว่างการร้อยมาลัยนั้นก็ควรจับต้องดอกไม้ใบไม้อย่างเบามือเพื่อจะได้ไม่

เกิดรอยชำร่วยเน่าง่าย สามารถจะคงความสดอยู่ได้นานเท่าที่ควร (จันทนา สุวรรณมาลี, 2533 อ้างถึงใน สุกัญญา จันทกุลและคณะ, 2557) และจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นักเรียนในแผนกวิชาช่างดอกไม้สด พบว่า

...ส่วนมากจะสั่งดอกไม้จากเจ้าประจำที่ส่งดอกไม้ให้ โดยดูที่คุณภาพดอกไม้เป็นหลักว่าตรงกับที่เราอยากได้ไหม เช่น มีรอยตำขำง่ายหรือเปล่า ดอกสด แข็งแรงหรือเปล่า สมมติว่าสั่งดอกกุหลาบมา 20 ดอก จะใช้ได้กี่ดอก ถ้าสั่งมาแล้วใช้ไม่ได้หรือใช้น้อย เน่าเป็นส่วนใหญ่อีกจะไม่เอา ต้องเลือกดี ๆ เลือกสั่งเฉพาะคนขายที่ไว้ใจได้ หรือสั่งกับคนปลูกที่สวนโดยตรง อันนั้นเราจะคัดคุณภาพได้เลย...

(พุทธิชา เข้มกอง, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

...เกษตรกรหรือคนปลูกดอกไม้สำคัญนะ เพราะดอกไม้จะดีหรือไม่ดี สวยหรือไม่สวย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ความชำนาญของเกษตรกร จริง ๆ แล้วเวลาสั่งดอกไม้ ถ้าใช้เยอะ สั่งกับคนปลูกโดยตรงคุ้มค่ากว่ามาก เพราะดอกไม้จะมีคุณภาพ แล้วราคาก็ไม่แพงจนเกินไป เพราะเราซื้อเค้าโดยตรง ไม่ผ่านพ่อค้า เป็นการช่วยเหลือเค้าแบบที่เค้าจะได้เงินแบบเต็มเม็ดเต็มหน่วยมากกว่า...

(ธัญญาพัฒน์ มลิณฑแพทย์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2560)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรผู้ผลิตดอกไม้มีความสำคัญและควรให้ความใส่ใจในกระบวนการผลิตดอกไม้สดออกสู่ตลาดเพื่อเป็นวัตถุดิบสำคัญของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพราะดอกไม้ที่จะนำมาใช้ในงานช่างนั้นต้องสดและใหม่อยู่เสมอ และควรได้รับการดูแลด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามธรรมชาติของชนิดดอกไม้ด้วย เพื่อให้วัตถุดิบที่ส่งมายังช่างนั้นมีคุณภาพเหมาะสมแก่การนำมาร้อยหรือประดิษฐ์เป็นชิ้นงานที่สวยงาม อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนเกษตรกรโดยตรง ช่วยสร้างกำลังใจในการผลิตดอกไม้ที่มีคุณภาพอีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 คุณค่าด้านจริยศาสตร์ และ ด้านที่ 3 คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ สามารถวิเคราะห์ถึงแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ในเชิงคุณค่าได้ดังนี้

คุณค่าด้านจริยศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องศีลธรรม อุปนิสัย และพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งปรากฏอยู่ในกระบวนการงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด

แบบราชสำนักในด้านนี้ ช่างต้องสร้างความตระหนักความมีจริยะของคนรุ่นใหม่ อีกทั้ง ต้องสร้าง ศีลธรรมในใจของช่าง ได้แก่ ศิล สมาธิ ปัญญา อีกด้วย กล่าวคือ

1) ความมีจริยะ ช่างดอกไม้สดต้องสร้างความมีจริยะให้เกิดขึ้นกับ ช่างทุกคน คือ การเป็นผู้ให้ ความกตัญญู ความจงรักภักดี ความเกื้อกูล เพราะจริยะเหล่านี้เป็นสิ่ง สำคัญในการทำงานและเกี่ยวข้องกับช่างโดยเฉพาะ โดยในส่วนของ การสืบทอดนั้น หลักสูตรวิชาชีพ ต้องระบุงลงไปอย่างชัดเจนถึงคุณลักษณะของช่างที่ดีนั้นต้องมีจริยศาสตร์ที่เหมาะสม สร้างความ ตระหนักให้คนที่จะมาเป็นผู้สืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ ต้องเป็นคนดี มีจริยธรรมใน จิตใจ ไม่ประพฤติปฏิบัติตนในฝ่ายต่ำ ผลงานที่ออกมาจึงจะออกมาด้วยใจที่บริสุทธิ์ แสดงให้เห็นถึง ความอ่อนโยน จงรักภักดีในจิตใจ หากขณะที่ทำงานมีจิตใจไม่บริสุทธิ์ งานมักจะออกมาไม่สวย บิดเบี้ยว เพราะช่างไม่ตั้งใจทำอย่างแท้จริง ผู้บริโภคสามารถสัมผัสได้ถึงความไม่ประณีตของงาน อีกทั้ง งานช่าง ดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นงานที่ทำขึ้นมาตามคติความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความ จงรักภักดี อันเป็นจริยะพื้นฐานของงาน เนื่องจากแรกเริ่มเดิมที งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีขึ้น เพื่อถวายเป็นบรรณาการ แต่องค์พระมหากษัตริย์ เป็นการแสดงความจงรักภักดีในทางอ้อมอีกทาง หนึ่งที่ต้องการแสดงออกมาในรูปของมัลย์ดอกไม้ เครื่องแขวน หรือพานพุ่ม และแม้ว่าปัจจุบัน เหตุผลดังกล่าวจะค่อย ๆ หายไปตามยุคสมัย แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่ในชิ้นงาน นั่นก็คือ คติความเชื่อ ด้านความจงรักภักดี ที่ยังคงแฝงอยู่ในชิ้นงานทุกชิ้นอย่างไม่ลดน้อยถอยลง

2) ความมีศีลธรรม ช่างดอกไม้สดต้องดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดี งาม เป็นผู้ที่มีศีล สมาธิ ปัญญา ผู้สืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ควรมีความเข้าใจลึกซึ้งถึง คุณค่างานช่างในข้อนี้ เพราะศีล สมาธิ และปัญญา จะนำพาให้ช่างทุกคนประติษฐ์ชิ้นงานออกมาได้ อย่างมีคุณภาพ หากผู้ใดขาดซึ่งศีล สมาธิ และปัญญา ผลงานที่ได้มาก็จะไม่สวยงาม หากขาดศีลในใจ ช่างก็จะจิตใจร้อนดั่งไฟ คิดถึงแต่เรื่องที่ไม่ดี ส่งผลให้ขาดสมาธิในการทำงาน ใจไม่จดจ่อต่องานที่ทำ ตรงหน้า ผลงานออกมาไม่สวย ไม่ประณีตบรรจง และเมื่อขาดศีล นอกจากจะทำให้ไม่มีสมาธิแล้ว สติปัญญาก็ไม่เกิดด้วย ผลกระทบต่าง ๆ จะส่งต่อกันเป็นทอดยาว ดังนั้น ในกระบวนการสืบทอดนั้น ต้องสร้างความเชื่อมั่นในคุณค่างานช่าง โดยเฉพาะด้านจริยศาสตร์นี้ให้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ช่างทุก คนต้องมีความตระหนักรู้ในตัวเอง (awareness)

คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ว่าด้วยเรื่องความเป็นช่างที่ใช้ความ ชำนาญขั้นสูงในการประติษฐ์ผลงาน สร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีขนบธรรมเนียมเป็นตัวกำหนด ความประณีตศิลป์เกี่ยวข้องกับความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ งานประณีตศิลป์นั้น มักจะกล่าวถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่เสมอ อาทิ นภดล สังวาลเพ็ชร (2558) ศึกษาเรื่อง การศึกษาวัสดุ และเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี และ สิทธิชัย สมานชาติ (2553) ศึกษาเรื่อง องค์ความรู้ศิลปินแห่งชาติ : นางเพ็ญพรรณ สิทธิไธรัย

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานช่างแขนงหนึ่งที่แสดงออกถึงความ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ชัดเจนมาก มีคุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์ที่ยากจะหางานใดเสมอเหมือน เนื่องจากช่างต้องทำงานแข่งกับเวลาเสมอ จะประวิงเวลาหรือผัดวันประกันพรุ่งเหมือนงานอื่น ๆ ไม่ได้ เพราะความสดของดอกไม้ไม่มีช่วงเวลาที่ยืดหยุ่น ดอกไม้บางชนิดแค่วันเดียวก็ร่วงโรยแล้ว ดังนั้น สิ่งที่เป็นคุณค่าและควรค่าแก่การสืบทอด คือ การแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ช่างดอกไม้สด ควรมิให้ได้ เพื่อให้ผลงานนั้นออกมาโดดเด่นและวิจิตรตระการตามากที่สุด สำหรับตัวช่างเอง โดยเฉพาะช่างสมัยใหม่นั้น ต้องสร้างตัวตน ความเป็นเอกลักษณ์ ผ่านชิ้นงานให้ได้ เพราะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นอยู่นาน หากไม่สามารถสร้างภาพจำให้แก่บุคคลอื่นได้ งานย่อมไม่มีคุณค่า เอกลักษณ์ ดังที่กล่าวมานั้น นอกจากจะต้องมีความเป็นขนบแบบแผนแล้ว ความคิดสร้างสรรค์ที่สื่อออกมาผ่าน ผลงานก็สำคัญไม่แพ้กันซึ่งหากผลงานนั้น ๆ มีเอกลักษณ์และทำขึ้นจากความชำนาญขั้นสูง ย่อมส่งผล ให้ความงามเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาคนในสังคมได้อย่างดี ดังจะเห็นได้จากงานพระราชพิธีถวายพระ เพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2560 ที่ผ่านมา ชิ้นเชิงความประณีตศิลป์นั้นเด่นชัดมาก ซึ่งเมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นถึงความ มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน จนได้รับคำชื่นชมจากสังคมทั้งประเทศและต่างประเทศ เกิดเป็นกระแสตอบรับ ที่ดีมากมาจนถึงปัจจุบัน

1.1.1.2 การพัฒนางาน งานในที่นี้ คือ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ดังที่ ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเป็นงานประดิษฐ์แบบไทยลักษณะหนึ่ง ซึ่งนับเป็นมรดกล้ำค่าของคนไทยที่มีมาตั้งแต่โบราณ เป็นงานฝีมือที่มีความละเอียดอ่อน ประณีต บรรจงมีความสวยงามและประโยชน์ใช้สอยมากมาย (สุกัญญา จันทกุลและคณะ, 2557) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานช่างดั้งเดิมแขนงหนึ่งของคนไทย มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน สืบเนื่องตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังจะพบในตำนานนางนพมาศ หรือประวัติของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ผู้คิดค้นประดิษฐ์กระทงลอยที่ประดับประดาด้วยงานสดต่าง ๆ ถวายองค์พระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จากตำนานในครั้งนั้นได้มีการสืบทอดวิชางานช่าง การประดิษฐ์ดอกไม้สดมากมาย เกิดขึ้นในราชสำนัก อย่างแท้จริง อีกทั้งศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้สดถือเป็นงานช่างที่สำคัญ เพราะความสดของกลีบดอกไม้ และกลิ่นหอมของดอกไม้ไทยล้วนมีเสน่ห์อันสุนทรีย์ ยังมีการร้อยกรองสลับลีบลูกกลีบก็ยิ่งเพิ่มความ วิจิตรพิสดารให้กับดอกไม้เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น ในอดีตราชสำนักของไทยมีศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ให้มีความงามด้านช่างวิจิตรศิลป์ที่ปรากฏ รูปแบบและขนบธรรมเนียมของงานช่างแขนงนี้ จึงมีแบบแผนในจารีตประเพณี ตลอดจนขนบธรรมเนียมในสังคมนั้น ๆ อีกทั้งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ถือเป็นงานช่างที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมานานนับร้อยปีด้วยการสั่งสมและถ่ายทอด ตกทอดลงมาสู่ปัจจุบัน (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, 2557)

ด้วยงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเป็นงานที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะหรือการเล่าด้วยปาก ไม่มีตำราเขียนขึ้นอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับเน้นการฝึกปฏิบัติไปพร้อมกัน ความรู้ต่าง ๆ จึงติดตัวช่าง ไม่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเก็บไว้ เหมือนงานช่างประเภทอื่น อีกทั้ง งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแต่ละชิ้นอยู่ได้ไม่นาน อายุการใช้งานสั้นเพียง 1 – 2 วันเท่านั้น จึงแทบจะไม่หลงเหลือหลักฐานใด ๆ ให้นุชนคนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อ ตลอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักยังเกิดขึ้นเฉพาะในราชสำนัก ไม่แพร่หลายออกมายังสังคมภายนอก มีเพียงเจ้านายฝ่ายใน ข้าราชการบริวาร และบุคคลเฉพาะกลุ่มเท่านั้นที่จะมีโอกาสหรือประสบการณ์ในการประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เมื่องานช่างไม่เป็นที่แพร่หลาย การสืบทอดและพัฒนางานก็มีน้อยลงตามลำดับ ยังคงรักษาความเป็นขนบแบบแผนที่ชัดเจนและเหนียวแน่นมาก คงความเป็นเอกลักษณ์ไทยไว้อย่างดีงาม (Thai tradition) ดังนั้น การพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจึงไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไป มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าล้ำสมัย แต่ก็ยังมีผู้นิยมงานช่างประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะงานช่างดอกไม้สด เห็นได้จากคนไทยยังนิยมแต่งงานตามแบบประเพณีไทย ใช้งานดอกไม้สดในการสักการบูชาพระและบุคคลที่เคารพ เช่น การกราบไหว้บิดามารดาด้วยมาลัยดอกไม้สด การไหว้ครูด้วยพานพุ่ม เป็นต้น แม้จะชื่นชมความเป็นไทยแต่ก็ยังคงต้องการรูปลักษณะของชิ้นงานที่ทันสมัยด้วย ดังนั้น หากต้องการให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักยังคงอยู่ในสังคมไทยภายใต้ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ช่างเองก็ต้องปรับตัว ทั้งเทคนิค วิธีการและรูปแบบชิ้นงานให้ทันสมัย แปลกตามากยิ่งขึ้น ดังบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งของผู้บริโภคว่า

...สังคมตอนนี้เปลี่ยนแปลงไปเยอะมาก งานช่างก็ควรต้องปรับตัวด้วย ไม่อย่างนั้นงานก็จะอยู่ไม่ได้ อาจจะหายไปเลย ไม่มีใครสืบทอดต่อ อาจจะเพิ่มลูกเล่นในชิ้นงานก็ได้ เพื่อให้งานโดดเด่น แปลกตาไป คิดว่าคนน่าจะให้ความสนใจ ให้การตอบรับเยอะ...

(สุพีชา จำนงค์หาญ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

เมื่อพิจารณาเรื่องการพัฒนางาน พบว่า เกี่ยวข้องกับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก 3 ด้าน คือ ด้านที่ 2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านที่ 4 คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านที่ 5 คุณค่าด้านนวัตกรรม ดังนี้

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องความงาม สิ่งที่งามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ มีคุณค่าในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความงามในทางองค์ประกอบศิลป์ จำนวน 10 องค์ประกอบ ประกอบด้วย รูปร่าง-รูปทรง ขนาด-สัดส่วน สี สัน ความสมดุล ความกลมกลืน ความตัดกัน การสร้างจุดเด่น ความคิดสร้างสรรค์ ความประณีต

และความประทับใจเกิดจากกลิ่น องค์ประกอบทั้ง 10 องค์ประกอบที่กล่าวรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4 นั้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพราะความงดงาม วิจิตร บรรจง ของงานแต่ละชิ้นนั้นเกิดจากสุนทรียศาสตร์ทั้งสิ้น ช่างควรตระหนักถึงความสำคัญในความงามทั้ง 10 องค์ประกอบ ควรสร้างสรรค์ชิ้นงานขึ้นจากสุนทรียะที่กล่าวมาแล้ว อาทิ รูปร่าง ขนาด ของงาน ดอกไม้สดต้องมีความพอดี ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป คำนึงถึงสัดส่วนของแต่ละชิ้นงานอย่างพอดี สีสัน ของดอกไม้ที่เลือกใช้ก็ต้องสวยงาม จัดวางอย่างรู้หลักการ ใช้สีที่มีทั้งความกลมกลืนกันและตัดกัน ใช้ ทฤษฎีสีได้อย่างลึกซึ้งเข้าใจ รู้ว่าดอกไม้ชนิดใดมีความโดดเด่นเหมาะสมกับชิ้นงานแต่ละชิ้น สร้าง จุดเด่นให้ชิ้นงานได้อย่างสร้างสรรค์ มีความประณีตในรายละเอียดของงาน เลือกใช้ดอกไม้ที่มีกลิ่น หอมอ่อน เพื่อสร้างความประทับใจให้กับผู้บริโภค สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นสุนทรียศาสตร์ที่สำคัญ ต่องานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักทั้งสิ้น ดังที่กล่าวมาแล้วว่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นงานที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน เพราะฉะนั้นการสร้างตัวตนของช่างผ่านการ ประดิษฐ์ประดอยเป็นเรื่องสำคัญและการเลือกใช้สุนทรียศาสตร์ที่เหมาะสมนั้น จะสามารถสร้างคุณค่า สร้างตัวตน และส่งผลต่อการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้กับรุ่นลูกรุ่นหลานเกิดความ สนใจที่เรียนรู้และปฏิบัติตามได้อย่างดี เพราะหากชิ้นงานไร้ซึ่งความสุนทรียะ ผู้คนก็จะไม่สนใจ ไม่ เห็นความสำคัญ การสืบทอดก็อาจจะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน และสุดท้ายก็จะเลือนหายไปตามกาลเวลา ดังนั้น โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ในฐานะหน่วยงานสำคัญของงานช่างประเภทนี้ จึงควรสร้างองค์ ความรู้และฝึกช่างรุ่นใหม่ให้เกิดทักษะกระบวนการในการพัฒนางานด้านสุนทรียศาสตร์ให้เกิดขึ้น อย่างแท้จริง เพื่อประโยชน์ต่อการสืบทอดคุณค่าในอนาคต

คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ว่าด้วยเรื่องกระบวนการวางแผนการดำเนินงาน การบริหารจัดการชิ้นงานสู่ผู้บริโภค ปัจจุบันการบริหารจัดการทรัพยากรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมากแบบหน้ามือเป็นหลังมือ ความนิยมในชิ้นงานศิลปะมีให้เลือกอย่างหลากหลาย หากต้องการสืบทอด อนุรักษ์ผลงานด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้คงอยู่ในสังคมไทย ก็ต้องพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรนี้ให้เกิดประสิทธิภาพด้วย โดยเฉพาะความเชี่ยวชาญ (Expert) และความเป็นมืออาชีพ (Professional) ของช่างควรต้องพัฒนาควบคู่กัน เพราะหากช่างมีความเชี่ยวชาญจริงแต่ขาดความเป็นมืออาชีพ ไม่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ได้ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็จะมีแต่ถดถอย หากขาดการรณรงค์ให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของงานช่าง ช่างที่เหลือนอยู่ก็จะมีแต่คนรุ่นเก่าที่มีแต่จะโรยราและจากไปตามวัย สุดท้ายแล้ว คนที่จะสืบทอดก็จะมี ไม่มี แล้วงานช่างก็จะค่อย ๆ หายไปจากสังคมไทยอย่างน่าเสียดาย อีกทั้ง อย่างที่ทราบกันดีว่าปัจจุบันยุคสมัยเปลี่ยนไป สังคมมีตัวเลือก ด้านงานช่าง งานศิลปะ หรืองานดอกไม้สดจากวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาให้เส่มากมาย งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของเชิงช่าง ดังนั้น โรงเรียนช่างฝีมือในวัง

(หญิง) หรือแม้กระทั่งหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องก็ควรต้องกระตุ้นให้ช่างของทุกหน่วยงานเกิดทักษะด้านการบริหารจัดการทรัพยากรของหน่วยงานตนให้เกิดประสิทธิภาพ สร้างความเชื่อมั่นให้เกิดองค์กรของตนให้ได้ เพื่อให้ผู้บริโภคหันมาสนใจผลงานและนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนของวิชาชีพ

คุณค่าด้านนวัตกรรม ว่าด้วยเรื่องความคิด วิธีการ อุปกรณ์ การพัฒนา งานแบบขนบธรรมเนียมดั้งเดิมสู่ความคิดสร้างสรรค์แบบสมัยใหม่ ดังที่ทราบกันว่าปัจจุบันนี้ นวัตกรรมทุกด้านของโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีนวัตกรรมต่าง ๆ เข้ามามากมายเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ประเทศไทยก็เช่นกัน มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากมาย เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน คนไทยรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และ Social media ก็เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรับทราบข้อมูลข่าวสารรอบด้าน เปลี่ยนการสื่อสารแบบ Analog เข้าสู่แบบ Digital ความเร็วของการสื่อสารส่งผลต่อการพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นอย่างมาก และด้วยวิถีชีวิตค่านิยมที่เปลี่ยนไปของคนไทย ทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักต้องปรับตัวตามไปด้วย เมื่อครั้งงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2560 มีการระดมสรรพกำลังด้านงานช่างทุกแขนงที่มีอยู่ในประเทศเพื่อถวายงานพระองค์ท่านเป็นครั้งสุดท้าย ต้องการให้งานพระราชพิธีจัดขึ้นอย่างงดงามและสมพระเกียรติอย่างที่สุด ทำให้ได้รับความสนใจจากทั้งชาวไทยและชาวโลกเป็นอย่างมาก ทุกคนต่างก็อยากทราบว่า งานช่างประเภทใดบ้างที่ถูกนำมาใช้ในการจัดพระราชพิธี งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็เป็นอีกงานช่างหนึ่งที่ได้รับกระแสตอบรับจากครั้งนั้นเป็นอย่างมาก ทำให้เป็นที่พูดถึงในวงกว้าง แม้แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศขณะนั้น) เองก็ยังให้ความสนใจพระราชหฤทัยและลงมือปฏิบัติงานบางส่วนด้วยพระองค์เอง ยิ่ง ความ ซาบ ซึ้ง มา แก่ ค ณ ะ ท างาน เป็ น อ ย ่าง ม า ก แล ะ นั น ยั ง ท า ให้ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นไปอีก นี่คือพลังแห่งนวัตกรรมที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงโลกของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้นจากที่แต่เดิมรู้จักกันแต่เพียงในนาม ไม่อาจเข้าถึงงานช่างได้ หรืออาจจะไม่รู้ว่าควรเข้ามาศึกษาได้ทางใดบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เมื่อคนให้ความสนใจมากขึ้น งานช่างก็ได้รับการสืบทอดมากขึ้นโดยปริยาย ทั้งการให้ความสนใจในหลักสูตรวิชาชีพของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ที่ถึงแม้จะเปิดรับจำนวนจำกัดแต่เต็มทุกรอบเพราะผู้คนที่อยากเรียนอยากหารายได้เพิ่มเติมจากงานส่วนนี้

นอกจากด้านการประชาสัมพันธ์งานช่างผ่านนวัตกรรมใหม่ ๆ แล้ว นวัตกรรมสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ควรค่าแก่การสืบทอดคือ คุณค่าด้านนวัตกรรมเรื่องความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาจากรูปแบบเดิมที่เป็นขนบชาววัง ให้มีความเป็นสากลมากขึ้น เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคสมัยใหม่ที่อาจจะไม่ได้สนใจความเป็นรูปลักษณ์แบบแผนเก่ามากนัก การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ การสร้างคอนเทนต์

หรือเรื่องราวการเล่าเรื่องผ่านดอกไม้ จะช่วยให้การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและคุณค่าเชิงช่างเป็นที่รู้จัก เข้าใจ เข้าถึงผู้บริโภคมากขึ้น มีคำแนะนำของผู้บริโภคคนหนึ่งที่ว่า

...อยากให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มของชิ้นงาน เหมือนกับใส่เรื่องราวลงไป หรือสร้างคอนเทนต์เพื่อให้ชิ้นงานดูน่าสนใจ ดุมีอะไรมากกว่าเป็นแค่มาลัยดอกไม้สด เช่น เรื่องราวของดอกไม้ชนิดต่าง ๆ ดอกไม้มงคล...

(ปิยวรา ทีชะระ เนตรน้อย, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า คนรุ่นใหม่ต้องการการเพิ่มมูลค่าของชิ้นงานให้มีความสมัยใหม่และหลากหลายมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่เพียงการเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มความน่าสนใจ เพิ่มคุณค่าที่แฝงอยู่ในชิ้นงานอีกด้วย

1.1.2 มุ่งมั่นอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอด ต่อยอดสร้างสรรค์

ปัจจุบันงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมากขึ้น บุคคลภายนอกให้ความสนใจในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ได้เปิดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพ ซึ่งใช้ระยะเวลาในการเรียนจบหลักสูตร 1 ปี เพื่อสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้อยู่คู่กับคนไทย ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา โดยเหตุที่เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ทรงปริวิตกกังวลพระราชหฤทัยว่า สตรีที่มีความรู้เชี่ยวชาญทางช่างนี้วันจะหมดไป ที่มีชีวิตอยู่นั้นก็มีอายุและชราภาพมาก สมควรที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง สำนักพระราชวังจึงได้สนองพระราชประสงค์ โดยติดต่อกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ขอจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบเพื่อเปิดสอนวิชาช่างสตรีหลักสูตรระยะสั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ให้ตระหนักในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ความสามารถและทักษะให้แก่สตรีจนสามารถนำไปประกอบอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (ฐิติภา บุนนาค, 2560)

แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่เน้นความมุ่งมั่นด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบสานคติความเชื่อ สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามในขณะเดียวกันก็ต้องเกิดความคิดสร้างสรรค์ในชิ้นงานนั้น ๆ ด้วย เป็นการหลอมรวมเอาวัฒนธรรมในโลกเก่ามาผสานกับวัฒนธรรมในโลกใหม่ได้อย่างลงตัว ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักคงคุณค่าในตัวเอง แต่ยังทำให้ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกด้วยว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น ควรได้รับยกย่องให้เป็นเชิงช่างที่มีคุณค่าควรค่าแก่การสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ให้อยู่คู่คนไทยตลอดไป

1.1.3 สร้างโอกาสและทักษะเพื่อต่อยอดในการหารายได้

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นไม่ได้มีขึ้นเพื่อตอบสนองด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมเพียงเท่านั้น แต่ยังคงตอบสนองด้านการประกอบอาชีพด้วย เดิมทีงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมักปรากฏตัวอยู่แคในภายในสำนักราชวัง หรือคุ้มเจ้านายฝ่ายในต่าง ๆ โดยที่งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็เป็นงานที่ทำกันเองภายในคุ้ม เพื่อถวายสักการะองค์พระพุทธรูป พระมหากษัตริย์และที่สำคัญคือ ทูลเกล้าถวายแก่องค์พระมหากษัตริย์ มีการประกวดประชันแข่งขันระหว่างตำหนักบ้าง แต่มีชิ้นงานเพื่อหารายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องเป็นหลัก มาในยุคปัจจุบันที่ความต้องการด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเปลี่ยนไป งานดอกไม้สดได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้น มีได้ดำรงอยู่ในที่จำกัดเฉพาะราชสำนักหรือตำหนักอีกต่อไป ดังนั้น เมื่อมีความต้องการจากบุคคลภายนอกมากขึ้น ก็ต้องเกิดเป็นการซื้อขาย ว่าจ้างมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น นี่จึงเป็นโอกาสสำคัญในการสร้างรายได้จากงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักขึ้นมา บุคคลภายนอกที่มาเรียนหลักสูตรวิชาชีพจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็มีจุดมุ่งหมายต่างไปจากสมัยก่อนที่คบตี้มักส่งบุตรหลานเข้าวังเพื่อเรียนรู้งานช่าง เพื่อหวังหน้าตาทางสังคม ตอนนีจุดมุ่งหมายของคนที่มาเรียนงานช่าง ก็เพื่อเปิดโอกาสทางรายได้ให้แก่ตนเอง หลายคนจบออกมาแล้วเปิดร้านค้าออนไลน์ทั้งในเว็บไซต์ อินสตาแกรมต่าง ๆ หากบอกใครว่าเป็นงานของนักเรียนในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คนก็จะให้การยอมรับเพราะการันตีฝีมืออย่างแน่นอน จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริโภคพบว่า

...หากพูดถึงงานดอกไม้สดแบบไทยแท้ ๆ ก็ต้องนึกถึงที่นี่เป็นที่แรก งานมีคุณค่า เพราะมาจากในวัง...

(ปิยวรา ทิชะระ เนตรน้อย, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

...เคยสั่งงานมาลัยดอกไม้สดมาใช้หลายครั้งมากเพราะสวย ประณีต และไม่แพง จนเกินไป ราคาถูกกว่าข้างนอกค่อนข้างเยอะ อย่งในอินสตาแกรม ราคามาลัยดอกไม้สดแพงมาก...

(อัศรชญ แก้วอาภรณ์, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562)

...มีนักเรียนที่นี่เคยมาเรียน พอจบออกไปก็ไปเปิดร้านเอง ขายหน้าร้านบ้าง ออนไลน์บ้าง สร้างรายได้ได้ดีเลยทีเดียว...

(рінทม หลุ่มบางลำ, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2560)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า หากจะนึกถึงงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ก็ให้นึกถึงผลงานของนักเรียนจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นที่แรก เพราะผลงานนั้นสวย ประณีต และมีคุณค่าจริง ๆ และทำให้ทราบว่ามีกรจำหน่ายสินค้าลักษณะนี้ภายนอกจริง โดยเฉพาะในอินสตาแกรมที่กำลังเป็นที่นิยมของสังคมสมัยใหม่ เพราะมีรายละเอียดสินค้า ภาพถ่ายราคาบอกไว้ชัดเจน ไม่ต้องไปซื้อถึงหน้าร้าน แค่เพียงสั่งไว้ ของก็จะมาถึงมือโดยไม่ต้องออกแรงใด ๆ แต่ในส่วนของราคารัสนั้นก็สูงกว่าผลงานของนักเรียนในโรงเรียนอยู่แล้ว เพราะงานฝีมือมันมักทำยาก และมีต้นทุนทั้งสถานที่ หรือวัตถุดิบที่แพงกว่ามาก ทำให้ราคาก็สูงตามไปด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีทักษะด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้จริง

สำหรับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เมื่อผลงานมีคุณค่าด้านนวัตกรรม โดยเฉพาะด้านมาตรฐานวัตถุดิบ อุปกรณ์ ความคิดสร้างสรรค์ในงานแล้ว ย่อมสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้แก่ช่างได้อย่างแท้จริง และเมื่อรายได้ดีเป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภค ก็ย่อมมีคนต้องการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอย่างแน่นอน

1.2 เป้าประสงค์ในการสืบทอด

เป้าประสงค์ (Goal) หมายถึง สภาพในอนาคต หรือระดับผลการดำเนินงานที่ต้องการให้บรรลุ เป้าประสงค์จึงเป็นจุดหมายปลายทางซึ่งชี้นำการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ มีเป้าประสงค์สำคัญ 3 ข้อ ดังนี้

1.2.1 สร้างตัวตน คือ การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นไทยที่บูรณาการความเชื่อ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ศาสนา จารีตปฏิบัติที่งดงามของไทยที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นเสมือนรากเหง้าของความเป็นไทยเข้าไว้ด้วยกัน สร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวในชิ้นงานของช่าง อันเป็นคุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์ที่เป็นที่ประจักษ์ชัด เห็นได้จากผลการตอบรับของบุคคลภายนอกทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่ตื่นตาตื่นใจทุกครั้งที่ได้เห็นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะมาลัยดอกไม้ พานพุ่ม และเครื่องแขวนที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนงานดอกไม้ที่ไหนดบนโลก ความวิจิตร สวยงาม ตระการตา ประณีต งดงาม อ่อนช้อยแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อ แสดงให้เห็นถึงตัวตนของคนไทย ความอ่อนหวาน ละเอียดอ่อน ใส่ใจในรายละเอียดทุกขั้นตอน เป็นคุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์ และคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ที่ควรค่าแก่การสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ให้อยู่คู่กับสังคมไทยตราบนานเท่านาน

1.2.2 สร้างคุณค่า คือการสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของต้นทุนทางวัฒนธรรมในด้านดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อให้พร้อมที่จะอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอดอย่างสร้างสรรค์ให้เกิดความยั่งยืนในสังคมต่อไป ซึ่งคุณค่าที่ควรค่าแก่การสืบทอดนั้น ประกอบไปด้วย 5 ด้าน ตามที่กล่าว

มาแล้วข้างต้น คือ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม คุณค่าดังกล่าวนี้มีความสำคัญต่องานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นอย่างยิ่ง การจะทำงานสักชิ้นหนึ่ง หากปราศจากคุณค่า คนก็จะค่อย ๆ ลืมเลือนมันไป ไม่สานต่อไม่สืบทอด เพราะไม่มีประโยชน์อันใดที่จะทำต่อ แต่ในทางกลับกัน เมื่อไรก็ตามที่งานนั้นมีคุณค่าคนย่อมอยากเห็นงานนั้นพัฒนาต่อยอดขึ้นไปเรื่อย ๆ เช่นกัน ดังนั้น การสร้างคุณค่าจึงถือเป็นเป้าประสงค์หนึ่งในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักต่อไป

1.2.3 สร้างอาชีพ คือ การสร้างอาชีพให้ผู้ที่มิทักษะ ความสนใจ และความต้องการในการเพิ่มรายได้ เนื่องจากงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนักนั้นเป็นทักษะฝีมือช่างชั้นสูงที่มีประวัติเบื้องหลังยาวนาน มีความประณีตและเรื่องราวที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในการรับรู้ของสาธารณะทั่วไป ดังนั้น งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจึงเป็นงานช่างแขนงหนึ่งที่มีเรื่องราวที่เป็นกระบวนการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้ หากได้รับการส่งเสริมและการเปิดตลาดในระดับบนทางเศรษฐกิจย่อมเป็นโอกาสให้เกิดการสร้างอาชีพใหม่ที่สามารถสร้างความมั่นคงทั้งในระดับบุคคลและในระดับพื้นที่ ยกเว้นการทำงานด้านดอกไม้จากการทำงานช่างปกติให้เป็นการช่างที่มีทักษะสูง

จากเป้าประสงค์ทั้ง 3 ด้านข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันชัดเจน กล่าวคือ เมื่อช่างหรือบุคคลมีการ “สร้างตัวตน” ขึ้นมาจากงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้วยองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ความชำนาญ และความเป็นมืออาชีพ ทุ่มเทแรงกายแรงใจ ใส่ใจ เสียสละตนเองในการทำงาน ผลงานที่ออกมาย่อม “สร้างคุณค่า” ให้ทั้งกับชิ้นงานนั้น ๆ และตัวของช่างเองก็จะเป็นคนที่มีคุณค่า เกิดเป็นคุณค่าทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม หลอมรวมกันจนสามารถ “สร้างอาชีพ” สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ เกิดการพัฒนาจนสามารถ “สร้างตัวตน” ของช่างที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวชัดเจนต่อไป และทุกสิ่งก็จะวนไปเป็นวงกลมแบบนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เกิดการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดอย่างยั่งยืนต่อไป

1.3 กลยุทธ์ในการสืบทอด

กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายและวิธีการเดินทางสู่เป้าหมาย ที่ผ่านการวิเคราะห์ภาพรวมทั้งภายในและภายนอก องค์กรประกอบ และปัจจัยตัวแปรที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ดังนั้น การกำหนดกลยุทธ์ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จึงเป็นการวางแผนวิธีในการดำเนินงานเพื่อให้การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นไปตามที่วางไว้ทุกประการ พบว่า มีกลยุทธ์ 5 วิธี ดังนี้

1.3.1 อนุรักษ์ความเป็นไทย (awareness) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักถือเป็นงานช่างและงานศิลปะแขนงหนึ่งที่มีประวัติการก่อตัวมาอย่างยาวนานพอสมควร ซึ่งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีไทยแขนงหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่ามีความประณีต สวยงาม ละเอียดอ่อน และแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน ถือเป็นมรดกของชาติที่ควรค่าแก่การสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ ดังนั้น การสร้างความตระหนักให้สาธารณชนทราบและเห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย สร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่สั่งสมและถ่ายทอดผ่านชิ้นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนักที่มีคุณค่าและแตกต่างจากงานช่างฝีมืออื่น ๆ จึงเป็นกลยุทธ์ที่ควรค่าแก่มีไว้ เพื่อให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้มีโอกาสทำประโยชน์แก่สังคมไทย ทั้งในด้านส่งเสริมรายได้ จากการประกอบอาชีพของช่าง และด้านการส่งเสริมความเป็นไทย และพัฒนางานช่างให้อยู่ร่วมกับโลกยุคใหม่ได้อย่างสวยงาม

1.3.2 สร้างสรรค์อาชีพใหม่ (making career) นำองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมาทำให้เกิดโอกาสในการประกอบอาชีพแก่กลุ่มคนที่ให้ความสนใจ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้กับนักเรียนที่เข้ารับการศึกษาลัทธิสุตริวิชาชีพ เกิดทักษะในการประกอบอาชีพ และนำไปสร้างรายได้เพื่อที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกเหนือจากนั้นแล้ว อาชีพงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักยังก่อให้เกิดการสืบทอดงานทางวัฒนธรรม และสืบทอดคุณค่างานช่างในทางอ้อมนี้ เพราะการประกอบอาชีพก็เป็นลักษณะการเผยแพร่งานช่างในอีกลักษณะหนึ่ง รวมทั้งการหาช่องทางทางการตลาดที่เหมาะสม และการวิจัยการตลาดเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ที่วางอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนาน จะช่วยให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างแท้จริง

1.3.3 ใส่ใจการศึกษา (learning opportunity) กลยุทธ์ด้านการศึกษานี้เป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เกิดความยั่งยืน เพราะการสร้างองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนความตระหนักรู้ในความสำคัญและคุณค่างานช่าง เป็นสิ่งสำคัญที่จะยืนยันได้ว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจะไม่มีทางสูญหายไปจากสังคมไทย トラบใดที่ยังทำการเรียนการสอนอยู่ในระบบการศึกษา และประชาชนยังคงให้การตอบรับในหลักสูตรอย่างดี โดยการสร้างความยั่งยืนผ่านระบบการศึกษานั้น จะต้องเป็นการสร้างการเชื่อมโยงและโอกาสในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในทุกช่วงวัย ผ่านการศึกษาทั้งในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้ การนำในเสนอในส่วนนี้เป็นเพียงการนำเสนอแนวทางการดำเนินงานในด้านการจัดการศึกษาของผู้วิจัยหนึ่งเท่านั้น โดยมุ่งหวังเพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาในทุกประเภท ดังนี้

1.3.3.1 การศึกษาในระบบ

1) ระดับปฐมวัย สถานศึกษาควรจัดหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2563 เพื่อเชื่อมโยงเข้ากับการจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย ในการสร้างศักยภาพทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติและบูรณาการความรู้จากด้านต่าง ๆ ซึ่งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักสำหรับเด็กปฐมวัย ควรเริ่มต้นจากการรู้จักดอกไม้ ใบไม้ที่จะนำมาใช้ในการร้อยมาลัย รู้จักการเก็บดอกไม้ ใบไม้ รู้จักผ่อนแรง เบามือในการหยิบจับดอกไม้ ใบไม้ หรือเริ่มขั้นตอนการร้อยสิ่งของอย่างง่าย เช่น การร้อยวัสดุที่มีขนาดใหญ่ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาาระดับปฐมวัย และมาตรฐานการศึกษาระดับปฐมวัยที่มุ่งพัฒนาการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กของผู้เรียน โดยเฉพาะกล้ามเนื้อมัดเล็กที่มีส่วนสนับสนุนการเขียนตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยให้ผู้เรียนซึมซับถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีของไทย โดยเฉพาะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนัก ผ่านการเล่น เนื่องจากเด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถเรียนรู้ข้อมูลเชิงวิชาการได้มากนัก

2) ระดับประถมศึกษา สถานศึกษาจัดหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ และจัดการเรียนการสอนในวิชาการงานพื้นฐานอาชีพและเทคโนโลยี ที่มุ่งพัฒนาทักษะทางการฝีมือของผู้เรียนและได้เรียนรู้ความเป็นไทย โดยสาระสำคัญของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก แบ่งออกเป็น 2 สาระสำคัญ ได้แก่

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว มี 1 มาตรฐาน คือ

มาตรฐาน ง 1.1 เข้าใจการทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะกระบวนการทำงาน ทักษะการจัดการ ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกัน และทักษะการแสวงหาความรู้ มีคุณธรรม และลักษณะนิสัยในการทำงาน มีจิตสำนึกในการใช้พลังงาน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัว

สาระที่ 4 การอาชีพ มี 1 มาตรฐาน คือ

มาตรฐาน ง 4.1 เข้าใจ มีทักษะที่จำเป็น มีประสบการณ์ เห็นแนวทางในงานอาชีพ ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาอาชีพ มีคุณธรรม และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ

สาระและมาตรฐานทั้ง 2 ข้างต้นนั้น ในระดับประถมศึกษา สถานศึกษาควรสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานเบื้องต้นตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สร้างลักษณะนิสัยในการทำงานที่เหมาะสมกับบริบทของงานช่าง เช่น มีความอดทน มีความคิดสร้างสรรค์ มีความละเอียดรอบคอบ ใส่ใจในรายละเอียดของงาน เป็นต้น นอกจากนี้สถานศึกษาควรสร้างความตระหนักในจิตสำนึกการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงามร่วมด้วย พัฒนานักเรียนโดยมีการใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้

การจัดประสบการณ์โดยใช้กิจกรรมหรือโครงการเป็นฐาน รวมทั้งการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM Education) คือ แนวทางการศึกษาที่ได้บูรณาการความรู้ระหว่างศาสตร์วิชาต่าง ๆ ประกอบด้วย ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ด้านเทคโนโลยี ความรู้ด้านวิศวกรรม และความรู้คณิตศาสตร์ รวมเข้าด้วยกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยด้านปัญหา ผู้เรียนสามารถเข้าใจในเนื้อหา ด้านทักษะการคิด ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิด ด้านคุณลักษณะ ผู้เรียนสามารถทำงานเป็นกลุ่ม มีทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนั้น สถานศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งกองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้เรียนแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ ซึ่งสถานศึกษาสามารถพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักขึ้นเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเป็นทางเลือกในการเรียนรู้ของผู้เรียนต่อไป

3) ระดับมัธยมศึกษา ในการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นั้น เป็นการศึกษาขั้นสูงต่อจากระดับประถมศึกษา สถานศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้เช่นเดียวกับระดับประถมศึกษา คือ พัฒนาตามสาระ มาตรฐาน จำนวน 2 สาระ ดังกล่าวถึงแล้วข้างต้น แต่สิ่งที่ต่างออกไปคือ กระบวนการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานขั้นสูงหลังจากที่ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นและการสร้างเจตคติที่ดีที่มีต่องานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมาแล้ว เมื่อผู้เรียนก้าวเข้าสู่การศึกษาที่สูงขึ้น ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาเชิงปฏิบัติการ ผู้เรียนต้องสามารถทำงาน ผลิตชิ้นงาน หรือมีทักษะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับความชอบ ความชำนาญ ของผู้เรียนเป็นสำคัญด้วย

ดังนั้น ในระดับนี้ สถานศึกษาจึงควรพัฒนาการเรียนการสอนในรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อเป็นทางเลือกในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการเข้ากับวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ศึกษา รายละเอียดทั้งในเชิงประวัติความเป็นมา คุณค่า และสร้างสรรค์แนวทางการดำเนินงานเชิงอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต และมุ่งเป้าให้ผู้เรียนเห็นโอกาสในการพัฒนาเพื่อต่อยอดเป็นอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเอง รวมทั้งการจัดการแข่งขันหรือการประกวดในเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะฝีมือของผู้เรียนที่มีความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “งานศิลปหัตถกรรมนักเรียน” ซึ่งจัดขึ้นประจำทุกปีการศึกษา มีการแข่งขันตามลำดับชั้น ทั้งในระดับสถานศึกษา ระดับกลุ่มโรงเรียน

ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับภาค และระดับชาติ ซึ่งในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนนี้ จะมีการแข่งขันร้อยมาลัยซึ่งเป็นงานประเภทหนึ่งในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และพบว่าสถานศึกษาให้ความสนใจมากและมีการส่งแข่งขันเกือบทุกโรงเรียน หรือแม้กระทั่งงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี ก็พบว่าสถานศึกษาเห็นความสำคัญและร่วมส่งผลงานเข้าประกวดอย่างมากมายถึง 65 โรงเรียนด้วยกัน แสดงให้เห็นว่า ยังมีสถานศึกษาอีกมากมายที่เล็งเห็นคุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และทักษะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ดังนั้น หากจะส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ก็ย่อมจะเกิดประโยชน์ทั้งต่อสถานศึกษาและผู้เรียน

4) ระดับอาชีวศึกษา พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พุทธศักราช 2551 มาตราที่ 4 ระบุว่า การอาชีวศึกษา หมายถึง กระบวนการศึกษา และมีการฝึกอบรมวิชาชีพ เพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนระดับกึ่งฝีมือ ระดับฝีมือ ระดับเทคนิค และระดับเทคโนโลยี โดยยึดหลักคุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาชีพ ตามความต้องการของตลาดแรงงานและการประกอบอาชีพอิสระ สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พุทธศักราช 2551, 2551) อาชีวศึกษาหรือการเรียนสายอาชีพจึงเป็นการเรียนต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ หรือ ปวช. เป็นการเรียน ในหลักสูตรที่ไม่ได้เน้นการเรียนวิชาพื้นฐาน เหมือนกับสายสามัญ มีระยะเวลาในการเรียน 3 ปี อาชีวศึกษาจะเน้นการทำงานจริงเป็นหลัก มีข้อดีคือ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ มีรายได้ระหว่างเรียน มีทักษะวิชาชีพติดตัว สามารถเลือกเรียนได้หลากหลาย ได้รับความนิยมนอกจากตลาดแรงงาน ซึ่งการเรียนอาชีวศึกษาในระดับหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) นั้น แบ่งออกได้เป็น 9 ประเภท ตามคำสั่งสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ปี พ.ศ. 2556 – 2561 ประกอบด้วย

1. อุตสาหกรรม เช่น ช่างยนต์ ช่างกลโรงงาน ช่างไฟฟ้ากำลัง ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างซ่อมบำรุง เป็นต้น
2. พาณิชยกรรม เช่น การบัญชี การตลาด การเลขานุการ คอมพิวเตอร์ธุรกิจ การจัดการสำนักงาน เป็นต้น
3. ศิลปกรรม เช่น วิชาศิลปะ การออกแบบ ศิลปหัตถกรรม ศิลปกรรมเซรามิก เครื่องประดับอัญมณี ช่างทองหลวง เป็นต้น
4. คหกรรม เช่น แพชั่นและสิ่งทอ อาหารและโภชนาการ ธุรกิจเสริมสวย เป็นต้น
5. เกษตรกรรม เช่น เกษตรศาสตร์ เป็นต้น
6. ประมง เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

7. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น การโรงแรม การท่องเที่ยว เป็นต้น
8. อุตสาหกรรมสิ่งทอ เช่น เทคโนโลยีสิ่งทอ เคมีสิ่งทอ เทคโนโลยีเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น
9. เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ คอมพิวเตอร์โปรแกรมเมอร์ เป็นต้น

จากประเภทอาชีพศึกษาข้างต้น เห็นได้ว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นั้น เป็นส่วนหนึ่งของอาชีพศึกษา ประเภท**ศิลปกรรม** ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เน้นงานศิลปหัตถกรรม งานวิจิตรศิลป์เป็นหลัก ดังนั้น การจะพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อสร้างสายอาชีพที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวไปสู่แรงงานที่มีทักษะสูงนั้นสามารถทำได้ แต่ปัญหาที่พบคือ อาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นมีจำกัด และส่วนใหญ่มีอายุมาก การสืบทอดองค์ความรู้ในปัจจุบันยังไม่มีเป็นรูปธรรมชัดเจน การเขียนตำราหรือเอกสารการสอนก็ยังไม่แพร่หลาย ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นไปแบบลักษณะเล่าด้วยปาก หรือมุขปาฐะ จึงทำให้การหาหลักฐานหรือเรื่องราวการสอนที่เป็นรูปธรรมนั้นยังไม่เด่นชัดนัก แต่หากต้องการจะสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้คงอยู่ในสังคมไทย ไม่เลือนหายไปกับกาลเวลานั้น การพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพทั้งระยะสั้นและระยะยาวก็ตอบโจทย์เป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้องค์ความรู้ด้านงานช่างไม่สูญหาย อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้ให้กับผู้เรียนทั้งระหว่างเรียนและหลังจบการศึกษาได้ด้วย

นอกจากความรู้และทักษะที่คณาจารย์จากวิทยาลัยอาชีวะต่าง ๆ ได้ถ่ายทอดแก่ผู้เรียนแล้ว สิ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดขึ้นคือ เจตคติเชิงบวกต่องานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก การนำคุณค่าเชิงช่างทั้ง 5 ประการมาสอดแทรกลงในทักษะกระบวนการ ให้ผู้เรียนเกิดจริยธรรมที่ดีในการทำงาน มีศีล สมาธิ ปัญญา ตั้งมั่นในความดี คิดดี ทำดี ไม่ฟุ้งซ่านในขณะที่กำลังปฏิบัติงาน มีสุนทรียะในการบรรจงสร้างสรรค์งานด้วยความประณีต สร้างความกลมกลืน สมดุลในชิ้นงาน สร้างเอกลักษณ์ในชิ้นงานอย่างมีชั้นเชิงประณีตศิลป์ บริหารจัดการวัสดุ อุปกรณ์ เลือกใช้ดอกไม้สดด้วยความเข้าใจในธรรมชาติของดอกไม้แต่ละชนิด ตลอดจนสร้างสรรค์ชิ้นงานใหม่ ๆ ที่ตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา นี่คือนสิ่งที่แต่ละสถานศึกษาควรสอดแทรกให้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียน เพื่อฝึกปฏิบัติการเป็นช่างที่มีคุณภาพต่อไป

5) ระดับอุดมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นที่สูงที่สุดในระบบการศึกษาของไทย ซึ่งปัจจุบันพบว่ามิมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่ให้ความสนใจและตอบรับเข้าร่วมส่งผลงานประกวดงาน “เย็บร้อย ค่อยจับ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8” ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี จำนวน 40 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งถือเป็นตัวเลขที่สูงเมื่อเทียบกับองค์ความรู้ด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีการสืบทอดอย่างจำกัด ในการจัดการ

เรียนการสอนระดับอุดมศึกษานั้น สถานที่ที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงในด้านนี้ คือ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเกษตรศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ซึ่งเปิดสอน 2 แห่ง คือ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดสุพรรณบุรี มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องการจัดดอกไม้สดแบบไทยและสากล ออกแบบ เตรียมอุปกรณ์แบบเบื้องต้นและแบบประเพณีนิยมได้ทั้งแบบไทยและสากล สรรหาวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ความงามทางศิลปะ และเพิ่มมูลค่า สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพหลักหรืออาชีพรองเพื่อเป็นงานอดิเรกได้ ตลอดจนสามารถนำไปบูรณาการกับวิชาการด้านอื่น ในหลักสูตรมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สอดแทรกลงไปในช่วงการเรียนการสอน และเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะที่เกี่ยวข้องได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจ จนเกิดการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักครบถ้วนทั้ง 5 ด้าน ดังผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปแล้วในบทที่ 5 อีกทั้งในการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น ยังเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนา วิจัย ศึกษาในเชิงลึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา แนวทางการพัฒนานวัตกรรม ช่องทางทางธุรกิจ โอกาสในการพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงวิชาการเพื่อเติมเต็มและเสริมสร้างองค์ความรู้ รวมทั้งอาจมีการศึกษาในเชิงโครงการเพื่อสืบทอดและสร้างแนวทางการพัฒนาใหม่ที่สอดคล้องกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

1.3.3.2 การศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน และสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน เป็นไปตามที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2555) ได้มุ่งเน้นในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อฟื้นฟูจิตใจและเสริมสร้างสมรรถนะในประกอบอาชีพให้ประชาชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ทั้งในการพัฒนาอาชีพเดิม การสร้างอาชีพเสริมและอาชีพใหม่ การเตรียมความพร้อมให้กับแรงงานเพื่อส่งเข้าสู่ระบบการผลิตอุตสาหกรรม รวมทั้งการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้สร้างรายได้ที่มั่นคงและมั่นคง อันสืบเนื่องจากนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เน้นการจัดการศึกษาเพื่อการมีอาชีพ มีรายได้และมีงานทำ โดยมีเป้าหมายในการเตรียมความพร้อมของประเทศไทยในทุก ๆ ด้านในระยะเวลา 2 ปี เพื่อให้สามารถก้าวสู่ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาหลักสูตรและนำเอางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเข้าสู่กระบวนการศึกษานอกระบบ จึงถือเป็นโอกาสอันดีในการสร้างระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกช่วงวัย เปิดโอกาสและสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน สร้างชุดหรือหลักสูตรการเรียนรู้ระยะสั้นที่เอื้อต่อการเข้ารับการอบรม ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ ทักษะพื้นฐานและความตระหนักให้

เห็นคุณค่าของงานดอกไม้สดแบบราชสำนัก และการจัดทำหลักสูตรการพัฒนาทักษะขั้นสูงเพื่อเป็นการพัฒนาทักษะใหม่ พื้นฟูทักษะเดิมที่เหมาะสม และเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพให้กับสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่สมบูรณ์

1.3.3.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีหลักสูตรและระยะเวลาในการเรียนที่แน่นอน เป็นแนวทางการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ เลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามโอกาสและความพร้อมของแต่ละบุคคล เป็นการสร้างความยั่งยืนด้วยการพัฒนาทักษะฝีมือ ซึ่งที่ผ่านมามีแนวทางการดำเนินการในการพัฒนาทักษะฝีมือเดิม และฟื้นฟูเพื่อเพิ่มทักษะฝีมือใหม่ ที่ดำเนินการโดยกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน โดยเป็นการสร้างทักษะฝีมือแรงงานเพื่อสร้างอาชีพต่อไปในอนาคต การสร้างความยั่งยืนด้วยการเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้คน โดยสร้างเจตคติและการรับรู้ว่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเป็นสิ่งที่สามารถพบเจอในชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติตนตามกิจวัตรประจำวันนั้นสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมดอกไม้สดได้ เช่น การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตามประเพณี วัฒนธรรม เทศกาลที่เหมาะสมในแต่ละช่วง และรณรงค์ให้เกิดการรับรู้โดยทั่วกันว่าเป็นมรดกที่สมควรได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตามระบบการศึกษาตามอัธยาศัย จึงมุ่งเน้นการเข้าถึงของประชาชน บุคคลภายนอก ทุกเพศ ทุกวัย ไม่จำกัดความรู้ พื้นฐาน แต่เพียงมีความสนใจในงานช่างดอกไม้สด และต้องการศึกษาเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ สื่อเรียนรู้หลากหลาย โดยเฉพาะปัจจุบันที่ระบบการสื่อสาร เทคโนโลยี นวัตกรรมต่าง ๆ มีความทันสมัยมากขึ้น ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ไม่จำกัดการเข้าใช้ ทำให้เกิดความสะดวกสบายและเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า กลยุทธ์ด้านการใส่ใจการศึกษา (learning opportunity) นั้นต้องมีแนวทางที่ครอบคลุมครบถ้วนทุกระบบการศึกษาที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อันประกอบไปด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หากต้องการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เป็นขนบธรรมเนียมที่ดั่งามของไทยต่อไป กลยุทธ์ที่สร้างความยั่งยืนได้ดีที่สุด คือ การสืบทอดผ่านระบบการศึกษา เพราะการศึกษาจะทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้อย่างง่ายและเร็วที่สุด เห็นผลชัดเจนมากที่สุด เพราะคนรุ่นใหม่มั่นใจได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อการบริหารจัดการวัฒนธรรม งานช่างที่มีคุณค่าจะได้รับการสืบทอดหรือเลือนหายไปตามกาลเวลา ก็ขึ้นอยู่กับมนุษย์ในสังคมว่าจะกำหนดให้เป็นไปในทิศทางใด

1.3.4 พัฒนาเจตคติด้านการฝีมือ (attitude) ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายของคำว่า **เจตคติ** หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

บุญรักษา ประเสริฐ (2552) ได้ให้ความหมายของคำว่า **เจตคติ** หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น และท่าทีของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเกิดจากการเรียนรู้ การได้รับประสบการณ์ที่แสดงออกให้เห็นโดยพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

พิรุณโพรย สำโรงทอง (2554) ได้ให้ความหมายของคำว่า **เจตคติ** หมายถึง ความพร้อมทางจิตใจ ความเอนเอียงของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกในทางชอบ-ไม่ชอบ และมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าตามความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ทันที

สีทน ธรรมวงศ์ (2558) ได้ให้ความหมายของคำว่า **เจตคติ** หมายถึง ความสัมพันธ์ที่คาบเกี่ยวกันระหว่างความรู้สึก ความคิดเห็น การรับรู้ของบุคคลกับแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมโต้ตอบในทางใดทางหนึ่งต่อเป้าหมาย **เจตคติ**มีผลทำให้มีการแสดงพฤติกรรมออกมา

สรุปได้ว่า **เจตคติ** หมายถึง ท่าที ความรู้สึก ความเอนเอียงของบุคคลต่อสิ่งที่ชอบ ไม่ชอบ อันเกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ ซึ่งมีผลให้บุคคลนั้นตอบสนองต่อความรู้สึกที่เกิดขึ้น และแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า

โดยปกติแล้ว **เจตคติ**ต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ
- 2) องค์ประกอบด้านความรู้สึกและอารมณ์
- 3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม

องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้มักมาควบคู่กันเสมอ แล้วแต่ว่าองค์ประกอบจะมากน้อยต่อกันเพียงใด

การฝีมือ หมายถึง ความเชี่ยวชาญในการใช้มืออย่างมีศิลปะ, ความสามารถหรือทักษะและขั้นเชิงในการปฏิบัติการใด ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ในที่นี้ การฝีมือจึงหมายถึง งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญในการใช้มือเป็นอวัยวะหลักในการทำงาน เป็นทักษะและขั้นเชิงงานช่างที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว

ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น ผู้สืบทอดต้องมีเจตคติทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้นในการปฏิบัติงาน มีฝีมือหรือความเชี่ยวชาญตามคุณค่าเชิงช่างทั้ง 5 ด้าน โดยเฉพาะคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ และด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ กล่าวคือ

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ผู้สืบทอดหรือช่างต้องมียุทธศาสตร์ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักองค์ประกอบศิลป์ 10 ประการ ประกอบด้วย 1) รูปร่าง รูปทรง 2) ขนาด สัดส่วน 3) สีเส้น 4) ความสมดุล 5) ความกลมกลืน 6) ความตัดกัน 7) การสร้างจุดเด่น 8) ความคิดสร้างสรรค์ 9) ความประณีต และ 10) ความประทับใจเกิดจากกลิ่น ต้องสามารถปฏิบัติงานภายใต้องค์ประกอบศิลป์ 10 ประการนี้

ได้อย่างมีคุณภาพ ชี้นงานมีคุณค่า ควรค่าแก่การสืบทอด ช่างต้องเป็นผู้มีเจตคติด้านความรู้สึกและอารมณ์ต้องสร้างความพึงพอใจในชี้นงานให้เกิดแก่ผู้บริโภค ช่างต้องเป็นผู้มีเจตคติด้านพฤติกรรม ต้องมีความมุ่งมั่นเชื่อถือในชี้นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ยึดถือค่านิยมในการปฏิบัติงาน ใส่ใจในชี้นงานด้วยความประณีต ละเอียดอ่อน

คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ช่างต้องมีเจตคติด้านความรู้ความเข้าใจในหลักการทำงาน มีทักษะความชำนาญขั้นสูง รู้หลักการในทางเชิงช่างดอกไม้สด รู้ว่าควรทำอะไร อย่างไร ใ้ชี้นงานออกมาโดดเด่นอย่างที่สุด ประการต่อมา ช่างต้องมีเจตคติด้านความรู้สึกและอารมณ์ เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ในชี้นงานของตนเอง ตอบสนองความรู้สึกในความงามตามธรรมชาติของดอกไม้ สด สร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับผู้บริโภค อ่านงานอ่านใจทยให้ดีกว่าผู้บริโภคต้องการชี้นงานลักษณะใด มีความเชี่ยวชาญชำนาญการอย่างที่สุด ประการสุดท้าย ช่างต้องมีเจตคติด้านพฤติกรรม คือ มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างสรรค์ชี้นงานที่มีความงดงาม ประณีต วิจิตร บรรจง ไม่วอกแวกหรือออกนอกกลุ่มนอกทางในขณะปฏิบัติงาน มิฉะนั้น ชี้นงานอาจไม่สวยเพียงพอ ไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้บริโภค

1.3.5 ยึดถือเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน (integrate daily life) ผู้สืบทอดหรือช่างต้องสามารถนำงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้ เพราะปัจจุบันนี้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเริ่มเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น ทั้งในส่วนพิธีกรรมและไม่ใช่พิธีกรรม ดังจะเห็นได้จากแนวโน้มการให้ความสนใจในงานดอกไม้สดเพิ่มมากขึ้น การสนใจสมัครเรียนหลักสูตรวิชาชีพ แผนกวิชาช่างดอกไม้สดของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ที่นับวันยิ่งได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นแล้ว จึงจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์นี้ ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะคุณค่าด้านนวัตกรรมที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการย่อโลกทุกส่วนให้เล็กลงและเข้าถึงโลกได้ง่ายขึ้นผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาข่าวสารข้อมูล การฝึกปฏิบัติแบบออนไลน์ ออฟไลน์ การใช้บริการสั่งซื้อชี้นงานดอกไม้สด จากระบบการค้าออนไลน์ต่าง ๆ เช่น อินสตาแกรม เว็บไซต์ หรือการคิดค้นนวัตกรรมการรักษาคุณภาพของดอกไม้ให้มีช่วงอายุยาวนานขึ้น สิ่งเหล่านี้คือวิถีชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นจริงบนโลกปัจจุบัน กลยุทธ์นี้จึงมีส่วนสำคัญในการร่วมสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้อยู่ร่วมกับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในปัจจุบัน เกิดขึ้นด้วยปัจจัยรอบด้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้หลักการในการสืบทอดคุณค่าผ่านการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนเกิดเป็นภารกิจการดำเนินงานที่สำคัญและจำเป็น ตั้งแต่พันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ที่สำคัญรอบด้าน ดังบทวิเคราะห์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. กลไกในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนัก โดยการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นควรดำเนินการผ่านกลไกสำคัญโดยใช้แนวคิด “ประชารัฐ” โดยที่ประชาชนกับรัฐบาลร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น (ในที่นี้ หมายถึง งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก) โดยรัฐบาลจะเป็นผู้อำนวยการอำนวยความสะดวก เปิดช่องทางให้เอกชนและประชาชนเข้ามีส่วนร่วม ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชารัฐ ไว้ว่า หมายถึง การดำเนินงานขององค์กรที่ทำหน้าที่สาธารณะเพื่อการดูแลสนองเจตนารมณ์ของหมู่คนหรือปวงประชาชนในรัฐให้ได้รับประโยชน์สูงสุด คติพจน์ “ประชารัฐ” อาจนำมาใช้เพื่อสื่อความหมายในเชิงมิติต่าง ๆ และประสานพลังทุกส่วนเพื่อมวลประชามุ่งพัฒนาสังคม และร่วมด้วยช่วยกันสร้างสรรค์สังคม โดยร่วมมือรวมพลังกัน รวมพลังสร้างสรรค์ ไม่กีดกันผู้ใด (ทินโน ขวัญดี : ออนไลน์, 2558 อ้างถึงใน ปราโมทย์ ยอดแก้ว, 2559) ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2560) ให้ความหมายของคำว่า ประชารัฐ หมายถึง ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ช่วยกันแก้ปัญหา และคิดหาทางสร้างอนาคตให้ประเทศไทย ผ่านโครงสร้างการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งมั่นคง ความเหลื่อมล้ำ พัฒนาคุณภาพคน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

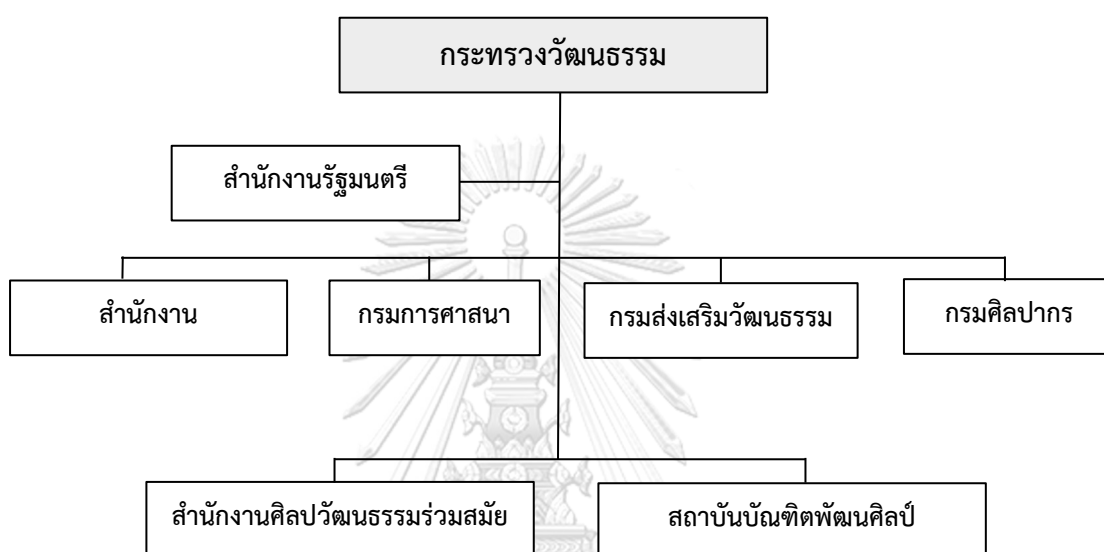
จากที่กล่าวมา ประชารัฐ จึงหมายถึง การดำเนินการขององค์กรทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาคน พัฒนางาน ผ่านโครงสร้างระบบโดยประสานพลังร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

เมื่อพิจารณาถึงบริบทของกลไกการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น แนวคิดประชารัฐสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับการดำเนินงานได้อย่างดี เพราะการสืบทอดคุณค่างานช่างนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐในฐานะของผู้ที่มีบทบาทในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงระบบ กระตุ้นการรับรู้ของประชาชนในประเทศ ภาคเอกชนในฐานะของผู้ให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ สถานที่ และบุคลากร และภาคประชาชนในฐานะคนในสังคมที่มีบทบาทในการเป็นผู้สืบทอดคุณค่างานช่างให้เกิดความยั่งยืน ประกอบไปด้วย 7 ภาคส่วน ได้แก่

2.1 ส่วนราชการ

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ.2526 ข้อ 6 และระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2548 ได้ให้ความหมายและคำที่เกี่ยวข้องกับงานสารบรรณไว้ว่า ส่วนราชการ หมายถึง กระทรวง ทบวง กรม สำนักงาน หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐ ทั้งในราชการ บริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น หรือในต่างประเทศ และให้ความรวมถึงคณะกรรมการด้วย ส่วนราชการโดยทั่วไปประกอบด้วย 1) สำนักนายกรัฐมนตรี 2) ส่วนราชการระดับกระทรวง/ ทบวง 3) ส่วนราชการระดับกรม 4) หน่วยงาน ในกำกับ 5) องค์การมหาชน 6) รัฐวิสาหกิจ

“กระทรวงวัฒนธรรม” เป็นหน่วยงานราชการหนึ่งประเภทกระทรวงของไทย มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยตรง จากการศึกษาพบว่ามีโครงสร้างตามแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างกระทรวงวัฒนธรรม

ที่มา : กลุ่มบริหารงานบุคคล กระทรวงวัฒนธรรม, ออนไลน์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อำนาจหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (คัดเลือกเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเท่านั้น) ประกอบไปด้วย

2.1.1 สำนักงานปลัดกระทรวง มีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาและวิเคราะห์แนวโน้มของปัญหาการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม และประสานให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนทุกส่วนในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมร่วมกัน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

2.1.2 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการ

- 1) ศึกษา วิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม
- 2) พัฒนา ส่งเสริมคุณภาพทางวัฒนธรรมของชาติ

3) เป็นศูนย์กลางในการศึกษา รวบรวม เผยแพร่ และให้บริการสารสนเทศและ
กิจกรรมทางวัฒนธรรม

4) ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม

5) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

6) ส่งเสริมและดำเนินการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งใน
ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

7) ส่งเสริม ดำเนินการยกย่องเชิดชูเกียรติ และสนับสนุนการดำเนินงานของ
ศิลปินแห่งชาติผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม และบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม

8) เสริมสร้างค่านิยมอันดีงามและเหมาะสมกับสังคมไทย

9) จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงานส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหา
ทางวัฒนธรรม

10) ระดมทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

2.1.3 กรมศิลปากร มีอำนาจหน้าที่ในการ

1) ดำเนินการบำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลป
วิทยาการและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติในด้านพิพิธภัณฑ์ โบราณคดี ภาษาไทย วรรณกรรม
ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์
ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม

2) ดำเนินการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเป็นศูนย์ข้อมูลเพื่อทอดมรดกทาง
วัฒนธรรมด้านการพิพิธภัณฑ์ โบราณคดี ภาษาไทย วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีต
ประเพณี หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรม
และศิลปกรรม

3) จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ช่างศิลป์ และด้าน
อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม

4) กำกับดูแลการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ

2.1.4 สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย มีอำนาจหน้าที่ในการ

1) ส่งเสริม สนับสนุน และจัดให้มีหอศิลป์เพื่อเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมร่วม
สมัย

2) ประสานงานเครือข่ายองค์กรศิลปวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งใน
และต่างประเทศ

- 3) ศึกษา วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา และการประยุกต์ใช้งาน ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 4) ระดมทรัพยากรและจัดให้มีกองทุนหรือแหล่งด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 5) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย แผนงาน และยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 6) ส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่กิจกรรมสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

2.1.5 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มีอำนาจหน้าที่ในการเป็นสถานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาและส่งเสริมวิชาการตั้งแต่ระดับพื้นฐานวิชาชีพขั้นสูง ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ ช่างศิลป์ ทั้งไทยและสากล รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ทำการสอน ทำการแสดง ทำการวิจัย และให้บริการทางวิชาการ ตลอดจนส่งเสริม สืบสาน สร้างสรรค์ ทะนุบำรุง และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายของชุมชนในท้องถิ่น

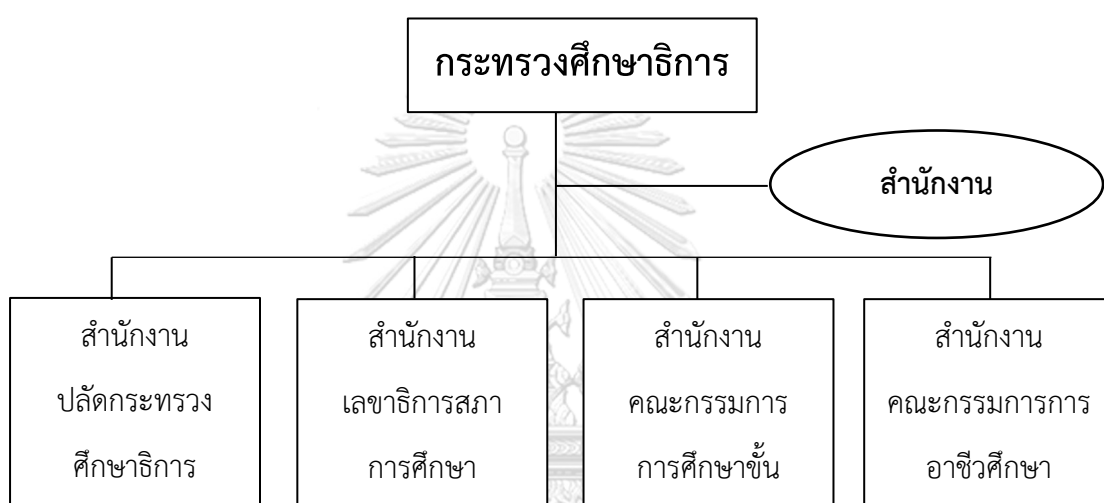
จากโครงสร้างของกระทรวงวัฒนธรรมและอำนาจหน้าที่ตามที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระทรวงวัฒนธรรมนั้นเป็นหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการกำกับดูแล และพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยตรง มีการกล่าวถึงงานทางขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และช่างศิลป์ในส่วนของการมศิลปากรและสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่ากระบวนการส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สร้างสรรค์ ได้ถูกระบุไว้ในอำนาจหน้าที่ และกระทรวงเห็นความสำคัญอย่างชัดเจน ต้องการให้เกิดนโยบายที่จะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการสืบสานศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของไทยไว้ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักถือเป็นงานช่างศิลป์แขนงหนึ่งที่มีคุณค่าทั้งเชิงช่าง และคุณค่าในฐานะศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงค่านิยม คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนจารีตประเพณี เพราะฉะนั้น “กระทรวงวัฒนธรรม” จึงถือเป็นส่วนราชการที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริม อนุรักษ์ ขับเคลื่อนนโยบาย และสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้อย่างยั่งยืน

2.2 สถาบันการศึกษา

“กระทรวงศึกษาธิการ” เป็นกระทรวงสำคัญที่มีบทบาทในส่วนของสถาบันการศึกษา สืบเนื่องมาจากบทที่ 5 ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเน้นบริบทการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม

อัยยาศัย พบว่า การศึกษาทั้ง 3 ระบบนั้นมีความแตกต่างกันไปตามบริบท และปัจจุบันการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นก็หายากมากขึ้นทุกที ดังนั้น หากภาครัฐจะให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็จะเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นยังคงอยู่สืบไปตราบนานเท่านาน

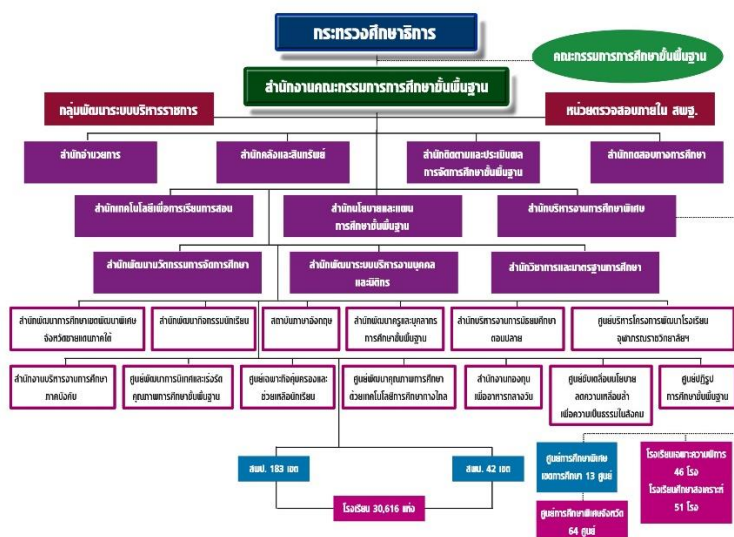
เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาถึงบริบทการศึกษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก พบว่า ในโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการเป็นตามแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ, ออนไลน์

จากแผนภูมิดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างหลักของกระทรวงศึกษาธิการที่ประกอบไปด้วยสำนักงานจำนวน 5 คือ สำนักงานรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นการแบ่งโครงสร้างตามภาระงาน จากที่กล่าวมาข้างต้น ระบบการศึกษา 3 ระบบ ถูกแยกระบบตามโครงสร้าง คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ดูแลการศึกษาในระบบ โดยมีสำนักต่าง ๆ ดูแลอีกชั้นหนึ่ง อาทิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ดูแลโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ดูแลการศึกษาในระบบประเภทอาชีวศึกษา อาทิ สถาบันการอาชีวศึกษา ดูแลสถานศึกษาอาชีวศึกษา ดังแผนภูมิที่ 3 - 4 ตามลำดับ

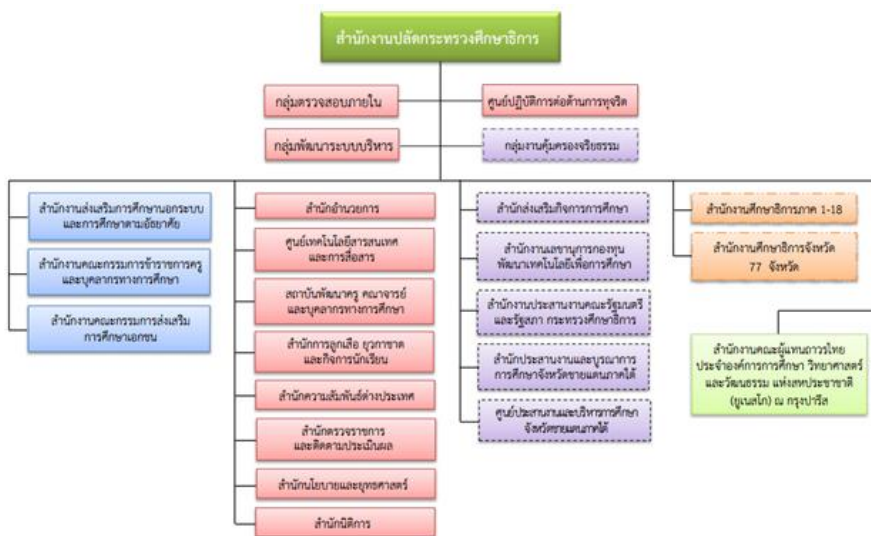

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ, ออนไลน์

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
ที่มา : กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, มปป.

ส่วนระบบการศึกษาอีก 2 ประเภท คือ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ขึ้นตรงการบริหารตามโครงสร้างของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) โดยมีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลระบบการศึกษาทั้ง 2 ประเภท ดังแผนภูมิที่ 5

แผนภูมิที่ 5 โครงสร้างสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ที่มา : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ออนไลน์.

จากแผนภูมิที่ 3 - 5 ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาทั้ง 3 ระบบนั้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานระดับกรม จำนวน 3 แห่ง ประกอบด้วย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ซึ่งหน่วยงานทั้ง 3 แห่งนี้ มีภารกิจและหน้าที่ในการดำเนินการ คือ

2.2.1 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีภารกิจและหน้าที่ในการ

- 1) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21
- 2) พัฒนาศักยภาพและระบบบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21
- 3) พัฒนาการบริหารจัดการของหน่วยงานทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพ เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพบุคลากร การปฏิบัติงานและเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน
- 4) ส่งเสริม สนับสนุนการบูรณาการการปฏิบัติงานตามยุทธศาสตร์ของสำนักงานศึกษาธิการภาคและสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดให้บรรลุผลตามบทบาทและภารกิจที่กำหนด

2.2.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจและหน้าที่ในการ

- 1) จัดทำข้อเสนอนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา มาตรฐานการจัดการศึกษา และหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน
- 2) กำหนดหลักเกณฑ์ แนวทาง และดำเนินการเกี่ยวกับการสนับสนุนทรัพยากร การจัดตั้งจัดสรรทรัพยากร และบริหารงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) พัฒนาระบบการบริหารและส่งเสริม ประสานงานเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ ในการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมการนิเทศ การบริหารและการจัดการศึกษา
- 4) ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเขตพื้นที่การศึกษา
- 5) พัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแล การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ และ ประสาน ส่งเสริม การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครั้ว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันสังคมอื่นของเขตพื้นที่การศึกษา

2.2.3 สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีภารกิจและหน้าที่ในการ

- 1) จัดทำข้อเสนอแนวนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรการอาชีวศึกษา ทุกระดับ
- 2) ดำเนินการและประสานงานเกี่ยวกับมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ
- 3) กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการจัดงบประมาณและสนับสนุนทรัพยากร
- 4) พัฒนาครูและบุคลากรการอาชีวศึกษา
- 5) ส่งเสริมประสานงานการจัดการอาชีวศึกษาของรัฐและเอกชน รวมทั้ง กำหนดหลักเกณฑ์และรูปแบบความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นและสถานประกอบการ
- 6) ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการจัดการอาชีวศึกษาทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชน
- 7) จัดระบบ ส่งเสริม และประสานงานเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศและการนำ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ

จากภารกิจ อำนาจ หน้าที่ในการบริหารงานของสำนักงานทั้ง 3 แห่งของ กระทรวงศึกษาธิการ จะเห็นได้ว่า แต่ละที่จะเน้นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เน้นการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ภายนอก อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบครั้ว องค์กรเอกชน ชุมชน สถานประกอบการ เน้น

การฝึกอบรมอาชีพในระดับอาชีวศึกษา ซึ่งนโยบายหรือภารกิจทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน พบว่า ยังไม่เอื้อให้สอดคล้องกับการส่งเสริม สืบทอดคุณค่างานช่าง ดอกไม้สดแบบราชสำนัก หรือแม้กระทั่งงานช่างอื่น ๆ ก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร มีเพียงบริบทของสถานศึกษาเท่านั้นที่ยังพอเห็นความสำคัญอยู่บ้าง และถึงแม้ว่าสถาบันการศึกษาหรือสถานศึกษาทั้ง 3 ระบบจะให้ความสำคัญต่อการสืบทอดงานช่างเพียงใด หากกระทรวง ทบวง กรม ที่มีอำนาจต่อการขับเคลื่อนนโยบายยังไม่เล็งเห็นคุณค่า ไม่มีการกำหนดลงไปในส่วนการดำเนินงานเชิงนโยบาย การขับเคลื่อนหรือส่งเสริมหรือสืบทอดงานช่างศิลป์ทุกประเภทก็คงเป็นไปได้ยากเช่นกัน ดังนั้นแล้ว กลไกสำคัญที่ควรเกิดขึ้นอย่างเข้มแข็ง คือ กลไกทางการศึกษา ที่ควรเน้นย้ำความสำคัญและกำหนดนโยบายในการสืบทอดขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชาติ เพื่อใช้แนวทางการศึกษาเป็นสื่อกลางในการอนุรักษ์และส่งเสริมให้งานช่าง โดยเฉพาะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สามารถดำรงอยู่ในสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

2.3 ชุมชน

หมายถึง พื้นที่ที่มีกลุ่มที่พกอาศัยของประชาชนในลักษณะใดก็ได้อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท โดยในด้านกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านกรดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนถือเป็นหน่วยทางสังคมขั้นพื้นฐานที่มีบทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมที่ดีงาม สามารถสร้างโอกาสในการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะของคนในชุมชนเพื่อต่อยอดไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้ได้ดี

ชุมชนเป็นระบบย่อยอันแรกที่มีศักยภาพในการจัดให้มีสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งกายภาพ จิตใจ และสังคม ปัจจุบันชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายจนเกิดเป็นแนวคิดชุมชนรูปแบบใหม่ (Virtual Community Perspective) คือ มีลักษณะเป็น “ชุมชนทางอากาศ” เป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพและไม่จำเป็นต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องสานสัมพันธ์และจิตสำนึกร่วมกัน จนอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนเสมือนจริง” ข้อดีคือ ไม่มีอคติที่เกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว หรือรูปร่างหน้าตา ข้อเสียคือ ข้อมูลข่าวสารที่สื่อสารถึงกันอาจไม่สามารถเชื่อถือได้ทั้งหมด ฉะนั้น ความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับอยู่ การสร้างใหม่ของชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคม และเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้ และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนราธิวาส, 2554) นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2540)

ยังได้ให้ความหมายของ ชุมชน ไว้ว่า หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามที่จะทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการสื่อสารกัน ประกอบกับแต่เดิมการสืบสานงานช่างต่าง ๆ โดยเฉพาะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้หลายวิธีด้วยกัน ขึ้นกับวัตถุประสงค์ของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเทคนิคและวิธีการเรียนรู้เหล่านี้จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามพลวัตทางวัฒนธรรมตามยุคสมัย จึงอาจมีการปรับเปลี่ยนหรือประดิษฐ์ดัดแปลงองค์ความรู้ดั้งเดิมเพื่อให้ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ (พินิตา โถทอง, 2557) เป็นไปตามที่สุนันท์ นิลพงษ์ (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับใช้งานจำหลักหยวกประกอบเครื่องสดในงานมงคล พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มช่าง กลุ่มเยาวชน และชุมชนในท้องถิ่น ทำให้ได้กลุ่มเครือข่ายที่พร้อมจะนำวิชาความรู้ที่ได้ไปสืบสานสืบทอดต่อ ๆ ไป จากงานวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มช่าง เยาวชน หรือชาวบ้าน ต่างก็มีความสำคัญในการร่วมพัฒนาองค์ความรู้ด้วยกันแทบทั้งสิ้น โดยอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและโลกที่เปลี่ยนไป เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนในชุมชน หากชุมชนใดมีประชากรหรือสมาชิกเข้มแข็งก็ย่อมส่งผลดีต่อการดำเนินงานในทุกรูปแบบ

เพราะฉะนั้น ชุมชนจึงถือเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญต่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก กล่าวคือ ในกระบวนการสืบทอดงานช่างนั้นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรง และร่วมใจจากทุกส่วนโดยเฉพาะชุมชนที่จะเข้ามามีบทบาทต่อการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สืบสาน และสืบทอดงานช่างให้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน เพราะกระบวนการสืบทอดที่สำคัญคือ **คน** และคนที่มีบทบาทต่อสังคมเป็นกระบอกเสียง เป็นเครือข่ายนั้นจะสามารถช่วยให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย อย่างที่ทราบกันว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นมีความสำคัญอยู่ที่กระบวนการทำงานของช่าง หากชุมชนให้การตอบรับ ให้ความสำคัญในการร่วมพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ส่งเสริมให้เกิดช่างหน้าใหม่ในการปฏิบัติหน้าที่ช่างต่อจากคนรุ่นเก่าที่นับวันแต่จะร่วงโรยไปตามกาลเวลา อีกทั้ง ชุมชนยังมีส่วนสำคัญในการประชาสัมพันธ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เป็นที่รู้จักผ่านเทคโนโลยีในรูปแบบของชุมชนรูปแบบใหม่ (Virtual Community Perspective) ดังที่กล่าวมาข้างต้น หากเป็นเช่นนั้นนั้น โอกาสและความหวังที่คนรุ่นใหม่จะสานต่องานช่างก็จะสว่างไสวมากขึ้น

2.4 ภาคเอกชน

ภาคเอกชนเป็นองค์กรที่ทำกิจกรรมใดก็ได้โดยไม่ผิดกฎหมายและมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก มุ่งเน้นประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงานเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน และมีการบริหารจัดการเพื่อแสวงหากำไรส่วนใหญ่ บทบาทของภาคเอกชนจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองและแตกต่างกันไปในแต่ละบริษัท ขึ้นอยู่กับความเป็น

เจ้าของและการจัดการ ภาคเอกชนบางแห่งมีลักษณะการทำงานแบบองค์กรไม่แสวงหากำไร เป็นองค์กรที่ใช้ผลกำไรเพื่อกองทุนตามวัตถุประสงค์ โดยผลกำไรจะถูกส่งกลับเข้าไปในองค์กรเพื่อช่วยในการปฏิบัติการ ภาคเอกชนนั้นมีความแตกต่างจากภาครัฐ คือ ภาครัฐจะมีเป้าหมายการบริหารเพื่อประโยชน์สาธารณะมุ่งการกระจายผลประโยชน์ให้กับประชาชนในทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียมทั่วถึง ในขณะที่ภาคเอกชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

องค์กรภาคเอกชนเป็นองค์กรที่มีแนวคิดเรื่องผลประโยชน์ค่อนข้างสูง เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายในการแสวงหากำไรเป็นหลัก ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาคเอกชนนั้นสามารถสร้างผลกำไรจากธุรกิจทุกประเภท เป็นองค์กรที่บทบาทหลักในการเปิดโอกาสทางธุรกิจ ฉะนั้นแล้ว การขอความช่วยเหลือจากองค์กรภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรไม่แสวงหากำไร ให้เข้ามาช่วยเหลือและมีบทบาทในการส่งเสริมงานดอกไม้สดและกระตุ้นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ นับเป็นกลไกอีกแบบที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากภาคเอกชนมักมีตลาดรองรับหลากหลาย มีแหล่งทุนและตลาด หากสามารถนำงานช่างเข้าสู่ตลาดภายในและต่างประเทศได้ ผ่านแนวคิดอุปสงค์อุปทาน (Demand and Supply) ย่อมสร้างรายได้ให้แก่ช่างดอกไม้สดได้อย่างดี ซึ่งหากภาคเอกชนให้ความช่วยเหลือในระยะแรกเริ่มในการกระตุ้นอุปสงค์ (Demand) หรือปริมาณความต้องการเสนอซื้อสินค้าและบริการให้เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะส่งผลต่ออุปทาน (Supply) หรือปริมาณความต้องการเสนอขายสินค้าและบริการให้สูงขึ้นตามลำดับ และเมื่ออุปทานเพิ่มขึ้นจะทำให้ช่างต้นตัวในการคิดและผลิตชิ้นงานให้ทันต่อความต้องการ ตลาดงานดอกไม้สดก็จะขยายกว้างขึ้น คนในสังคมก็จะอยากเป็นช่างดอกไม้สดเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพตามกลไกการตลาดมากขึ้น สิ่งนี้จะทำให้การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแพร่หลายมากขึ้น และเมื่อคนทั้งในและต่างประเทศรู้จักผลงานช่าง ก็ย่อมเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าสูงขึ้นไปด้วยตามลำดับ ก่อให้เกิดการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.5 สื่อสารมวลชน

ปัจจุบันสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนักมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากงานพระราชพิธีถวายเพลิงพระศพ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2560 สื่อมวลชนให้ความสำคัญต่อการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารกระบวนการจัดพระราชพิธีตลอดระยะเวลาหลายเดือนที่มีการระดมสรรพกำลังด้านงานช่างศิลป์ทุกแขนงที่มีของไทย เพื่อให้ประชาชนทั้งในและต่างประเทศได้ติดตามอย่างใกล้ชิด เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในขั้นตอนกระบวนการเพื่อถวายความอาลัยต่อพระมหากษัตริย์เป็นครั้งสุดท้าย หลาย ๆ คนที่ไม่เคยรู้จักหรือสนใจงานช่างศิลป์แขนงต่าง ๆ เลยตลอดชีวิต ก็ได้รู้จัก ได้เห็นภาพ ได้เกิดความซาบซึ้งห่วงแหน และ

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดีงาม วิจิตรตระการตา สื่อต่างชาติก็ให้ความสำคัญและเผยแพร่ข่าวสาร กระบวนการงานช่างในพระราชพิธีไปอย่างแพร่หลาย สร้างความตกตะลึงให้กับทั่วโลกเมื่อได้มีโอกาส งานช่างที่วิจิตรบรรจงสวยงามอย่างหาที่สุดมิได้ มีการสัมภาษณ์ สอบถาม เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงาน ช่าง เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลดีต่องานศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นผลที่เกิดจาก “สื่อมวลชน” ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จนทำให้เกิดเป็นกระแสสังคมในการหาข้อมูลความรู้เพิ่มเติม เกิดความสนใจใคร่รู้ของคนในสังคม อยากรู้ว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้นเป็นอย่างไร เมื่อโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เปิดรับสมัคร นักศึกษาเข้าศึกษาในหลักสูตรวิชาชีพงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ปรากฏว่ามีคนมาสมัครเต็มทุกรอบ แต่ด้วยข้อจำกัดของโรงเรียนเองที่ไม่สามารถเปิดรับนักศึกษาเพิ่มเติมได้จาก 30 คนที่กำหนด จึง ทำให้เป็นที่น่าเสียดายอย่างมาก แต่ถึงอย่างนั้น กระแสสังคมที่เกิดขึ้นจากพลังของสื่อมวลชน ก็นำมา ซึ่งการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนักอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และ นับวันงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็ยังคงได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกอย่างมิเสื่อมคลาย ซึ่ง สื่อมวลชนก็ยังคงทำหน้าที่หลักในการสร้างการรับรู้ความเข้าใจ อันนำมาซึ่งการสร้างเจตคติที่ดีต่อ วัฒนธรรมและภูมิปัญญางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแบบราชสำนักที่ยั่งยืน

2.6 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คือ หน่วยงานของรัฐที่มีการดำเนินงานเป็นอิสระ จากส่วนกลาง ทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ในท้องถิ่นของตนโดยผู้บริหาร อปท. เป็นคนใน ท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการ กระจายอำนาจบริหารจากรัฐลงสู่ระดับท้องถิ่น ช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐดูแล ตนเองมากขึ้น ถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการใช้จ่ายของรัฐ เนื่องจากรู้ความต้องการ ของประชาชนมากกว่าภาครัฐ ทำให้การตัดสินใจในการใช้งบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) กล่าวว่าหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมี อำนาจอิสระ (Autonomy) ในการปฏิบัติหน้าที่ตามความเหมาะสม สิทธิธรรมาภิบาล วารุณสหรัชภณ (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า องค์การบริหารส่วน ตำบลมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าตามเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจ ผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบ่งออกได้ 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล (นคร/เมือง/ตำบล) และ องค์การบริหารส่วนตำบล มีรูปแบบการบริหารจัดการ อำนาจหน้าที่ วิธีการในการจัดทำบริการ

สาธารณะ การบริหารงานบุคคล การคลังและงบประมาณเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานครและพัทยา จัดตั้งขึ้นด้วยสาเหตุที่ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไปไม่เหมาะสม ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของ ประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษายุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายแห่ง พบว่า มีการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ยกตัวอย่าง ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางตัวอย่างยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
องค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร	ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมประเพณี และการค้า การท่องเที่ยว
เทศบาลตำบลบางปะหัน	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น
เทศบาลตำบลสันทรายหลวง	ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม สังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี
เทศบาลตำบลสุเทพ	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสาน ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยว
เทศบาลตำบลทุ่งกว้าว	ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านสังคม (ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น)
เทศบาลตำบลอินทขิล	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบสานศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขาม	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลพรุไทย	ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่ม	ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาส่งเสริมด้านการศึกษาการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม และส่งเสริมการกีฬาสู่ความเป็นเลิศ
องค์การบริหารส่วนตำบลควนกรด	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลกาเกาะ	ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม

ที่มา : จากการประมวลผลของผู้วิจัย (ออนไลน์)

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยเล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนา ส่งเสริม สืบสาน สืบทอด อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม มีการกำหนดพันธกิจ เป้าประสงค์ แนวทางการดำเนินงานอย่างชัดเจน งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก็เป็นอีกหนึ่งแขนงของงานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยที่ควรจะได้ต้องได้รับการส่งเสริม สืบสาน และสืบทอดให้ดำรงอยู่และส่งต่อองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการไปยังคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่อย่างถาวร ยั่งยืน ตลอดจนต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นหนึ่งในกลไกที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น สร้างอาชีพ สร้างรายได้จากงานช่างดอกไม้แบบราชสำนัก พัฒนางานช่างให้มีความทันสมัย ประยุกต์องค์ความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นหน่วยงานใกล้ชิดชุมชน จึงมีหน้าที่พัฒนางานตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้ให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

2.7 ภาคประชาสังคม

ประชาสังคม (Civil Society) หมายถึง การรวมกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายในเชิงพัฒนา และทำประโยชน์ให้กับสังคมมากที่สุด มัสลิน รัตตภูมิ (2554) ได้สรุปความหมายของคำว่า ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนอาจจะอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ชุมชน องค์กร องค์กร มูลนิธิต่าง ๆ เป็นต้น มีแนวคิด วัตถุประสงค์ และจิตสำนึกร่วมกัน ร่วมกันแก้ปัญหาของกลุ่มหรือของท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มโดยปราศจากการครอบงำของรัฐ มีอิสระจากอำนาจรัฐ รัฐเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำเท่านั้น เช่นเดียวกับฐิตารีย์ เกี้ยวคุ้มภัย (2556) ได้นิยามศัพท์เฉพาะของคำว่า ประชาสังคม หมายถึง กระบวนการของประชาชนในการสร้างพื้นที่การเมืองสาธารณะของตนเอง โดยไม่ตกอยู่ภายใต้พื้นที่การเมืองของรัฐ (Political Society) ของทุน ดังนั้นประชาสังคมจึงต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน สอดคล้องกับณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2543) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนมองเห็นวิกฤตการณ์ สภาพปัญหา และ/หรือตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในสังคม มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเป็นกระบวนการ และมีกิจกรรมอันหลากหลายด้วยความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทร และการเรียนรู้ร่วมกัน

จากความหมายของประชาสังคมข้างต้น สรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ จากความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ และต้องการพัฒนา แก้ปัญหาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีกระบวนการและกิจกรรมที่เป็นอิสระจากรัฐและทุน

เมื่อพิจารณาถึงงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก พบปัญหาหลายด้าน อาทิ ขาดแคลนบุคลากรที่สืบสานงานช่าง องค์ความรู้มีน้อยและกำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย การสร้างองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ผ่านระบบการศึกษามีจำกัด จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนั้นล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจจากทุกภาคส่วน ลำพังแค่กลุ่มคนเล็ก ๆ คงไม่อาจนำพางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงอยู่ในสังคมได้ ดังนั้น กลไกด้านประชาสังคมในรูปแบบของชมรมหรือองค์กรภาคเอกชนแบบไม่แสวงหากำไร จะเป็นอีกหนึ่งกลไกที่ช่วยผลักดันงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงอยู่ เกิดการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ยั่งยืน คนในสังคมเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าเชิงช่างทั้ง 5 ด้านจนเกิดเป็นความต้องการที่จะสานต่องานช่างอันทรงคุณค่าไว้ให้อยู่คู่ลูกหลานไทยสืบไป

กล่าวโดยสรุป งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานที่มีคุณค่าทั้งทางด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนมีประวัติศาสตร์ที่สั่งสมต่อยอดมาอย่างยาวนาน อีกทั้งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ชาติใดก็ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ ต้องเป็นช่างฝีมือไทยที่เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจนชำนาญเท่านั้น จึงจะทำได้ อย่างวิจิตรสวยงาม เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงควรมีการดำเนินการเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเช่นนี้ให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต และได้รับการพัฒนาให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบท สร้างโอกาสในการพัฒนา และการสร้างรายได้ที่เป็นโอกาสทางธุรกิจเชิงวัฒนธรรม เพื่อการส่งเสริม รักษา พัฒนา อนุรักษ์งานดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

อนึ่ง หลังจากที่ได้ทำการรวบรวมข้อมูล บทสัมภาษณ์ เอกสารหลักฐานทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ผู้วิจัยจึงได้จัดสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 7 ท่าน เพื่อร่วมกันสรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และจัดทำแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยผ่านกระบวนการศึกษาและการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนได้ทำการศึกษางานวิจัยของพัทธานันท์ สมานสุข (2559) ซึ่งศึกษาการสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาโนรายก ชูบัว ทำให้สามารถวิเคราะห์แนวทางและสรุปออกมาได้ ดังนี้

3. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

3.1 ผลิตครูวิชาช่างดอกไม้สดโดยตรงเพื่อให้เพียงพอกับผู้เรียน

ปัจจุบันพบว่า ปัญหาในการผลิตครูช่างดอกไม้สดในสถานศึกษา คือ ไม่เพียงพอเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จึงควรเพิ่มอัตราครูวิชาเอกคหกรรมศาสตร์ หรือสร้างครูที่มีใจรักในการประดิษฐ์ดอกไม้ เพื่อมุ่งเน้นการผลิตครูช่างดอกไม้สดให้เพียงพอต่อความต้องการของสถานศึกษา ดังบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญคือ

...แต่ละโรงเรียนมีความพร้อมต่างกัน บางโรงเรียนมีครูที่จบเอกคหกรรมมาโดยตรง ก็จะมุ่งเน้นส่งเสริม บางโรงเรียนไม่มีครูเอกคหกรรม แต่มีครูที่มีใจรัก หรือถนัดด้านนี้ ก็จะฝึกนักเรียน นำนักเรียนไปประกวดแข่งขัน แล้วก็ฝึกปฏิบัติ นำไปสู่อาชีพสร้างรายได้ต่าง ๆ...

(ยินดี ไผ่สีทอง, สนทนากลุ่ม, 28 กรกฎาคม 2560)

...ถ้าจบคหกรรมก็ดีนะคะ เขาก็มีพื้นฐาน แต่ถ้าไม่จบเขาก็เก่งได้ ถ้าเขามีใจรัก และอาจจะดีเสียอีกที่เขาจะนำความรู้รอบด้านที่มีอยู่มาปรับใช้ในงานดอกไม้สด...

(ทรงศรี ภูจิณญาณ, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

3.2 เพิ่มชั่วโมงเรียนวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะระดับชั้นประถมศึกษา

การปลูกฝังคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น ควรกระทำตั้งแต่เด็กในระดับชั้นประถมศึกษา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีความรักในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตั้งแต่เยาว์วัย สามารถพัฒนาฝีมือให้มีทักษะสูงต่อไปในอนาคต ดังบทสัมภาษณ์ผู้บริโภคนคือ

...ถ้าเริ่มตั้งแต่ประถมแล้วก็ยิ่งดีนะ เหมือนกับเรียนนาฏศิลป์ ถ้าเริ่มตั้งแต่เด็ก ๆ มันจะมีพื้นฐานที่ดีเขาจะรักตรงนี้ และเขาอยากจะได้พัฒนาต่อไป...

(เพ็ญศรี ธารณธรรม, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

ประกอบกับควรเพิ่มจำนวนชั่วโมงเรียนในวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย การประสานสัมพันธ์ตามือ การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กในการจับจับ

ร้อย เย็บ และปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นไทย การดำรงรักษาวัฒนธรรมไทยจากงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ดั่งบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญคือ

...ต้องเพิ่มเวลาเรียนวิชาเรื่องของงานดอกไม้ใบตองให้มากขึ้น เพื่อสืบทอดเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เราจะปลูกฝังเด็กนักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จะเริ่มเรียนตั้งแต่เรื่องของพื้นฐาน ให้ได้รู้จักการเลือกใบตอง การฉีกใบตอง การหยิบจับต่างๆ ที่เป็นชิ้นเป็นอัน พอระดับมัธยมศึกษา ก็จะพัฒนาต่อยอดไป...

(สุชาติ สาดอ่ำ, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...หนึ่ง คำจะได้ฝึกทักษะการใช้กล้ามเนื้อมือ สอง ทำให้คำเรียนรู้ด้านศิลปะ และวัฒนธรรมของไทย สาม ได้เรียนรู้วิธีการเย็บปักถักร้อยเกี่ยวกับศิลปะประดิษฐ์แล้ว ก็ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย...

(กฤษณา ชุมไชนาค, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

การปลูกฝังองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการให้กับผู้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ซึ่งผู้เรียนยังมีอายุน้อย ก่อให้เกิดผลดี เนื่องจากผู้เรียนจะได้มีโอกาสสัมผัสศิลปะงานช่างแขนงนี้ จนเกิดเป็นความรักความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมชาติ ตลอดจนเป็นการเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาและมาตรฐานของการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และตระหนักถึงคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอย่างถ่องแท้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการแสดงผลงาน การประดิษฐ์ หรือการประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนอกห้องเรียน ทั้งในและนอกสถานศึกษา

ปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยตรงในระดับการศึกษาและสถานศึกษาหลายแห่งทั่วประเทศ จำแนกตามประเภทดังรายละเอียด ได้แก่ โรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย (พรยุพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2561) อย่างไรก็ตามเมื่อมองถึงปริมาณของสถานศึกษาทั่วประเทศที่จัดการเรียนการสอนวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแล้ว นับว่าการสืบทอดงานช่างแขนงนี้ยังมีน้อยมาก หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องจึงควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในเวทีต่าง ๆ ให้เพิ่มมากขึ้น นอกจากการประกวด “เย็บร้อยค้อยจีบประดิษฐ์ใบตองระดับชาติ” ซึ่งเคยจัดมาเป็นระยะเวลา 8 ปี (2553-2560) แต่ในปัจจุบันนี้ ไม่มีงานนี้อีกต่อไปแล้วเพื่อเป็นแรงจูงใจในการทำงานช่างดอกไม้สด ดั่งบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญ คือ

...ต้องขอบคุณสวนดุสิตที่จัดโครงการนี้ที่ตระหนักและเห็นความสำคัญ เป็นสถาบันการศึกษาที่ช่วยยกระดับงานช่างดอกไม้สด ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการที่ยังมีการประกวดแข่งขันงานช่างฝีมือดอกไม้สดพานพุ่มสักการะ มัธยมต้นประกวดกระทงดอกไม้ธูปเทียนแพ มัธยมปลายประกวดบายศรี มีการจัดประกวดตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่ ระดับภาค แล้วก็ตัวแทนภาคและประเทศ สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษาซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานหลักของวิชาชีพก็ยังมี การจัดประกวด มีทั้งการสอนการประกวดระดับภาคและนำไปสู่ระดับประเทศ นอกนั้นก็จะมีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลต่าง ๆ ซึ่งมีการจัดประกวดเป็นวาระบางโอกาสต่าง ๆ แต่ไม่มาก...

(ธีรยุทธ กิตตินภวัฒน์, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

การเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในระบบการศึกษาข้างต้นนั้น เป็นการสืบทอดอนุรักษ์คุณค่างานช่างดอกไม้สดขั้นพื้นฐานโดยตรงเท่านั้น และมีเวลาค่อนข้างจำกัด เมื่อเทียบกับองค์ความรู้และคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ดังบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญคือ

...หลักสูตรของการเรียนดอกไม้สดมาแฝงในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สายสามัญตั้งแต่ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา วิชาช่างดอกไม้สดจะถูกแฝงอยู่ในงานประดิษฐ์ 1 งานประดิษฐ์ 2 แฝงอยู่ในชุมนุม ชมรมหรืออยู่ในกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้...

(ชัยประสิทธิ์ ศรีวิชัย สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงควรมีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการสร้างเครือข่ายสถานศึกษาต่าง ๆ ผนวกเข้าด้วยกันในการจัดตั้งกระบวนสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยตรง ดังนี้

1. ขยายเวลาเรียนของรายวิชางานประดิษฐ์ 1, 2 ที่เปิดสอนอยู่แล้วให้เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดมากขึ้น พร้อมกับส่งเสริมให้นำวิธีสอนและเทคนิคการสอนเฉพาะตัวแบบราชสำนักมาสอน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เปิดรายวิชาเลือกเสรีเพิ่มขึ้น เช่น การประดิษฐ์มาลัยแป้งพวง การสอนพับกระดาษออริกามิเป็นพานพุ่ม การทำเครื่องแขวนจิว เป็นต้น
3. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมแสดงผลงาน การประดิษฐ์ และการประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นอกห้องเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา ในวาระสำคัญต่าง ๆ ตลอดทั้งปี

เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น มีความเสียสละและความอดทนในการประดิษฐ์ รู้จักการทำงานเป็นทีม มีจิตอาสา และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่ได้ฝึกฝนงานช่างดอกไม้สดมาอย่างดีได้แสดงออกในเวทีจริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกผูกพันกับชุมชน เห็นคุณค่าของความสามัคคี มีความสุขต่อการเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิต

3.4 สอดแทรกความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบในชั้นเรียน

สถานศึกษา ผู้บริหาร และครูเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะระดับไหนสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องก็ควรดำเนินการจัดการเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักทั้งในและนอกห้องเรียน มีการบูรณาการงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในเนื้อหารายวิชาต่าง ๆ หรือจัดกิจกรรม/โครงการในรูปแบบที่หลากหลาย เหมาะสมกับช่วงวัยและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่

วิชาสังคมศึกษา ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิชาศิลปะศึกษา ควรสอนวิธีการร้อยลูกปัด การวาดลวดลายงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เช่น มาลัย เพื่อส่งเสริมจินตนาการและเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ไปด้วยกัน ดังบทสัมภาษณ์ คือ

...การฝึกฝนมันก็เป็นอีกเรื่องนึง แต่บางคนมีพรสวรรค์ แค่จุดประกายพรสวรรค์ของเขาขึ้นมาชี้ทางให้เขาถูก มันสามารถที่จะส่งเสริมให้เขาไปมีอนาคตที่ดี จริง ๆ แล้วมันก็รวมถึงทุกอย่าง การที่เด็กมีประสบการณ์มาก ๆ มีการเรียนรู้หลายวิธี เขาก็เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพราะว่าวิธีการคิดของเขา เขาจะมีฐานความรู้เดิมก็จะไปต่อยอดความคิดอื่น ๆ ด้วย...

(ธเนศ เรืองเดช, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

วิชาภาษาไทย ควรสอนโดยใช้บทไหว้ครู หรือบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับดอกไม้เป็นสื่อ เพื่อฝึกการใช้คำง่าย ๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวันและสอดแทรกการอบรมสั่งสอนความดีงามจากบทไหว้ครูหรือบทเพลงที่ทรงคุณค่า เป็นต้น ดังบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญคือ

...เราก็ศึกษาจากบทกลอน บทประพันธ์ บทกวีหรือว่าบรรทัดใดบรรทัดหนึ่งของยุคสมัยนั้นช่วงนั้นแล้วมาเปรียบเทียบกับงานสมัยนี้ เราถึงจะสามารถรู้ถึงเรื่องงานช่างดอกไม้สดได้...

(สุทธิพงษ์ พัฒนวิบูลย์, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

วิชาภาษาอังกฤษ ควรสอนคำศัพท์เบื้องต้น พื้นฐาน เกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเพื่อนำไปใช้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจ เช่น ให้นักเรียนลองสะกดคำศัพท์แต่งประโยค หรือบทสนทนาที่นำไปใช้ในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว หรือแต่งประโยคเกี่ยวกับการแนะนำงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอันเป็นวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น ดังบทสนทนาของผู้เชี่ยวชาญคือ

...ศัพท์ภาษาอังกฤษของงานช่างดอกไม้สดอาจจะยากสำหรับเด็ก ๆ เช่น มาลัย คือ “garland” แต่เราสามารถใช้ทับศัพท์ได้ เช่น “malai” เพื่อให้เด็ก ๆ เกิดความกล้าที่จะสื่อสารกับชาวต่างชาติ...

(เกษฎา กล้ากล้อง, **สัมภาษณ์**, 25 กรกฎาคม 2560)

วิชาคณิตศาสตร์ ควรมีสื่อในการสอนที่เกี่ยวข้องมาประกอบการสอน เช่น สอนเกี่ยวกับรูปทรงเรขาคณิต การพับกระดาษออริกามิ การคำนวณลูกบิด เป็นต้น

3.5 จัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนศิลปะและวัฒนธรรม

จากปัญหาการขาดแคลนครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่เชี่ยวชาญในสถานศึกษาต่าง ๆ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสถานศึกษา ควรจัดสรรงบประมาณค่าตอบแทนสำหรับครูให้เพียงพอกับความต้องการของผู้เรียน หรือจัดตั้งกองทุนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้มีจิตศรัทธาในการบริจาคเงินสมทบทุน เช่น กองทุนผลิตครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก กองทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น (ธีรยุทธ กิตติณวิวัฒน์, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

3.6 ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย จำเป็นต้องแสวงหาองค์ความรู้ใหม่หรือสร้างนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัยออกไป เพื่อนำผลงานวิจัยไปปรับใช้ในวิถีชีวิตต่อไป (ธเนศ เรืองเดช, **สัมภาษณ์**, 25 กรกฎาคม 2560) เพราะฉะนั้น ต้องมีการสร้างนวัตกรรมและส่งเสริมวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่าง

ดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง มีโอกาสฝึกฝนเพิ่มพูนทักษะการประดิษฐ์ดอกไม้สดมากยิ่งขึ้น

4. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาจากระบบ

จากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต สามารถวิเคราะห์และสรุปแนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาจากระบบ ได้ดังนี้

4.1 เปิดอบรมหลักสูตรระยะสั้นสำหรับครูช่างดอกไม้สด

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาจากระบบ เป็นการให้การศึกษาเกี่ยวกับความรู้ขั้นพื้นฐานและส่งเสริมให้นำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้สนใจ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ผู้สอนล้าแล้วแต่เป็นผู้อาวุโสและมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ และเอกชนในการจะขยายการสอนให้มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงเหมือนเป็นการจำกัดการเรียนรู้ ปิดโอกาสคนบางส่วนไม่ให้นำมาเรียนรู้เกินกว่าจำนวนที่กำหนดได้ ทำให้ไม่สามารถที่จะผลิตผู้เรียนได้มากเท่าที่ควร จากการสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญได้ให้แนวทางไว้หลายข้อ ดังนี้

...การจะส่งเสริมให้งานช่างดอกไม้สดอยู่กับคนไทย โดยอาศัยการศึกษาจากระบบนั้น ควรทำอย่างหลากหลาย และควรจะต้องง่ายกับคนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ด้วย อย่างการเปิดอบรมหลักสูตรเป็นคอร์ส แบบระยะสั้น ๆ ไม่ต้องนานหรือเสียเวลาเรียนมาก อันนี้น่าจะช่วยให้...

(สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...การศึกษานอกระบบอย่าง กศน. เป็นอะไรที่น่าจะทำได้นะ เพราะเข้าถึงกลุ่มคนที่สนใจ คนที่ไม่สามารถเรียนในระบบได้ น่าจะช่วยให้คนให้มาสนใจงานดอกไม้สดได้ดี...

(ชัยประสิทธิ์ ศรีวิชัย, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...ควรให้ครูช่างเขียนตำรา หรือหนังสือ หรือข้อมูลอย่างไรก็ได้ เพื่อเป็นวิทยาทานกับบุคคลอื่นที่อยากเรียนรู้ เป็นการป้องกันความรู้สูญหายไปในตัว แล้วก็มอบรางวัลให้กับครูช่างที่สละเวลามาเขียนตำราต่าง ๆ ให้ เพราะถือเป็นบุคคลที่มีคุณูปการกับวงการงานช่างดอกไม้สด...

(ทรงศรี ภูจิณญาณ, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...ควรมีการส่งเสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียน เช่น มีการส่งเสริมให้มีการจัดแสดงผลงานด้วยนะ ให้คนภายนอกที่มาเรียนนั้นแหละ หลังจากที่เราเรียนกัน ทำงานช่างดอกไม้สดเป็นแล้ว ก็ให้มีการไปฝึกกันให้ชำนาญแล้วเอาผลงานมาโชว์กัน มีรางวัลหรือวุฒิบัตรให้ ก็น่าจะทำให้คนสนใจได้ เป็นการถ่ายทอดสืบสานงานที่ดีอีกทางหนึ่ง...

(ยินดี ไผ่สีทอง, สนนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...การศึกษานอกระบบเนี่ยทำง่ายนะ เพราะไม่ต้องขึ้นอยู่กับกระทรวงมาก เหมือนการศึกษาในระบบ อะไร ๆ ก็ทำได้ง่ายมากกว่า แต่เราก็ต้องมีการเขียนหลักสูตรขึ้นมาบ้าง ไม่ใช่สอนอะไรแบบหลักลอย ควรมีหลักฐานหรือตำราที่ชัดเจน...

(สุชาติ สาดอ่ำ, สนนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

จากการประมวลผล สังเคราะห์แนวทางจากการสนทนากลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ สามารถสรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาอกระบบ ได้ดังนี้

1. เร่งผลิตศิลปินรุ่นใหม่ให้มีความสามารถทัดเทียมครูรุ่นเก่า เพื่อให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ได้อย่างกว้างขวาง มั่นคง ครบถ้วน สมบูรณ์ โดยอาจมีการสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและหันมาช่วยสืบสานวัฒนธรรมของชาตินี้ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป
2. สนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรม โดยระดมสรรพกำลังที่จะรณรงค์ทุกภาคส่วนร่วมมือกันจัดหลักสูตรการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ขอความร่วมมือในครูช่างที่ยังคงปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนขอความร่วมมือในคณาจารย์ในสถาบันการศึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในระบบการศึกษา มาช่วยร่างหลักสูตรการศึกษาอกระบบ นำหลักสูตรไปใช้จริงในการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ทุกจังหวัดเพื่อร่วมสืบสานสืบทอดงานช่างดอกไม้สด จึงจะทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักดำรงอยู่ในวัฒนธรรมของชาติสืบไป
3. จัดให้มีการแสดงผลงานงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ตลอดจนถ่ายทอดทำวีดิทัศน์หรือคลิปไว้เพื่อสะสมในคลังข้อมูลงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
4. จัดทำตำรางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและรวบรวมงานประณีตศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดไว้เป็นเครื่องมือในการศึกษาของงานช่างฝีมือ
5. ส่งเสริมฐานะและเกียรติยศของครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ

4.2 เปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

การเปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เน้นความทันสมัยที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในเชิงช่างของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักไว้ได้อย่างมั่นคง (ธเนศ เรืองเดชและเจษฎา กล้ากล้าอง, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560) เช่น การสอนมาลัยแปงพวง การทำพุ่มจากการพับกระดาษออริกามิ การสอนทำเครื่องแขวนจิว การออกแบบสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สำหรับใช้เป็นสื่อการสอน ของฝาก ของขำรวย ของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น โปรแกรมเหล่านี้เหมาะกับผู้เรียนระดับผู้ใหญ่ เป็นการพัฒนาตนเองทางด้านคุณค่าเชิงช่างประณีตศิลป์ ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การผลิตสินค้าส่งไปจำหน่ายยังชุมชนและต่างประเทศได้ นับเป็นการเสริมรายได้ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมและยังเป็นการเผยแพร่งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักไปสู่ความยั่งยืนอย่างถาวรในวงกว้างต่อไป

สรุปได้ว่า แนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ มีการสืบทอดโดยตรงและทำได้ชัดเจนมากกว่าการศึกษาในระบบ เพราะไม่ยุ่งยากและมีจำนวนสถานศึกษาน้อยกว่ามาก แต่ควรพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนขององค์ความรู้ เนื้อหา ทักษะ กระบวนการให้เกิดขึ้นอย่างครบวงจรมากที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

4.3 ส่งเสริมการสร้างครูช่างและพัฒนาครูช่างเข้าสู่ระบบการศึกษา

การศึกษานอกระบบสามารถสร้างครูช่างรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเพื่อสานต่อและผลิตลูกศิษย์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีคุณภาพ โดยมีการส่งต่อองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการทั้งแบบชนบแบบแผน และแบบประยุกต์สมัยใหม่ จากครูช่างที่มีความรู้ความสามารถโดยเฉพาะจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพื่อต่อยอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่าดังบทสนทนากลุ่ม

...ต้องมีการสร้างครูช่างเพิ่มเติมจากเดิมที่มีจำกัด เพราะนับวันครูช่างที่มีอยู่ก็ค่อย ๆ ล้มหายตายจากไป คนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่ก็มีน้อย ไม่พอกับการสืบทอด...

(ยินดี ไผ่สีทอง, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...หากต้องการให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีอยู่ต่อไป ก็ต้องสร้างครูรุ่นใหม่เข้ามาทดแทนครูรุ่นเดิม...

(ธีรยุทธ กิตตินภวัฒน์, สนทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นแหล่งรวมผู้มีความรู้ คนเหล่านี้ ไม่ควรมา
กระจุกตัวอยู่แคในวัง แต่ควรออกไปถ่ายทอดความรู้กับคนอื่นบ้าง ไม่อย่างนั้นความรู้มัน
ก็จะหายไปกับกาลเวลา...

(ทรงศรี ภูจิณญาณัน, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

จากการสนทนากลุ่ม จะเห็นได้ว่าแนวทางการสืบทอดที่สำคัญอีกทางหนึ่ง คือ การเร่ง
ผลิตและสร้างครูช่างรุ่นใหม่เข้ามาทดแทนครูช่างรุ่นเดิมที่มีอาวุโสเพิ่มขึ้นทุกปี และครูช่างที่มีความรู้
เหล่านี้ก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มราชสำนักเท่านั้น ประกอบกับการเรียนการสอนของโรงเรียน
ช่างฝีมือในวัง (หญิง) นั้นก็รับนักศึกษาในจำนวนจำกัด เพราะฉะนั้น การกระจายครูช่างออกไปสู่
ระบบการศึกษาอื่น ๆ หรือสถานศึกษาอื่น ๆ ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสานต่อและสืบทอดงานช่าง
ดอกไม้แบบราชสำนักได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 เพิ่มจำนวนนักศึกษางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ในแต่ละปีการศึกษา พบว่า มีจำนวนนักศึกษาที่เข้าศึกษาในแผนกวิชาช่างดอกไม้สด
ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ในจำนวนที่จำกัด คือ 30 คนต่อปี ทำให้การผลิตครูช่างล่าช้า และ
ไม่เพียงพอต่อความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากต้องการผลิตนักศึกษาเพื่อไปเป็นครูช่าง จำนวน
30 คนนี้ถือว่าน้อยมาก และเป็นสาขาวิชาที่ขาดแคลน โดยเฉพาะปัจจุบันที่สังคมเริ่มหันกลับมานิยม
งานแบบชนบแบบแผนมากขึ้น ความต้องการงานช่างประเภทนี้จึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หากความ
ต้องการสวนทางกับกำลังผลิต ย่อมทำให้ขาดประสิทธิภาพ การสืบทอดจึงไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่
วางไว้ ดังนั้น เพื่อให้การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การเพิ่มจำนวน
นักศึกษาจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ดังบทสนทนากลุ่มตอนหนึ่งที่ว่า

...นับวัน ความต้องการในงานช่างดอกไม้สดมีมากขึ้น แต่จำนวนช่างกลับยังมี
เท่าเดิม ต่อให้ความต้องการมีมากเท่าใดก็ไม่สามารถตอบสนองได้ เพราะจำนวน
นักเรียนช่างในแต่ละปีมีน้อย เพราะฉะนั้น โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) หรือสถาบัน
อื่น ๆ ที่เปิดสอน ต้องเพิ่มจำนวนนักเรียนเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด แต่
ทั้งนี้ ก็ต้องเป็นไปตามศักยภาพและความพร้อมของสถานศึกษาด้วย มิฉะนั้นจะ
กลายเป็นว่า ปริมาณได้แต่ไร้คุณภาพ...

(ชัยประสิทธิ์ ศรีวิชัย, สทนากลุ่ม, 25 กรกฎาคม 2560)

...ถ้าโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเป็นแหล่งผลิตช่างอันดับหนึ่งของประเทศ สามารถเพิ่มจำนวนนักศึกษาในแต่ละปีให้มากขึ้นได้ น่าจะช่วยให้การสืบทอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และเพียงพอต่อความต้องการ...

(ธีรยุทธ กิตตินภวัฒน์, **สนทนากลุ่ม**, 25 กรกฎาคม 2560)

...ช่างสมัยนี้ไม่ได้เก่งเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีมุมมองใหม่ ความคิดใหม่ หัวสมัยใหม่ที่สามารถคิดค้นประดิษฐ์ชิ้นงานที่ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ได้ ถ้าเราสามารถผลิตช่างลักษณะนี้เข้าสู่สังคมมาก ๆ ก็จะช่วยส่งผลดีต่องานช่างดอกไม้สดที่ผสมผสานความขนบแบบแผนเข้ากับรูปลักษณะสมัยใหม่ได้ดี เกิดการต่อยอดผลิตภัณฑ์แบบไม่รู้จบ...

(กฤษณา ชูโชติ, **สนทนากลุ่ม**, 25 กรกฎาคม 2560)

สรุปได้ว่า แนวทางในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สด ประกอบไปด้วย 4 แนวทาง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการสืบทอดได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นแนวทางที่ช่วยแก้ปัญหาความขาดแคลนช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้อย่างดี อีกทั้ง แนวทางดังกล่าวยังเป็นแนวทางที่มีความเป็นไปได้สูงในการสืบทอดคุณค่างานช่างให้คงอยู่ในสังคมไทย เพราะช่างรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถ ไม่ได้มีเพียงความเชี่ยวชาญในทักษะกระบวนการเท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มคนที่มีความสมัยใหม่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถคิดค้นนวัตกรรมต่อยอดสร้างสรรค์ให้กับชิ้นงานได้อีกด้วย ต่างจากคนรุ่นเก่าที่มีความเป็นชนบค่อนข้างสูง แต่ไม่ได้มีความเข้าใจในเทคโนโลยี นวัตกรรม เท่าที่ควร ดังนั้น นวัตกรรมหรือผลิตภัณฑ์สมัยใหม่จึงต้องการคนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อดูแลเพื่อให้การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้รับการสืบสานไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

5. แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย

การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบ ที่สำคัญคือการใช้สื่อเทคโนโลยีหรือมัลติมีเดียเพื่อการศึกษาที่ทันสมัย อันจะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 รวบรวมคลังในรูปแบบเครือข่ายออนไลน์

ในการจัดทำเว็บไซต์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีบุคลากรที่เป็นทีมงานสร้างสรรค์ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาที่รู้ขนบจารีตประเพณีของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอย่างถ่องแท้ นักออกแบบการเรียนการสอน โปรแกรมเมอร์ นักออกแบบ

กราฟิกโดยมีผู้จัดการโครงการเป็นศูนย์กลางควบคุมดูแลและประสานงาน หากขาดบทบาทใดบทบาทหนึ่งจะทำให้เว็บไซต์ไม่น่าสนใจหรือไม่น่าเชื่อถือได้

5.2 ผลิตสื่อการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบเทคโนโลยี

ต่าง ๆ

มัลติมีเดียหรือสื่อประสมเพื่อการเรียนรู้ (multimedia for learning) จัดได้ว่าเป็นสื่อประกอบการสอนของครูทั้งในและนอกระบบโรงเรียนที่ทรงประสิทธิภาพมากในระบบการศึกษายุคปัจจุบัน อีกทั้งยังมีบทบาทในชีวิตประจำวันที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อีกด้วย โดยการช่วยเพิ่มช่องทางการเรียนรู้รูปแบบใหม่ให้แก่แวดวงวัฒนธรรมแห่งชาติ จากกระดาษมาสู่ยุคของอีบุ๊ก (E-book) หรือการเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet) ช่วยลดข้อจำกัดทางการศึกษา (สกุล อินทกุล, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560) และเพื่อเป็นการเปิดโลกกว้างในการค้นคว้าแสวงหาความรู้จากสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น สมาร์ทโฟน (Smart phone) ห้องสมุดแบบดิจิทัล (Digital library) จึงควรเพิ่มหลักสูตรบทเรียนมัลติมีเดียเพื่อการเรียนรู้มีการโต้ตอบ ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้เรียนกับโปรแกรมบทเรียน โดยอาศัยการคลิกเมาส์ที่ส่วนต่าง ๆ ในหน้าจอหรือการพิมพ์ข้อความลงไปเพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกว่ตนเองมีส่วนร่วมกับทเรียน ไม่ใช่แค่ดูตามเนื้อหาที่เล่นไปเรื่อย ๆ เหมือนการชมวิดีโอทัศน์ บทเรียนมัลติมีเดียที่ออกแบบมาอย่างดีจะต้องเอื้ออำนวยให้เกิดการโต้ตอบระหว่างผู้เรียนกับโปรแกรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งบทเรียนต้องให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาในส่วนของกรสร้างความคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์เพื่อให้ได้มาซึ่งกิจกรรมการเรียนนั้น ๆ ตลอดจนการครอบคลุมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อการสื่อสารระหว่างผู้เรียนด้วยกันหรือผู้เรียนกับผู้สอนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์

สรุปได้ว่า การผลิตสื่อการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัย เช่น อินโฟกราฟิก (infographics) คลิป (clip) วิดีทัศน์ (video) แบบเรียนการ์ตูนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็นต้น และนำไปเผยแพร่ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ อาทิ เฟซบุ๊ก (facebook) ไลน์ (line) ยูทูบ (youtube) เครือข่ายออนไลน์ เป็นต้น เป็นนวัตกรรมด้านสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนตามอัธยาศัย เพราะสื่อต่าง ๆ เหล่านี้สามารถเข้าถึงผู้คนได้ง่าย กว้างขวาง และรวดเร็ว ช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้ซาบซึ้งและสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติ และสำนึกรักความเป็นไทยได้อย่างดี ดังนั้น จึงจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การศึกษามีส่วนช่วยในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

5.3 ระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ

ควรมีการระดมสรรพกำลัง (Mobilization) เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นประจำทุกปีและครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ กิจกรรมที่จัดประกวดควรเกิดขึ้นอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง อาจเป็นในลักษณะของเป็นการชิงถ้วยพระราชทาน (บุญชัย ทองเจริญ บัวงาม, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2560) ดังเช่น มหาวิทยาลัยสวนดุสิตได้จัดการประกวด เย็บร้อยค้อยจีบ ประดิษฐ์ใบตองระดับชาติในทุกปี ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นประจำปีนั้น ถือเป็นกาเพิ่มทักษะเฉพาะตัวให้แก่ผู้สนใจ และอาจขยายผลไปยังจังหวัดใกล้เคียงด้วย โดยอาจใช้ระบบเวียนกันเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมแต่ละปี ซึ่งทั้งนี้ต้องอาศัยความสามัคคีร่วมมือร่วมใจจากหลายฝ่ายในการดำเนินงาน โดยมีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบหลัก เนื่องจากเป็นกิจกรรมขนาดใหญ่ที่จัดแล้วทำให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นเวทีใหญ่ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้แสดงผลงานงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักสร้างสรรค์โดยใช้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นสื่อกลางส่งผลให้วัฒนธรรมของชาติยั่งยืนสืบไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ	แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ	แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย
1. ผลิตครูวิชาเอกคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยตรงเพื่อให้เพียงพอแก่ผู้เรียน	1.เปิดอบรมหลักสูตรระยะสั้นสำหรับครูค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	1.รวมพลังในรูปแบบเครือข่ายออนไลน์
2.เพิ่มชั่วโมงเรียนคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะในระดับชั้นประถมศึกษา	2.เปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	2.ผลิตสื่อการเรียนการสอนค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบเทคโนโลยีต่าง ๆ
3.ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการแสดงผลงาน การประดิษฐ์และ	3. ส่งเสริมการสร้างครูช่างและพัฒนาครูช่างเข้าสู่ระบบ	3.ระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ

แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ	แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ	แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย
การประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนอกห้องเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา	การศึกษา	
4. สอดแทรกความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบในชั้นเรียน	4. เพิ่มจำนวนนักศึกษาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก	
5. จัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนศิลปะและวัฒนธรรม		
6. ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก		

ที่มา : แนวคิดของผู้วิจัย

กล่าวโดยสรุป แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านระบบการศึกษาทั้ง 3 ระบบนั้น เป็นแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสานสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะคุณค่างานช่างทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ จริยศาสตร์สุนทรียศาสตร์ เชิงช่างประณีตศิลป์ การบริหารจัดการทรัพยากร และนวัตกรรม นั้นเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาปฏิบัติงาน ช่างดอกไม้สดทุกคนควรตระหนักในคุณค่างานช่าง และสร้างสรรค์ผลงานด้วยความรักและศรัทธาในวิชาชีพของตนเอง ส่งผลให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้รับการสืบทอดให้อยู่คู่กับสังคมสืบไป

บทที่ 7

สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก 2) เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสารสนเทศ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ วิเคราะห์ ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย จำแนกชนิดข้อมูล และเปรียบเทียบข้อมูล โดยมีผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 41 คน จำแนกเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านช่างดอกไม้สดจำนวน 7 คน โดยเป็นอาจารย์วิชาช่างดอกไม้สดของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) กลุ่มผู้เรียนแผนกวิชาช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จำนวน 9 คน คน กลุ่มตัวแทนผู้เรียนจากการศึกษาในระบบ จำนวน 7 คน และกลุ่มผู้บริโภคน จำนวน 9 คน จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล เอกสาร การสัมภาษณ์ในการร่างแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดเพื่อร่วมกันเสนอแนวทางการในการสืบทอดคุณค่างานช่าง และนำไปตรวจสอบโดยการจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 1 ครั้ง จำนวน 7 คน และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยีการศึกษาในการตรวจสอบร่างแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จำนวน 2 คน เพื่อให้ได้แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการนี้ ผู้วิจัยขอสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

จากการวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก พบว่า มีคุณค่าทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และด้านนวัตกรรม สรุปได้ดังนี้

1.1.1 คุณค่าด้านจริยศาสตร์ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ เป็นคุณค่าที่เกิดจากความประพฤติและปฏิบัติตน สามารถประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก อันแสดงให้เห็นถึงของความดีงาม ความสูงส่งในจิตใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความประพฤติ ความคิด ทศนคติ การใช้ชีวิต กรอบจารีตประเพณีที่ต้องปฏิบัติตาม เกิดเป็นความดีงามของจิตใจ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไป

คุณค่าด้านจริยศาสตร์ปรากฏอยู่ในทุกกระบวนการงานช่างดอกไม้สดตั้งแต่เริ่มวางแผนงานจนกระทั่งขึ้นงานเสร็จสมบูรณ์และส่งมอบแก่ผู้รับ ช่างดอกไม้สดที่ดีจะต้องมีลักษณะของผู้ให้ เป็นผู้เลือกวัตถุดิบและคัดสรรชิ้นงานที่มีคุณภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ช่างดอกไม้สดต้องเป็นผู้ระลึกถึงผู้อื่นด้วยความกตัญญู เพราะดอกไม้สดนั้นถือเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของการแสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวียนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย ดังนั้น การเลือกดอกไม้สดจึงคำนึงถึงความหมายอันควรค่าต่อการถวายสักการะ ความหอม ความสด และความสวยงามของดอกไม้ งานช่างดอกไม้สดแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดี ความสำนึกและรักในความเป็นไทย เป็นตัวแทนของความศรัทธาความภักดีต่อระบอบพระมหากษัตริย์ อีกทั้งผลงานยังถ่ายทอดให้ผู้รับรู้ถึงความรัก ความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียว มีมิตรไมตรี การเอาใจใส่ การแบ่งปัน และการให้กำลังใจกัน เพราะการผลิตชิ้นงานแต่ละชิ้นย่อมเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจทุกฝ่าย

นอกจากนั้นแล้ว งานช่างดอกไม้สดยังเป็นสัญลักษณ์แห่งไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ งานช่างดอกไม้สดนั้นเป็นสัมมาอาชีพ หรือ งานอันเป็นสุจริตที่ไม่ผู้ปฏิบัติงานต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี ไม่มีจิตใจใฝ่ประพฤติชั่ว มุ่งทำความดีเพื่อส่วนรวมและผู้อื่น ระหว่างปฏิบัติงานนั้น ช่างต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิ มีจิตใจแน่วแน่ ไม่ทำงานแบบฉาบฉวย มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ จดจ่อและใส่ใจต่อรายละเอียดของงาน เพราะงานช่างดอกไม้แบบราชสำนักนั้นเป็นงานที่ต้องปฏิบัติด้วยความประณีตบรรจง การปฏิบัติงานอย่างฉาบฉวยจึงทำให้งานขาดความวิจิตร อีกทั้งงานช่างดอกไม้สดนั้น ช่างต้องมีปัญญา รอบรู้ เข้าใจ ทั้งกระบวนการ เทคนิค ทักษะ และความรู้ในธรรมชาติของดอกไม้ สามารถจัดแจงให้การดำเนินงานต่าง ๆ ลุล่วงไปได้ตามแผนที่วางไว้ หากช่างดอกไม้สดขาดซึ่งสติปัญญาในการทำงานอย่างทะลุปรุโปร่ง ขาดความรู้ ขาดความรอบรู้ ขาดความรู้จริง ผลงานที่ออกมานั้นก็จะขาดซึ่งชีวิตชีวา ขาดคุณภาพ ขาดความวิจิตรสวยงาม

CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.1.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก นับว่ามีคุณค่าในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม เพราะผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต มองดูแล้วชวนให้รู้สึกอ่อนโยน สละสลวย ละมุนละไม ผู้พบเห็นก็เกิดความชื่นชมประทับใจ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นั้นมีผลทำให้ชิ้นงานเกิดเป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อจิตใจของผู้เสพผลงานทั้งทางตรงและทางอ้อม และองค์ประกอบทั้ง 10 ด้านของสุนทรียศาสตร์นั้นต่างก็หลอมรวมกันเพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ให้เกิดความสวยงาม วิจิตรตระการตา ยิ่งคุณค่ามาแก่ผู้เสพงานช่าง ให้รู้สึกได้ถึงความงดงามที่ซ่อนอยู่ภายใต้งานช่างดอกไม้สด และเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของกระบวนการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนี้ไปยังสาธารณชน เห็นได้จากเมื่อครั้งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักปรากฏขึ้นในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ความสวยงาม ประณีต วิจิตร บรรจงของงานช่าง

ก่อให้เกิดเสียงชื่นชมอย่างล้นหลาม คนในสังคมให้ความสนใจและตอบรับงานช่างอย่างดี เกิดความซาบซึ้งในสุนทรียะของงาน ซึ่งมีสิ่งหนึ่งที่สำคัญและไม่อาจมองข้ามไปได้ในงานช่างฝีมือชั้นสูง คือ องค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการทำงาน ตลอดจนผลงานของช่าง เป็นสิ่งสะท้อนความรู้ความสามารถและความชำนาญของช่างประณีตศิลป์เป็นอย่างดี แม้ลักษณะความงามนี้ก็จะมีพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือสังคม แต่ยังคงทำให้ผลงานมีคุณค่า และปรับเปลี่ยนไปเป็นมูลค่าได้ในที่สุด

1.1.3 คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานที่ต้องใช้ “ทักษะ” ในการประดิษฐ์ผลงาน ผ่านกระบวนการการฝึกฝน ฝึกปฏิบัติจากขั้นพื้นฐานพัฒนาไปสู่ความชำนาญ และเป็นทักษะชั้นสูงอยู่ในตัวช่าง และในกระบวนการถ่ายทอดนั้น มักจะมี “เอกลักษณ์เฉพาะตัว” ของช่างที่ปรากฏออกมาจากชิ้นงานแต่ละชิ้น ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเชิงช่างประณีตศิลป์นี้เป็นงานที่แสดงลักษณะเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทยได้อย่างเด่นชัด และช่วยให้งานช่างทุกประเภทมีคุณค่าอย่างที่ว่างานชาติอื่นมาเสมอเหมือนมิได้ และ “ขนบ” ที่เกิดขึ้นในตัวช่างแต่ละคนช่วยส่งเสริมให้งานช่างซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ควรค่าแก่การดำรงอยู่คู่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย เกิดเป็นคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ที่พบได้ชัดเจนในงานช่างดอกไม้แบบราชสำนัก

1.1.4 คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร คุณค่าในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรหรือโลจิสติกส์เป็นภาพรวมในการบริหารจัดการที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งในงานช่างดอกไม้สด มีกระบวนการประดิษฐ์อย่างมีระบบ ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์วางแผนการทำงานอย่างดี โดยเริ่มตั้งแต่การออกแบบสร้างสรรค์ชิ้นงาน คัดเลือกสถานที่และรวบรวมช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้มีจำนวนเหมาะสมกับงาน รวมถึงการจัดเตรียมดอกไม้ วัสดุต่าง ๆ การฝึกซ้อมฝีมือ การจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดพิธีไหว้ครูและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขั้นตอนการประดิษฐ์จนกระทั่งการรวบรวมและตระเตรียมการขนส่ง แล้วส่งมอบชิ้นงานเพื่อการประกอบและประดับตกแต่งให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากรทำให้การยกระดับกระบวนการผลิต และการกระจายสินค้าและบริการ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งด้านเวลา ต้นทุน และคุณภาพ นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น ภูมิปัญญาของช่างดอกไม้สด จึงต้องมีการบริหารเวลาควบคู่กับการบริหารทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีคุณภาพและคงคุณค่าทุกด้านครบถ้วน ควรค่าแก่การสืบทอดต่อไป

1.1.5 คุณค่าด้านนวัตกรรม

คุณค่าด้านนวัตกรรมงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีหลายประเภท หลายวิธีการประดิษฐ์ งานช่างแขนงนี้มีการพัฒนาตัวเองทั้งตัวช่างและตัวงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อจำกัดในเรื่องวัสดุ เวลา ฝีมือ และความถนัดของผู้ประดิษฐ์ โดยประยุกต์หรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่แต่ยังคงรักษาไว้ในแบบแผนหรือรูปแบบเดิม เช่น การร้อยสร้าง การใช้วัสดุอื่น ๆ แทนดอกไม้สด ดังจะเห็นได้

จากวิธีการของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีนี้ ได้แก่ การร้อย การกรอง การถัก นอกเหนือจากวิธีการงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีการประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานชิ้นใหม่ เป็นการใช้วัสดุอื่นแทนดอกไม้สด เช่น มัลลย์ประดิษฐ์จากผ้า การพับกระดาษออริกามิ เป็นมัลลย์หรือพานพุ่ม เห็นได้จากความคิดสร้างสรรค์ด้านการประดิษฐ์คิดค้น ดังนั้น คุณค่าด้านนวัตกรรมจะมีส่วนช่วยในการส่งเสริมและพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีความแปลกใหม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในการสรุปคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักทั้ง 5 ด้านนี้ ผู้วิจัยได้สร้างโมเดลคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เรียกว่า **มัลลย์โมเดล (MALAI Model)** โดยได้รับแรงบันดาลใจจากคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และความซาบซึ้งใจอันเกิดจากการที่ได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังรูปภาพที่ 31 คือ

ภาพที่ 31 มัลลย์โมเดล (MALAI model)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

1.2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษา 3 ระบบ ประกอบ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.2.1 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาในระบบ

พบว่า ในภาพรวม ทั่วประเทศมีสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนวิชางานช่างดอกไม้สด รวมทั้งสิ้น 123 แห่ง จำแนกเป็น โรงเรียน 65 แห่ง วิทยาลัยอาชีวศึกษา 18 แห่ง และมหาวิทยาลัย 40 แห่ง ด้านเนื้อหา มีระดับความยากง่ายขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา วย พัฒนาการและหลักสูตรในสถานศึกษา เช่น ระดับประถมศึกษา เนื้อหาจะอยู่ในขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นปานกลาง ส่วนระดับมหาวิทยาลัย เนื้อหาจะอยู่ขั้นปานกลางถึงขั้นสูง วิชาเบื้องต้นที่จำเป็นต้องฝึกหัด เช่น มัลย์ พานพุ่ม เครื่องแขวน ด้านผู้เรียน ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษาต้องได้รับการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ มีทักษะสูง แล้วจึงคิดริเริ่มสร้างสรรค์ลวดลาย หรือรูปแบบของชิ้นงานดอกไม้สด โดยประยุกต์ให้เหมาะกับยุคสมัย มีระดับความยากมากขึ้น บ่งบอกถึงความพิเศษของผู้ประดิษฐ์ เช่น การคิดค้นลายมัลย์แบบใหม่ การคิดค้นนวัตกรรมหรือใช้วัสดุอื่นทดแทนการใช้วัตถุดิบจากดอกไม้สด เป็นต้น หลังจากผู้เรียนมีทักษะที่ดีแล้ว สามารถฝึกประสบการณ์โดยการออกงาน นิทรรศการ การจัดแสดงการประดิษฐ์ ในงานต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น วันไหว้ครู งานรื่นเริง เป็นต้น โดยผู้เรียนในทุก ระดับการศึกษาจะมีโอกาสประกวดตามสถานที่ต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้ เช่น งานประกวดดอกไม้ใบตอง งานลอยกระทง งานสงกรานต์ งานศิลปหัตถกรรมนักเรียน เป็นต้น เพื่อฝึกความกล้าแสดงออกต่อหน้าผู้ชม หรือได้แสดงความสามารถพิเศษของผู้เรียน สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษาในระบบ พบว่า สถานศึกษาเน้นการปฏิบัติจริงในรายวิชาเพิ่มเติม อาทิ การศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่าง ๆ จะเน้นการเรียนการสอนในวิชาเลือก ไม่ได้บรรจุเป็นวิชาหลัก เช่น รายวิชางานช่างดอกไม้สด รายวิชาศิลปะประดิษฐ์ เป็นต้น ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษาบางที่ก็พบในลักษณะของวิชาเลือกเช่นกัน และพบว่ามีการเรียนการสอนเป็นวิชาหลักได้บ้าง เช่น หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต เป็นต้น

เมื่อพิจารณาคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่สืบทอดในสถานศึกษาต่าง ๆ พบว่า คุณค่าด้านจริยศาสตร์ สถานศึกษาได้ปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดแก่ผู้เรียน อาทิ ความมีวินัย ความอดทน ความตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบในชิ้นงานที่ครูสั่ง ตลอดจนตระหนักในคุณค่าของงาน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นั้นได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนผลิตชิ้นงานที่มีเน้นความวิจิตร สวยงาม ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมหรือแบบแผนที่กำหนด คุณค่าด้านเชิงช่าง ประณีตศิลป์ มุ่งสร้างทักษะความชำนาญขั้นสูง ชิ้นงานมีเอกลักษณ์ส่งเสริมความเป็นไทย ส่วนคุณค่า

ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร เน้นสอดแทรกการบริหารจัดการเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่า คำนวณวัสดุ คำนวณต้นทุน และเพิ่มมูลค่าที่สร้างรายได้

1.2.2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษานอก

ระบบ พบว่า ในภาพรวมมีการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในวิชาการจัดดอกไม้ระยะสั้น แต่เท่าที่หลักฐานปรากฏ มีสถานศึกษาเพียงแห่งเดียวคือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ที่เปิดหลักสูตรวิชาชีพ ระยะ 1 ปี เป็นหลักสูตรงานช่างดอกไม้สด (ขั้นต้น-ขั้นสูง) ภายใต้ความควบคุมของ กระทรวงศึกษาธิการ

ส่วนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) ศาลายา ซึ่งมีสาขาย่อยอีก 3 แห่ง คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) เชียงใหม่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) พัทยา และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) นครสวรรค์ ได้เปิดสอนหลักสูตรระยะสั้น คือ “วิชาการร้อยมาลัยดอกไม้สด” (พื้นฐาน-ขั้นสูง) จำนวน 40 ชั่วโมง (8 วัน) นอกจากนี้แล้วพบว่า พิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมดอกไม้ ก็มีการเปิดสอนหลักสูตรระยะสั้นด้วยเช่นกัน อาทิ การสอนการจัดดอกไม้ (Flower Workshop) โดยมีเจตนาในการเผยแพร่ศิลปะงานประดิษฐ์ดอกไม้ของไทยให้เป็นที่ชื่นชมแก่สาธารณชนทั่วไป โดยจัดเป็นหลักสูตรทั้งระยะสั้นและระยะยาว หลากหลายทั้งรูปแบบและเวลาเรียน

ด้านผู้เรียน ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้และทักษะงานช่างดอกไม้สดมาก่อน วิธีสอนเน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่สนใจได้รับการถ่ายทอดความรู้ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียม และทักษะวิชาชีพ จนสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ปรับปรุงคุณภาพชีวิต และนำไปประกอบอาชีพได้ ด้านการเรียนการสอนจะไม่แตกต่างจากการเรียนการสอนในระบบ แต่จะบูรณาการหรือพลิกแพลงประดิษฐ์ดอกไม้สดในรูปแบบใหม่ให้เหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากหลักสูตรมุ่งเน้นเพื่อการส่งเสริมอาชีพเป็นหลัก ด้านกิจกรรม เมื่อนักเรียนมีทักษะสูงแล้ว ทางโรงเรียนหรือศูนย์การศึกษาฯ จะนำนักเรียนฝึกประสบการณ์โดยการออกร้าน นิทรรศการ การจัดแสดงการประดิษฐ์ดอกไม้สด ในงานต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา งานอุ่นไอรักคลายความหนาว เป็นต้น

ด้านครูผู้สอน พบว่า ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) สอนโดยครูช่างที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ครูช่างล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพราะได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจากราชสำนักโดยเฉพาะ และเพื่อเปิดโอกาสให้สถาบันการศึกษาอื่นได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูช่างที่เชี่ยวชาญ ควรมีการกระจายครูช่างให้ไปเป็นผู้สอนในสถาบันการศึกษา

อื่นด้วย เพื่อให้องค์ความรู้ของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้รับการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ให้มากที่สุด

ด้านสถานศึกษา พบว่า เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการทักษะต่าง ๆ จุดประสงค์ในการเปิดสถานศึกษามีความชัดเจนมาก แต่สถานที่ในการให้ความรู้นั้นไม่พอเพียงกับความต้องการ และเปิดรับนักเรียนนักศึกษาในจำนวนจำกัด คือ เพียง 30 คนต่อปีเท่านั้น

สรุปได้ว่า การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบนั้น เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าการศึกษาในระบบ เพราะมีสถานศึกษาที่จัดการศึกษาชัดเจน มีความพร้อมทางการจัดการศึกษา และมีผลงานออกมาเป็นที่ประจักษ์ชัดมากกว่า เห็นได้จากในงานพระราชพิธีถวายเพลิงพระศพนั้น ก็ได้นักเรียนจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มาเป็นกำลังสำคัญเช่นกัน อีกทั้งในแง่ของผู้บริโภคเอง ก็ยังมองเห็นความสามารถและผลงานที่โดดเด่นชัดเจน และให้การสนับสนุน อุดหนุนผลงานของนักเรียนจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) อย่างต่อเนื่อง

1.2.3 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพของผู้เรียนเป็นหลัก ส่วนมากผู้ที่มาเรียนต้องการจะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การเรียนรู้ทางด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมักอยู่ในลักษณะของการเรียนรู้แบบต่อยอดเพื่อประกอบเป็นอาชีพ ซึ่งสามารถจำแนกการจัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภทได้ ดังนี้

ประเภทแรก การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานวิทยวัฒนธรรม ซึ่งสอนโดยครูช่างดอกไม้สดจากวังหลวงและสถาบันหรือผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สด จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูล พบว่าในประเทศไทยมีแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่หลายแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พิพิธภัณฑสถานวิทยวัฒนธรรมดอกไม้ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการนี้ มุ่งเน้นการพัฒนา งานช่างดอกไม้สดแบบเร่งรัด เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา ซึ่งการเรียนการสอนประเภทนี้ช่วยสร้างคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ให้ผู้เรียนสามารถสร้างชิ้นงานด้วยองค์ประกอบศิลป์ครบถ้วน ชิ้นงานมีความวิจิตรบรรจงเป็นไปตามขนบแบบแผนราชสำนักที่กำหนด ชิ้นงานมีคุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ มีความเป็นเอกลักษณ์ ผู้เรียนสามารถสร้างเอกลักษณ์ในชิ้นงานของตนเองได้ภายใต้ข้อกำหนดด้านขนบธรรมเนียม ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ การเลือกดอกไม้ การบริหารจัดการชิ้นงานกรณีนำมาสร้างเป็นอาชีพสร้างรายได้ได้อย่างเหมาะสม คิดค้นนวัตกรรมสมัยใหม่ ประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ให้มีความทันสมัย เปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพสังคมหรือต้องการของผู้บริโภค

ประเภทที่สอง การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ อยู่ในรูปแบบของหนังสือ และไฟล์ PDF ซึ่งเขียนโดยครูช่างดอกไม้สดจากวังหลวงและสถาบันการศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ส่วนใหญ่เป็นตำรา หนังสือ แบบเรียนต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือประกอบการเรียนการสอน “วิชาดอกไม้สด” โดย ศ.ดร.พยุพวรรณ พรสุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หนังสือ “ชุดมรดกไทย” จำนวน 9 เล่ม โดย ศ.ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หนังสือ “วิจิตรการกรรกร้อยมวลมาลี เย็บร้อยค้อยจีบประดิษฐ์ใบตองระดับชาติ ครั้งที่ 1-8” โดย ศ.ดร.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน และศ.ดร.พยุพวรรณ พรสุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หนังสือ “ดอกไม้สด” โดยอาจารย์ ชุมสาย สวนสิริ (อดีตครูช่างดอกไม้สด วิทยาลัยในวังหญิง) หนังสือ “ดอกไม้ไทย” โดยอาจารย์สกุล อินทกุล (“Dok Mai Thai” by Sakul Intakul) และในรูปแบบ DVD แบบเรียนงานประดิษฐ์ดอกไม้ไทยสำหรับเยาวชน “มาลี มาลัย” โดย อาจารย์สกุล อินทกุล ในรูปแบบไฟล์ PDF และ สารคดี “บุปผาลังการไทย” เป็นผลสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ “วัฒนธรรมดอกไม้: ดอกไม้กับความเชื่อและศิลปะในสังคมไทย” โดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในรูปแบบ DVD โดยที่ผลงานการเขียนของครูช่างเหล่านี้ บางชิ้นสามารถนำไปอ้างอิงได้ ถือว่ามีประโยชน์ในการเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างดี คุณค่าที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ คือ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ โดยที่ผู้เรียนผ่านออนไลน์จะได้รับทราบข้อมูลด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอย่างครบถ้วนผ่านกระบวนการ เทคนิค วิธีการที่ระบุไว้ในข้อมูลที่ปรากฏ และคุณค่าด้านเชิงช่าง ประณีตศิลป์ ที่ผู้เรียนได้คิดค้นแนวทางการทำงานของตนเอง จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละคน ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนอย่างชำนาญ

ประเภทที่สาม การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น youtube, Facebook เป็นต้น ซึ่งสอนโดยผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สดอิสระ อาทิ ช่องยูทูป “SAKUL INTAKUL” เฟสบุ๊ก “The Museum of Floral Culture” เฟสบุ๊ก “Nai Lert Flower & Garden Fair” เฟสบุ๊ก “พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า: Queen Savang Vadhana Museum” และ เฟสบุ๊ก “เย็บร้อยค้อยจีบประดิษฐ์ใบตอง” ตลอดจนการเรียนออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน อาทิ Zoom Google Classroom เป็นการศึกษาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความชอบได้โดยที่ผู้เรียนมีสิทธิ์ในการเรียนตามความสนใจและความสมัครใจ คุณค่าที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ คือ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้ เทคนิค วิธีการด้านงานช่างฯ ผ่านการรับสารจากสื่อออนไลน์ คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ โดยพัฒนาชิ้นงานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ชัดเจนเฉพาะบุคคล และคุณค่าด้านนวัตกรรม โดยพัฒนางานด้วยความคิดสร้างสรรค์ ประกอบกับคิดค้นพัฒนาเทคนิคกระบวนการตามความต้องการของสังคมและผู้บริโภค เป็นไปตามกลไกการตลาด

แต่ละองค์กร สถาบัน หรือหน่วยงานที่จัดการเรียนการสอนตามอัธยาศัย มีช่องทางที่หลากหลายในการเผยแพร่ความรู้งานช่างดอกไม้สดแก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้โดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสวนดุสิต และพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ มีครบทั้ง 3 ช่องทาง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้ ซึ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนโดยมุ่งเน้นให้ชิ้นงานเกิดคุณค่าด้านจริยศาสตร์ สร้างผู้เรียนที่มีความประพฤติเหมาะสมกับการเป็นช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีสำนึก รักความกตัญญู เทิดทูน เคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ มีไตรสิกขาในการปฏิบัติงาน มีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ สามารถปฏิบัติงานและสร้างชิ้นงานด้วยองค์ประกอบศิลป์ 10 ด้าน มีคุณค่าด้านเชิงช่าง ประณีตศิลป์ สามารถสร้างตัวตนลงไปในชิ้นงาน ชิ้นงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีคุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร สามารถใช้ทรัพยากร วัสดุธรรมชาติ คือ ดอกไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ได้อย่างเหมาะสม รู้ธรรมชาติของดอกไม้ และใช้งานดอกไม้ได้ทุกประเภท และมีคุณค่าด้านนวัตกรรม สร้างสรรค์ชิ้นงานได้อย่างเหมาะสม ทันยุค ทันสมัย รู้และเข้าใจกลไกการตลาด นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างรายได้ให้กับตนเอง

1.3 แนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ประกอบไปด้วยหัวข้อย่อย ดังนี้

1.3.1 ลักษณะของทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ผู้วิจัยให้ทำการสรุปข้อมูล รวบรวมเอกสาร สืบเคราะห์ข้อมูลจนสามารถสกัด ออกไปเป็นแผนภาพภารกิจแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ประกอบด้วย

1.3.1.1 พันธกิจในการสืบทอด ได้แก่

- (1) พัฒนาคน พัฒนางาน สานต่องานช่างดอกไม้สด
- (2) มุ่งมั่นอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอด ต่อยอดสร้างสรรค์
- (3) สร้างโอกาสและทักษะเพื่อต่อยอดในการหารายได้

1.3.1.2 เป้าประสงค์ในการสืบทอด

- (1) สร้างตัวตน
- (2) สร้างคุณค่า
- (3) สร้างอาชีพ

1.3.1.3 กลยุทธ์ในการสืบทอด

- (1) อนุรักษ์ความเป็นไทย
- (2) สร้างสรรค์อาชีพใหม่
- (3) ใส่ใจการศึกษา
- (4) พัฒนาเจตคติด้านการฝีมือ
- (5) ยึดถือเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

โดยที่การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เกิดขึ้นด้วยปัจจัยรอบด้าน การใช้หลักการหรือภารกิจในการสืบทอดคุณค่าผ่านการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน มีการกำหนดพันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ที่สำคัญ จะช่วยให้การดำเนินงานด้านแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น มีระบบขั้นตอนที่ชัดเจน การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรมมากขึ้น

1.3.2 กลไกในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ผู้วิจัยสามารถสรุปกลไกในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ออกเป็น 7 ภาคส่วน ประกอบด้วย 1) ส่วนราชการ 2) สถาบันการศึกษา 3) ชุมชน 4) ภาคเอกชน 5) สื่อสารมวลชน 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 7) ภาคประชาสังคม กลไกทั้ง 7 ภาคส่วนนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากข้อมูลและนำเสนอเป็นรูปแบบการสร้างเครือข่ายแบบเครื่องเขน (ดังปรากฏในบทวิเคราะห์บทที่ 6) ที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่าง 7 ส่วนนี้ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดการส่งเสริม สืบสาน และสืบทอดงานช่างอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยที่กลไกทั้ง 7 ภาคส่วนนั้นต่างก็มีความสำคัญต่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักทั้งสิ้น

อนึ่ง จากการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 7 ท่าน ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยผ่านกระบวนการศึกษาและการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ดังนี้

1.3.3 แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ จากการจัดสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 คน สามารถสรุปแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ ได้เป็น 6 ข้อ ประกอบด้วย

1.3.3.1 ผลิตครูวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยตรงเพื่อให้เพียงพอแก่ผู้เรียน

1.3.3.2 เพิ่มชั่วโมงเรียนวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยเฉพาะในระดับชั้นประถมศึกษา เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนรักในวิชาดอกไม้สดตั้งแต่เยาว์วัย เกิดความตระหนักในศักยภาพและความสามารถของตนเองทางด้านการประดิษฐ์ดอกไม้สด เพื่อเสริมสร้างทักษะให้แก่ตัวเองและนำไปต่อยอดในอนาคต

1.3.3.3 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมแสดงผลงาน การประดิษฐ์ และการประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนอกห้องเรียน ทั้งในและนอกสถานศึกษา ในวาระสำคัญต่าง ๆ ตลอดทั้งปี เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น มีความเสียสละและความอดทนในการประดิษฐ์ รู้จักการทำงานเป็นทีม มีจิตอาสา และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่ได้ฝึกฝนงานช่างดอกไม้สดมาอย่างดี

ได้แสดงออกในเวทีจริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกผูกพันกับชุมชน เห็นคุณค่าของ ความสามัคคี มีความสุขต่อการเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิต

1.3.3.4 สอดแทรกความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบในชั้นเรียนแต่ละวิชา ยกตัวอย่างเช่น วิชาสังคมศึกษา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน วิชาศิลปะศึกษา วรรณคดีการร้อยลูกปัด การวาดลวดลายงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เช่น มาลัย เพื่อส่งเสริมจินตนาการและเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ไปด้วยกัน วิชาภาษาไทย วรรณคดี โดยใช้บทไหว้ครู หรือบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับดอกไม้เป็นสื่อ เพื่อฝึกการใช้คำง่าย ๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน และสอดแทรกการอบรมสั่งสอนความดีงามจากบทไหว้ครู หรือบทเพลงที่ทรงคุณค่า เป็นต้น

1.3.3.5 จัดตั้งกองทุนศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยหน่วยงานต่าง ๆ หรือผู้มีจิตศรัทธาในการบริจาคเงินสมทบทุน

1.3.3.6 ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดแบบราช สำนัก ทั้งทางด้านงบประมาณ ด้านข้อมูล และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัย

1.3.4 แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษา นอกระบบ จากการจัดสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 คน สามารถสรุปแนวทางการสืบทอด คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษา นอกระบบ ได้เป็น 4 ข้อ ประกอบด้วย

1.3.4.1 เปิดอบรมหลักสูตรระยะสั้นสำหรับครูช่างดอกไม้สด เพื่อผลิตครูสอน งานช่างดอกไม้สดเป็นการขยายกำลังคน หรือเพิ่มจำนวนครูให้เพียงพอับความต้องการของ สถานศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1) เร่งผลิตศิลปินรุ่นใหม่ให้มีความสามารถทัดเทียมครูรุ่นเก่า เพื่อให้ สามารถสืบทอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ได้อย่างกว้างขวาง มั่นคง ครอบคลุม โดยอาจ มีการสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและหันมาช่วย สืบสานวัฒนธรรมของชาตินี้ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป

2) สนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรม โดยระดมสรรพกำลังที่จะ ผนึกทุกภาคส่วนร่วมมือกันจัดหลักสูตรการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดอย่างต่อเนื่องและ จริงจัง จึงจะทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักดำรงอยู่ในวัฒนธรรมของชาติสืบไป

3) จัดให้มีการแสดงผลงานงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ตลอดจน ถ่ายทำวิดีโอทัศน์หรือคลิปไว้เพื่อสะสมในคลังข้อมูลงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

4) จัดทำตำรางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและรวบรวมงานประณีตศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดไว้เป็นเครื่องมือในการศึกษาของงานช่างฝีมือ

5) ส่งเสริมฐานะและเกียรติยศของครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ

1.3.4.2 เปิดโปรแกรมการเรียนการสอนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สด เช่น การประดิษฐ์มาลัยจากแป้งพวง การสอนเครื่องแขวนจิว การทำพานพุ่มจากการพับกระดาษ ออริกามี การออกแบบสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดสำหรับใช้เป็นของฝากของชำร่วย ของที่ระลึกนักท่องเที่ยว เป็นต้น

1.3.4.3 ส่งเสริมการสร้างครูช่างและพัฒนาครูช่างเข้าสู่ระบบการศึกษา มุ่งสร้างครูช่างรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเพื่อสานต่อและผลิตลูกศิษย์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น มีการส่งต่อองค์ความรู้ทักษะ กระบวนการทั้งแบบขนบแบบแผน และแบบประยุกต์สมัยใหม่ ต่อยอดคุณค่าทั้ง 5 ด้านของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่า

1.3.4.4 เพิ่มจำนวนนักศึกษาในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยรับนักศึกษาเข้าศึกษาต่อแผนกวิชาช่างดอกไม้สดเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มจำนวนช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้มากขึ้น โดยเดิม 1 ปีการศึกษานั้น มีนักศึกษาที่จบการศึกษาจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพียง 30 คนต่อปีเท่านั้น หากสถานศึกษาพัฒนาความพร้อมและรับนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น จะมีส่วนช่วยให้การพัฒนาและสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเกิดประสิทธิภาพได้อย่างดี

จากแนวทางทั้ง 4 ข้อข้างต้น เป็นการมุ่งสร้างช่างดอกไม้สดให้เข้าสู่ระบบเพิ่มมากขึ้น โดยมีระบบการศึกษาแบบนอกระบบเข้ามามีส่วนสำคัญในการดำเนินงานให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน เนื่องจากการศึกษานอกระบบที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาที่มีประสิทธิภาพอยู่แล้วเป็นทุนเดิม มีการสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการอย่างชัดเจน หากเพิ่มแนวทางทั้ง 4 ข้อข้างต้นเข้าไป จะไปช่วยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และทำให้กระบวนการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ทั้ง 5 ด้าน เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

1.3.5 แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอรรถาศัย สรุปลงได้ดังนี้

1.3.5.1 รวมพลังในรูปแบบเครือข่ายออนไลน์ “งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเพื่อการอนุรักษ์” สำหรับผู้สนใจทางด้านนี้ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน และเสนอผลงานผ่านระบบออนไลน์ ทั้งนี้เป็นการเผยแพร่งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและทำให้ช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักยังอยู่ในวิถีชีวิตที่ทันสมัย และเว็บไซต์อื่น ๆ ที่ยังขาดข้อมูลและ

ข้อเท็จจริงของช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักต้องศึกษาการสร้างฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือและแก้ไขปัญหาให้สัมพันธ์กับสังคมไทยใน ยุคปัจจุบัน เพื่อให้การค้นคว้าหาข้อมูลมีความหมายกับชีวิต เช่น การปรับปรุงเว็บไซต์ให้น่าสนใจจากการใส่แอนิเมชัน ฟรีเซนเทชัน กราฟิกดีไซน์ ออกไอ หรือ วิดีทัศน์เพื่อให้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

1.3.5.2 ผลิตสื่อการเรียนการสอนช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยการใช้มัลติมีเดียหรือสื่อประสมเพื่อการเรียนรู้ (multimedia for learning) ที่ทันสมัย เช่น อินโฟกราฟิก (infographics) คลิป (clip) วิดีทัศน์ (video) แบบเรียนการ์ตูนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็นต้น และนำไปเผยแพร่ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ อาทิ เฟซบุ๊ก (facebook) ไลน์ (line) ยูทูบ (youtube) เครือข่ายออนไลน์ เป็นต้น เพราะสื่อเหล่านี้สามารถเข้าถึงผู้คนที่ได้ง่าย กว้างขวางและรวดเร็ว ช่วยกลุ่มคนสนใจให้ซาบซึ้งและ สร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติ และสำนึกรักชาติไทย ได้อย่างดี

1.3.5.3 ระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักประจำปี ระดับจังหวัด เช่น การจัดประกวดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ปีละ 1 ครั้งเพื่อชิงถ้วยพระราชทาน เป็นต้น อันเป็นการเพิ่มทักษะเฉพาะตัวให้แก่ผู้สนใจ และอาจขยายผลไปยังจังหวัดใกล้เคียง เวียนกันเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมแต่ละปี ทั้งนี้ต้องอาศัยความสามัคคีร่วมมือร่วมใจจากหลายฝ่ายในการดำเนินงาน โดยมีสภาวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นเวทีใหญ่ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้แสดงผลงานงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักสร้างสรรค์โดยใช้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็นสื่อกลาง ส่งผลให้คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักอยู่คู่ประเทศไทยอย่างยั่งยืนสืบไป

2. อภิปรายผล

ประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล มี 3 ประเด็น ได้แก่

- 1) คุณค่าของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
- 2) การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
- 3) แนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

สามารถอภิปรายผล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ประกอบไปด้วยคุณค่า 5 ด้าน ได้แก่

2.1.1 **คุณค่าด้านจริยศาสตร์** งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก่อให้เกิดคุณค่าทางจริยศาสตร์ อันแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ความจงรักภักดี ทำให้ชุมชนได้พบปะกัน มีความไมตรี ความสามัคคี กลมเกลียวกัน การให้และความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร และให้กำลังใจกัน

เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ มณีรัตน์ จันทนะพะลิน (2532) ในการสรรค์สร้างผลงานชั้นสูงให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชนชาวโลก ให้ทุกคนได้เห็น และซาบซึ้งในผลงานชั้นสูงอันทรงคุณค่า ร่วมเป็นหนึ่งในผู้นุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งยัง สืบต่อขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ พิธีกรรม ประณีตศิลป์ สอดคล้องกับงานวิจัยของธวัชพร ฤกษ์ฉาย (2559) ที่พบว่า ตลอดระยะเวลาของการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมีดอรัญญิกของ หมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการสอดแทรกจริยธรรม คุณธรรม และ ข้อคิดเรื่องความซื่อสัตย์ ความกตัญญูระลึกถึงผู้มีพระคุณ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่ง สำคัญในการใช้ชีวิตร่วมกัน

2.1.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักก่อให้เกิดคุณค่า ทางสุนทรียศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากความวิจิตรงดงามในงานช่างดอกไม้สดที่ปรากฏสู่สายตาชาวโลก เป็นที่ยอมรับในนานาประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มณีรัตน์ จันทนะพะลิน (2528) ที่บรรยาย ถึงงานดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่กระทบอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่ชม ดม สัมผัส ว่ามีความสวยงาม สดงาม วิจิตรตระการตา เพราะผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต มองดูแล้วชวนให้รู้สึกอ่อนโยน สละสลวย ละมุนละไม ยิ่งเมื่อมีลมโชยพัดพากลิ่นหอมระรื่นระรวยอบอวลในท้องนั้นให้ชื่นใจ ผู้พบเห็นก็ เกิดความชื่นชมไปถึงช่างผู้ประดิษฐ์ผลงานที่มีความคิดสร้างสรรค์ และใช้ฝีมือบรรจงจัดร้อยกรองได้ อย่างลงตัว โดยความสวยงามในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก หรือความวิจิตรที่อยู่ในงานช่างฝีมือ ดังเดิมในงานหลวงเหล่านี้ ได้ใช้แบบแผนที่มีอยู่ในองค์ประกอบศิลป์ของงานประณีตศิลป์ เป็นคุณค่า ทางสุนทรียศาสตร์ คือ การรับรู้ทางการสัมผัสทั้ง 6 ทวาร ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ มีความสุขที่ได้เห็นสิ่งที่สวยงาม มีความเพลิดเพลิน เกิดความพึงพอใจในผลงานนั้น ๆ เป็นการนำพา มนุษย์สู่ความสุขผ่านความงามของดอกไม้โดยเคารพต่อธรรมชาติ เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ และ เยียวยาทั้งผู้ประดิษฐ์ดอกไม้และผู้ชมผลงานการประดิษฐ์ ก่อให้เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างชาติที่ไม่คุ้นชินกับความวิจิตร ตระการตาของงานช่างดอกไม้สด ต่างก็ชื่นชมไปกับความงดงามและความอลังการที่ถูกสรรค์สร้างมา คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ในที่นี้ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบศิลปะที่สำคัญจำนวน 10 ประการ ได้แก่ 1) รูปร่าง รูปทรง 2) ขนาด สัดส่วน 3) สี สัน 4) ความสมดุล 5) ความกลมกลืน 6) ความตัดกัน 7) การสร้างจุดเด่น 8) ความคิดสร้างสรรค์ 9) ความประณีต และ 10) ความประทับใจเกิดจากกลิ่น ที่ต่างหลอมรวมกันเพื่อสร้างสรรค์ออกมาเป็นชิ้นงานดอกไม้สดแบบราชสำนัก มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดความ สวยสดงดงาม วิจิตรตระการตา ยิ่งคุณค่ามาแก่ผู้เสพงานช่างให้รู้สึกได้ถึงความงดงามที่ซ่อนอยู่ภายใต้ งานช่างดอกไม้สด

2.1.3 คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงาน ช่างฝีมือ ที่ได้สืบทอดตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เจ้านาย

ฝ่ายในต่างให้ความสนใจพัฒนาฝีมือของตนและข้าหลวงในตำหนักให้มีความชำนาญ โดยเฉพาะตำหนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ฝีมือในด้านการประดิษฐ์ดอกไม้สดของราชสำนักนี้เป็นที่ยอมรับในฝีมือชาววังเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิติภา บุณนาค (2560) ที่บรรยายถึงความโดดเด่นของผลงานคือ “ความประณีต” สะท้อนถึงการใช้งานสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนักไทย ซึ่งสอดคล้องกับที่ พนิดา โถทอง (2555) ได้กล่าวถึงความหมายของช่างประณีตศิลป์ หมายถึง ผู้ที่ใช้ฝีมือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มีชิ้นแก่เครื่องที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ ใช้ในเทศกาล ใช้สำหรับพิธีกรรม ดังเช่น ช่างดอกไม้สด แสดงให้เห็นว่า เป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงที่ต้องใช้ทักษะฝีมือและระยะเวลาในการฝึกฝน และแสดงศักยภาพเชิงช่างประณีตศิลป์ของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวไทยและชาวโลก ตลอดจนร่วมเป็นหนึ่งในผู้อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทยที่งดงามให้คงอยู่สืบไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนธัส วิทยากรณ์ (2562) ที่พบว่า การจัดดอกไม้สดเป็นงานประณีตศิลป์ที่ใช้ทักษะฝีมือประดิษฐ์ดอกไม้สดอย่างละเอียดลออสวยงาม เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของมธุวีริญ์ เทพกิจ (2556) ที่พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านดอกไม้สดได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดจากชาววังรุ่นก่อนซึ่งเป็นงานช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในการพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม และประเพณีไทย ซึ่งครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์จะมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายคลึงกัน โดยงานด้านดอกไม้สดนั้นจะสอนให้ใจเย็น ไม่ให้เครียดกับชิ้นงานใช้สุนทรีย์และสมาธิในการทำงาน สรุปได้ว่า คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์นั้น จะเน้นความประณีตและความโดดเด่นของชิ้นงาน ทักษะของช่าง และความชำนาญงาน เพื่อสร้างชิ้นงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของนภดล สังวาลเพ็ชร (2558) ที่พบว่า งานช่างปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีนั้นมีเทคนิคเอกลักษณ์ในงาน เช่น ความอสมมาตร ที่มีความพลิกแพลงไปตามสติปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกของช่างจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของสกุลช่างเพชรบุรี

2.1.4 คุณค่าด้านการจัดการทรัพยากร งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ระเบียบ เป็นขั้นเป็นตอน เพราะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นงานที่มีข้อจำกัดด้านเวลา บุคลากร คุณภาพของดอกไม้ ต้นทุน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานต้องใช้ดอกไม้ที่มีคุณภาพ สด สวยงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สกุล อินทกุล (2552) ที่กล่าวว่า ผู้ประดิษฐ์งานดอกไม้สดต้องทำงานแข่งกับเวลา และเสร็จภายในเวลาที่กำหนด เพื่อคงความสดของดอกไม้ให้มากที่สุด โดยไปตามมาตรฐานการทำงาน แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาที่ส่งผล ต่อการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก จึงต้องการการขนส่งที่ทันสมัย รวดเร็ว ตลอดจนการเก็บรักษาความสดใหม่และคุณภาพของดอกไม้สด เป็นสิ่งสำคัญที่เข้ามามีส่วนช่วยให้การทำงานของงานช่างดอกไม้

สดแบบราชสำนักเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นตามไปด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของเนาวรัตน์ ฐิติชาญชัยกุล (2555) ที่พบว่า ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมการแกะสลักไม้ของสหกรณ์หัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้สันป่าตอง อำเภอป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ที่มีการเลือกใช้ไม้อย่างเหมาะสม คำนึงถึงคุณสมบัติของเนื้อไม้ ใช้งานดี ไม้ไม่อย่างคุ่มค่า เป็นการเพิ่มมูลค่าให้มีคุณค่าทางศิลปะ เป็นภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษล้านนาที่สั่งสมองค์ความรู้มานับหลายชั่วอายุคน ตลอดจนมีกระบวนการบริหารสหกรณ์แบบระบบเกื้อกูล มีการจัดสรรอย่างยุติธรรม มีการนำรายได้มาบำรุงส่วนกลาง แสดงให้เห็นว่าสหกรณ์หัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้สันป่าตองนั้นมีการบริหารจัดการทรัพยากรและการบริหารภายในที่มีประสิทธิภาพ เป็นระบบชัดเจน ตรวจสอบได้

2.1.5 คุณค่าด้านนวัตกรรม ในยุคโลกาภิวัตน์คนรุ่นใหม่ต่างก็เติบโตมาในเจนเนอเรชั่น ซี (generation Z) ซึ่งในยุคนี้สิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีนวัตกรรมต่าง ๆ นั้นเจริญรุดหน้าไปมาก เมื่อเทียบกับสมัยก่อนที่คนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในยุคเบบี้บูมเมอร์ (baby boomers) อาศัยการพึ่งพิงความคิดความเชื่อหรือการดำรงชีวิตแบบเดิม ๆ ไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธราภา ตันติชูเวช(2560) ที่กล่าวว่าในสังคมยุคเจนเนอเรชั่น ซี คนส่วนใหญ่ไม่เว้นแม้กระทั่งผู้ใหญ่บางคนถึงแม้จะเติบโตมาในสังคมยุคเก่า ก็ยังสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องมือ นั่นก็เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้นก็ต้องปรับตัวตามไปด้วย งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักถือเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีมาตั้งแต่ยุคสมัยเก่า แต่เมื่อถึงคราวพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร กลับพบว่ามีภาคนวัตกรรมวิธีการ และวัสดุมาปรับใช้ได้อย่างทันสมัย มีประสิทธิภาพ มุ่งประโยชน์ใช้สอย เพื่อให้รับกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับบุญชัย ทองเจริญบัวงาม (2557) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้งานช่างฝีมือต่าง ๆ ต้องปรับตัว พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปสู่สมัยนิยมมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยน สร้าง และออกแบบงานที่เป็นสิ่งใหม่ สอดคล้องกับความต้องการและรสนิยมของผู้คนสังคม และโลก ดังจะเห็นได้จากผลงานที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ถึงแม้จะยังคงขนบเดิมอยู่ แต่รูปลักษณะเป็นไปตามสมัยนิยมมากขึ้นนั่นเอง เป็นไปตามงานวิจัยของเนาวรัตน์ ฐิติชาญชัยกุล (2555) ที่พบว่า สหกรณ์หัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้สันป่าตอง อำเภอป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนในเรื่องของการตลาด อุตสาหกรรมจังหวัดช่วยประชาสัมพันธ์ที่เว็บไซต์ www.Thaitambon.com เพื่อเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาในสังคมทั่วไปได้ศึกษาและร่วมกันอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมการแกะสลัก

2.2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ 3 ประเด็นศึกษา ดังนี้

2.2.1 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

จากผลการศึกษาพบว่า มีสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนวิชางานช่างดอกไม้สดจำนวนทั้งสิ้น 123 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนจำนวน 65 แห่ง วิทยาลัยจำนวน 18 แห่ง และมหาวิทยาลัยจำนวน 40 แห่ง ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยกระทรวงศึกษาธิการ โดยสถานศึกษาที่มีจุดเด่นในด้านการเรียนการสอนวิชาช่างดอกไม้สดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษา คือ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต เนื่องจากเป็นสถานศึกษาที่ได้รับการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักจากรุ่นต่อรุ่นจากฝ่ายใน พระบรมมหาราชวัง และปัจจุบันก็เป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่ส่งเสริมวิชาช่างดอกไม้สดของสถานศึกษาทั่วประเทศ (พญุพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2561) จุดเด่นของหลักสูตรนี้ คือ มีการนำเสนอหลักสูตรเป็นรายวิชาบังคับและมีกระบวนการส่งเสริม สืบสาน และสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ชัดเจน ถ่ายทอดโดยครูช่างที่มีความเชี่ยวชาญ โดยการสืบทอดคุณค่านั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

ด้านที่หนึ่ง คุณค่าด้านจริยศาสตร์ มีการส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความอดทน ความตรงต่อเวลาในการมาเรียน และการทำงานส่งงาน รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม

ด้านที่สอง คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ พบว่าผลงานของผู้เรียนมีความวิจิตร ประณีต สวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของงานดอกไม้แต่ละประเภท ผู้เรียนมีทักษะการทำงานที่ดี

ด้านที่สาม คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ พบว่า หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา คหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต เป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่ส่งเสริมวิชาช่างดอกไม้สดของสถานศึกษาทั่วประเทศ มีครูช่างที่มีทักษะความชำนาญสูงเป็นผู้ถ่ายทอดงานช่างด้วยตนเอง มีการส่งเสริมการสร้างงานที่เป็นเอกลักษณ์ ตรงตามขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญางานช่างแบบดั้งเดิม ผนวกรวมกับการสร้างสรรค์ชิ้นงานประยุกต์ที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาต่อยอดงานช่าง

ด้านที่สี่ คุณค่าการบริหารจัดการทรัพยากร หลักสูตรสอดแทรกความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าที่สุด เห็นได้จากเนื้อหาของหลักสูตรมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการที่ผู้เรียนต้องรู้จักการคำนวณวัสดุที่ใช้ในการจัดดอกไม้ รวมไปถึงการที่ต้องคำนวณต้นทุนเพื่อที่จะนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพได้

ด้านที่ห้า คุณค่าด้านนวัตกรรม มีการพัฒนาผู้เรียนในทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งเสริมทักษะในการสื่อสารและการนำเสนอ สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเหมาะสม

ส่วนสถาบันการศึกษาอื่น ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นออนไลน์ พบว่า มีการจัดรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้เรียนในการเลือกศึกษาคำความรู้เกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สด โดยจัดตามความถนัด และความสนใจเป็นเบื้องต้น อาทิ

รายวิชาพวงมาลัยดอกไม้สด หลักสูตรคหกรรมศาสตร์ (ศิลปะประดิษฐ์) สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพและสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่

รายวิชาศิลปะประดิษฐ์ เรื่องงานดอกไม้สด วิทยาลัยอาชีวศึกษาเทศบาล นครปฐม

รายวิชางานมาลัย สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคระยอง

รายวิชาการร้อยมาลัย รหัสวิชา ง21262 รายวิชาเพิ่มเติมชั้นมัธยมศึกษา ของโรงเรียนแม่ตำตาดควนวิทยาคม จังหวัดเชียงราย

รายวิชาช่างร้อยมาลัย รหัสวิชา ง21211 รายวิชาเพิ่มเติมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัย จังหวัดกรุงเทพฯ

จากข้อมูลการสืบค้นข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผลได้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาช่างดอกไม้สดผ่านการศึกษาในระบบนั้น เป็นไปในลักษณะของรายวิชาเพิ่มเติม และเป็นทางเลือกหนึ่งทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่มีความความถนัดเบื้องต้น หรือมีความสนใจในงานช่างฝีมือประเภทนี้ได้เข้ามาศึกษาคำความรู้นอกเหนือจากรายวิชาหลักที่บังคับให้ผู้เรียนต้องเรียนตามที่หลักสูตรสถานศึกษากำหนด ตลอดจนมีการส่งเสริมคุณค่างานช่างแฝงไปกับการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ผู้เรียนได้รับการส่งเสริมให้ผลิตชิ้นงานที่มีคุณค่าครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นจริยศาสตร์ ที่ผู้เรียนต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา มีสุนทรียศาสตร์ทางงานช่าง โดยสร้างสรรค์ชิ้นงานที่มีความสวยงาม กลมกลืน มีเทคนิคเชิงช่าง ประณีตศิลป์ในการสร้างชิ้นงานที่มีเอกลักษณ์ตามระเบียบแบบแผนขนบจารีตผู้เรียนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่นำมาใช้ และคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการประดิษฐ์ชิ้นงานอย่างสร้างสรรค์

2.2.2 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาจากระบบ

จากผลการศึกษาพบว่า ศูนย์การศึกษานอกระบบ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในวิชาการจัดดอกไม้ระยะสั้น แต่โรงเรียนที่สามารถจัดการเรียนการสอนวิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพคือ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเปิดทำการสอนผ่านหลักสูตรวิชาชีพ 1 ปี แบ่งเป็น 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 400 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 800 ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักได้ โดยเฉพาะที่สำคัญคือ สามารถนำความรู้และทักษะจากงานช่างดอกไม้สดไปใช้ประกอบอาชีพได้ ดังจะเห็นได้จาก มีผู้บริหารมาอุดหนุนงานช่างดอกไม้สดอยู่ตลอด สร้างรายได้

ให้กับผู้เรียนตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) และพบว่าเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ความสามารถ ทักษะ กระบวนการต่าง ๆ ไปประกอบอาชีพได้จริง โดยเมื่อผู้วิจัยได้ลองค้นหาเว็บไซต์ต่าง ๆ ก็ได้พบกับศิษย์เก่าที่ไปต่อยอดการทำงานด้วยการเปิดคอร์สเรียนแก่บุคคลอื่นที่สนใจ มีการจำหน่ายผลงานวิชาช่างดอกไม้สด มีการสาธิตและออกร้านต่าง ๆ มากมาย อาทิ

บ้านดอกไม้ ศิษย์วัง ญ (<http://www.flowersaction.com/>)

บ้านดอกไม้ในวัง (<https://www.facebook.com/Bandoimai>)

ร้าน Beloved Malai (<http://homeiamcooking.com/belovedmalai/>)

บ้านมาลัย (<https://www.facebook.com/malaihouse>)

เครื่องแขวนไทย (<https://www.facebook.com/thaiwell2013/>)

ร้าน In My Mind (<https://www.facebook.com/innmymind>)

จากตัวอย่างเพจและเว็บไซต์ข้างต้น มีการประชาสัมพันธ์ผลงานด้านงานช่างดอกไม้สดต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายและเปิดทำการเรียนการสอนในบางร้าน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยี และเครือข่ายออนไลน์ เข้ามามีบทบาทในการสืบทอดคุณค่างานช่าง ตลอดจนการสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพตนเอง มีการใช้ชื่อความเป็นลูกศิษย์โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เพื่อรับรองการันตีฝีมือ การทำงานช่าง ที่เมื่อผู้บริโภคเห็นก็จะให้ความเชื่อมั่นในผลงานที่จะได้รับในทันที เพราะชื่อเสียงของโรงเรียนเป็นสิ่งรับประกันได้ว่า ด้วยความเข้มข้นของหลักสูตร เนื้อหาวิชา และกระบวนการถ่ายทอด จากครูช่างผู้ชำนาญการนั้น จะทำให้ผู้เรียนจบออกมาเป็นช่างดอกไม้สดที่มีคุณภาพ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น สามารถทำให้กล่าวได้ว่า สามารถช่วยในการสืบทอดทั้งคุณค่าและภูมิปัญญางานช่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.2.3 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตาม

อัยยาศัย จากผลการศึกษาพบว่า ระบบการศึกษาตามอัยยาศัยนั้นเป็นทางเลือกหนึ่งที่ได้รับนิยามมากในปัจจุบัน เพราะตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยมีเวลาไปเรียนรู้งานช่างดอกไม้สดจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบ สร้างความสะดวกสบาย ประหยัด และเหมาะกับคนที่ไม่ค่อยมีเวลาไปเรียนอย่างจริงจัง ค้นหาความรู้ได้ง่าย มีหลายวิธีให้เลือกตามความต้องการ โดยในการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาได้ 3 วิธีการ คือ

วิธีการที่หนึ่ง การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการ อาทิ พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรม จากการศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ปิยวรา ทิชะระ เนตรน้อย, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2562) ทำให้ทราบว่า

“พิพิธภัณฑ์ได้มีโอกาสเชิญวิทยากรและบุคลากรจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) มาร่วมจัดงานและเป็นวิทยากรที่พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2-3 ครั้ง เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ผ้าฯ มีพันธกิจในการนำเสนอผ้าต่าง ๆ รวมถึงผ้าในราชสำนัก ซึ่งโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสามารถนำองค์ความรู้มานำเสนอในแบบที่น่าสนใจได้ ซึ่งในครั้งแรกที่ได้มีโอกาสเชิญหน่วยงานมาร่วมงานในงาน QSMT Festival เพื่อให้คนทั่วไปได้สัมผัสงานราชสำนักอย่างใกล้ชิด ในครั้งแรกก็ได้รับความสนใจจากคนร่วมงานอย่างดี คนร่วมงานตื่นตื่นที่ได้มีโอกาสเห็นงานช่างดอกไม้สดที่ประณีต วิจิตร สวยงามตามแบบราชสำนักที่แท้จริง โดยเฉพาะ ‘ช่อกระแต’ ที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้จัก พอคนมาเห็นก็จะรู้สึกตื่นเต้นมาก งานมีความโดดเด่น”

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก และได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกในการเข้าร่วมงานและศึกษาความรู้เชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นสถานที่ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว องค์ความรู้ ทักษะ ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ให้กับผู้ที่สนใจได้อย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายสถานที่เช่นกันที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญ อาทิ พิพิธภัณฑ์มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้ สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีการที่สอง การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ เป็นการเรียนในรูปแบบหนังสือ และไฟล์ Portable Document Format (PDF) ซึ่งเขียนโดยครูช่างดอกไม้สดจากวังหลวงและสถาบันการศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญช่างดอกไม้สด ดำเนินลักษณะนี้เป็นการเผยแพร่ความรู้ที่ในปัจจุบันอาจไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เพราะคนรุ่นใหม่ไม่ชื่นชอบการอ่านหนังสือดังเช่นแต่ก่อน เพราะไม่ได้รับบรรณาธิการดูแล การชม และการถ่ายทอดให้เห็นถึงความประณีต ละเอียดอ่อน มีข้อจำกัดสูง และยังไม่เต็มขั้นนัก

วิธีการที่สาม การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ เป็นนวัตกรรมใหม่ที่ตอบสนองไลฟ์สไตล์ของคนรุ่นใหม่ ที่ต้องการรับชม รับฟัง ประหนึ่งไปอยู่ในสถานที่หรือต่อหน้าชิ้นงานนั้น ๆ จริง โดยไม่ต้องเสียเวลา เสียงบประมาณในการเดินทางไป การเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ใช้เพียงระบบอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของสังคมใหม่ไปแล้ว เพราะสะดวก ง่าย รวดเร็ว ตอบสนองได้เท่าที่ต้องการ อาทิ เพจต่าง ๆ ในเฟซบุ๊ก ช่องยูทูบ หรือเว็บไซต์ ซึ่งวิธีการที่สามนี้เป็นวิธีการที่น่าจะได้รับความนิยมนมากขึ้นเรื่อย ๆ ครอบคลุมที่ยังไม่มีวิธีการใหม่เข้ามาแทนที่

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การศึกษาตามอัยาศัยนั้นมีส่วนในการส่งเสริมและสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพราะเข้าถึงผู้คนในสังคมสมัยใหม่ได้ง่าย แพร่กระจายได้เร็ว และเป็นหนึ่งในช่องทางการประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่าง งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรค่าแก่การพัฒนาต่อยอดในอนาคต

2.3 แนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ภารกิจการสืบทอด กลไกการสืบทอด และนำเสนอแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในบริบทของการศึกษา 3 ระบบ โดยผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังหัวข้อต่อไปนี้

2.3.1 ลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก แบ่งออกเป็นภารกิจสำคัญ ได้แก่

2.3.1.1 พันธกิจในการสืบทอด

- (1) พัฒนาคน พัฒนางาน สานต่องานช่างดอกไม้สด
- (2) มุ่งมั่นอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอด ต่อยอดสร้างสรรค์
- (3) สร้างโอกาสและทักษะเพื่อต่อยอดในการหารายได้

2.3.1.2 เป้าประสงค์ในการสืบทอด

- (1) สร้างตัวตน
- (2) สร้างคุณค่า
- (3) สร้างอาชีพ

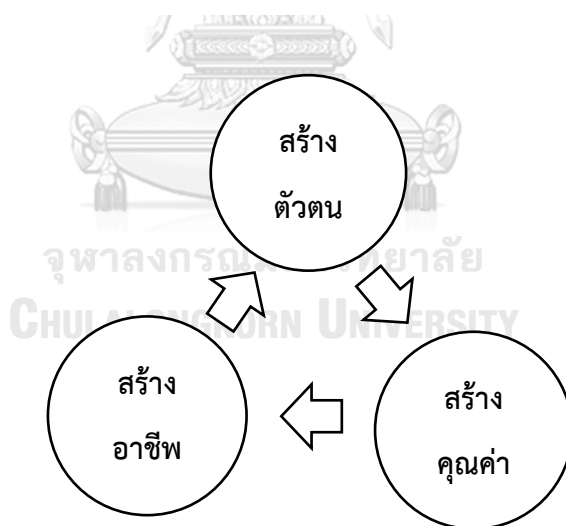
2.3.1.3 กลยุทธ์ในการสืบทอด

- (1) อนุรักษ์ความเป็นไทย
- (2) สร้างสรรค์อาชีพใหม่
- (3) ใส่ใจการศึกษา
- (4) พัฒนาเจตคติด้านการฝีมือ
- (5) ยึดถือเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในปัจจุบัน เกิดขึ้นด้วยปัจจัยรอบด้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้หลักการในการสืบทอดคุณค่าผ่านการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน เกิดเป็นภารกิจการดำเนินงานที่สำคัญและจำเป็น ตั้งแต่พันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ที่สำคัญ ดังที่ผู้วิจัยได้สรุปเป็นหัวข้อสำคัญข้างต้น โดย

ภารกิจแรก พันธกิจของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น เพื่อให้มองเห็นภาพของการดำเนินงานที่ชัดเจนว่า เหตุผลในการสืบทอดคุณค่างานช่างนั้น ทำเพื่อการใดและมีภาระใดที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการบ้าง ดังจะเห็นได้จากพันธกิจทั้ง 3 ข้อ นั้น เป็นพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน พัฒนางาน สืบสาน สืบทอด ต่อยอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ตลอดจนเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ผู้ที่มีความสนใจหรือช่างดอกไม้สด เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้คนในสังคมมองงานช่างอย่างเห็นในคุณค่า เกิดความซาบซึ้งในงานช่างที่นับวัน จะยิ่งเลือนหายไปจากสังคม

ภารกิจที่สอง เป้าประสงค์เพื่อสร้าง 3 สิ่งสำคัญ คือ สร้างตัวตน สร้างคุณค่า และสร้างอาชีพ ซึ่งทั้ง 3 เป้าประสงค์นั้นต่างก็มีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันอย่างชัดเจนและแยกออกจากกันได้ยาก กล่าวคือ เมื่อช่างหรือบุคคลมีการ “สร้างตัวตน” ขึ้นมาจางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ด้วยองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ความชำนาญ และความเป็นมืออาชีพ หุ่นเทแรงกายแรงใจ ใส่ใจเสียสละตนเองในการทำงาน ผลงานที่ออกมาย่อม “สร้างคุณค่า” ให้กับชิ้นงานนั้น ๆ สุดท้ายเกิดการหลอมรวมกันจนสามารถ “สร้างอาชีพ” และเกิดการพัฒนางานจนสามารถ “สร้างตัวตน” ของช่างที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวชัดเจนต่อไป และทุกสิ่งก็จะวนไปเป็นวงกลมแบบนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เกิดการสืบทอดงานเชิงช่างดอกไม้สดอย่างยั่งยืนต่อไป ดังแสดงเป็นแผนภาพที่ 32 ดังนี้

ภาพที่ 32 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของเป้าประสงค์ในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ภารกิจที่สาม ผู้วิจัยได้กำหนดกลยุทธ์ในการสืบทอดจำนวน 5 ลักษณะ คือ สร้างสรรค์อาชีพใหม่ อนุรักษ์ความเป็นไทย ใส่ใจการศึกษา พัฒนาเจตคติด้านการฝีมือ และยึดถือเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เพื่อกำหนดเป็นวิธีการเดินทางสู่เป้าประสงค์ในภารกิจที่สอง โดยเฉพาะกลยุทธ์

ด้านใส่ใจการศึกษานั้น เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ผู้วิจัยต้องการให้เกิดขึ้นเพื่อให้การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักมีความยั่งยืน

จากสามภารกิจข้างต้น ทำให้สามารถสกัดออกเป็นแผนภาพเพื่อสื่อให้เห็นว่า การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้แบบราชสำนักนั้น ต้องประกอบไปด้วยภารกิจหรือลักษณะของการดำเนินงานสำคัญที่ช่วยให้การสืบทอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทุกอย่างเป็นกระบวนการ เป็นระบบขั้นตอนที่ชัดเจน ดังภาพที่ 33

ภาพที่ 33 ลักษณะของการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ที่มา : การประมวลผลและสกัดเป็นองค์ความรู้ของผู้วิจัย

2.3.2 กลไกในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก แบ่งออกเป็น 7 ภาค ส่วน ประกอบด้วย

2.3.2.1 ส่วนราชการ

2.3.2.2 สถาบันการศึกษา

2.3.2.3 ชุมชน

2.3.2.4 ภาคเอกชน

2.3.2.5 สื่อสารมวลชน

2.3.2.6 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.3.2.7 ภาคประชาสังคม

ผู้วิจัยมีการวิเคราะห์กลไกการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยใช้แนวคิดของประชารัฐเนื่องจากสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับการดำเนินงานได้อย่างดี ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวคิด ข้อมูล เอกสารต่าง ๆ จนเกิดเป็นกลไกจำนวน 7 ภาคส่วนดังข้อมูลข้างต้น อันถือได้ว่าเป็นตัวแบบการสร้างเครือข่ายเครื่องแขวนที่มีความสัมพันธ์กันและสามารถทำให้ภารกิจ แนวคิด และแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากกระบวนการสืบทอดนั้นจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ลำพังแค่ราชสำนัก หรือโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) คงไม่สามารถสืบทอดศิลปวัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาที่ล้ำค่านี้ได้เพียงลำพัง แต่ด้วยพลังประชารัฐจะสามารถทำให้แนวคิดที่เป็นนามธรรมนี้ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถแสดงเป็นตัวแบบการสร้างเครือข่ายแบบเครื่องแขวน ดังนี้

ภาพที่ 34 ตัวแบบการสร้างเครือข่ายแบบเครื่องแขวน

ที่มา : การประมวลผลและสกัดเป็นองค์ความรู้ของผู้วิจัย

2.3.3 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

เดิมทีนั้นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใช้วิธีการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็น ช่างดอกไม้ชั้นสูง เน้นการสอนโดยตรงแบบหมู่คณะ และมักเป็นการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะ สอดคล้องกับการศึกษาเพื่อพัฒนาไปสู่การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยอ้อมแท้ เพราะได้ใช้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทใด สอดคล้องกับงานวิจัยของ มธุวีริญ์ เทพกิจ (2555) ที่พบว่า กระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาด้านช่างดอกไม้สด จะเน้นการสอนจากง่ายไปหายาก สอนจากส่วนย่อยไปหองครวม ระยะเวลาจะใช้วิธีการสาธิตและให้ดูลายประกอบจากผัง และให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการให้กำลังใจวินิจฉัยปัญหาและความต้องการ บูรณาการความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของครูช่างเอง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ ลองผิดลองถูกด้วยการค้นหาความถนัดของตนเอง จะเห็นได้ว่า ครูช่างดอกไม้สดมีการพัฒนาความรู้วิชาช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังถ่ายทอดความรู้และทักษะสู่คนรุ่นใหม่ และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน ซึ่งเป็นผลให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาได้รับการสืบทอด โดยการ

เรียนการสอนแบบหมู่คณะ ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในศักยภาพของตนเอง เกิดความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกันในชั้นเรียน มีความสุขในการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ร่วมลงมือแก้ไขปัญหาที่ถูกจุด ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมชั้นเรียน เห็นอกเห็นใจและยอมรับฟังความคิดเห็นที่มีความแตกต่างมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันมีสถานศึกษาที่เปิดสอนงานวิชาดอกไม้สดจำนวน 123 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งปัญหาที่พบบ่อยคือ ครูไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ที่จะทำให้งานช่างดอกไม้สดได้รับความสนใจจากการศึกษาในระบบจึงเป็นการยาก นอกจากนี้แล้ว ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมหลาย ๆ ประเภทไม่ใช่แค่เฉพาะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักแต่เพียงเท่านั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาไทยอันทรงคุณค่าได้รับการสืบทอดต่อเนื่องอย่างยั่งยืน นอกจากนี้แล้วยังควรได้รับการส่งเสริมแข่งขันด้านฝีมืองานช่าง เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้มากขึ้นเพื่อเข้าร่วมแข่งขัน และสถานศึกษาก็จะได้รับชื่อเสียงในทางที่ดี กรณีนักเรียนของตนเองได้รับรางวัลต่าง ๆ จากการแข่งขันประเภทงานช่างฝีมือ ยังความซาบซึ้งและภาคภูมิใจแก่ตนเองและครอบครัว

สำหรับแนวทางการสืบทอดในอนาคตสำหรับการศึกษาในระบบนั้น ควรเน้นย้ำการจัดการศึกษาให้ตั้งแต่ระดับปฐมวัย เป็นการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นกับเด็กที่อายุยังไม่มากนัก เพื่อมุ่งหวังให้เด็กเกิดความตระหนักรู้ มีค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีงามต่อไป

2.3.4 การสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ

การถ่ายทอดความรู้จะเน้นแบบโบราณและเป็นภาคปฏิบัติทั้งหมด โดยสอนตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปจนถึงขั้นยาก โดยเบื้องต้นจะเรียนพื้นฐานงานดอกไม้สด เช่น การ คัดเลือกดอกไม้ ธรรมชาติของดอกไม้ การนำดอกไม้มาประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับงานประเภทต่าง ๆ จากนั้นจะเรียนการร้อยมาลัยแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นง่ายจนถึงขั้นยาก นอกจากนี้ จะต้องรู้จักการดัดแปลงนำส่วนต่าง ๆ ของดอกไม้มาใช้ประโยชน์ได้หมดทุกส่วน (มณฑนา ธนประดิษฐ์, น้อย พูนขุนทด, สัมภาษณ์, 2560) รวมทั้งเรียนการจัดพานดอกไม้ การปักพุ่มการทำเครื่องห้อย เครื่องแขวน การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกไม้สด การทำส่วนประกอบงานดอกไม้สด เช่น ร้อยอุบะ ร้อยตาข่าย ร้อยเฟื้อง เย็บแบบ เย็บเข็ม เย็บโบ ทำดอกข่า และการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่าง ๆ สอดคล้องกับงานของ วิจิตรภา บุนนาค (2559) ว่า งานด้านช่างฝีมือ เป็นงานที่ต้องใช้การถ่ายทอดแบบโบราณคือการถ่ายทอดใน ลักษณะลูกมือ ปัจจุบันโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) สอนมาทั้งหมด 31 รุ่น สร้างช่างฝีมือออกไปสู่ภายนอกซึ่งศิษย์เก่าที่จบไปต่างสามารถไปประกอบอาชีพ ได้ บรรลุนิเวศประสงฆ์ของโรงเรียน แต่หากมองในมิติของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คำว่า “ช่างฝีมือชาววัง” ไม่ใช่เพียงประกอบ อาชีพได้ แต่หมายถึงการเป็นภาพแทนความรู้ทั้งหมดที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นเหมือน สายเลือดของชาววัง ที่ใช้เวลาในการสั่งสมความรู้ การทำงานร่วมกับชาววังในงานพระราชพิธี รัฐ ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี

เป็นอย่างดี ซึ่งต้องใช้กระบวนการถ่ายทอด แบบลูกมือช่างด้วย สอดคล้องกับผลวิจัยของเมธาวี ธรรมชัย (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบทอดและการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษา งานช่างฝีมือพระเบญจมิน สุตา จากงานพุทธศิลป์ วัดหาดนาค ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) เป็นพุทธบูชา 2) เพื่อการศึกษาพุทธศิลป์ 3) เพื่อเอาพุทธศิลป์กลับเข้ามาสู่วัด และทำให้ทราบการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ในวัดหาดนาค ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการสร้างและการสืบทอดโดยผ่านการศึกษาทางเลือกหรือการศึกษานอกระบบที่ยังมีอยู่ในแขนงงานช่างพุทธศิลป์ถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ได้สร้างประโยชน์ให้กับพระภิกษุและสามเณร เป็นการสร้างงานอาชีพให้กับพระภิกษุ สามเณร เป็นประสบการณ์ของผู้สอนในช่วงระหว่างการฝึกหัดงานช่าง ได้สร้างวิธีการสร้างงาน การวางแผนในการทำงาน และร่วมกันเผยแพร่พุทธธรรมให้กับพระภิกษุ สามเณรได้อีกทางหนึ่ง

จากการสอบถามและศึกษาพบว่า มีครูที่ชำนาญงานด้านช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก จากโรงเรียนที่สร้างช่างดอกไม้สดและพัฒนางาน พัฒนาค้นเอง จนสามารถนำความรู้ ทักษะ ไปประกอบเป็นอาชีพได้อยู่จำนวนหนึ่ง แต่ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการฝึกฝนในระดับที่มีทักษะและความชำนาญระดับฝีมือแบบชาวงั้นไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคน เนื่องด้วยปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการสร้างองค์ความรู้ ทักษะ และกระบวนการนั้น ต้องขึ้นอยู่กับระดับความสามารถพื้นฐานของผู้เรียนเป็นหลักด้วย ซึ่งโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองด้านการฝึกฝนและพัฒนากระบวนการทักษะได้ทุกคน แต่สิ่งที่โรงเรียนสามารถทำได้ เป็นเพียงหลักการสำคัญซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางการศึกษานอกระบบเท่านั้น คือ

- 1) เน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุม และทั่วถึง
- 2) ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ
- 3) จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต

4) จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมิได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการและแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้ผ่านการศึกษานอกระบบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้ทำการเสนอแนวทางเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ได้แก่

- 1) เร่งผลิตศิลปินรุ่นใหม่ให้มีความสามารถทัดเทียมครูรุ่นเก่า เพื่อให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ ได้อย่างกว้างขวาง มั่นคง ครบถ้วน สมบูรณ์ โดยอาจมีการ

สร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและหันมาช่วยสืบสานวัฒนธรรมของชาตินี้ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป

2) สนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรม โดยระดมสรรพกำลังที่จะรณรงค์ทุกภาคส่วนร่วมมือกันจัดหลักสูตรการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จึงจะทำให้งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักดำรงอยู่ในวัฒนธรรมของชาติสืบไป

3) จัดให้มีการแสดงผลงานงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ตลอดจนถ่ายทำวิดีโอทัศน์หรือคลิปไว้เพื่อสะสมในคลังข้อมูลงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

4) จัดทำตำรางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและรวบรวมงานประณีตศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับงานช่างดอกไม้สดไว้เป็นเครื่องมือในการศึกษาของงานช่างฝีมือ

5) ส่งเสริมฐานะและเกียรติยศของครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ว่า แนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาในระบบ มีการสืบทอดโดยตรงและทำได้ชัดเจนมากกว่าการศึกษาในระบบ เพราะไม่ยุ่งยากและมีจำนวนสถานศึกษาน้อยกว่ามาก แต่ควรพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนขององค์ความรู้ เนื้อหา ทักษะ กระบวนการ ให้เกิดขึ้นอย่างครบวงจรมากที่สุด

2.3.5 การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัย การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในระบบการศึกษาตามอัธยาศัย เกิดขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญงานช่างดอกไม้สด ที่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถในเรื่องงานช่างดอกไม้สด มีความรู้รอบตัวที่หลากหลายในเรื่อง มุมมองและแง่คิดที่ทันสมัย เน้นการสอนและการฝึกทักษะที่มีเทคนิคเฉพาะ เนื้อหาของบทเรียนเหมือนกับการศึกษาในระบบและนอกระบบ แต่กระชับขึ้นเนื่องจากมีเวลาจำกัดในการเรียนการสอน เป็นการสอนแบบตัวต่อตัว สาธิตการประดิษฐ์ดอกไม้สดให้ดู จากนั้นให้ผู้เรียนทำตาม เป็นต้น นับเป็นการช่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชนชาติไทย

อนึ่ง การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นสอดคล้องกับงานของ ศิริภัสสร โชควสิน (2560) ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาและใช้วิธีการเรียนรู้จาก“การสังเกต” ผ่านการเรียนรู้แบบ “ลองผิดลองถูก” เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ สะสมความรู้ของตนไว้แล้ว ถ่ายทอดส่งต่อให้รุ่นหลัง นอกจากนี้ยังเรียนรู้จากการ “ลงมือกระทำจริง” โดยถ่ายทอดความรู้แบบโบราณตามที่เคยได้รับการเรียนรู้มาจากคนรุ่นก่อน และได้พัฒนาเพิ่มเติมจากประสบการณ์จริงจนเกิดองค์ความรู้ที่สามารถส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ และสอนด้วยการบอกเล่า

นอกจากนี้ระบบการศึกษาตามอัธยาศัยยังได้สอดคล้องกับการใช้เทคนิคกระบวนการเรียนการสอนแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้

กระทำลงไป (active learning) ที่เน้นการเรียนการสอนแบบกลุ่ม (group learning) และแบบการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ (show and share) โดยการอาศัยฐานการเรียนรู้บนสถานการณ์จริง บริบทจริงในสังคมชุมชนที่ผู้เรียนอยู่อาศัย โดยเป็นไปตามรูปแบบและแนวทางที่ได้ถูกนำเสนอออกมาในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

2.3.5.1 รวบรวมพลังในรูปแบบเครือข่ายออนไลน์

2.3.5.2 ผลิตสื่อการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในรูปแบบเทคโนโลยีต่าง ๆ

2.3.5.3 ระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานต่าง ๆ

จากแนวทางข้างต้น มีส่วนสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนที่อาจไม่มีเวลาในการเข้ามาศึกษาภายใต้ระบบการศึกษาในระบบและนอกระบบ อาจเนื่องด้วยปัญหาต่าง ๆ อาทิ ไม่มีเวลา ไม่มีงบประมาณ ไม่สะดวกเดินทาง อายุมาก ซึ่งกระบวนการเรียนการสอนตามอัธยาศัย เช่น การใช้สื่อออนไลน์จะช่วยอำนวยความสะดวก ลดข้อจำกัด และทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ตามศักยภาพ และเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นประโยชน์กับผู้เรียนทั้งในระบบและนอกระบบด้วยเหมือนกัน โดยเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนสามารถกลับมาทบทวนองค์ความรู้ ทักษะกระบวนการได้อย่างดี ช่วยสร้างความเข้าใจและเกิดชำนาญในการทำงานได้อย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ประกอบด้วย

3.1.1 ระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมในการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก เพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนาอย่างครอบคลุมเป็นการช่วยดำรงไว้ซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ

3.1.2 จัดทำทำเนียบอัตชีวประวัติของเป็นฐานข้อมูลและคัดเลือกให้การยกย่องเชิดชูเกียรติ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่เป็นต้นแบบที่ดี

3.1.3 สนับสนุนให้มีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนพัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย ประกอบด้วย

3.2.1 ควรวิจัยเกี่ยวกับการผลิตสื่อการเรียนการสอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักโดยใช้แอปพลิเคชันที่ทันสมัย

3.2.2 ควรวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

3.2.3 ควรวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนางานช่าง
ดอกไม้สดแบบราชสำนัก

3.2.4 ควรวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวทางการสืบทอดงานช่างดอกไม้สดแบบราช
สำนักที่ทรงคุณค่าในสังคมไทยที่อาจสูญหาย

3.2.5 ควรสำรวจสภาพปัญหา สาเหตุหรืออุปสรรคที่มีผลต่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและ
พัฒนางานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรกช งามโกมุท. (2543). *การอนุรักษ์และสืบทอดงานช่างศิลป์ไทย : ศึกษากรณีกาญจนาภิเษกวิทยาลัยช่างทองหลวง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต และมนุษยวิทยามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). *คู่มือประชารัฐรักสามัคคี*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กรมศิลปากร (ผู้กำกับ). (2539). *พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย* [ภาพยนตร์].
- กรมศิลปากร. (2509). *สมเด็จพระบรมศพ*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชเพลิงศพ หม่อมเจ้าสุธาสินีทวย เทวกุล ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 28 กุมภาพันธ์ 2509).
- กรมศิลปากร. (2512). *โครงเรื่องถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง*. พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2529). *จดหมายเหตุงานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7*. กรุงเทพฯ: กรม.
- กรมศิลปากร. (2534). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมศิลปากร. (2539). *เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรมศิลปากร. (2539). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ พุทธศักราช 2539*. กรุงเทพฯ: กรม.
- กรมศิลปากร. (2541). *จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*. เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2541). *จดหมายเหตุงานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2542). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
- กรมศิลปากร. (2545). *ไตรภูมิิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- กรมศิลปากร. (2546). *พระราชวังบวรสถานมงคล*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2549). *นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม*. นนทบุรี: ไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด.

- กรมศิลปากร. (2551). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2551). *เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์*. กรุงเทพฯ: กรม.
- กรมศิลปากร. (2555). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2555). *เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- กรมศิลปากร. (2561). *เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมสามัญศึกษา. (2501). *การอบรมครูการเรือน การช่างหญิง ครั้งที่ 6*. กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (หนังสือคู่มือ การอบรมครูการเรือน การช่างหญิง ครั้งที่ 6 วันที่ 25 สิงหาคม-5 กันยายน พ.ศ.2501).
- กรรณิการ์ สัจกุล. (2556). "ภูมิภักดิ์รักแผ่นดิน" ปาฐกถาศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ ครั้งที่ 2 ประจำปีพ.ศ.2553. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงวัฒนธรรม, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *วัฒนธรรมในชีวิต: ชีวิตในวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, (เอกสารการประชุมวิชาการทางวัฒนธรรมแห่งชาติ วิจัยครั้งที่ 5).
- กระทรวงวัฒนธรรม, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปี พุทธศักราช 2558*. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์. CHULALONGKORN UNIVERSITY
- กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์บันดาไลไทย. (2558). "สีไทยโทน" เส้นไหมไทยเพิ่มมูลค่าธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.
- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศึกษานอกโรงเรียน.(2544). *ชุดวิชา เส้นทางสู่อาชีพช่างดอกไม้สด (การทำส่วนประกอบตกแต่งดอกไม้งานดอกไม้สด) หมวดศิลปหัตถกรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. (2521). *ประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรม
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2529). *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี กับการพัฒนาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). *แผนปฏิบัติการตามแผนยุทธศาสตร์ชาติด้านเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2555*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. (2543). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองวัฒนธรรม. (2505). *เครื่องสดและการจัดดอกไม้ของไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- กัญญา ชะเอมเทศ. (2552). *พุทธกาลกับเซ็น พุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- กัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. (2559). *เจ้านายเล็กๆ ยุวกษัตริย์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. (2559). *แม่เล่าให้ฟัง พระราชประวัติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ.ศ. 2443-2481* (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กาญจนา นาคนนท์. (2542). *พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี ชุติวรรณาภรณ์ไทย*. กรุงเทพฯ: ดับเบิลยูเอ็น พรินติ้ง จำกัด.
- การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. (2540). *ช่างสิบหมู่*. กรุงเทพฯ: การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย.
- กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมากร. (2553). *ย้อนรอย พระราชอุทยาน สวนสุนันทา*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมากร. (2541). *ชีวิตสาวชาววัง*. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.
- กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมากร. (2547). *เรื่องรัก...รัก...ในวังหลวง*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า .
- กิริติ บุญเจือ. (2522). *ปรัชญาศิลปะ*. ม.ป.ท: ม.ป.พ.
- เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2551). *วิถีเส้นขนาน : การอนุรักษ์ทรัพยากร วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้กับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา*. ไทยคดีศึกษา.
- เกรียงไกร วิศวามิตร. (2557). *เรื่องเล่าในวัง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพระราชวัง.

โกมลคีมทอง.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2558). *เทพรัตนอักษรา เจ้าฟ้าปริญญาเอก*. กรุงเทพฯ: มติชน.

โกสินทร์ รตนประเสริฐ. (2557). *เลาะรั้วชมวัง*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2512). *เอกสารการอบรมทางวัฒนธรรม*. ม.ป.พ.

คุณธัม วศินเกษม, รัตนา ไคลทอง และสุदारัช สิงห์โกวินท์. (2545). *พระราชบันทึกทรงเล่าในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7*. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์.

งามพิศ สัตย์สรวง. (2543). *มานุษยวิทยากายภาพ : วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จรรยา วงศ์สายัณห์. (2520). *การศึกษากับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

จอมญาติ ชื่นประจักษ์กุล. (2548). *การถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นหญิงผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนสตรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสตรีศึกษา, ภาควิชาศิลปศาสตรบัณฑิต สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จันทนา ซาติทอง. (ม.ป.ป.). *เอกสารประกอบการเรียนวิชาศิลปะประดิษฐ์*. นครปฐม: วิทยาลัยอาชีวศึกษาเทศบาลนครปฐม.

จิรวรรณ ชินะโชติ. (2541). *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่*. กรุงเทพฯ: วงตะวัน จำกัด.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2480). *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาคที่ 14*. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2542). *พระราชพิธีสิบสองเดือน*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันไทยศึกษา. (2557). *การประชุมวิชาการระดับชาติ บุหงารำไป ความหลากหลายและประสานกลมกลืนของวัฒนธรรมภาคใต้*. (สุจิตร์). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันไทยศึกษา. (2557). *บุปผาลังการไทย*. (สารคดี “บุปผาลังการไทย” สืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ วัฒนธรรมดอกไม้: ดอกไม้กับความเชื่อและศิลปะในสังคมไทย). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553). *ปาฐกถาชุด "สิรินธร" ชุดที่ 2 (ครั้งที่ 6-10)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจตนา นาควิริยะ. (2542). *พลังปัญญาทางมนุษยศาสตร์ โครงการวิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญา ลำดับที่ 13*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ฉัตรเฉลิม เฉลิมชัยวัฒน์. (2539). *พระนางเรือล่ม*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุ๊คเน็ต.

- ฉัตรเฉลิม เฉลิมชัยวัฒน์. (2545). *นางอันเป็นที่รักในพระพุทธเจ้าหลวง*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ, อรรถพล อนันตวรสกุล, วัฒนา อัครคพานิช และทัศนวรรณ บรรจง. (2557). *Thai Civic Education*. กรุงเทพฯ: เทคนิค อิมเมจ จำกัด.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช. (ม.ป.ป.). *พระราชประวัติรัชกาลและ 15 พระบรมราชินี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิทยาคาร.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง, สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์ และอุบลวรรณ หงษ์วิทยากร. (2552). *รายงานวิจัย การพัฒนารูปแบบความร่วมมือในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. (2557). *กระบวนการทัศน์พัฒนาศึกษา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. (2557). *สิทธิและเสรีภาพทางการศึกษาพื้นฐานการศึกษาทางสังคมและกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ชัยณรงค์ ชวนะชิต. (2529). *การละเล่นหุ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ชาย โปธิสิตา. (2552). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ชื่นชนก โควินท์. (2561). *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ชุตินา ช่างพุ่ม. (2559). *การศึกษาภูมิปัญญางานดอกไม้สดและใบตองประณีตศิลป์เพื่อใช้ในการออกแบบลวดลายและเครื่องประกอบการแต่งกายสตรี*. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ชุมสาย สวนสิริ. (2534). *ดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: ศรีสยามการพิมพ์.
- ชุมสาย สวนสิริ. (2534). *ขวัญเรือนดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: ศรีสยามการพิมพ์ จำกัด.
- ชุลิตา อารีย์พิพัฒน์กุล. (2548). *กษัตริยานุสรณ์ พระราชินีพันปีในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศรีสารา จำกัด.
- ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. (2016). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลยุทธ์ทางการตลาดในการดำเนินงานของธุรกิจสุขชี แชนดิคราฟท์ จังหวัดราชบุรี*. ใน จุฬามาต เสนีวงศ์ ณ อยุธยา และปณิศา ขาดิสิริพิทักษ์กุล จิตพนธ์ ชุมเกต, วารสารราชชมงคลล้านนา (หน้า 22-37). มหาวิทยาลัยราชชมงคลล้านนา.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. (2521). *หลักการทฤษฎีเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ประสานการพิมพ์.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ และคณะ. (2529). *เยือน ภาณุทัต ผู้ให้คำแนะนำอันอุดมด้วยประโยชน์*.

กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

ฐิตารีย์ เกี่ยวคุ้มภัย. (2556). *การก่อรูปและการขยายตัวขององค์กรประชาสังคมท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษามูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ*. ภาคนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ฐิติภา บุณนาค. (2560). *วิถีปฏิบัติงานช่างฝีมือดอกไม้สด: กรณีศึกษาโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทิภากร บาร์เมซซ์. (2539). *เล่าเรื่องเมืองสยาม*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด.

ทิภากร บาร์เมซซ์. (2544). *บันทึกสยาม พระเจ้าตากสินกู่ชาติ*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2546). *เอกสารประกอบการสอนวิชา ประชาคมกับการพัฒนา*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2472). *ตำนานโรงเรียนเด็กของพระอัครชายาเธอฯ*. กรุงเทพฯ. (พระโสภณอักษรกิจ (เล็ก สมิตะสิริ) พิมพ์ถวายเจ้าภาพในงานพระศพสนองคุณ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา เมื่อพระศพครบศตมาท ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2472).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2509). *ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (บางเรื่อง) ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. (หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพัฒนา วงษ์จักร วันที่ 26 ธันวาคม 2509 ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. (2505). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. (2537). *นิทานโบราณคดี โครงการอนุรักษ์วรรณกรรมเก่าและหายาก ชุดอนุรักษ์วรรณกรรมเก่าและหายาก*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

ตรีศิลป์ บุญจจร. (2550). *พินิจไทยไตรภาค ทุตติยภาค ศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ติน ปรัชญพฤทธิ. (2532). *การบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตุ้ย ชุมสาย. (2515). *ดอกไม้กับคน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ตุ้ย ชุมสาย. (2521). *อยู่อย่างรักธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้ากราฟฟิก.

ทศพร ศรีสมาน, อุษา จัวนเพียรภาค และพลุศรี จีบแก้ว. (2558). *นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทระเกษม*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา.

ทิพย์วาทณี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2556). *เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 28)*. กรุงเทพฯ:

ศิลปาบรรณาคาร.

ทิพย์วาณี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2556). *เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม 4* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ:

ศิลปาบรรณาคาร.

ทิพย์วาณี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2556). *เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ:

ศิลปาบรรณาคาร.

ทิพย์วาณี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2556). *เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม 3* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ:

ศิลปาบรรณาคาร.

ไทยโรจน์ พวงมณี. (2554). *รายงานวิจัย การศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีผีตาโชน ประเพณีขนานน้ำและประเพณีแห่ต้นดอกไม้: การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดง สำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดเลย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, กระทรวงวัฒนธรรม.*

ธนธัส วิทยากรณ์. (2562). *ศึกษางานประณีตศิลป์การจัดดอกไม้สด ผู้การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.*

ธนิก เลิศชาญฤทธ์. (2554). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ธนิต อยู่โพธิ์, สิริชัยชาญ พักจำรูญ และบุญช่วย โสวัตร. (2557). *พิธีไหว้ครูดนตรีไทย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2557.* กรุงเทพฯ. (หนังสือที่ระลึก พิธีไหว้ครูดนตรีไทย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2557 วันที่ 4 กันยายน 2557 ณ เรือนไทยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ธัชพร ฤกษ์ฉาย. (2558). *การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทำมิด : กรณีศึกษาหมู่บ้านอรัญญิก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.*

นงคันุช ไพรพิบูลย์กิจ. (2542). *หุ่นกระบอก.* กรุงเทพฯ: เอส.ที.พี.เวิลด์ มีเดีย จำกัด.

นนทพร อยู่มั่งมี. (2559). *ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.

นนทพร อยู่มั่งมี. (2559). *ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน

นภดล ปาละประเสริฐ. (2557). *พระราชวัง 3 แคว้น.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.

นภดล สังวาลเพ็ชร. (2558). *การศึกษาวิสตု และเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ. (2539). *ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา.* กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นริศรานุกวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2515). *สาส์นสมเด็จพระเจ้า* เล่ม 17 (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนคร: องค์การค้ำของครุสภา.

นริศรานุกวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยา และอนุমানราชชน, พระยา. (2506). *บันทึกเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ* เล่ม 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

นันทนัย ประสานนาม. (2556). *พิพิธพรรณวรรณ: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษา ในบริบทสากล*. 352 หน้า. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี และกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. (จัดพิมพ์เนื่องในการประชุมวิชาการระดับชาติ พิพิธพรรณวรรณ: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษา ในบริบทสากล).

นันทนัย ประสานนาม. (2556). *พิพิธพรรณวรรณ ความทรงจำและสยาม ไทยศึกษาในบริบทสากล*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี และกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เนาวรัตน์ ฐิติชาอุทัยกุล. (2555). *ภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมการแกะสลักไม้ : กรณีศึกษาหัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้สานป่าตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาศิลปศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บัณฑิต จุลาสัย, พรศรี โปวาทอง และรัชดา โชติพานิช. (2557). *วังสวนดุสิต*. กรุงเทพฯ: มติชน.

บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์. (2550). *คึกฤทธิ์ ที่สุดของความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: ที-กรุ๊ป มีเดีย. (หนังสืออนุสรณ์การจากไป 12 ปี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช).

บุญเกื้อ ควรหาเวช. (2530). *นวัตกรรมการศึกษา*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. (2557). *งานช่างดอกไม้สด. ใน รายงานพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๗*. กระทรวงวัฒนธรรม.

บุญชัย ทองเจริญบัวงาม. (2557). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี พุทธศักราช 2557*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

บุญทัน ดอกไธสง. (2547). *ยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนา(อดีต-ปัจจุบัน)*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

บุณรักษา ประเสริฐ. (2552). *เจตคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับนันทนาการของนักศึกษาลงทุนการพลศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาการจัดการนันทนาการ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เบคเคอร์, ลูซินดา. (2558). *Teaching in Higher Education*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.

- เบญจามา (จักรพันธ์) ไกรฤกษ์, ม.ร.ว. (2558). *แลวังหลังตำหนัก*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- เบญจามา ไกรฤกษ์. (2559). *แลวังหลังตำหนัก* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปราโมทย์ ยอดแก้ว. (2559). *พระราชรัฐ : การตลาดตามวิถีพุทธ*. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, ธรรมพล ศรีสุวรรณ พรชญาธร และคณะ. (2557). *บทเรียนอาสา เมื่องานอาสาสมัครเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปวลักษณ์ สุรัสวดี. (2554). *การสืบสานภูมิปัญญาของสายสกุลช่างปั้น จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาลิตา เอื้ออังกูร. (2555). *ดอกไม้ไทย ในวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: พรพิชชา พับลิชชิ่ง.
- ผะอบ โปษะกฤษณะ และคณะ. (2524). *อยู่อย่างไทย บทโทรทัศน์ พ.ศ.2522*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- พงศ์ศิริ อ่อนคำ. (2555). *การพัฒนาชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เรื่องภาพพิมพ์แกะไม้สีน้ำ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต, สาขาวิชาทัศนศิลป์ศึกษา, ภาควิชาทัศนศิลป์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พจนีย์ รุ่งเรือง. (2534). *งานมัลย์, เครื่องแขวนไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางบุญสม คงสุวรรณ วันที่ 17 มกราคม 2534 ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร, น.51-73).
- พนิดา โถทอง. (2557). *การสืบสานงานช่างฝีมือดั้งเดิม: กรณีศึกษาแผนกช่างฝีมือหัตถ์โขน โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรทิพย์ อันทิวโรทัย และชมรมดนตรีไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2561). *ระนาดกล่อมนัครา ครูเมธา หมู่เย็น*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- พริยพรรณ พรสุขสวัสดิ์. (2555). *การจัดดอกไม้*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
- พริยพรรณ พรสุขสวัสดิ์. (2555). *การพัฒนารูปแบบการจัดดอกไม้แบบไทยในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวไทยภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พริยพรรณ พรสุขสวัสดิ์. (2557) *การออกแบบดอกไม้เพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: เอ็มแอนด์เอ็ม เลเซอร์พริ้นต์.

- พรยูพรรณ พรสุขสวัสดิ์. (2561). *วิจิตรการกรอกร้อยมวลมาลี เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 1-8*. กรุงเทพฯ. (หนังสือที่ระลึก ในงานประกวด เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8).
- พรศิริ บุรณเขตต์. (2540). *นางใน: ชีวิตทางสังคมและบทบาทในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรศิริ บุรณเขตต์. (2552). *นางใน : สถานภาพ พฤติกรรม และสัญลักษณ์ ในวิถีชีวิตของสตรีฝ่ายในสมัย ร.5*. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.
- พรสวรรค์ วงษ์กาญจนกุล. (2557). *บางขุนพรหมยูนิเวอร์ซิตี: แนวคิดและการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสตรีไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาคศึกษานิโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). *อมฤตพจนานา (พุทธศาสนาสุนัข)*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2542). *เป็นไทยอย่างไรในโลกสากล*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระบรมราชชนก. (บทบรรยาย ในการประชุมวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านสุขภาพ ประจำปี 2542).
- พระมนตรี กิจจสโร (จิโรจะ). (2561). *การปรับใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ*. วารสารธาตุนมปริทรรศน์.
- พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย (บุญจันทร์) และคณะ. (2560). *โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชเวรณ เตชวณโณ (รุ่งเรือง). (2558). *การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปงกรวิทยาพัฒนา (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีสุธรรมเวที. (2553). *ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระปฐมเจดีย์*. ม.ป.ท. อทิตตา พรินต์ติ้ง (ประเทศไทย) จำกัด.
- พระสติมา สติสมปโน. (2540). *คุณวิทยา*. ใน สติต วงศ์สุวรรณ, ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ:

รวมสาส์น.

- พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. (2555). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. (2555). *การวิเคราะห์การศึกษาเชิงวิพากษ์พื้นฐานการศึกษาด้านประเด็นวิกฤตทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. (2556). *อดีต ปัจจุบันและอนาคตของพัฒนศึกษากับการพัฒนาประเทศและประชาคมโลก*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2544). *บันทึกสยาม เล่าเรื่องพระสุริโยทัย*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุ๊คเน็ต.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2546). *พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง*. กรุงเทพฯ: เป็นลายลักษณ์อักษร.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2547). *ความรักของพระพุทธเจ้าหลวง*. กรุงเทพฯ: เป็นลายลักษณ์อักษร.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2547). *ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เสร็จประพาสต้น*. กรุงเทพฯ: เป็นลายลักษณ์อักษร.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2547). *ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เสร็จประพาสยุโรป*. กรุงเทพฯ: เป็นลายลักษณ์อักษร.
- พัชรภา ตันติชูเวช. (2560). *เจเนอเรชันแอลฟา : เจเนอเรชันใหม่ในสังคมศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ อนวัชประยูร. (2545). *สัมพันธ์ภาพระหว่างอารมณ์และดอกไม้*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต, สาขาจิตรกรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิธานันท์ สมานสุข. (2559). *การสืบทอดโนราเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาโนราเยก ชูบัว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชญา ศศิธร. (2553). *การยอมรับและการปฏิเสธกระบวนการขจัดเกลาคความเป็นกุสสตรีของเยาวชนหญิงในสถาบันการศึกษาไทยในปัจจุบัน: ศึกษากรณีโรงเรียนราชินีบน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยา, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทย์ภัทร์ เชี่ยวฉลาดคม. (2555). *การศึกษาเครื่องแขวนดอกไม้สดเพื่อออกแบบตกแต่งภายในศูนย์นันทนาการของผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการออกแบบภายใน, ภาควิชาออกแบบตกแต่งภายใน, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิรุณโปรย สำโรงทอง. (2554). *การศึกษามลัทธิทางการเรียนและเจตคติต่อการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการมัธยมศึกษา

- , มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พูนทรัพย์ นพวงศ์ และคณะ. (2497). *วัฒนธรรมไทยทางประณีตศิลป์ การจัดดอกไม้สด*. สำนัก
วัฒนธรรมฝ่ายหญิง, สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. (2532). *วัฒนธรรมกับการบริหาร*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ไพโรจน์ ชัยนาม และคณะ. (2486). *วัฒนธรรมไทย : การจัดดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง.
- ภาณุวัฒน์ ภัคติวังศ์. (2552). *ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2540). *พระมหาชนก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2528). *เครื่องแขวนไทยดอกไม้สด* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์การพิมพ์.
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2528). *ประวัติและที่มาของเครื่องแขวนไทยดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
การพิมพ์.
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2529). *การจัดดอกไม้*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูสวนดุสิต.
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2532). *มะลิ สัญลักษณ์วันแม่ของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์
การพิมพ์.
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2542). *การจัดดอกไม้แบบธรรมชาติอภิวาทจอมราชัน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พ
ริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (2552). *วิถีตรการกรองพวงมาลัย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง. CHULALONGKORN UNIVERSITY
- มธุวีริญจ เทพกิจ. (2555). *องค์ความรู้ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2557). *วารสารวิจัย สาขามนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2557*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. (2560). งาน “ครบเครื่อง เรื่องการเรือน ครั้งที่ 7” วันที่ 24-25 กรกฎาคม
2560 ณ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี. (สุจิตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวน
ดุสิต.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. (2561). *โครงการ “สืบสานศาสตร์ศิลป์ ส่งเสริมสยาม สู่วัฒนธรรมที่ยั่งยืน” นำอัต
ลักษณ์สวนดุสิต ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 16-18*

- กรกฎาคม 2561 ณ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี. (สุจิตร์). สุพรรณบุรี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- มัสลิน รัตนภูมิ. (2554). *บทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอ สะเดา จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มาลี แดงดอกไม้. (2542). *ศรีอยุธยา ภูมิปัญญาชาวกรุงเก่า*. กรุงเทพฯ: แสงปัญญาเลิศ จำกัด.
- มูลนิธินรราชตำราอนุรักษฝ่ายเหนือ. (2550). *บายศรีทูลพระขวัญ*. เชียงใหม่: เวียงบัวการพิมพ์.
- มูลนิธิศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2557). *ตั้งดวงแก้ว ส่องสว่าง ทางสายงาม*. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. (2559). *ศรีลวรินทิราอนุสรณ์ย์ น้อมรำลึกถึงสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. (2562). *ปทุมนิवास ราชพิพิธภัณฑ*. (สุจิตร์). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.
- มูลนิธิอนุรักษโบราณสถานในพระราชวังเดิม. (2543). *พระราชวังเดิม (พระราชวังกรุงธนบุรี)* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987).
- เมธาวี ธรรมชัย. (2561). *การสืบทอดและการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษาช่างฝีมือพระเบญจมีน สุตา จากงานพุทธศิลป์วัดหาดนาค ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัด เชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยิ้ม ปณิตยางกูร, รวบรวม. (2525). *ประชุมหมายรับสั่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภาคที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ยิ้ม ปณิตยางกูร, รวบรวม. (2528). *ประชุมหมายรับสั่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภาคที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ยุพาภรณ์ แจ้เจนกิจ. (2530). *การศึกษาของสตรีไทย: ศึกษากรณีเฉพาะของโรงเรียนราชินี (พ.ศ. 2447-2503)*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ.2526 และฉบับที่ 2 พ.ศ.2548. *ราชกิจจานุเบกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ระวีวรรณ บุญประกอบ. (2553). *เพลงโคราช : การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จังหวัด นครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- รัตน์ชัย บุญศรี. (2545). *อิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเซนในงานของท่านพุทธทาสภิกขุ*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, ภาควิชาพุทธศาสตร์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2509-2510). *สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 8*. พระนคร: โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2528). *สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไพศาล
ศิลป์การพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- วสุกิจ พักเรือนดี และศุภชัย ชานท์. (2556). *ศิลปะอลังการ ชั้นหมากวิจิตร*. กรุงเทพฯ: วี.พี.พี.
- วสุกิจ พักเรือนดี และศุภชัย ชานท์. (2556). *ศิลปะอลังการงานบายศรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
เศรษฐศิลป์.
- วัลยลิต์ ด่านพณัง. (2558). *การพัฒนาความสามารถทางการเรียนวิชาดอกไม้สดสำหรับนักเรียนใน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้เอกสารประกอบการเรียนที่สร้างขึ้น*. วิจัยในชั้นเรียน,
โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จังหวัดเชียงราย.
- วัฒนาวิทยาลัย. (2521). *วังหลัง-วัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมศิษย์วังหลัง-วัฒนา, (หนังสือ
อนุสรณ์โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย).
- วันวิสา คำพิภาศ. (2558). *การศึกษา ความหมาย คุณค่าของภูมิปัญญาจากตำนานพื้นบ้านในชุมชนอำเภอ
แม่ทา จังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเชียงใหม่. วิชาการ.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2520). *จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: อักษร
เจริญทัศน์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2532). *จริยศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- วินัย สยอวรรณ ธัญวดี จิรสินธิปก และสุวภัทร บุญเรือน. (2553). *ผลของน้ำมันดอกกลาเวนเดอร์ต่อ
ระบบประสาทอัตโนมัติและอารมณ์ความรู้สึก*. วารสารก้าวทันโลกวิทยาศาสตร์.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). *ศิลปะหัตถกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วิลาศ มณีวัต. (2546). *พระอารามณ์ชั้นของสมเด็จพระเทพฯ โครงการอนุรักษ์วรรณกรรมเก่าแก่และหา
ยาก ชุดเพิ่มพูนปัญญา เสริมคุณค่าความคิด (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

- วีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), สมเด็จพระมหา. (2514). *มงคลยอดชีวิต*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- วีระศักดิ์ จันทรส่งแสง. (2556). *เจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ซุ่ม) เจ้าเมืองพระตะบองคนสุดท้าย ได้ปกครองสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. ปราจีนบุรี, มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร.
- เวนินา เสนิงศ์. (2541). *ดอกไม้โปรด พระพุทธเจ้าหลวง*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- เวนินา เสนิงศ์. (2541). *ความรักของเจ้าฟ้า*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- เวนินา เสนิงศ์. (2541). *ราชินีรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- เวนินา เสนิงศ์. (2546). *เสาวภาผ่องศรีฯ*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย เกียรติดิโนจันทร์. (2542). *ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรม กับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันกับชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2549). *หอมติดกระดาน (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2552). *ลูกท่านหลานเธอ ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในราชสำนัก (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2554). *ลูกแก้ว เมียขวัญ (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2557). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส. จำกัด.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). *เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย ในโลกที่เปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). *เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย ในโลกที่เปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิริภัสสร โชควสิน. (2560). *การถ่ายทอดภูมิปัญญางานช่างดอกไม้สดในราชสำนักของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)*. สารนิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาสังคม, ภาควิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2554). *ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- เศรษฐมนันต์ กาญจนกุล. (2556). *ศิลปะสร้างสรรค์พานธูปเทียนแพ*. กรุงเทพฯ: ส.พิจิตรการพิมพ์.
- เศรษฐมนันต์ กาญจนกุล. (2557). *ศิลปะประดิษฐ์ คุลมไตรดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: วิ.พริ้นท์.
- ส.พลายน้อย, นามแฝง. (2539). *วังเจ้านาย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ส.พลายน้อย, นามแฝง. (2544). *พืชพรรณไม้มงคล (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- ส.พลายน้อย, นามแฝง. (2554). *พฤกษนิยาย*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

- สถิต วงศ์สุวรรณค์. (2539). *การพัฒนาบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2537). *สุนทรียศาสตร์พุทธศาสนา*. ม.ป.ท.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ.ปยุตโต. (2560). *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก* (พิมพ์ครั้งที่ 8/4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2514). *การปกครองไทย*. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมภพ ภิรมย์. (2527). *บ้านไทยภาคกลาง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สมภพ ภิรมย์. (2528). *พระเมรุมาศ พระเมรุและเมรุสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ อมรินทร์การพิมพ์.
- สมภพ ภิรมย์. (2539). *พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา. (2522). *เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. ม.ป.ท. : โรงพิมพ์โรงเรียนสตรีเนติศึกษา.
- สมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2560). *จุฬาฯ 100 ปี ศตวรรษแห่งความภูมิใจ*. 50 หน้า. กรุงเทพฯ: ที.เค.เอส. สยามเพรส เมเนจเม้นท์. (หนังสือที่ระลึกงานจุฬาฯ 100 ปี ศตวรรษแห่งความภูมิใจ 26 มีนาคม 2560).
- สมาคมโภชนาการแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2553). *เสริมสร้างโภชนาการที่ดี พื้นฐานของการพัฒนา 30 ปี พระราชกรณียกิจการพัฒนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สาระ มีผลกิจ. (2542). *สตรีในราชสำนักสยามตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2394-2498*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ภาควิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สาระ มีผลกิจ. (2551). *ราชสำนักฝ่ายใน สมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). *คู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *200 ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานุชิตชิโนรส*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สวนจิตรดา พระราชวังดุสิต.

- (2554). *ประมวลพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร พุทธศักราช 2524-2553*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (2545). *ราชาศัพท์ (ฉบับแก้ไขปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- สำนักพระราชวัง ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน. (2555). *ร้อยกรองดอกไม้สดในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี*, (อัดสำเนา).
- สำนักพระราชวัง ฝ่ายพิธีภัณฑ์พระที่นั่งวิมานเมฆ. (2555). *พระที่นั่งวิมานเมฆ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักพระราชวัง. (2534). *งานช่างสตรีในวิทยาลัยในวัง*. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง
- สำนักพระราชวัง. (2539). *ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สิทธิชัย สมานชาติ. (2553). *องค์ความรู้ศิลปะแห่งชาติ : นางเพ็ญพรรณ สิทธิไตรย์*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม.
- สิทธิธัญชัช วารุณสหรัชภณ. (2559). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง), สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับบัณฑิตบริหาร, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริวรรณ ศรีพหล. (2554). *การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลโลก Organization of instruction to develop global citizenship*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สีทน ธรรมวงศ์. (2558). *เจตคติต่อการออกกำลังกายและพฤติกรรมเปิดรับสื่อด้านกีฬาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การออกกำลังกายและการกีฬา, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุกัญญา จันทกุล. (2557). *การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์มาลัยผ้า*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- สุขุม วงศ์ศิริกร. (2546). *ยาแผนโบราณ ตำรับกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุ๊คเน็ต.
- สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์. (2540). *การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย: กระบี่กระบอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒน

- ศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาภา ผลชีวิน. (2560). *แก้วใจจุลจอม สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สุนันทาลัย.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. (2524). *ตุ๊กตาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. (2531). *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุนันท์ นิลพงษ์. (2549). *งานวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับใช้งานจำหลักหยวกประกอบเครื่องสดในงานมงคล*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- สุนันทา นิตยจินต์. (2530). *การศึกษาของสตรีไทยระหว่างพุทธศักราช 2411 ถึง 2475*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2562). *พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- สุพจน์ แจ้งเร็ว. (2541). *ความเป็นเลิศทางวิชาการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2559). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). *การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สุรพงษ์ ไชยมงคล. (2542). *การจัดดอกไม้ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : แบบไทยประณีตและไทยสากล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอาชีวศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรพงษ์ ไชยมงคล. (2542). *การจัดดอกไม้ไทยสมัยเรียนแบบไทยและไทยสากล*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุริย์ชัย ชูช่วย. (๒๕๔๕). *การแสวงหาความสุขและคุณค่าของชีวิต กรณีศึกษาที่คนกลุ่มคนต่างวัยในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวรรณนา วิงโสภณ. (2547). *การศึกษาวัฒนธรรมการถ่ายทอดดนตรีประจำชาติไทยและญี่ปุ่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณนา ศรีเพ็ญ. (ม.ป.ป.) *ตำราสารพัดช่าง (ศิลปศึกษา)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- สุวรรณณี เครือปาน. (2542). *ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.

- สุวิมล ว่องวาณิช, ชยุดม ภิรมย์สมบัติ, กนิษฐ ศรีเคลือบ. (2556). *กลยุทธ์การขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปการศึกษา: การวิจัยและพัฒนาแบบก่อรูป*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ร่วมกับ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (รายงานการวิจัย กลยุทธ์การขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปการศึกษา: การวิจัยและพัฒนาแบบก่อรูป).
- สุวิมล ว่องวาณิช, ชยุดม ภิรมย์สมบัติ, ปิยพงษ์ คล้ายคลึง และกนิษฐ ศรีเคลือบ. (2556). *กลยุทธ์การขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปการศึกษา การวิจัยและการพัฒนาแบบก่อรูป สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิก จำกัด.
- เสถียรโกเศศ, นามปากกา. (2516). *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- เสถียรโกเศศ, นามปากกา. (2553). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: สยาม.
- เสาวรัตน์ ดาราวงษ์. (2561). *คุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ).
- แสงสุรย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. (2529). *ประเพณีการเก็บรักษาพระบรมอัฐิ และพระอัฐิในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- แสงสุรย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. (2525). *พระมหาปราสาทและพระราชมนต์เกียรติสถานในพระบรมมหาราชวัง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- แสงอรุณ เชื้อวงษ์บุญ และสายบังอร ปานพรม. (2555). *ศิลปะงานใบตองและการแกะสลักผัก-ผลไม้*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- แสนประเสริฐ ปานเนียม. (2553). *สมุดภาพเมรุเมืองเพชร*. กรุงเทพฯ: พิสูจน์ได้.
- หทัยรัตน์ ทับพร. (2549). *ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทย ของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หอพระสมุดวชิรญาณ. (2468). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 25*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนะ. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาติศรมหิป โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษา, 2468).
- อคิน รพีพัฒน์. (2553). *มองสังคมผ่านชีวิตในชุมชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2523). *หลักและเทคนิคการวางแผน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนันต์ อมรรตย์. (2541). *พระเสรีจมาจากฟ้า ไปสู่ฟ้า*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- อนันต์ อมรรตย์. (2542). *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ กับราชสำนักสยาม*. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.
- อนุমানราชธน, พระยา. (ม.ป.ป.). *วัฒนธรรมเบื้องต้น*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อมร ตรุณารักษ์. (2542). *วังหลวง*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). สังคมและวัฒนธรรม : เอกสารประกอบการศึกษาวิชา 313-183. กรุงเทพฯ :
 ด้านสุทธา
- อรชร ช่วยผดุง และคณะ. (2553). *มาลัยดอกไม้สด*. กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุคส์.
- อรสรสา สายบัว และคณะ. (2559). *คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับงานพระราชพิธีพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระ
 พระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวง
 วัฒนธรรม.
- อลิศ พันธุ์พรสม. (ม.ป.ป). *สวนดุสิตจากอดีตถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กราฟฟิคไซท์.
- อัศวินธ์ เรืองรอง. (2552). *การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรม
 ราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทาง
 การศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศวินธ์ เรืองรอง. (2555). *แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ จากพระบรมราโชวาทใน
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และแนวทางการประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนานิสิต
 นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- อัชยานันท์ จิตรโรจนรักษ์. (2557). *แนวทางการสืบสานคุณค่าอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการ
 และความเป็นผู้นำทางการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- อุไร สิงห์ไพบูลย์พร. (2541). *อารามหลวงที่สำคัญและวัดประจำรัชกาล*. กรุงเทพฯ: เอส.ที.พี.
 เวิลด์ มีเดีย.

ภาษาอังกฤษ

- Brookfield, S.D. (1984). "Self-Directed Adult Learning: A Critical Paradigm." *Adult
 Education Quarterly* 35, 2 : 59-71.
- Brookfield, S.D. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning*. San Francisco :
 Jossey- Bass.
- Gerald D. Groves. (2012). *Creating Sustainable Change in Education in Thailand: An
 Inside-Out Look at Nation Building, Regionalization and Globalization*. Bangkok
 Thailand: WACHARIN PP PRINTING LTD, PART.
- Glaser BG, Strauss A. (1967). "Discovery of Grounded Theory." *Strategies for
 Qualitative*
- Institute of Thai Studies, and Institute of Asian Studies, Faculty of Arts, Chulalongkorn
 University. *An International Conference 2014 Chulalongkorn Asian Heritage*

- Forum: FLOWER CULTURE IN ASIA. (Printed Program).* Bangkok: Chulalongkorn University. (Convened in honour of HRH Princess Maha Chakri Siridhorn on her 60th birth anniversary), 2014.
- Intakul, Sakul, and Ruenprapan, Prinya. *Floral Journey Bangkok.* Bangkok: Purple Press, 2013.
- Intakul, Sakul. *Dok Mai Thai: The Flower Culture of Thailand.* Bangkok: Flower Culture Press, 2009.
- Jack A. Morton. (1971). *Organizing for innovation : a systems approach to technical management.* New York: McGraw-Hill.
- Logistics Management*, 2009, 2nd Edition Publisher(s) : Pearson India
<https://ceit.sut.ac.th/km/?p=138>
- Mackinnon, Barbara. 1995. *Ethics Theory and Contemporary Issues.* Belmont: Wadsworth Publishing .
- May, Larry and Sharratt, Shari Collins, Ed. 1994. *Applied Ethics, A Multicultural Approach.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Nelson Jack L. (2012). *Critical issues in education: dialogues and dialectics.* New York Americas. Mc Graw Hill. Research Sociology Press [3].
- Sakul Intakul, Pinmookda Tongsir, Naijai Metzger and Ravi Anuntaprayoon. (2019). *The Museum of Floral Culture.* Bangkok Thailand: Pawo Company Limited.
- Sukhumvit RD., Prakanong. (2010). *UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education* (Third edition). Bangkok Thailand: UNESCO Thailand.
- Thai Airways International. *His Majesty King Bhumibol Adulyadej.* (A selection of article from Sawasdee magazine 1986-1988). 110 pages. Bangkok: Travel Publishing Asia, 2003.
- Thomas Parke Hughes. (1971). *Elmer Sperry : inventor and engineer.* Baltimore: Johns Hopkins Press.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก
เอกสารการเปลี่ยนแปลงรายชื่อสถานศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เอกสารเปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียนจากโรงเรียนผู้ใหญ่วังหลวงพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง) เป็น โรงเรียนผู้ใหญ่วังหลวงพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหลวง)

ประกาศสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
เรื่อง เปลี่ยนแปลงรายชื่อสถานศึกษาในกำกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย

อาศัยอำนาจตามพ.ร.บ.ในข้อ ๘ แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยกฏระเบียบวิธีขึ้น
ที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ลักษณะสถานศึกษาในกำกับสำนักงานส่งเสริม
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. ๒๕๕๑ จึงได้เปลี่ยนแปลงรายชื่อสถานศึกษา
ในข้อ ๑.๕ ของระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าวแล้วมาดังนี้

ที่	รายชื่อสถานศึกษาปัจจุบัน	รายชื่อสถานศึกษาใหม่
๑	โรงเรียนผู้ใหญ่วะฒนาบ	โรงเรียนพระบาท
๒	โรงเรียนผู้ใหญ่วะฒนาบ (วิทยาลัยในวังหญิง)	โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
๓	โรงเรียนผู้ใหญ่วะฒนาบ (วิทยาลัยในวังชาย)	โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย)

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

(นายธีรภัทร จีระวุฒิ)
เลขาธิการ กศน.

เอกสารเปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียนจากโรงเรียนผู้ใหญ่วะฒนาบ (วิทยาลัยในวังหญิง)
เป็น โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 1

ด้าน คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1. ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี
2. ตำแหน่ง.....
3. หน่วยงานที่ผู้ให้สัมภาษณ์สังกัด.....
4. ระดับการศึกษาสูงสุด.....
5. วันที่ให้สัมภาษณ์ (ว/ด/ป).....
6. สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
7. ปฏิกริยาระหว่างการให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ด้านจริยศาสตร์ ประกอบด้วยประเด็นคำถาม

- 1.1) “จริยศาสตร์” ในความเข้าใจเป็นอย่างไร
- 1.2) “จริยศาสตร์” ที่สำคัญควรประกอบไปด้วยอะไร และควรเป็นเช่นไร
- 1.3) งานช่างดอกไม้สดเกี่ยวข้องกับ “จริยศาสตร์” อย่างไร และมีคุณค่าอย่างไร
- 1.4) ในพิธีไหว้ครูช่าง ครูช่างสอนให้ประพุดตัวอย่างไร
- 1.5) ครูช่างอบรมสั่งสอนให้ประพุดที่ดี มี “จริยศาสตร์” ด้วยวิธีใดและอย่างไร
- 1.6) หากช่างประพุดตนไม่เหมาะสมตามขนบจารีตของช่างดอกไม้สด ควรทำเช่นไร

และปรับปรุงตัวเองอย่างไร

- 1.7) งานช่างดอกไม้สด มีความเกี่ยวข้องกับหลักไตรสิกขาอย่างไร
- 1.8) อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ด้านสุนทรียศาสตร์ ประกอบด้วยประเด็นคำถาม

- 2.1) “สุนทรียศาสตร์” เป็นอย่างไรและประกอบไปด้วยอะไร

2.2) รูปแบบของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่มีคุณค่าด้าน “สุนทรียศาสตร์” หรือความสวยงามควรเป็นอย่างไร

2.3) ลวดลายของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่มีคุณค่าด้าน “สุนทรียศาสตร์” หรือความสวยงามควรเป็นอย่างไร

2.4) สีสนของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่มีคุณค่าด้าน “สุนทรียศาสตร์” หรือความสวยงามควรเป็นอย่างไร

2.5) การเลือกใช้วัสดุดิบทางธรรมชาติ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ควรเป็นอย่างไร มีกระบวนการเลือกสรรอย่างไรให้เหมาะสมเพื่อให้ผลงานมีคุณค่าด้าน “สุนทรียศาสตร์”

3. ด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ ประกอบด้วยประเด็นคำถาม

3.1) ทักษะของการเป็นช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ดี ควรจะมีลักษณะอย่างไร

3.2) ช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ควรจะมีทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานด้านใด
อย่างไร

3.3) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไร

3.4) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก สามารถสะท้อนคุณค่าด้านใด อย่างไร

4. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ประกอบด้วยประเด็นคำถาม

4.1) การบริหารจัดการที่ดีเป็นอย่างไร

4.2) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไร

4.3) ควรปรับปรุงพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ

5. ด้านนวัตกรรม ประกอบด้วยประเด็นคำถาม

5.1) นวัตกรรมด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นอย่างไร

5.2) นวัตกรรมที่ดีเป็นอย่างไร

5.3) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักควรอยู่ใน
รูปแบบใด และมีการดำเนินงานอย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 2

ด้าน การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1. ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี
2. ตำแหน่ง.....
3. หน่วยงานที่ผู้ให้สัมภาษณ์สังกัด.....
4. ระดับการศึกษาสูงสุด.....
5. วันที่ให้สัมภาษณ์ (ว/ด/ป).....
6. สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
7. ปฏิกริยาระหว่างการให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 รูปแบบการศึกษาที่ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวข้องหรือสังกัดในปัจจุบัน (กรุณาเลือก 1 ข้อ)

- การศึกษาในระบบ
- การศึกษานอกระบบ
- การศึกษาตามอัธยาศัย
- อื่น ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับมุมมองการสืบทอดคุณค่างานดอกไม้สดแบบราชสำนัก ผ่านระบบการศึกษา

คำชี้แจง : ให้บันทึกข้อมูลเฉพาะในส่วนของรูปแบบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. ความเกี่ยวข้องกับงานดอกไม้สดแบบราชสำนัก

ประเด็นคำถาม : 1.1 เกี่ยวข้องในด้านใดและเกี่ยวข้องอย่างไร

1.2 ระยะเวลาที่รู้จักกับงานดอกไม้สดแบบราชสำนัก

.....

.....

.....

2. การจัดการศึกษา

2.1 ด้านผู้เรียน

ประเด็นคำถาม : 2.1.1 ผู้เรียนที่จะเป็นผู้สืบทอดควรมีลักษณะอย่างไร

2.2.2 มีความคิดเห็นอย่างไรกับผู้เรียนที่ต้องสืบทอดงานช่างฝีมือ
ดอกไม้สดแบบราชสำนัก

2.2 ด้านผู้สอน

ประเด็นคำถาม : 2.2.1 ผู้สอนงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักควรมีลักษณะอย่างไร

2.2.2 มีความคิดเห็นอย่างไรกับผู้สอนที่ต้องถ่ายทอดงานช่างฝีมือ
ดอกไม้สดแบบราชสำนัก

2.3 ด้านวิธีการจัดการศึกษา

ประเด็นคำถาม : 2.3.1 วิธีการจัดการศึกษาเพื่อการสืบทอดงานช่างฝีมือดอกไม้สด
แบบราชสำนักที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

2.3.2 มีความคิดเห็นอย่างไรกับวิธีการสืบทอดผ่านการจัดการ
การศึกษารูปแบบปัจจุบัน

ตอนที่ 4 ปัญหา อุปสรรค หรือข้อเสนอแนะในการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
ในปัจจุบัน

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใน
ประเด็นคำถาม : แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก
ในอนาคต ผ่านระบบการศึกษาควรเป็นอย่างไร

8. การตีความพฤติกรรม

9. สรุปผลการสังเกต (ตามวัตถุประสงค์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ง
รูปภาพประกอบการวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลวิจัยเชิงลึก โดยเข้าร่วมเป็นนักศึกษาแผนกวิชาดอกไม้สด
ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) เป็นระยะเวลา 1 ปี และปฏิบัติงานด้านงานช่างดอกไม้สด

หลังจบการศึกษา ผู้วิจัยเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร
จากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดา สยามบรมราชกุมารี
เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2561

ผู้วิจัยได้รับการฝึกวิชา การทำเครื่องหอม เพิ่มเติมจากงานช่างดอกไม้สด
และได้รับการรับรองจากโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ผู้วิจัยเป็นผู้ให้การสนับสนุนการศึกษาของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

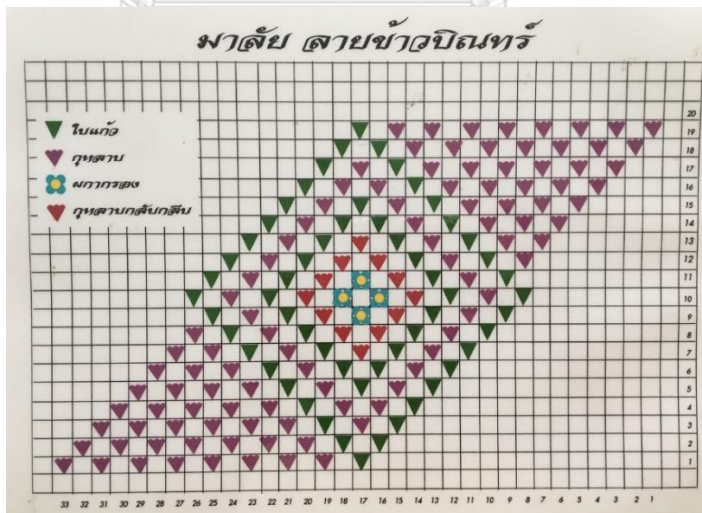
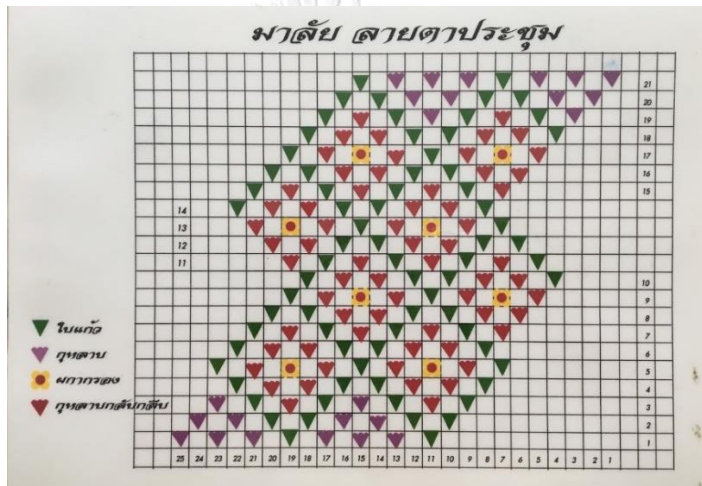
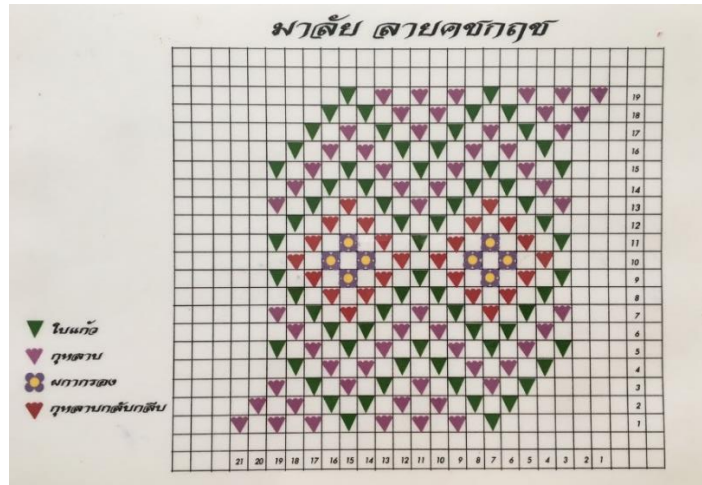

อาจารย์มณฑนา ธนประดิษฐ์
 ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว
 แต่ยังมีงานสอนที่โรงเรียนตามปกติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN

อาจารย์น้อย พูนขุนทด
 มีหน้าที่รับผิดชอบทำเครื่องหอม
 ที่ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ
 ปัจจุบันยังทำงานที่ห้องพระสุคนธ์
 และสอนที่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ตัวอย่างผังลายมาลัย

ตัวอย่างการปฏิบัติงานและผลงานดอกไม้สดของผู้วิจัย

ผลงานดอกไม้สดที่ปฏิบัติในโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

พิธีไหว้ครูช่าง ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ร่วมปฏิบัติทำดอกไม้สด และร่วมงานพิธีแห่เทียนเข้าพรรษา ณ วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม

ปฏิบัติงานสอนดอกไม้จันทน์ให้แก่ประชาชน ณ สำนักพระราชวัง (สนามเสือป่า) เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

พระราชพิธีพระราชสมภพสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ สำนักพระราชวัง
(สนามเสื่อป่า)

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

พิธีมหามงคลบำเพ็ญพระราชกุศล และเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคล

ณ พระลานพระราชวังดุสิต

ร่วมพิธีไหว้ครูช่างเครื่องสด ณ โรงโขน พระตำหนักสวนกุหลาบ พระบรมมหาราชวัง
โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุตา สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธาน

ร่วมเป็นจิตอาสาในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
และปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดเพื่อประดับพระจิตกาธาน

“ฉัตรยอดที่ 9 ของพระจิตกาธาน” ฝัพระหัตถ์
 ของสมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดา สยามบรมราชกุมารี
 จัดแสดงในงานนิทรรศการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

ร่วมปฏิบัติงานอนุรักษ์รักคลายความหนาว ณ พระลานพระราชวังดุสิต และสนามเสือป่า
โดยผู้วิจัยร่วมแสดงผลงานช่างดอกไม้สด ของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ร่วมปฏิบัติงานอนุรักษ์รักคลายความหนาว ณ พระลานพระราชวังดุสิต และสนามเสือป่า
และปฏิบัติงานด้านงานช่างดอกไม้สด

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด
พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ส่วนหนึ่งของผลงานการจัดนิทรรศการเพื่อรับรองการเยี่ยมชม
 คณะอาจารย์และนักศึกษาทหารโรงเรียนนายร้อยจปร.ที่เข้ามาศึกษาดูงาน
 ณ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ภายใต้การนำของอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ

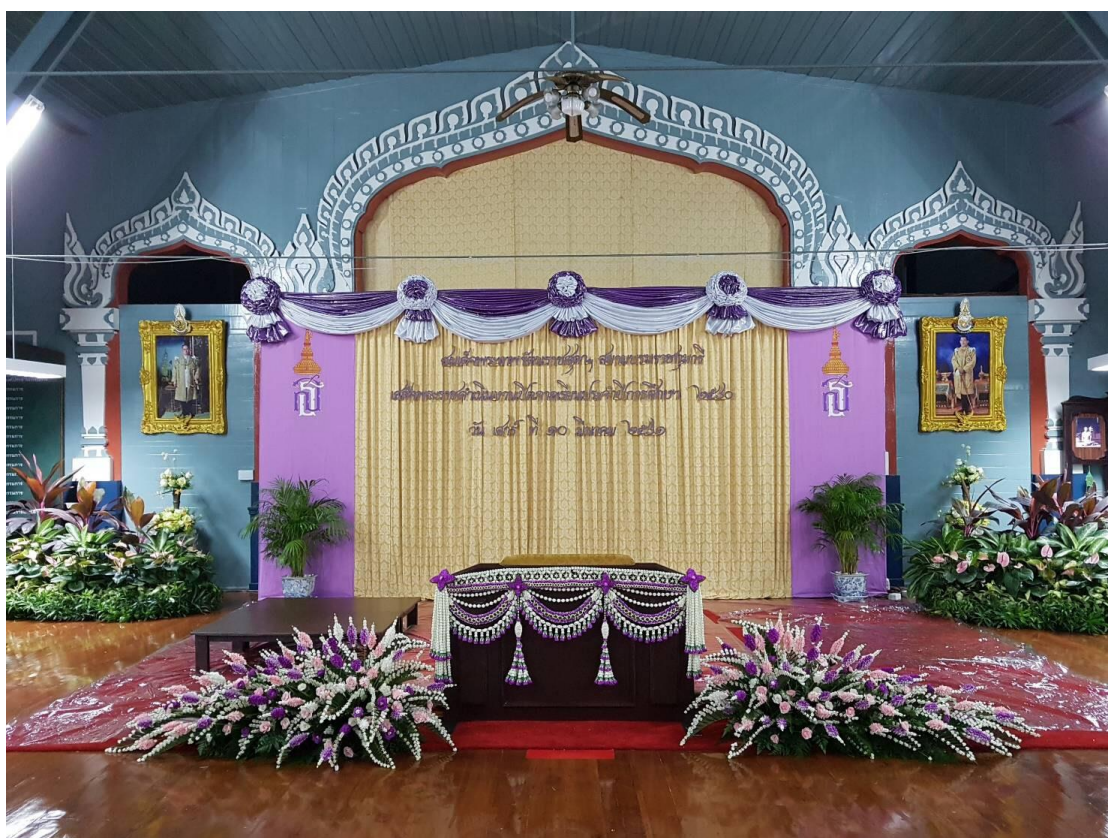
ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

การประดิษฐ์กระทงลอยพระราชทาน ณ เขตพระราชฐานชั้นใน

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

งานเฉลิมฉลองวันขึ้นครองราชย์ครบ 70 ปี พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระลานพระราชวังดุสิต

ร่วมปฏิบัติงานช่างดอกไม้สด

พิธีพระราชทานประกาศนียบัตร ณ โรงโขน พระตำหนักสวนกุหลาบ พระบรมมหาราชวัง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการด้านงานช่างดอกไม้สด จากวิทยากรของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)
ณ พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการด้านงานช่างดอกไม้สด จากวิทยากรของโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)

ณ พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ผลงานการประกวดในงาน “เย็บร้อย ค่อยจีบ ประดิษฐ์ใบตอง ระดับชาติ ครั้งที่ 8”

ส่วนหนึ่งของนิทรรศการบ้านปาร์คนายเลิศ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ศิริธร สุตตานนท์
วัน เดือน ปี เกิด	11 ธันวาคม 2514
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการประถม คณะศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2539 สำเร็จปริญญาโท สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2554 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2557
ผลงานตีพิมพ์	ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น แผนกอนุบาลศึกษา (ฝ่ายนานาชาติ) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร